శ్రీ ర స్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

శ్రీ తిక్కనామాత్యప్రణీతము

చెన్నపురి:

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారిచే

ప్రకటితము

1960

Printed by
V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
AT THE 'VAVILLA' PRESS
MADRAS.—1960.

పీఠిక

"వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే,
వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా."

శ్రియఃపతియు నఖిలచరాచరంబులం బుట్టింపఁ బెంప గిట్టింపఁ గారణం బగు సర్వేశ్వరుండు నిఖిలలోకరక్షణార్థంబు రవికులాభరణం బగుదశరథునకుం బుత్త్ర రత్నంబై రామరూపంబున నవతరించి సాధుబృందంబులం గాచె.

అట్టిపురుషోత్తమునిదివ్యచారిత్రంబు యథావస్థితంబుగ నాదికవి వాల్మీకి మహర్షి సకలవేదాంతరహస్యార్థప్రతిపాదకంబును, నైహికాముష్మికసుఖప్రదంబును నపర వేదంబ నాఁ బరఁగు సప్తకాండపరిమితం బైనశ్రీరామాయణం బనుమహేతి హాసం బొనర్చి లోకంబునకు మహోపకారంబు సేసె.

అందుఁ దొలుతటియాఱుకాండములలో శ్రీరామునిపట్టాభిషేకంబుదాఁక జరిగినకథయు, సప్తమకాండమునం బట్టాభిషేకంబునకుం దరువాతిరామనిర్యాణ పర్యంత మగుకథయు వర్ణింపఁబడి యున్నవి. సప్తమకాండమునకే యుత్తరకాండ మనియుం బేరు. దీనికథావైభవముంబట్టి మనభరతఖండంబునందె కాక జర్మని మున్నగుదేశాంతరంబుల నుండువిద్వాంసు లనేకులు నానాభాషలలో నాటకములు గను, ప్రబంధములుగను వెండియుఁ బెక్కుతెఱంగులఁ దత్తదభిరుచి కనుగుణంబుగా వ్రాసికొని యున్నారు.

ఈచరిత్రవోలె లోకవిదితం బగుచరిత్రంబు కొంతవనుక భారతం బొండు దక్క వేఱొం డెద్దియుఁ గానరాదు. పాతివ్రత్యము, క్షాంతి, దయ, సౌశీల్యము, మున్నగుసుగుణంబులచే విలసిల్లి సకలపతివ్రతాజనతాలంకారం బై యొప్పులోక మాత సీతం బోలుసతీరత్నంబును, పౌరుషము, పితృభక్తి, జనానురాగము, క్షాంతి, కారుణ్యము మున్నగులోకోత్తరంబు లగుకల్యాణగుణంబుల కాకరం బైన శ్రీరాముం బోలుపురుషోత్తముండును మఱియొక్కం డెచ్చట నేని లేఁ డనుట సర్వ జనవిదితము.

ఇట్టిమహాపురుషచరిత్రం బనన్యశకవితావిభాసితు లగుభాస్కరతిక్కనాదు లనఁ దెలుంగుబాసఁ బ్రబంధంబుగా రచియించుభాగ్యంబు లభించుట యాంధ్ర భాషాభిమాను లగునస్మదాదులపుణ్యంబ కాని వేఱు గాదు. ఈచరిత్రంబును మొట్టమొదట మంత్రిభాస్కరుం డనుమహాకవి యాంధ్రీకరించె. ఇదియ భాస్కర

రామాయణ మనుపేర నెల్లెడల మిగులం బ్రఖ్యాతి వహించి యున్నది. ఈ భాస్కరుఁడు తిక్కనామాత్యునకుం దాత యని నిర్వచనోత్తరరామాయణమునం బ్రథమాశ్వాసములోని—

"గీ. సారకవితాభిరాముఁ గుంటూరువిభుని, మంత్రిభాస్కరు మత్పితామహునిఁ దలఁచి
యైన మన్ననమెయి లోక మాదరించు, వేర నాకృతిగుణములు వేయు నేల."

అనుపద్యమునం దనకావ్యము స్వగుణంబునఁ గాకున్నను దనతాత యగు భాస్కరుని దివ్యకవితాప్రాగల్భ్యంబున నైనను లోకాదరణంబు నొందు నని చెప్పికొని యుండుటం దెల్లం బగుచున్నది. మంత్రిభాస్కరుఁడు పూర్వరామాయణము రచింప దానిం బూర్తి సేయం గడంగి కాఁబోలు తిక్కన యుత్తరకాండమును నిర్వచనముగ నాంధ్రీకరించె. దీనినే యిప్పటికి నూటయిరువది యేండ్లకు మునుపు కంకంటి పాపరాజు తద్దయు విస్తరించి రామనిర్యాణపర్యంతము గొప్పప్రబంధముగ విరచించెను. తిక్కనమాత్రము దనకావ్యము విషాదాంతముగ నుండఁ గూడ దని కాఁబోలు శ్రీరామనిర్యాణమును వచింపఁ డయ్యె. భారతమునఁ గృష్ణనిర్యాణముఁ జెప్పి యున్నను నప్పటికిఁ దనయభిప్రాయము మాఱియుండ వచ్చు నని యూహింప వచ్చును. ఇఁకఁ దిక్కనచరిత్ర యించుక వర్ణింప వలసియున్నది.

తిక్కన

నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు, గౌతమగోత్రుఁడు, ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, గొమ్మమాంబకు మంత్రిభాస్కరునకుఁ బౌత్త్రుఁడు, కొమ్మనకు నన్నమకుఁ బుత్త్రుఁడు, మహేశ్వరభక్తుఁడు, కేతన, మల్లన, సిద్ధన అనువారలీనిపెదతండ్రులు, ఈవిషయము విరాటపర్వములోని—

"సీ. మజ్జనకుండు సమ్మాన్యగౌతమగోత్ర, మహితుండు భాస్కరమంత్రి తనయుఁ
డన్నమాంబాపతి యనఘులు కేతన, మల్లనసిద్ధనామాత్యవరుల
కూరిమితమ్ముండు గుంటూరువిభుఁడు కొమ్మనదండనాథుఁడు మధురకీర్తి
విస్తరస్ఫారుఁ డాపస్తంబసూత్రపవిత్రశీలుఁడు సాంగ వేదవేది
తే. యర్థిఁ గల వచ్చి వాత్సల్య మతిశయిల్ల, నస్మదీయ ప్రణామంబు లాదరించి
తుష్టి దీవించి కరుణార్ద్రదృష్టిఁ జూచి, యెలమి సిట్లని యానతి యిచ్చె నాకు."

అనుపద్యమువలనను, నిర్వచనోత్తరరామాయణములోని—

"మ. అమలోదాత్తమనీష నే నుభయకావ్యప్రౌఢిఁ బాటించుశి
ల్పమునం బారగుఁడం గళావిదుఁడ నాపస్తంబసూత్రుండ గౌ
తమగోత్రుండ మహేశ్వరాంఘ్రికమలధ్యానైకశీలుండ న
న్నమకుం గొమ్మనమంత్రికిన్ సుతుఁడఁ దిక్కాంకుండ సన్మాన్యుఁడన్."

అనుపద్యమువలనను దెలియుచున్నది.

ఇఁక నీకవిజీవించియుండుకాలముం గుఱించి పలువురు పలుతెఱంగులం బలాతలి వాదంబు సేయుచున్నను నిరర్థకాంశవిచారము పిష్టపేషణము కాఁ దలంచి హేతువాదంబునం దెగక సంగ్రహముగఁ దెలుపుచున్నాఁడ.

నిర్వచనోత్తరరామాయణమునకుం గృతిపతి యగుమనుమసిద్ధినృపాలుఁడు శాలివాహనశకము 1179-1182 (క్రీస్తుశ. 1258-1261) సంవత్సరములలో భూదానముఁ జేసినట్లు కృష్ణామండలములోనిశిలాశాసనములవలనం దెలియుచున్నందునను, ఈమనుమరాజు రాజ్యముఁ గోలుపోఁగా [1254-వ సంవత్సరములో అక్కన బయ్యన యనుచోళులం జయించినట్లు కృష్ణామండలములో ఇనిమళ్లగ్రామములోని శాసనము మున్నగు పెక్కుశాసనములచే క్రీ॥ 1200-1258 సంవత్సరముల నడుమ రాజ్యముచేయుచుండినట్లు తెలియుచున్నది.]గణపతిదేవుఁడు తిక్కనసోమయాజిప్రార్థనమువలన దండయాత్ర వెడలి వెలనాటిరాజులం జయించి నెల్లూరి కేఁగి మనుమసిద్ధిరాజుకు మరల రాజ్యంబు నొసంగినట్లు సోమదేవరాజీయమునం జెప్పంబడి యున్నందునను, వారికి సమకాలికుఁ డగుతిక్కనసోమయాజియు శాలివాహనశకము 1127-1171 (క్రీ. 1205-1258) సంవత్సరములనడుమఁ దప్పక సశరీరుఁడై యుండె ననుట నిర్వివాదాంశము.

ఈ తిక్కనతాత యగుమంత్రిభాస్కరుంగుఱించి పెక్కుకవులు స్తుతిపద్యంబులం జెప్పి యునికి నేతద్వంశజులు రాజకార్యనిర్వాహధూర్వహు లనియ కాక యీతనివంశము పండితవంశ మనియుం గూడ తేటపడుచున్నది. ఈకవికిఁ బూర్వులు మహారాజాస్థానములం గొప్పయుద్యోగము లొనర్చి జగద్విఖ్యాతిఁ గన్న మహాభాగులు. వీరినివాసస్థలము కృష్ణామండలములోని వెలటూరను గ్రామము. ఉద్యోగధర్మమున మంత్రిభాస్కరునికాలములో గుంటూరున నుండుటం జేసి గుంటూరువా రని పేరు వచ్చినదే కాని వీరియింటిపేరు కొట్టరువు వారు. ఈవిషయమును గూర్చి అభినవదండి కేతన దశకుమారచరితలో—

"గీ. మనుమసిద్ధిమహేశసమస్తరాజ్య, భారధౌరేయుఁ డభిరూపభావభవుఁడు
కొట్టరువుకొమ్మనామాత్యుకూర్మిసుతుఁడు, దీనజనతానిధానంబు తిక్కశౌరి."

అని వచించియున్నాఁడు. తిక్కనతండ్రి కొమ్మనామాత్యుఁడు గుంటూరికి దండనాథుఁడుగా నుండెను.

ఈ కొమ్మనామాత్యుఁడు నెల్లూరిలో ధర్మపత్నిం గైకొని బంధుత్వమున నెల్లూరికి రాకపోకలు జరుపుచుండ మనుమసిద్ధినృపాలపరిచితి గలిగె ననియు, దానం జేసి మనుమరాజు జీకవికుటుంబము నాదరించి నెల్లూరికిం బిలిచికొని వచ్చి

పూర్వము హరిహరనాథాలయ ముండినయిప్పటిరంగనాథదేవాలయమువద్దటి నిల్లు గట్టించి తిక్కన నందుఁ గాపురం బుండఁగా నారాజాస్థానంబున నమాత్యుండును, విద్వత్కవీంద్రుండును నై దిగంతవిశ్రాంతకీర్తిం గైనేసి పైదికకర్మానుష్ఠానతత్పరుం డగుటఁ బినాకినీతీరంబున జన్నంబు నేసి తిక్కనసోమయాజి నాఁ బరఁగి హరిహరనాథున కంకితంబుగా విరాటపర్వంబుఁ దొడంగి మహాభారతంబు నాంధ్రీకరించె ననియుఁ దరువాత మనుమసిద్ధిమరణముతో నాతనివంశ మంతరింపఁ దిక్కన సోమయాజికుమారుఁ డగుకొమ్మన నెల్లూరికి రెండుక్రోసులదూరమున నున్న పాటూరికరణీకమును సంపాదించికొని యచ్చటనె నివసించె ననియు, నాకారణమున నీకవివంశమువారికిఁ బాటూరువా రనుపేరు వచ్చిన దనియు, నేతద్వంశ్యులు చెప్పుచున్నారు. ఈపాటూరువారు పాటూరిలోఁ గొందఱు నిందుకూరిపేటలోఁ గొందఱు నున్నారు.

తిక్కనామాత్యుఁడు నిర్వచనోత్తరరామాయణమును, పంచమవేదము నాఁ బరఁగుభారతంబును (విరాటపర్వముమొదలు 15 పర్వములు) రచియించెను. మఱియు నీతఁ డవసానకాలమున ముద్దులమూటఁ గట్టుగృష్ణశతకమును రచియించెనఁట. నన్నయభట్టు భారతము నారణ్యపర్వముదనుక నాంధ్రీకరించి మృతిఁబొందఁగా నారణ్యపర్వముఁ దెలిఁగించుట నాతనికి మతిభ్రమణము గలిగి కీర్తిశేషుఁ డయ్యె నని తలఁచి దానికి శంకించి యరణ్యపర్వశేషముఁ బూర్తినేయఁ దొరకొనక తక్కుంగల పదియేనుపర్వముల రచించె నని చెప్పుదురు.

తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణ మొనర్చుతఱికి యజ్ఞము నేసి యుండలే దని యాశ్వాసాంతగద్యమువలనం దెలియుచున్నది.

ఈగ్రంథమును నెల్లూరి కధిపతి యగుమనుమసిద్ధిరాజున కంకిత మొనర్చెను. మనుమరాజు తిక్కనపై మిక్కుటంపుమక్కువచే మామవరుసం బిలుచుచుండినట్లీకావ్యము ప్రథమాశ్వాసములోని—

"క. ఏ నిన్ను మామ యనియెడి, దీనికిఁ దగ నిమ్ము భారతీకన్యక నా
కీనర్హుఁడ వగు దనినను, భూనాయకుపల్కు చిత్తమున కింపగుడున్."

అనుపద్యమువలనం దెలియుచున్నది.

ఇక నీతనిభాషాంతరీకరణముంగుఱించి యించుక విచారింప వలసియున్నది. పూర్వకాలమున నాంధ్రకవులు పురాణముల నితిహాసములం దెలిఁగించుతఱిఁ గథాసందర్భము మాత్రము మాఱకుండునట్లు కొంతదనుకఁ బాటించుచు వచ్చిరే కాని మూలములో నుండుప్రతిపదమునకు సరి యైన తెలుఁగుపలుకుల నిడికింప వలయు ననియు, మూలములో లేనివర్ణనలను గల్పనలను జేయరా దనియు,

పూర్వము హరిహరనాథాలయ ముండినయిప్పటిరంగనాథదేవాలయముదగ్గఱ నిల్లు గట్టించి తిక్కన నందుఁ గాపురం బుంపఁగా నారాజాస్థానంబున నమాత్యుండును, విద్వత్కవీంద్రుండును నై యేగంతవిశ్రాంతకీర్తిం గైసేసి వైదికకర్మానుష్ఠానతత్పరుం డగుటఁ బినాకినీతీరంబున జన్నంబు సేసి తిక్కనసోమయాజి నాఁ బరఁగి హరిహరనాథున కంకితంబుగా విరాటపర్వంబుఁ దొడంగి మహాభారతంబు నాంధ్రీకరించె ననియుఁ దరువాత మనుమసిద్ధిమరణముతో నాతనివంశ మంతరింపఁ దిక్కనసోమయాజికుమారుఁ డగుకొమ్మన నెల్లూరికి రెండుక్రోసులదూరమున నున్న పాటూరికరణీకమును సంపాదించికొని యచ్చటనె నివసించె ననియు, నాకారణమున నీకవివంశమువారికిఁ బాటూరువా రనుపేరు వచ్చిన దనియు, నేతద్వంశ్యులు చెప్పుచున్నారు. ఈపాటూరువారు పాటూరిలోఁ గొందఱు నెందుకూరిపేటలోఁ గొందఱు నున్నారు.

తిక్కనామాత్యుఁడు నిర్వచనోత్తరరామాయణమును, పంచమవేదము నాఁ బరఁగుభారతంబును (విరాటపర్వము మొదలు 15 పర్వములు) రచియించెను. మఱియు నీతఁ డవసానకాలమున ముద్దులమూటఁ గట్టుగృష్ణశతకమును రచియించె నఁట. నన్నయభట్టు భారతము నారణ్యపర్వమునుక నాంధ్రీకరించి మృతిబొందఁగా నారణ్యపర్వము దెలిఁగించుట నాతనికి మతిభ్రమణము గలిగి కీర్తిశేషుం డయ్యె నని తలంచి దానికి శంకించి యరణ్యపర్వశేషముం బూర్తిసేయఁ దొరకొనక తక్కుంగల పదియేనుపర్వముల రచించె నని చెప్పుదురు.

తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణ మొనర్చుతఱికి యజ్ఞము సేసి యుండలే దని యాశ్వాసాంతగద్యమువలనం దెలియుచున్నది.

ఈగ్రంథమును నెల్లూరి కధిపతి యగుమనుమసిద్ధిరాజున కంకిత మొనర్చెను. మనుమరాజు తిక్కనపై మిక్కుటంపుమక్కువచే మామవరుసం బిలుచుచుండినట్లీకావ్యము ప్రథమాశ్వాసములోని—

“క. ఏ నిన్ను మామ యనియెడి, దీనికిఁ దగ నిమ్ము భారతీకన్యక నా
కీనర్హుఁడ వగు దనినను, భూనాయకుపల్కు చిత్తమున కిం పగుడున్.”

అనుపద్యమువలనం దెలియుచున్నది.

ఇఁక నీతనిభాషాంతరీకరణముంగుఱించి యించుక విచారింప వలసియున్నది. పూర్వకాలమున నాంధ్రకవులు పురాణముల నితిహాసములం దెలిఁగించుతఱిఁ గథాసందర్భము మాత్రము మాఱకుండునట్లు కొంతదనుకఁ బాటించుచు వచ్చిరే కాని మూలములో నుండుప్రతిపదమునకు సరిగ్గైన తెలుఁగుపలుకుల నిఱికింప వలయు ననియు, మూలములో లేనివర్ణనలను గల్పనలను జేయరా దనియు,

ఇక్కవిసార్వభౌముని సరసకవితానిర్మాణకౌశల మిట్టిదని వక్కాణింప నేరి తరము! ప్రబంధపరమేశ్వరుం డనాఁ గవిపుంగవులనడుమ వన్నె కెక్కినయెఱ్ఱాప్రెగ్గడ తనహరివంశములో నీతని—

"తనకావించినసృష్టి తక్కొరులచేతం గాదు నా నేముఖం
బునఁ దా బల్కినపల్కు లాగమములై పొల్పొందు నా వాణి న
త్తను నీతం డొకరుండు నాఁ జనుమహత్త్వాప్తిం గవిబ్రహ్మ నా
వినుతింతు గవితిక్కయజ్వ నిఖిలోర్వీదేవతాభ్యర్చితున్."

అని కవిబ్రహ్మ గాఁ గొండాడియున్నాఁడు.

నిరవధికకోమలపదమధురసరసస్వతీవిలాసవైభవంబునను వేదమార్గప్రవర్తకత్వంబున నీతని నపరకృష్ణద్వైపాయనుం డనియే చెప్ప నొప్పును. మహాభారతంబున నాశ్వాసాంతపద్యంబులం జూడ నీతం డద్వైతమతావలంబి యనియుఁ బూర్వోత్తరమీమాంసాశాస్త్రములయందును వ్యాకరణమునందు నసమానపాండిత్యము గలవాఁ డనియు గోచరింపకమానదు. ఇతఁడు కాళిదాసాదులువోలె సకలశాస్త్రమర్యాదల సమగ్రముగ నెఱింగిన పండితకవీంద్రుఁడు. ఇయ్యది భారతంబున నాయాఘట్టంబుల భాషాంతరీకరించుతెఱ నెఱుఁగనగు. ఈతనికిఁ గీర్వాణాంధ్రంబుల నెక్కుడు వైశారద్యంబుకలిమి నుభయకవిమిత్రుం డనుబిరుదము గలిగె. సోమయాజియగుటఁ బరమాస్తికాగ్రేసరుం డనియుఁ గర్మాచరణదీక్షాదక్షుం డనియుఁ దెలియుచున్నది. ఇక్కవినాథురచన లాంధ్రభాషాభిమానుల కాగమములు. ఈరసికు సరసంపుఁబలుకు లాంధ్రభాషాయోషాభూషణములు. ఈతనికృతు లాంధ్రకవిపుంగవులకుఁ గవితామార్గప్రదర్శకములు. ఆంధ్రభాషాతత్త్వము నెఱింగినకోవిదులలో నీతఁ డపరశబ్దశాసనుఁడు. ఇక్కవీంద్రునకు గీర్వాణభాషావైశారద్య మెక్కుడయ్యును గవనంబునం దెలుఁగుపలుకులే తఱచుగాఁ గాన్పించును. కవనంబున జల్లిపదంబుల నిఱికింపక కాదాచిత్కముగ ననతిదీర్ఘసమాసములం బొందుపఱచుచుఁ జిన్నచిన్నపదములం గూర్చి యతిప్రాసములకుఁ దడవుకొనక సరళముగా హృదయరంజకముగాఁ గవనమల్లుట యీకవికి నైజము. సంస్కృతంబున బాణభట్టప్రథమకృతి యగు హర్షచరిత్రమునంబోలెఁ దిక్కనబాల్యకృతి యగు నుత్తరరామాయణంబున నవిచ్ఛిన్నకవితాధారకుఁ గొన్నియెడల సంకోచంబు గలిగినను, కాదంబరింబోలె భారతంబున నారితేరి సర్వాలంకారశోభిత యై నవరసోపేత యై సరసగుణసమేత యై ప్రౌఢకవితాయువతి దద్దయు సహృదయహృదయాంబుజంబుల నలరించుచున్నది. సమయోచితింబట్టి యేరసంబు వర్ణించుతఱి నెట్టిపదములం గూర్చిన రసము గృహీతాకృతివోలె సహృదయహృదయదర్పణంబులఁ బ్రతిబింబించునో, యట్టిమధురపదంబులం బొందించువిషయము నిక్కవిచంద్రుఁ డెఱింగినట్లొరు లెఱుంగరు. సర్వతో

ఇక్కవిసార్వభౌమునిసరసకవితానిర్మాణకౌశల మిట్టి దని వక్కాణింప నేరితరము! ప్రబంధపరమేశ్వరుం డనాఁ గవిపుంగవులనుమ వన్నె కెక్కినయెఱ్ఱాప్రెగ్గడ తనహరివంశములో నీతని—

"తనకావించినసృష్టి తక్కొరులచేతం గాదు నా నేముఖం
బునఁ దా బల్కినపల్కు లాగమములై పొల్పొందు నా వాణి న
త్తను నీతం డొకరుండు నాఁ జనుమహత్త్వాప్తిం గవిబ్రహ్మ నా
వినుతింతు గవితిక్కయజ్వ నిఖిలోర్వీదేవతాభ్యర్చితున్."

అని కవిబ్రహ్మ గాఁ గొండాడియున్నాఁడు.

నిరవధికకోమలపదమధురసరససరస్వతీవిలాసవైభవంబునను వేదమార్గప్రవర్తకత్వంబున నీతని నపరకృష్ణద్వైపాయనుం డనియే చెప్ప నొప్పును. మహాభారతంబున నాశ్వాసాంతపద్యంబులం జూడ నితం డద్వైతమతావలంబి యనియుఁ బూర్వోత్తరమీమాంసాశాస్త్రములయందును వ్యాకరణమునందు నసమానపాండిత్యము గలవాఁ డనియు గోచరింపకపోదు. ఇతఁడు కాళిదాసాదులువోలె సకలశాస్త్రమర్యాదల సమగ్రముగ నెఱింగిన పండితకవీంద్రుఁడు. ఇయ్యది భారతంబున నాయాఘట్టంబుల భాషాంతరీకరించుతెఱఁగెఱుంగనగు. ఈతనికిఁ గీర్వాణాంధ్రంబులనెక్కుడువైశారద్యంబుకలిమి నుభయకవిమిత్రుం డనుబిరుదము గలిగె. సోమయాజియగుటఁ బరమాస్తికాగ్రేసరుం డనియుఁ గర్మాచరణదీక్షాదక్షుం డనియుఁ దెలియుచున్నది. ఇక్కవినాథురచన లాంధ్రభాషాభిమానుల కాగమములు. ఈరసికు సరసంపుఁ బలుకు లాంధ్రభాషాయోషాభూషణములు. ఈతనికృతు లాంధ్రకవిపుంగవులకుఁ గవితామార్గప్రదర్శకములు. ఆంధ్రభాషాతత్త్వము నెఱింగినకోవిదులలో నీతఁ డపరశబ్దశాసనుఁడు. ఇక్కవీంద్రునకు గీర్వాణభాషావైశారద్య మెక్కుడయ్యును గవనంబునం దెలుఁగుపలుకులే తఱచుగాఁ గాన్పించును. కవనంబున జల్లిపదంబుల నిఱికింపక కాదాచిత్కముగ ననతిదీర్ఘసమాసములం బొందుపఱచుచుఁ జిన్నచిన్న పదములంగూర్చి యతిప్రాసములకుఁ దడవుకొనక సరళముగా హృదయరంజకముగాఁ గవన మల్లుటయ యీకవికి నైజము. సంస్కృతంబున బాణభట్టప్రథమకృతి యగు హర్షచరిత్రమునంబోలెఁ దిక్కనబాల్యకృతి యగునుత్తరరామాయణంబున నవిచ్ఛిన్నకవితాధారకుఁ గొన్నియెడల సంకోచంబు గలిగినను, కాదంబరింబోలె భారతంబున నారితేరి సర్వాలంకారశోభిత యై నవరసోపేత యై సరసగుణసమేత యై ప్రౌఢకవితాయువతి దద్దయు సహృదయహృదయాంబుజంబుల వలరించు చున్నది. సమయోచితింబట్టి యేరసంబు వర్ణించుతఱి నట్టిపదములంగూర్చిన రసము గృహీతాకృతివోలె సహృదయహృదయదర్పణంబులఁ బ్రతిబింబించునో, యట్టిమధురపదంబులం బొందించువిషయము నిక్కవిచంద్రుఁ డెఱింగినట్లొరు లెఱుంగరు. సర్వతో

"మ. కమలాధారుఁడు భీతిమారుఁ డసమా । కారుండు గంభీరుఁ డ
బ్జముఖీమారుఁ డపారసారుఁడు కళా । స్ఫారుండు వీరుండు దు
ర్దమదోస్సారుఁ డధర్మభీరుఁడు మహోదా । రుండు దుర్వారుఁ డ
త్యమలాచారుఁడు నిర్వికారుఁడు యశో । హారుండు ధీరుం డిలన్." 1 ఆ. 86 ప.

ఇట్టివి సూక్ష్మదృష్టిఁ గనుఁగొనినచో నీతనికృతులం బెక్కులు గన్పట్టును. అయినను గథాసందర్భమున దీనిని పరమార్థ మని తలంచి రసభావాదులం దిగనాడి శ్లిష్టార్థకల్పనైకశరణంబు లగుచిత్రబంధయమకాదులకొఱకుఁ గష్టపడక యాశ్వాసాంతమునమాత్ర మీ వ్యావృత్తినియమమును గైకొనినాఁడు. ఇట్టి లక్షణములు విశేషముగ నాంధ్రపంచమవేదంబునఁ జూపట్టును.

ఈకావ్య మీతనిప్రథమకవిత యగుటంజేసి దీనియందు భారతమందలి కవితాప్రౌఢిమ యంతగాఁ గానరాకున్నను మొత్తముమీఁద భారతశైలిం బోలియే యున్నది. కాఁబట్టియే యిందలిపద్యంబులయందుఁ దిక్కనకత్యంతగౌరవ ముండి యుండెను. దీనికిఁ దనభారతంబున నిందలికొన్నిపద్యంబులఁ గొంతవఱకు మార్చియు మార్పకయుఁ బొందుపఱిచి యుంచుటయే ప్రమాణము.

విస్తరభీతిచే వాని నిట నుదాహరింపక విరమించితి. ఇక్కవీంద్రుఁడు నన్నయభట్టసంప్రదాయానుసారముగఁ గావ్యాదిని సంస్కృతశ్లోకరూపంబుగనే మంగళాచరణం బొనర్చెను. షష్ఠ్యంతముల మానెను. దీనింబట్టి యేతద్వైకల్పికత్వంబు గవి కిష్ట మని తోఁచుచున్నది. ఈకవివల్లభుంగుఱించి వ్రాయఁదగునంశము లనేకము లున్నను, విస్తరభయంబునను ముఖ్యముగా నవి భారతమునకు సంబంధించిన వగుటను విరమించుచు స్థాలీపులాకన్యాయంబుగ రెండుపద్యముల నిట నుదాహరించుచున్నాఁడ.

"మ. కుచముల్ వాఱెడినీటిమీఁదివిలస । త్కోకంబులం శ్రేణి సే
యుచు నుండన్ మెడ యెత్తి పాదయుగళం । బూఁదంగ బాహాలతల్
పచరింపం గరమూలకాంతి నిగుడన్ । భావంబు రంజిల్లఁ బా
డుచుఁ గ్రీడించిరి పువ్వుఁబోఁడులు లతా । డోలాకళాప్రౌఢులన్." 8 ఆ. 37 ప.

"శా. ఏమేమీ రఘురాముతమ్ముఁడవె మీ । రేపారి పైనెత్తి మా
మామం బంక్తిముఖున్ వధించినను మీ । మౌర్ఖ్యంబు సైరించి యే
నేమిం జేయక యున్నఁ గ్రొవ్వి యిట నీ । వేతెంచితే మేలు మే
లీమై తోడన పోదు గాక యని దైత్యేశుండు దర్పంబునన్." 10. ఆ. 17 ప.

ఇట్లు సరసగుణమణిగణభూషణభూషితకవితావనితామణి మధురశృంగారవిలసితంబుల రసికవరేణ్యు లనురక్తి ననుభవించిన యానందాంబునిధిరంగత్తరంగంబుల డోలాకర్మ నాచరింతురుగావుత మని ప్రార్థించుచున్నాఁడ.

ఉత్పల - వేంకటనరసింహాచార్యులు.

"మ. కమలాధారుఁడు భీతిమారుఁ డసమా◆కారుండు గంభీరుఁ డ
బ్జముఖీమారుఁ డపారసారుఁడు కళా◆స్ఫారుండు వీరుండు దు
ర్దమదోస్సారుఁ డధర్మభీరుఁడు మహోదా◆రుండు దుర్వారుఁ డ
త్యమలాచారుఁడు నిర్వికారుఁడు యశో◆హారుండు ధీరుం డిలన్." 1 ఆ. 86 ప.

ఇట్టివి సూక్ష్మదృష్టిఁ గనుఁగొనినచో నీతనికృతులం బెక్కులు గన్పట్టును. అయినను గథాసందర్భమున దీనిని పరమార్థ మని తలంచి రసభావాదులం దిగ నాడి క్లిష్టార్థకల్పనైకశరణంబు లగుచిత్రబంధయమకాదులకొఱకుఁ గష్టపడక యాశ్వాసాంతమునమాత్ర మీ వ్యావృత్తినియమమును గైకొనినాఁడు. ఇట్టి లక్షణములు విశేషముగ నాంధ్రపంచమవేదంబునఁ జూపట్టును.

ఈకావ్య మీతనిప్రథమకవిత యగుటంజేసి దీనియందు భారతమందలి కవితాప్రౌఢిమ యంతగాఁ గానరా కున్నను మొత్తముమీఁద భారతశైలిం బోలియే యున్నది. కాఁబట్టియే యిందలిపద్యంబులయందుఁ దిక్కన కత్యంతగౌరవ ముండి యుండెను. దీనికిఁ దనభారతంబున నిందలికొన్నిపద్యంబులఁ గొంతవఱకు మార్చియు మార్పకయుఁ బొందుపఱిచి యుంచుటయే ప్రమాణము.

విస్తరభీతిచే వాని నిట నుదాహరింపక విరమించితి. ఇక్కవీంద్రుఁడు నన్నయ భట్టసంప్రదాయానుసారముగఁ గావ్యాదిని సంస్కృతశ్లోకరూపంబుగనే మంగళా చరణం బొనర్చెను. షష్ఠ్యంతముల మానెను. దీనింబట్టియే తద్వైవ కల్పికత్వంబు గవి కిష్ట మని తోఁచుచున్నది. ఈకవివల్లభుం గుఱించి వ్రాయఁదగునంశము లనేకము లున్నను, విస్తరభయంబునను ముఖ్యముగా నవి భారతమునకు సంబంధించిన వగుటను విరమించుచు స్థాలీపులాకన్యాయంబుగ రెండుపద్యముల నిట నుదాహ రించుచున్నాఁడ.

"మ. కుచముల్ వాఁడిడినీటిమీఁదివిలస◆త్కోకంబులం గ్రేణి సే
యుచు నుండన్ మెడ యెత్తి పాదయుగళిం ◆ బూఁదంగ బాహాలతల్
పచరింపం గరమూలకాంతి నిగుడన్ ◆ భావంబు రంజిల్లఁ బా
డుచుఁ గ్రీడించిరి పువ్వుఁబోఁడులు లతా◆డోలాకళాప్రౌఢులన్." 8 ఆ. 37 ప.

"శా. ఏమేమీ రఘురాముతమ్ముఁడవె మీ ◆ రేపారి పైనెత్తి మా
మామం బంక్తిముఖున్ వధించినను మీ ◆ మాహాత్మ్యంబు సైరించి యే
నేమిం జేయక యున్నఁ గ్రొవ్వి యిట నీ ◆ వేతెంచితే మేలు మే
లీమై తోడన పోదు గాక యని దైత్యేశుండు దర్పంబునన్." 10. ఆ. 17 ప.

ఇట్లు సరసగుణమణిగణభూషణభూషితకవితావనితామణి మధురశృంగార విలసితంబుల రసికవరేణ్యు లనురక్తి ననుభవించిన యానందాంబునిధిరంగత్తరంగం బుల డోలాకర్మ నాచరింతురుగావుత మని ప్రార్థించుచున్నాఁడ.

ఉత్పల - వేంకటనరసింహాచార్యులు.

పంచమాశ్వాసము

షష్ఠాశ్వాసము

విషయము. పుట.

నవమాశ్వాసము

దశమాశ్వాసము

పారెఱుఁగఁ బల్కుటలం బడయ - నప్పలుకుల్సరి గ్రుచ్చునట్లుగాఁ
జేయఁగ నేరఁగా వలయుఁ । జేసిన నేఁ గృతి యన్న వారికిన్. 5

వ. పలుకులపొందు లేక రసభంగము సేయుచుఁ బ్రాంతపద్దమా
టలఁ దమనేర్పు చూపి యొకకొంత హృదయుం బలరింపలేక యే
పొలమును గానియట్టి క్రమమును దమమెచ్చుగ లోకమెల్ల న
వ్వులఁ బొరయం జరించుకుకవుల్ ధర దుర్విటులట్ల చూడఁగాన్. 6

క. తెలుఁగుకవిత్వము చెప్పం, దలఁచినకవి యర్థమునకుఁ । దగియుండెడుమా
టలు గొని వళులుం బ్రాసం,బులు నిలుపక యొగిని బులిమి । పుచ్చుట చదురే. 7

క. అలవడ సంస్కృతశబ్దము, తెలుఁగుబడి విశేషణంబు । తేటపడంగాఁ
బలుకునెడ లింగవచనం,బులు భేదింపమికి మెచ్చు । బుధజనము కృతిన్. 8

తే. ఎట్టికవికైనఁ దనకృతి । యింపుఁ బెంపఁ, జాలుఁగావునఁ గావ్యంబు । సరసులైన
కవులచెవులకు నెక్కినఁ । గాని నమ్మఁ, డెందుఁ బరిణతి గలుగుకవీశ్వరుండు. 9

క. అని సత్కవీంద్రమార్గము, మనమున నెలకొల్ప సరస । మధురవచోగుం
భనసుప్రసాదసంబో,ధనగోచరబహువిధార్థ । తాత్పర్యముగాన్. 10

క. ఎత్తెఱఁగైనను ధీరో, దాత్తనృపోత్తముఁడు రామ । ధరణీపతి స
ద్వృత్తము సంభావ్య మగుట, నుత్తరరామాయణోక్తి । యుక్తుఁడనైతిన్. 11

తే. సారకవితాభిరాముగుంటూరివిభుని, మంత్రిభాస్కరుమత్పితామహుని దలఁచి
యైన మన్ననమెయి లోక । మాదరించు, వేఱ నాకృతిగుణములు । వేయు నేల.

మ. అమలోదాత్తమనీష నే నుభయకావ్యప్రౌఢిఁ బాటించుశి
ల్పమునం బారగుఁడం గళావిదుఁడ నాపస్తంబసూత్రుండ గౌ
తమగోత్రుండ మహేశ్వరాంఘ్రికమలధ్యానైకశీలుండ న
న్నమకుం గొమ్మనమంత్రికిన్ సుతుఁడఁ దిక్కాంకుండ సన్మాన్యుఁడన్. 13

ఉ. జాత్యము గాని నొప్పయిన । సంస్కృతమెయ్యెడఁ జొన్ప వాక్యసాం
గత్యము సేయుచో నయిన । గద్యము తోడుగఁ జెప్పి పెట్ట దా
ర్ఢ్యము దోఁపఁ బ్రాసము ప్రకారము వే ఱగునక్షరంబులన్
శ్రుత్యనురూప మంచు నిడ । సూరుల కివ్విధ మింపుఁ బెంపదే. 14

క. వచనము లేకయు వర్ణన, రచియింపఁగఁ గొంత వచ్చుఁ । బ్రౌఢులకుఁ గథా
ప్రచయముఁ బద్యములన పొం,దుచితంబుగఁ జెప్ప టార్యు । లొప్పిద మనరే.

క. లలితపదహృద్యపద్యం, బులన కథార్థంబు ఘటిత । పూర్వాపరమై
యలఁతియలఁతితునియలఁగా, హాల సంధించినవిధంబు । నమరఁగఁ [2]జేతున్. 16

కృతినాయకవంశావతారము

క. ఈకృతికిఁ దొడవుగా నము,రాకృతి యగుమనుమనరవరాగ్రేసరుస
త్యాకృతివంశము గాథ, స్వీకృతి దగఁ గీర్తనంబు । సేయుదు నెలమిన్. 17

పా. 1. మై. 2. వలయున్.

పారెడుపల్కులం బడయ - నప్పలుకుల్ సరి గ్రుచ్చునట్లుగాఁ
జేయుప నేరఁగా వలయుఁ । జేసెద నేఁ గృతి యన్న వారికిన్. 5

వ. పలుకులపొందు లేక రసభంగము సేయుచుఁ బ్రాతవడ్డమా
టలఁ దమనేర్పు చూపి యొకకొంక హృదయంబు బలరింపలేక యే
పొలమును గానియట్టి క్రమమునుం దమమెచ్చుగ లోక మెల్ల న
వ్వులఁ బొరయం జరించుకుకవుల్ ధరదుర్విటులట్ల చూడఁగాన్. 6

క. తెలుఁగుకవిత్వము చెప్పం, దలఁచినకవి యర్థమునకుఁ । దగియుండెడుమా
టలు గొని వళులుం బ్రాసం,బులు నిలుపక యొగిని బులిమి । పుచ్చుట చదురే. 7

క. అలవడ సంస్కృతశబ్దము, తెలుఁగుబడి విశేషణంబు । తేటపడంగాఁ
బలుకునెడ లింగవచనం,బులు భేదింపమికి మెచ్చు । బుధజనము కృతిన్. 8

తే. ఎట్టికవికైనఁ దనకృతి । యింపుఁ బెంపఁ, జాలుఁగావునఁ గావ్యంబు । సరసులైన
కవులచెవులకు నెక్కినఁ । గాని నమ్మఁ, డెందుఁ బరిణతి గలుగుకవీశ్వరుండు. 9

క. అని సత్కవీంద్రమార్గము, మనమున నెలకొల్ప సరస । మధురవచోగుం
భనసుప్రసాదసంబో,ధనగోచరబహువిధార్థ । తాత్పర్యముగాన్. 10

క. ఎత్తఱి నైనను ధీరో, దాత్తనృపోత్తముఁడు రామ । ధరణీపతి స
ద్వృత్తము సంభావ్య మగుట, నుత్తరరామాయణోక్తి । యుక్తుఁడ నైతిన్. 11

తే. సారకవితాభిరాముగుంటూరివిభుని, మంత్రిభాస్కరుమత్పితామహునిఁ దలఁచి
యైన మన్ననమెయి లోక । మాదరించు, వేఱ నాకృతిగుణములు । వేయు నేల.

మ. అమలోదాత్తమనీష నే నుభయకావ్యప్రౌఢిఁ బాటించుశి
ల్పమునం బారగుఁడం గళావిదుఁడ నాపస్తంబసూత్రుండ గౌ
తమగోత్రుండ మహేశ్వరాంఘ్రికమలధ్యానైకశీలుండ న
న్నమకుం గొమ్మనమంత్రికిన్ సుతుఁడఁ దిక్కాంకుండ సన్మాన్యుఁడన్. 13

ఉ. జాత్యము గామి నొప్పయిన । సంస్కృత మెయ్యెడఁ జొన్ప వాక్యసాం
గత్యము సేయుచో నయిన । గద్యము తోడుగఁ జెప్పి పెట్టి దా
ర్గత్యము దోఁపఁ బ్రాసముప్రకారము వేఱగునక్షరంబులన్
శ్రుత్యనురూప మంచు నిడ । సూరుల కివ్విధ మింపుఁ బెంపదే. 14

క. వచనము లేకయు వర్ణన, రచియింపఁగఁ గొంత వచ్చుఁ । బ్రౌఢులకుఁ గథా
ప్రచయముఁ బద్యములన పొం, దుచితంబుగఁ జెప్పు టార్య । లొప్పిద మనరే.

క. లలితపదహృద్యపద్యం బులన కథార్థంబు ఘటిత । పూర్వాపర మై
యలఁతియలఁతితునియలఁగా, హాల సంధించినవిధంబు । నమరఁగఁ [2]జేతున్. 16

కృతినాయకవంశావతారము

క. ఈకృతికిఁ దొడవుగా నమ,రాకృతి యగుమనుమనరవరాగ్రేసరుస
త్ప్రాకృతవంశము గాథ, స్వీకృతి దగఁ గీర్తనంబు । సేయుదు నెలమిన్. 17

పా. 1. మై. 2. వలయున్.

చ. పరుషపరాక్రముం డగుచుఁ బల్లవుపీట నుదగ్రులైనప
న్నిరువుర నాతనిం గలయ నెన్ని యనర్గళమత్సరంబుమై
మురరిపుసన్నిభుండు పదునాఱ్వుర గం డడఁగంగఁ బెట్టెఁ దా
బిరుదు వెలుంగ బిజ్జఁ డరిభీకరభూరిభుజాబలంబునన్. 28

క. తద్వంశంబునఁ బోషిత, విద్వజ్జనుఁ డహితభుజగ విహగేంద్రుఁడు ధ
ర్మాద్వైతమూర్తి వరయో,షిద్వ్యగ్రస్మరుఁడు మన్మసిద్ధి జనించెన్. 29

సీ. భూరిప్రతాపంబు వైరిమదాంధకారమున కఖండదీపముగఁ జేసి
చరితంబు నిఖిలభూజననిత్యశోభనలతకును నాలవాలముగఁ జేసి
కరుణ దీనానాథ కవిబంధుజనచకోరములకుఁ జంద్రాతపముగఁ జేసి
కీర్తిజాలముఁ ద్రిలోకీశారికకు నభిరామరాజితపంజరముగఁ జేసి
ఆ. సుందరీజనంబు డెందంబునకుఁ దన, నిరుపమానమైన నేర్పుకలిమి
నతిప్రసిద్ధి చేసి యసదృశలీల మైఁ, బరఁగె మనుమసిద్ధి ధరణివిభుఁడు. 30

క. ఆమన్మసిద్ధిసుతుఁ డా,శామండలశాసనుండు సదయాకృతి సం
గ్రామశ్రీరాముఁడు రా,మామదనుఁడు తిక్కనృపతి మహిఁ బాలించెన్. 31

ఉ. కేశవసన్నిభుండు పరిగీతయశోనిధి చోళతిక్కధా
త్రీశుఁడు కేవలుండె నృపు లెవ్వరి కాచరితంబు గల్గునే
శైశవలీలనాఁడు పటుశౌర్యధురంధరబాహుఁ డైనపృ
థ్వీశనరేంద్రమస్తకము నెత్తెఁ గందుకకేలి సల్పఁడే. 32

సీ. లకుమయ గురుములూరికి నెత్తి వచ్చినఁ గొనఁడె యాహవమున ఘోటకముల
దర్పదుర్జయు లగుదాయాదనృపతుల ననిలోనఁ బఱపఁడే యాగ్రహమున
శంభురాజాదిప్రశస్తారిమండలికముఁ జేర్చి యేలఁడె కంచిపురముఁ
జేసిమండలము గాసిగఁ జేసి కాళవపతి నియ్యకొలుపఁడే పలచమునకు
తే. రాయగండగోపాలు నరాతిభయద, రాయపెండారబిరుదాభిరాము నుభయ
రాయగండాంకు ఖండియరాయుఁ దిక్క, ధరణివిభుఁ బోల రాజులకరిది కాదె.

మ. కమలాప్తప్రతిమానమూర్తి యగునా కర్ణాటసోమేశు దు
ర్దమదోర్గర్వము రూపుమాపి నిజదర్పంబుం బ్రతిష్ఠించి లీ
లమెయిఁ జోళుని భూమిపై నిలిపి చోళస్థాపనాచార్యనా
మము దక్కం గొని తిక్కభూవిభుఁడు సామర్థ్యంబు చెల్లింపఁడే. 34

సీ. భృత్యానురాగంబు పెంపుఁ జెప్పఁగ నేల పరివారసన్నాహ బిరుదు గలుగ
వందిప్రియత్వంబు వర్ణింపఁ గా నేల పాఠకపుత్త్రాఖ్య పరఁగుచుండ
సకలవిద్యాపరిశ్రమముఁ దెల్పఁగ నేల కవిసార్వభౌమాంక మవనిఁ జెల్ల
సుభగతామహిమఁ బ్రశస్తుతి సేయఁగా నేల మన్మథనామంబు మహిమ నెగడ
తే. నుభయబలవీరుఁ డనుపేరు త్రిభువనములఁ
బ్రచురముగ ఘోరబహుసంగరముల విజయ

చ. పరుషపరాక్రముం డగుచుఁ బల్లవుఁబీట నుదగ్రులైనప
న్నిరువుర నాతనిం గలయ నెన్ని యనర్గళమత్సరంబుమై
మురరిపుసన్నిభుండు పదుమువ్వుర గం డడఁగంగఁ బెట్టెఁ దా
బిరుదు వెలుంగ బిజ్జఁ డరిభీకరభూరిభుజాబలంబునన్. 28

క. తద్వంశంబునఁ బోషిత, విద్వజ్జనుఁ డహితభుజగ విహగేంద్రుఁడు ధ
ర్మాద్వైతమూర్తి వరయోషిద్వర్గస్మరుఁడు మన్మసిద్ధి జనించెన్. 29

సీ. భూరిప్రతాపంబు వైరిమదాంధకారమున కఖండదీపముగఁ జేసి
చరితంబు నిఖిలభూజననిత్యశోభనలతకును నాలవాలముగఁ జేసి
కరుణ దీనానాథ కవిబంధుజనచకోరములకుఁ జంద్రాతపముగఁ జేసి
కీర్తిజాలముఁ ద్రిలోకీశారికకు నభిరామరాజితపంజరముగఁ జేసి

ఆ. సుందరీజనంబు డెందంబునకుఁ దన, నిరుపమాన మైన నేర్పుకలిమి
నతిప్రసిద్ధి చేసి యసదృశలీల మైఁ, బరఁగె మనుమసిద్ధి ధరణివిభుఁడు. 30

క. ఆమనసిద్ధిసుతుఁ డా,శామండలశాసనుండు సదయాకృతి సం
గ్రామశ్రీరాముఁడు రా,మామదనుఁడు తిక్కనృపతి మహిఁ బాలించెన్. 31

ఉ. కేశవసన్నిభుండు పరిగీతయశోనిధి చోళతిక్కధా
త్రీశుఁడు కేవలుండె నృపు లెవ్వరి కాచరితంబు గల్గునే
శైశవలీలనాఁడు పటుశౌర్యధురంధరబాహుఁ డైనపృ
థ్వీశనరేంద్రమస్తకము నేత్తెఱఁ గందుకకేలి సల్పఁడే. 32

సీ. లకుమయ గురుములూరికి నెత్తి వచ్చినఁ గొనఁడె యాహవమున ఘోటకముల
దర్పదుర్జయు లగుదాయాదనృపతుల ననిలోనఁ బఱపఁడే యాగ్రహమున
శంభురాజాదిప్రశస్తారిమండలికముఁ జేర్చి యేలఁడె కంచిపురముఁ
జేసిమండలము గాసిగఁ జేసి కాళవపతి నియ్యకొలుపఁడే పలచమునకు

తే. రాయగండగోపాలు నరాతిభయద, రాయపెండారబిరుదాభిరాము నుభయ
రాయగండాంకు ఖండియరాయుఁ దిక్క, ధరణివిభుఁ బోల రాజులకరిది కాదె.

మ. కమలాప్తప్రతిమానమూర్తి యగునా కర్ణాటసోమేశు దు
ర్దమదోర్గర్వము రూపుమాపి నిజదర్పంబుం బ్రతిష్ఠించి లీ
లమెయిన్ జోళుని భూమిపై నిలిపి చోళస్థాపనాచార్యనా
మము దక్కం గొని తిక్కభూవిభుఁడు సామర్థ్యంబు చెల్లింపఁడే. 34

సీ. భృత్యానురాగంబు పెంపుఁ జెప్పఁగ నేల పరివారసన్నాహ బిరుదు గలుగ
వందిప్రియత్వంబు వర్ణింపఁ గా నేల పాఠకపుత్రాఖ్య పరఁగుచుండ
సకలవిద్యాపరిశ్రమముఁ దెల్పఁగ నేల కవిసార్వభౌమాంక మవనిఁ జెల్ల
సుభగతామహిమఁ బ్రస్తుతి సేయఁగా నేల మన్మథనామంబు మహిమ నెగడ

తే. నుభయబలవీరుఁ డనుపేరు త్రిభువనములఁ
బ్రచురముగ ఘోరబహుసంగరముల విజయ

తే. కసిమసంగినమృత్యువు ౹ కరణి యంత, కాలరుద్రునికైవడి ౹ కాలదండ
ధరుని బలువిడి యలవఁడు ౹ దురములలోన, నసమశౌర్యుఁడుమనుమధరాధిపునకు.

శా. శృంగారంబు నలంగ దేమిఁయును బ్రస్వేదాంకురశ్రేణి లే
దంగంబుల్ మెఱుఁగేద వించుకయు మాహారాష్ట్రసామంతు సా
రంగుం దోలి తురంగముం గొనినసంగ్రామంబునం దృప్తస
ప్తాంగస్ఫారయశుండు మన్మవిభుఁడం ౹ పై చన్న సైన్యంబునన్. 43

సీ. అనుపమబహురత్న ౹ హయవారణముల విద్విషులు గప్పములు పుత్తెంచుచోట
నెల్లికయ్యం బని ౹ యొద్ది యేనియు నొక్క కెలన శాత్రవదూతలు పలుకుచోటఁ
దలతల మని రెండు ౹ దడములవారేటున కమానముగఁ జేర ౹ నడుచుచోటఁ
బరసేన సచ్చియుం ౹ బాటియు బయ లైన యనిలోన జయము సేకొనెడుచోట

ఆ. నొక్కరూప కాని ౹ యెక్కుడు డిగ్గును, గానరాదు ముఖవికాసమునకు
నన్యరాజు లీడె ౹ యరిరాయవేశ్యాభు, జంగుఁ డైనమనుమ ౹ జనవిభునకు. 44

అయోధ్యావర్ణనము

క. అమ్మనుమనృపతి కభ్యుద,యమ్ముగ నేఁ జెప్పఁ బూని ౹ నట్టి కథకు నా
ద్యమ్మయి యయోధ్య యనునా,మమ్మున నెగడినపురోత్తమము వర్ణింతున్. 45

సీ. అఖిలభోగములకు ౹ నాస్పదం బగుట భోగీంద్రుపట్టణమున ౹ కీడ యనియు
ధనసమృద్ధుల కెల్లఁ ౹ దల్లియై యల్లగుటఁ గుబేరునివీటికిఁ ౹ బెద్ద యనియు
వైభవంబులకు నా ౹ వాస మగుట నమరాధీశుపురమున ౹ కధిక మనియు
నిర్మలవృత్తికి ౹ నెర వగుటను భారతీశ్వరు ప్రోలికి ౹ నెక్కు డనియు

ఆ. వినుతి సేయఁ జాలి ౹ వివిధోత్సవంబుల, నతిశయిల్లి సజ్జనాభిరామ
మై కరంబు వొలుచు ౹ నన్నగరంబు వి,స్ఫురితసకలవస్తు ౹ పూర్ణ మగుచు. 46

క. చనిచని యచ్చోటను జి,క్కనొకో తారకము లనఁ బ్రకీర్ణరుచులఁ ద
ఘనవప్రప్రాగ్భాగం,బున ఖచితము లైనవజ్రములు చెలు వొందున్. 47

తే. ఇంతపొడ వని వాక్రుప్వ ౹ నేరి కైన, రా దనుట కోటవర్ణన ౹ గాదు నిజమ
యొగసి పఱచెన దృష్టులు ౹ నిగుడునంత, లెక్కలో నగ్రభాగంబు ౹ లేమిఁ జేసి. 48

క. మహనీయవప్రగోపుర, బహురత్నోత్తీర్ణసాల ౹ భంజిక లొప్పున్
విహరణతత్పరనిర్జర, మహిళాతతి వచ్చి యున్నకమాడ్కి బెడం గై. 49

సీ. అవగాహనమునకు ౹ నరిగినగజములమదములు కూడిన ౹ నదులు గాఁగ
ఝషకకుళీరకకచ్ఛపమకరాదిస,త్త్వములమొత్తము పర్వతములు గాఁగఁ
బ్రాకారమణిగణప్రతిబింబనికరంబు విలసిల్లుబహురత్న ౹ వితతి గాఁగ
రంగత్తరంగపరంపరపైఁ దేలు, కలహంసములు శంఖకులము గాఁగఁ

ఆ. గరము పొలుపు మిగులుఁ ౹ బరిఖ విశాలగం,భీర మగుచుఁ బఱపు ౹ పేర్మిఁ జేసి
యఖిలభూమిచక్ర ౹ మనుతలంపునఁ బుర,వరముఁ జుట్టి యున్న ౹ శరధివోలె.

తే. కసిమసంగినమృత్యువు ॥ కరణి యంత, కాలరుద్రునికైవడి ॥ కాలదండ
ధరుసబలువిడి యలవడు ॥ దురములోన,నసమశౌర్యుఁడుమనుమధరాధిపునకు.

శా. శృంగారంబు నలంగ దేమియును బ్రస్వేదాంకురశ్రేణి లే
దంగంబుల్ మెఱుఁ గేద వించుకయు మాహారాష్ట్రసామంతు సా
రంగుం దోలి తురంగముం గొనినసంగ్రామంబునం దృప్తస
ప్తాంగస్ఫారయశుండు మన్మవిభుఁ డం ॥ పై చన్నసైన్యంబునన్. 43

సీ. అనుపమబహురత్న ॥ హయవారణముల విద్విషులు గప్పములు పుత్తెంచుచోట
నెల్లికయ్యం బని ॥ యెద్ది యేనియు నొక్క కెలన శాత్రవదూతలు పలుకుచోటఁ
దలతల మని రెండు ॥ దడములవారేటున కమానముగఁ జేర ॥ నడుచుచోటఁ
బరసేన సచ్చియుం ॥ బాజేయు బయ లైన యనిలోన జయము సేకొనెడుచోట

ఆ. నొక్కరూప కాని ॥ యెక్కుడు డిగ్గును, గానరాదు ముఖవికాసమునకు
నన్యరాజు లీడె ॥ యరిరాయవేశ్యాభు, జంగుఁ డైనమనుమ ॥ జనవిభునకు. 44

అయోధ్యావర్ణనము

క. అమ్మనుమనృపతి కభ్యుద,యమ్ముగ నేఁ జెప్పఁ బూని ॥ నట్టి కథకు నా
ద్యమ్మయి యయోధ్య యనునా,మమ్మున నెగడినపురోత్తమము వర్ణింతున్. 45

సీ. అఖిలభోగములకు ॥ నాస్పదం బగుట భోగీంద్రపట్టణమున ॥ కీడ యనియు
ధనసమృద్ధుల కెల్లఁ ॥ దల్లియై యుల్లగుటఁ గుబేరునివీటికిఁ ॥ బెద్ద యనియు
వైభవంబులకు నా ॥ వాస మగుట నమరాధీశుపురమున ॥ కధిక మనియు
నిర్మలవృత్తికి ॥ నెర వగుటను భారతీశ్వరుప్రోలికి ॥ నెక్కు డనియు

ఆ. వినుతి సేయఁ జాలి ॥ వివిధోత్సవంబుల, నతిశయిల్లి సజ్జనాభిరామ
మై కరంబు వొలుచు ॥ నన్నగరంబు వి,స్ఫురితసకలవస్తు ॥ పూర్ణ మగుచు. 46

క. చనిచని యచ్చోటను జి,క్కనొకో తారకము లనఁ బ్రకీర్ణరుచులఁ ద
ద్ఘనవప్రప్రాగ్భాగం,బున ఖచితము లైనవజ్రములు చెలు వొందున్. 47

తే. ఇంతపొడ వని వాక్రువ్వ ॥ నేరికైన, రా దనుట కోటవర్ణన ॥ గాదు నిజమ
యెగసి పఱచిన దృష్టులు ॥ నిగుడునంత, లెక్కలో నగ్రభాగంబు ॥ లేమిఁ జేసి. 48

క. మహనీయవప్రగోపుర, బహురత్నోత్క్షిప్తసాల ॥ భంజిక లొప్పున్
విహరణతత్పరనిర్జర, మహిళాతతి వచ్చి యున్నకమాడ్కి బెడం గై. 49

సీ. అవగాహనమునకు ॥ నరిగినగజములమదములు గూడిన ॥ నదులు గాఁగ
ఝషకకుళీరకకచ్ఛపమకరాదిసత్త్వములమొత్తము పర్వతములు గాఁగఁ
బ్రాకారమణిగణప్రతిబింబనికరంబు విలసిల్లుబహురత్నవితతి గాఁగ
రంగత్తరంగపరంపరపైఁ దేలు, కలహంసములు శంఖకులము గాఁగఁ

ఆ. గరము పొలుపు మిగులుఁ ॥ బరిఖ విశాలగం,భీర మగుచుఁ బఱపుఁ ॥ బేర్మి జేసి
యఖిలభూమిచక్ర ॥ మనుతలంపునఁ బుర,వరముఁ జుట్టి యున్న ॥ శరధివోలె.

చారుసత్యవ్రత । సౌరభ్యలక్ష్మికి నుచితవాక్యములు పుష్పోద్గమములు
సాదరకారుణ్య । మేదురజ్యోత్స్నకు మధురాకృతులు శశిమండలములు
తే. గా సమస్తమహాధ్వరకర్తృతావిభూతిఁ దనరి యఖిలలోకపూజ్యు లగుచు
నిరుపమానసద్గుణగణ । నీతినిరతు, లై ధరామరు లొప్పుదు । రప్పురమున. 57

చ. అమరనగంబు నెచ్చెలులొ । హైమవతీశుననుంగుఁగొండవి
య్యమ లొక్కొ రోహణాచలము । నన్నలుఁ దమ్ములు నొక్కొ నా సువ
ర్ణమునను జారుతారమున । రత్నచయంబునఁ దేజరిల్లు నం
దు మహిమ కున్కిపట్టగుచుఁ । దుంగసముజ్జ్వలదేవసద్మముల్. 58

సీ. పడఁతులనెఱివీఁగుఁబాలిండ్లు వెడదోఁప లీలఁ బయ్యెదలు దూలించుటకును
దెఱవలపూఁతలు । మెఱయఁగ నాటమై నడరినసుఁజెమ । టార్చుటకును
మెలఁతలచెక్కుల । మెఱుఁగు వింతఁగ నవతంసమంజరులు గదల్చుటకును
తే. విటకుమారులు తనరాక వేచి వేడ్క, నెదురుకొని యింపుసొంపు వహించుచుండ
నడపు మెలపున జనుల కానంద మొదవ, గంధవహుఁడప్పురంబునఁ గలయఁ బొలయు.

చ. శుకపికసంకులత్వమున । సుందరసాంద్రలతాంతపల్లవ
ప్రకరబహుచ్ఛవిం బురవరంబువిహారవనంబు లొప్పు న
మ్మకరపతాకుసైన్యములు । మానవతీవిటకోటి కైనకే
లికలహవృత్తి సైఁపక సలీలగతిన్ బయినెత్తి వచ్చె నాన్. 60

సీ. మన్మథునాస్థానమండపంబులు మీనకేతునేపథ్యనికేతనములు
రతివల్లభునివిహారప్రదేశములు సంకల్పసంభవునిభోగస్థలములు
కందర్పునాయుధాగారముల్ కుసుమశరాసనుసంగీతకాలయములు
శంబరసూదనుజయభూము లిందిరానందనుసంకేతమందిరములు
ఆ. రామణీయకంబు । రమియించునిక్కలు, సొంపుగనులు చైత్రసంపదలకు
ననుగలంపుటిరవు । లనఁగ రమ్యంబు లై, యొప్పు నుపవనంబు లప్పురమున. 61

చ. వివిధగతిప్రకారముల । వీథులఁ బాఱుసమీరణంబుచే
నవమకరందబిందుతతి । నల్గడలం దగ నింపుగూడి య
త్యవిరళలీలఁ బర్వ మధుపావళి పుప్పొలు రోయ కెందు నా
డి వనములోన విచ్చలవిడిన్ మదలీల వహించు నెప్పుడున్. 62

సీ. పద్మినీకల్లోల । పంక్తులపైఁ గ్రాలు రాజితరాజమరాళలీల
సహకారపల్లవ । సమితిఁ గదల్చు నున్మదకలకంఠకు । మారుమాడ్కిఁ
బుష్పితనవలతాపుంజంబులోపల విహరించుమత్తాళివిభునిభంగి
నుద్యానమునకు వేఱొకయొప్పు గావించుచారునవీనవసంతుభాతి
తే. నేను గలుగంగ మదనునికేల యొండు, పరికరము లని యన్నింటిపనులుఁ దాన
పూని చేయువిధమున మందానిలుండు, పురమునందుండు నుపవనభూములందు.

చారుసత్యవ్రత సౌరభ్యలక్ష్మికి నుచితవాక్యములు పుష్పోద్గమములు
సాదరకారుణ్య మేదురజ్యోత్స్నకు మధురాకృతులు శశిమండలములు
తే. గా సమస్తమహాధ్వరకర్తృతావిభూతిఁ దనరి యఖిలలోకపూజ్యు లగుచు
నిరుపమానసద్గుణగణ నీతినిరతు, లై ధరామరు లొప్పుదు రప్పురమున. 57

చ. అమరనగంబు నెచ్చెలులొ హైమవతీశనునుంగుఁగొండవి
య్యము లొక్కొ రోహణాచలము నన్నలుఁ దమ్ములు నొక్కొ నా సువ
ర్ణమునను జారుతారమున రత్నచయంబునఁ దేజరిల్లు నం
దు మహిమ కున్కిపట్టగుచుఁ దుంగసముజ్జ్వలదేవసద్మముల్. 58

సీ. పడఁతులనెఱివేఁగుఁబాలిండ్లు వెడదోఁప లీలఁ బయ్యెదలు దూలించుటకును
దెఱవలపూఁతలు మెఱయఁగ నాటమై నడరినునుఁజెమ టార్చుటకును
మెలఁతలచెక్కుల మెఱుఁగు వింతఁగ నవతంసమంజరులు గదల్చుటకును
తే. విటకుమారులు తనరాక వేచి వేడ్క, నెదురుకొనియింపుసొంపు వహించుచుండ
నడపుమెలపున జనుల కానంద మొదవ, గంధవహుఁడప్పురంబునఁ గలయఁబొలయు.

చ. శుకపికసంకులత్వమున సుందరసాంద్రలతాంతపల్లవ
ప్రకరబహుచ్ఛవిం బురవరంబువిహారవనంబు లొప్పు న
మ్మకరపతాకుసైన్యములు మానవతీవిటకోటి కైనకే
లికలహవృత్తి సైఁపక సలీలగతిన్ బయినెత్తి వచ్చె నాన్. 60

సీ. మన్మథునాస్థానమండపంబులు మీనకేతునేపథ్యనికేతనములు
రతివల్లభునివిహారప్రదేశములు సంకల్పసంభవునిభోగస్థలములు
కందర్పునాయుధాగారముల్ కుసుమశరాసనుసంగీతకాలయములు
శంబరసూదనుజయభూము లిందిరానందనుసంకేతమందిరములు
ఆ. రామణీయకంబు రమియించునిక్కలు, సొంపుగనులు చైత్రసంపదలకు
ననుగలంపుటిరవు లనఁగ రమ్యంబు లై, యొప్పు నుపవనంబు లప్పురమున. 61

చ. వివిధగతిప్రకారముల వీథులఁ బాఱుసమీరణంబుచే
నవమకరందబిందుతతి నల్గడలం దగ నింపుగూడి య
త్యవిరళలీలఁ బర్వ మధుపావళి పుప్పులు రోయ కెందు నా
డి వనములోన విచ్చలవిడిన్ మదలీల వహించు నెప్పుడున్. 62

సీ. పద్మినీకల్లోలపంక్తులపైఁ గ్రాలు రాజితరాజమరాళలీల
సహకారపల్లవసమితిఁ గదల్చు నున్మదకలకంఠకు మారుమాడ్కిఁ
బుష్పితనవలతాపుంజంబులోపల విహరించుమత్తాళివిభునిభంగి
నుద్యానమునకు వేఱొకయొప్పుగావించుచారునవీనవసంతుభాతి
తే. నేను గలుగంగ మదనునికేల యొండు, పరికరము లని యన్నింటిపనులుఁ దాన
పూని చేయువిధమున మందానిలుండు, పురమునందుండు నుపవనభూములందు.

బున రఘురాముఁ డున్నయెడఁ । బొల్తుక యొక్కతె యేఁగుదెంచి యా
తనిఁ గని కాముచే నలఁగి । ధైర్యవిహీనతఁ గోర్కెఁ జెప్పినన్. 72

తే. అతఁడు నగి త్రిప్పిపుచ్చిన । ననుజుకడకు, నరిగి యాతండు ద్రోచిన బెరఁగివికృత
వేషమైయెత్తికొనిపోవ రోష మెత్తి, యక్కుమారుఁడు వెసఁగోసె ముక్కుసెవులు.

క. భంగపడి రాముకడ క, య్యంగన చనుదెంచి యిట్టు । లనియెఁ ద్రిలోకో
త్తుంగచరిత్రుఁడు శశ్వద, భంగుం డగుపంక్తివదనుభగినిం జుమ్మీ. 74

తే. శూర్పణఖ యనుదాన మీ । దర్పమడఁప, నసుర లిప్పుడ వచ్చెద । రనుచుఁ గోప
మునఁ గడంగి జనస్థానమునకు నేఁగి, యనుజుఁ డగుఖరుతోడఁ జెప్పిన నతండు.

క. దూషణునిఁ ద్రిశిరుఁ గూడి స, రోషంబుగ నెత్తి వచ్చి । రోఁగంబులు ది
వ్యౌషధముఁ దాఁకుపగిది మ, నీష మెయిం జాలు రాము । నెదిరి మహాజిన్. 76

చ. పొలిసినఁ జూచి శూర్పణఖ । పోయి దశాననుఁ గాంచి బన్నముం
దెలుపు నెడం బ్రసంగమునఁ । దేటపడన్ వినిపించె సీతకో
మలతనులీల యద్దివిజమర్దనుఁడున్ హృదయంబునం గుతూ
హల మెలరార శీఘ్రగతి । నయ్యెడ కేఁగె వియత్పథంబునన్. 77

క. చని కౌటిల్యమున మహీ, తనయం గొని లంక కరిగె । దానవుఁ డపుడా
మనుజేంద్రనందనుఁడు దన, మనమునయెడ లనుఁగుదమ్ముమాటల మలఁగన్. 78

సీ. ఎడసొచ్చి దైత్యుచేఁ । బడినజటాయువువలన నంగనచన్నవల నెఱింగి
శరణార్థి యగుదివాకరసూతిఁ జేకొని కోలతోడనె వాలిఁ గూల నేసి
వనచరబలముల । వసుధ నెల్లను నొక్క వాయిగా నడపించి । వార్ధిఁ గడచి
లంకపై విడిసి చలంబు బలంబును జూపి రాక్షసకోటి రూపడంచి

తే. కుంభకర్ణునిఁ గుంభనికుంభనాము, లైనతనయులతో నంతకాలయమున
కనిచి దేవాంతకప్రహస్తాదిబంధు, వర్గసహితంబుగా దశవదనుఁ దునిమి. 79

తే. అఖిలదేవతాసన్నిధి నగ్నిదత్త, యైనజానకి నానందమతిశయిల్లఁ
గైకొనియె రాముఁ డీమూఁడులోకములకు, నద్భుతప్రీతులడరి పొంగారుచుండ.

క. ఇంద్రజి ననిలోఁ జంపి మ, హేంద్రాదిత్రిదశనుతులకెక్కి నయనుజున్
సాంద్రానుమోదమున రఘు, చంద్రుఁడు మో మెలమిఁ బొంద । సంభావించెన్.

ఆ. అతని నపుడు దివ్యయానరత్నం బగు, పుష్పకంబు దేరఁ । బుచ్చి దాని
కెదురువోయి యర్చ । లిచ్చి సంప్రీతి నా, తండు జానకియును । దాను నెక్కి.

చ. శర ణని వచ్చి చొచ్చి యనిశంబును గొల్చుచు నున్న రావణా
వరజు విభీషణున్ సమరవర్తనుఁ డైనదినేంద్రనందనున్
శరనిధి దాటి దేవిఁ గని । చయ్యన నుంగర మిచ్చి పేర్చి య
ప్పురవర మేర్చి లోకనుతిఁ । బొందినపావని నాదరించుచున్. 83

1. మనీష...... నెదిరి - స్వరయతి.

బున రఘురాముఁ డున్నయెడఁ బొల్తుక యొక్క తె యేఁగుదెంచి యా
తనిఁ గని కాముచే నలఁగి ధైర్యవిహీనతఁ గోర్కిఁ జెప్పినన్. 72

తే. ఆతఁడు నగి త్రిప్పిపుచ్చిన ననుజుకడకు, నరిగి యాతండు ద్రోచిన బెరఁగి వికృత
వేషయై యెత్తికొనిపోవ రోషమెత్తి, యక్కుమారుఁడు వెసఁ గోసె ముక్కుసెవులు.

క. భంగపడి రాముకడ క, య్యంగన చనుదెంచి యిట్టు లనియెఁ ద్రిలోకో
త్తుంగచరిత్రుఁడు శశ్వద, భంగుం డగుపంక్తివదను భగినిం జుమ్మా. 74

తే. శూర్పణఖ యనుదాన మీ దర్పమడఁప, నసుర లిప్పుడ వచ్చెద రనుచుఁ గోప
మునఁ గడంగి జనస్థానమునకు నేఁగి, యనుజుఁ డగుఖరుతోడఁ జెప్పిన నతండు.

క. దూషణునిఁ ద్రిశిరుఁ గూడి స, రోషంబుగ నెత్తి వచ్చి రోగంబులు ది
వ్యౌషధముఁ దాఁకుపగిది మ, నీష మెయిం జాలు రాము నెదిరి మహాజిన్. 76

చ. పొలిసినఁ జూచి శూర్పణఖ పోయి దశాననుఁ గాంచి బన్నముం
దెలుపు నెడం బ్రసంగమునఁ దేటపడన్ వినిపించె సీతకో
మలతనులీల యద్విజితమద్దనుఁడున్ హృదయంబునం గుతూ
హల మెలరార శీఘ్రగతి నయ్యెడ కేఁగె వియత్పథంబునన్. 77

క. చని కౌటిల్యమున మహీ, తనయం గొని లంక కరిగె దానవుఁ డపుడా
మనుజేంద్రనందనుఁడు దన, మనమున యడ లనుఁగుఁదమ్ముమాటల మలఁగన్. 78

సీ. ఎడసొచ్చి దైత్యుచేఁ బడినజటాయువువలన నంగనచన్నవల నెఱింగి
శరణార్థి యగుదివాకరసూతిఁ జేకొని కోలతోడనె వాలిఁ గూల నేసి
వనచరబలముల వసుధ నెల్లను నొక్కవాయిగా నడపించి వార్ధిఁ గడచి
లంకపై విడిసి చలంబు బలంబును జూపి రాక్షసకోటి రూపడంచి

తే. కుంభకర్ణునిఁ గుంభనికుంభనాము, లైనతనయులతో నంతకాలయమున
కనిచి దేవాంతకప్రహస్తాదిబంధు, వర్గసహితంబుగా దశవదనుఁ దునిమి. 79

తే. అఖిలదేవతాసన్నిధి నగ్నిదత్త, యైనజానకి నానందమతిశయిల్లఁ
గైకొనియె రాముఁ డీమూఁడులోకములకు, నద్భుతప్రీతు లుడరి పొంగారుచుండ.

క. ఇంద్రజి ననిలోఁ జంపి మ, హేంద్రాదిత్రిదశనుతులకెక్కినయనుజున్
సాంద్రానుమోదమున రఘు, చంద్రుఁడు మోమెలమిఁ బొంద సంభావించెన్.

ఆ. అతని నపుడ దివ్యయానరత్నం బగు, పుష్పకంబు దేరఁ బుచ్చి దాని
కెదురువోయి యర్చ లిచ్చి సంప్రీతి నా, తండు జానకియును దాను నెక్కి.

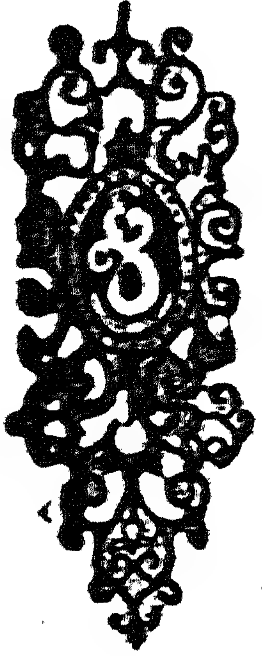
చ. శరణని వచ్చి చొచ్చి యనిశంబును గొల్చుచు నున్న రావణా
వరజు విభీషణున్ సమరవర్తనుఁ డైనదినేంద్రనందనున్
శరనిధి దాటి దేవిఁ గని చయ్యన నుంగర మిచ్చి పేర్చి య
ప్పురవర మేర్చి లోకనుతిఁ బొందినపావని నాదరించుచున్. 83

1. మనీష......నెదిరి - స్వరయతి.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

ద్వితీయాశ్వాసము

మద్భగీరథాన్వయ
తామరసాకరసహస్రధాముఁడు సూరి
స్తోమారామవసంతుఁడు
భూమండనయశుఁడు మన్మథభూమీశుఁ డొగిన్.* 1

రామునికొల్వుకూటమునకు జనకాదులు వచ్చుట

క. శ్రీరామచంద్రుఁ డిట్లు మహారాజపదస్థుఁ డైన నభినందింపన్
గారవమున జనకాది, క్ష్మారమణులు వచ్చి కాంచి సంప్రీతిమెయిన్. 2

క. అన్నరపతివినయాదిగుణోన్నతి కెవ లలర మంజులోక్తుల సమయో
త్పన్నవిషయోపలాలన, నున్నయెడన్ హర్షరససముత్కర్షముతోన్. 3

సీ. కౌశిక బక దాల్భ్యకణ్వప్రభృతు లైనదురితవిదూరు లా తూర్పువారు.
నాత్రేయ కుత్స దృఢాయు రగస్త్య లాదిగఁ గలదక్షిణదిక్కువారు
ఋషభరైభ్యకయవక్రీవృషముఖ్యు లాతపోమహనీయు లగుపశ్చిమంబువారు
గశ్యప జమదగ్ని గౌతమాత్రులు లోనుగా సుత్తరమ్మునఁ గల్గువారు
తే. శిష్యసంఘంబుతో రాముఁపోష్యవర్గ, మగుట మునికులమెల్లను నరుగుదెంచె
నతనివిజయోత్సవముఁ గొనియాడు వేడ్కఁ, బ్రీతి మొగములనెలకొనఁ బిండుగట్టి.

ఉ. అంతటఁ గూడి మోసలకు నర్థిమెయిం జనుదెంచి యెంతయుం
గ్రందుకొనంగ నున్నెడ నగస్త్యుఁడు వాకిటివానిఁ జూచి మా
యిందఱరాక దాశరథికి నెఱిఁగింపుము వేగ మన్న వాఁ
డుం దగఁ బోయి యల్లన నడుంకుచు భూవిభుఁ జేరి నమ్రుఁడై. 5

ఉ. దేవ మునీశ్వరుల్ సకలదిఙ్ముఖవాసు లగస్త్యముఖ్యు లా
శ్రావితనామధేయులు విశాలతపోవిభవు ల్సముజ్జ్వల
త్పావకమూర్తు లయ్యును గృపారసపూరితశీతలాకృతుల్
దేవరఁ గాన వేడ్కఁ జనుదెంచినవా రని విన్నవించినన్. 6

క. విని యెంతయు సమ్మదమున, జనపతి తోడ్తెమ్ము వారిఁ జయ్యన ననుడుం
జనెఁ బడిహారియుఁ దోడన, మును లత్యంతప్రమోదమున వచ్చుటయున్. 7

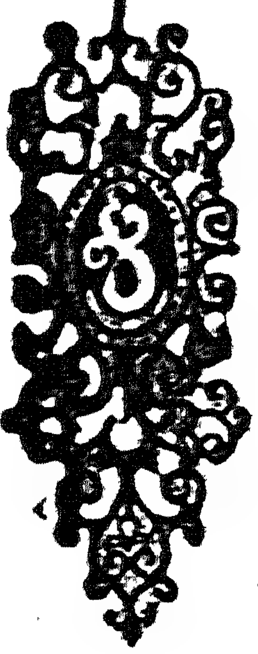
---

* ప్రథమావిభక్తి.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

ద్వితీయాశ్వాసము

మద్భగీరథాన్వయ
తామరసాకరసహస్రధాముఁడు సూరి
స్తోమారామవసంతుఁడు
భూమండనయశుఁడు మన్మభూమీశుఁ డొగిన్.* 1

రామునికొల్వుకూటమునకు జనకాదులు వచ్చుట

క. శ్రీరామచంద్రుఁ డిట్లు మహారాజపదస్థుఁ డైన నభినందింపన్
గారవమున జనకాది, క్ష్మారమణులు వచ్చి కాంచి సంప్రీతిమెయిన్. 2

క. అన్నరపతివినయాదిగు,ణోన్నతి కెద లలర మంజులోక్తుల సమయో
త్పన్నవిషయోపలాలన, నున్నయెడన్ హర్షరససముత్కర్షముతోన్. 3

సీ. కౌశిక బక దాల్భ్యకణ్వప్రభృతు లైన దురితవిదూరు లా తూర్పువారు
నాత్రేయ కుత్స దృఢాయు రగస్త్యు లాదిగఁ గలదక్షిణదిక్కువారు
ఋషభరైభ్యకయతుర్వృషముఖ్యు లాతపోమహనీయు లగుపశ్చిమంబువారు
కశ్యప జమదగ్ని గౌతమాత్రులు లోనుగా నుత్తరమ్మునఁ గల్గువారు
తే. శిష్యసంఘంబుతో రాముపోష్యవర్గ, మగుట మునికులమెల్లను నరుగుదెంచె
నతనివిజయోత్సవముఁ గొనియాడువేడ్కఁ, బ్రీతి మొగములనెలకొనఁ బిండుగట్టి.

ఉ. అంతటఁ గూడి మోసలకు నర్థిమెయిం జనుదెంచి యెంతయుం
గ్రందుకొనంగ నున్నెడ నగస్త్యుఁడు వాకిటివానిఁ జూచి సూ
యిందఱరాక దాశరథికీ వెల్లఁగింపుము వేగ మన్న వాఁ
డుం దగఁ బోయి యల్లన నడుంకుచు భూవిభుఁ జేరి నమ్రుఁడై. 5

ఉ. దేవ మునీశ్వరుల్ సకలదిఙ్ముఖవాసు లగస్త్యముఖ్యు లా
శ్రావితనామధేయులు విశాలతపోవిభవు ల్సముజ్జ్వల
త్పావకమూర్తు లయ్యును గృపారసపూరితశీతలాకృతుల్
దేవరఁ గాన వేడ్కఁ జనుదెంచినవా రని విన్నవించినన్. 6

క. విని యెంతయు సమ్మదమున, జనపతి తోడ్తెమ్ము వారి జయ్యన ననుడుం
జనెఁ బడిహారియుఁ దోడన, మును లత్యంతప్రమోదమున వచ్చుటయున్. 7

---

* ప్రథమావిభక్తి.

చె మనుజదేవకింపురుషసిద్ధవియచ్చరకన్యకానికా
యముఁ దనయాశ్రమస్థలీసమీపాంతమున న్విహరింప వచ్చినన్. 18

క. పలుమఱుఁ గని కని యొకమఱి, మెలఁతలతో నిట్టు లనియె మీ రిచటికి రా
వల దింకిట ననుఁ జూచినఁ, గలుగుంజుఁడి తత్క్షణంబ గర్భము మీకున్. 19

క. అని నియతి సేయుటయు న,మ్మునిపలుకులు కన్యకాసమూహం బెల్లన్
విని యాయిరవునఁ జేరక, చన నం దొక్కర్తు విధివశంబున వినమిన్. 20

ఉ. ముందటియట్ల నెచ్చెలుల మొత్తములోపలఁ గూడి యాడువే
డ్కం దరలాక్షి వోయి యచట న్మునియాకృతితోడ దృగ్రుచుల్
వొందినమాత్రమై నెలఁత పొక్కిటితో విరియ న్వళుల్ దరం
బందము గాఁగ నారును గుచాగ్రములు న్మనఁగప్పుసొంపునై. 21

ఉ. గర్భముఁ దాల్చి మై గలయఁ గన్గొని వెక్కసపాటు మున్నుగా
దుర్భరమైనసంభ్రమముతోడ విషాదభయానుతాపముల్
నిర్భరభంగిఁ బుట్టి తననెమ్మది దీఁటుకొనంగ జోటి యా
విర్భవదార్తియై చనియె వేగమ యాత్మనివాసభూమికిన్. 22

క. అరుగుటయుఁ జూచి మది న,చ్చెరువడి తృణబిందుఁ డల్లఁ జేరఁ బిలిచి ని
ర్భరగర్భచిహ్నములుగా, నిరూపణముచేసి యవ్వనిత కిట్లనియెన్. 23

ఉ. [1]అక్కట కన్యకాత్వ మిటు లాఱడివోవ నకారణంబు నీ
కెక్కడిచూలు వచ్చె నిది యెయ్యెడ నెమ్మెయిఁ బుట్టె నన్నను న్
వెక్కుచు మాట దొట్రుపడ వెల్వెలఁ బాఱుచుఁ గ్రమ్ముకన్నునీ
రుక్కుపయి౯ వెసం దొరఁగ నామృగలోచన తండ్రి కిట్లనున్. 24

క. చెలులకడ నాడువేడుకఁ, బులస్త్యమునియాశ్రమంబు పొంతకుఁ జని య
ప్పొలఁతులఁ గానక యయ్యెడఁ, గలయం బరికించుచుండ గర్భము దోఁచెన్.

ఉ. నాయెడ లేన కన్గొని మనంబున బెగ్గల మంది యత్తఱిం
జేయునుపాయ మెయ్యదియుఁ జిత్తమునం దలపోయ లేక నా
కీయకృతంబు వాటిలుట యేర్పడ నీ కెఱిఁగింపఁ గోరి వే
వే యిటు పాఱుతెంచితి వివేకనిధీ ననుఁ గావు నాపుడున్. 26

క. ఆరాజర్షియు దీనికిఁ, గారణ మమ్మునియ కాఁ బ్రకాశజ్ఞానో
దారమతి నెఱిఁగి కన్నియ, గారవమునఁ గొని పులస్త్యుకడకుం జనియెన్. 27

చ. చని మునినాథ యుత్తరుణి సాధ్వి గుణాన్విత నాదుకూర్మినం
దని నిగ్రహీతచిత్తుఁడఁ గాదా యని త్రోవక దీని నాదరం
బునఁ బరిచర్యఁ గొమ్మనినఁ బొల్తుక నర్థిఁ బరిగ్రహించి యా
తనిఁ జరితార్థుఁ జేసె నుచితమ్మున నమ్ముని ధర్మవేది యై. 28

పా. 1. అక్కలకన్యకాత్వ మిటు.

చె మనుజదేవకింపురుషసిద్ధవియచ్చరకన్యకానికా
యముఁ దనయాశ్రమస్థలిఁ దపఃప్రాంతమున న్విహరింప వచ్చినన్. 18

క. పలుమఱుఁ గని కని యొకమఱి, మెలఁతలతో నిట్టు లనియె మీ రిచటికి రా
వల దింకిట నను జూచినఁ, గలుగుం జూడి తత్క్షణంబ గర్భము మీకున్. 19

క. అని నియతి సేయుటయు న,మ్ముని పలుకులు కన్యకాసమూహం బెల్లన్
విని యాయిరవునఁ జేరక, చన నం దొక్కర్తు విధివశంబున వినమిన్. 20

ఉ. ముందటియట్ల నెచ్చెలుల మొత్తములోఁ గూడి యాడువే
డ్కం దరళాక్షి వోయి యచట న్మునియాకృతితోడ దృగ్గుచుల్
వొందినమాత్రమై నెలఁత పొక్కిటితో విరియ న్వళు ల్గరం
బందము గాఁగ నారును గుచాగ్రములు న్ననుఁగప్పుసొంపునై. 21

ఉ. గర్భముఁ దాల్చి మై గలయఁ గన్గొని వెక్కసపాటు మున్నుగా
దుర్భరమైనసంభ్రమముతోడ విషాదభయానుతాపముల్
నిర్భరభంగిఁ బుట్టి తననెమ్మది దీఁటుకొనంగ జోటి యా
విర్భవదార్తి యై చనియె వేగమ యాత్మనివాసభూమికిన్. 22

క. అరుగుటయుఁ జూచి మది న,చ్చెరువడి తృణబిందుఁ డల్లఁ జేరఁ బిలిచి ని
ర్భరగర్భచిహ్నములుగా, నిరూపణముచేసి యవ్వనిత కి ట్లనియెన్. 23

ఉ. [1]అక్కట కన్యకాత్వ మిటు లాఁడివోవ నకారణంబు నీ
కెక్కడిచూలు వచ్చె నిది యెయ్యెడ నెమ్మెయిఁ బుట్టె నన్న నుక్
వెక్కుచు మాట దొట్రుపడ వెల్వెలఁ బాఱుచుఁ గ్రమ్ముకన్ను నీ
రక్కుపయిన్ వెసం దొరఁగ నామృగలోచన తండ్రి కి ట్లనున్. 24

క. చెలులకడ నాడువేడుకఁ, బులస్త్యమునియాశ్రమంబు పొంతకుఁ జని య
ప్పొలఁతులఁ గానక యయ్యెడఁ, గలయం బరికించుచుండ గర్భము దోఁచెన్.

ఉ. నాయెడ లేన కన్గొని మనంబున బెగ్గల మంది యత్తఱిం
జేయునుపాయ మెయ్యదియుఁ జిత్తమునం దలపోయలేక నా
కీయకృతంబు వాటిలుట యేర్పడ నీ కెఱిఁగింపఁ గోరి వే
వే యిటు పాఱుతెంచితి వివేకనిధీ ననుఁ గావు నావుడున్. 26

క. ఆరాజర్షియు దీనికిఁ, గారణ మమ్మునియకాఁ బ్రకాశజ్ఞానో
దారమతి నెఱిఁగి కన్నియ, గారవమునఁ గొని పులస్త్యుకడకుం జనియెన్. 27

చ. చని మునినాథ యుత్తరుణి సాధ్వి గుణాన్విత నాదుకూర్మినం
దని నిగృహీతచిత్తుఁడఁ గోదా యని త్రోవక దీని నాదరం
బునఁ బరిచర్యఁ గొ మ్మనినఁ బొల్తుక నర్థిఁ బరిగ్రహించి యా
తనిఁ జరితార్థుఁ జేసె నుచితమ్మున నమ్ముని ధర్మవేది యై. 28

పా. 1. అక్కలకన్యకాత్వ మిటు.

చ. ముదమున నేఁగుదెంచి తనముందట నిల్చినశంభుఁ గాంచి త
త్పదసరసీరుహంబులయుపాంతమునన్ ధరఁ జాఁగి మ్రొక్కి నె
న్నుదుటను పెన్వెనం బ్రచుర్యనివరమందు కాంస్యదీపము బౌ ల్లనుదే
హృదయముభక్తి పెంపుఁ బెరయించుచు వైశ్రవణుండు నిల్చినన్. 41

ఉ. వత్స భవత్తపోనవదివాకరుఁ గాంచి వికాస మొందె నా
హృత్సరసీరుహంబు వర మిచ్చెద నిష్టము గోరు నావుడున్
వత్సలుఁ డైనపద్మభవు వైశ్రవణుండు సముజ్జ్వలార్థసం
పత్సముపాయనిత్యసుఖభవ్యదిగీశత వేఁడె వేఁడినన్. 42

ఉ. అక్కమలాసనుండు వరుణాంతకజిష్ణులఁ జూచి మీకుఁ దో
డొక్కని దిక్పతిత్వపదయోగ్యుని నే సృజియింప నున్నచో
గ్రక్కున నీతఁడుం దదభికాంక్షయ చేసెఁ దగంగ నింక మీ
రొక్కటి నైు జగం బరయుచుండుఁడు నాలవవానిఁ జేసితిన్. 43

చ. అని వర మిచ్చి వైశ్రవణునాదరవిస్తృతనేత్రపద్ముఁ డై
కనుఁగొని నిర్జరత్వపదగౌరవనిత్యుఁడ వైతి గాన నీ
కనుగుణ మైనయీరుచిరయానముఁ గొమ్మనియిచ్చెఁ బుష్పకం
బనఁగఁ బ్రసిద్ధ మై మణిమయాకృతి నొప్పు విమానరత్నమున్. 44

ఆ. ఇవ్విధమున నిచ్చి యింద్రాదిసురులతో,నజుఁడు వోవుటయు ధనాధిపతియుఁ
దండ్రికడకు వచ్చి తత్పదాబ్జములకు,నెరఁగి భక్తియుక్తి నెదుర నిలిచి. 45

క. కోరినవరము విమానము, గారవమున నాకుఁ గమలగర్భుఁ డొసంగెన్
మీరలు నివాసదేశముఁ, గారుణ్యము సేయుఁ డనినఁ గడువేడుకతోన్. 46

క. ఆవిశ్రవసుఁడు తనదుప్ర,భావంబున నెల్లయెడలుఁ బరికించి తదీ
యావాసయోగ్యముగ మది, భావించి ముదమున నర్థపతి కిట్లనియెన్. 47

సీ. కమనీయముగ విశ్వకర్మ నిర్మించిన మున్ను దైత్యశ్రేష్ఠు లున్నపురము
జలనిధి పరిఖగాఁ గలిగినయది లంక యనఁగ లోకములఁ బేర్కొనిననెలవు
దనుజు లెల్లను జనార్దనుచేత మర్దితు లయి పోఁ జేసి పాడయ్యె నయ్యు
రమ్యనికేతనారామాభిరామ మై యుల్లసిల్లెడు సుఖ మొందు మచట
ఆ. ననిన నట్ల కాక యని తండ్రి వీడ్కొని, బహువిధానురూపపరిజనములు
పొదివి కొలువ నతఁడుపుష్పకంబునఁ జని, యందు దివ్యసుఖములనుభవించె. 48

క. జనకునకు మ్రొక్కఁ బోవుచు, ననిమిషవల్లభునికడకు నరుగుచుఁ గమలా
సనుఁ గొలువఁ జనుచు విహరిం,చె నిజేచ్ఛం బుష్పకమున సిద్ధపదమునన్. 49

చ. అన విని కుంభసంభవమహామునితో రఘువంశనాథుఁ డి
ట్లనియె మునీంద్ర మున్ను నసురాధిపు లేలెడివీడె లంక త

చ. ముదమున నేఁగుదెంచి తనముందట నిల్చినశంభుఁ గాంచి త
త్పదసరసీరుహంబులయుపాంతమునన్ ధరఁ జాఁగి మ్రొక్కి నె
న్నుదుటను వాఁడ్పుఁగేలును దనుద్యుతియుం బులకాంకురంబులున్
హృదయము భక్తి పెంపుఁ బెరయించుచు వైశ్రవణుండు నిల్చినన్. 41

ఉ. వత్స భవత్తపోనవదివాకరుఁ గాంచి వికాస మొందె నా
హృత్సరసీరుహంబు వర । మిచ్చెద నిష్టము గోరు నావుడున్
వత్సలుఁ డైనపద్మభవు । వైశ్రవణుండు సముజ్జ్వలార్థసం
పత్సముదాయనిత్యసుఖభవ్యదిగీశత వేఁడె వేఁడినన్. 42

ఉ. అక్కమలాసనుండు వరుణాంతకజిష్ణులఁ జూచి మీకుఁ దో
డొక్కని దిక్పతిత్వపదయోగ్యుని నే సృజియింప నున్నచో
గ్రక్కున నీతఁడుం దదభికాంక్షయ చేసెఁ దగంగ నింక మీ
రొక్కటి నై జగం బరయుచుండుఁడు నాలవవానిఁ జేసితిన్. 43

చ. అని వర మిచ్చి వైశ్రవణునాదరవిస్తృతనేత్రపద్ముఁ డై
కనుఁగొని నిర్జరత్వపదగౌరవనిత్యుఁడ వైతి గాన నీ
కనుగుణ మైనయీరుచిరయానముఁ గొమ్మని యిచ్చెఁ బుష్పకం
బనఁగఁ బ్రసిద్ధ మై మణిమయాకృతి నొప్పు విమానరత్నమున్. 44

ఆ. ఇవ్విధమున నిచ్చి । యింద్రాదిసురులతో,నజుఁడు వోవుటయు ధనాధిపతియుఁ
దండ్రికడకు వచ్చి । తత్పదాబ్జములకు,నెరఁగి భక్తియుక్తి । నెదుర నిలిచి. 45

క. కోరినవరము విమానము, గారవమున నాకుఁ గమలగర్భుఁ డొసంగెన్
మీరలు నివాసదేశముఁ, గారుణ్యము సేయుఁ డనినఁ గడువేడుకతోన్. 46

క. ఆవిశ్రవసుఁడు తనదుప్ర,భావంబున నెల్లయెడలుఁ । బరికించి తదీ
యావాసయోగ్యముగ మది, భావించి ముదమున నర్థపతి కిట్లనియెన్. 47

సీ. కమనీయముగ విశ్వకర్మ నిర్మించిన మున్ను దైత్యశ్రేష్ఠు । లున్నపురము
జలనిధి పరిఖగాఁ । గలిగినయది లంక యనఁగ లోకములఁ బేర్కొనిననెలవు
దనుజు లెల్లను జనార్దనుచేత మర్దితు లయి పోఁ జేసి పా । డయ్యె నయ్యు
రమ్యనికేతనారామాభిరామ మై యుల్లసిల్లెడు సుఖ । ముండు మచట
ఆ. ననిన నట్ల కాక । యని తండ్రి వీడ్కొని, బహువిధానురూపపరిజనములు
పొదివి కొలువ నతఁడు పుష్పకంబునఁ జని, యందు దివ్యసుఖము లనుభవించె. 48

క. జనకునకు మ్రొక్కఁ బోవుచు, ననిమిషవల్లభునికడకు । నరుగుచుఁ గమలా
సనుఁ గొలువఁ జనుచు విహరించె నిజేచ్ఛం బుష్పకమున । సిద్ధపదమునన్. 49

చ. అన విని కుంభసంభవమహామునితో రఘువంశనాథుఁ డి
ట్లనియె మునీంద్ర మున్ను నసురాధిపు లేలెడివీడె లంక త

ప్రతిహతవృత్తి నెల్లెడ నభశ్చర మైనపురంబుతోడ నం
చితగతులం జరించె విలసిల్లుచు నీశ్వరలాలనీయుఁ డై. 63

క. ఉన్నయెడ నాసుకేశుమ, హోన్నతి కెద నోటువడి వయోరూపగుణో
త్పన్నానురూపమతిఁ దన, కన్నియ దేవవతి నిచ్చె గ్రామణి ప్రీతిన్. 64

మాల్యవదాదులు తపంబుచే బ్రహ్మవలన వరంబులు వడయుట

తే. ఇట్లు గంధర్వవల్లభుఁ డెలమి గూఁతుఁ
దనకు నిచ్చిన వరియించి దానివలన
మాల్యవంతుఁ డనంగ సుమాలి యనఁగ
మాలి యనఁ గాంచెఁ గొడుకులమహితయశుల. 65

ఉ. ఇవ్విధిఁ బుట్టి తండ్రి పరమేశువరంబున నద్భుతస్థితిన్
జవ్వన మాదిగా నఖిలసంపదలుం గను టెల్ల విన్కి నా
ముప్వురు నుత్సహించి తపముం బరమేష్ఠి గుఱించి చేయఁగా
నవ్విబుధాచలంబునకు నర్థి మెయిం జని సువ్రతస్థు లై. 66

ఉ. ఆర్జవశాంతిదాంతినియమాదిగరిష్ఠగుణైకనిష్ఠు లై
నిర్జితచిత్తవృత్తు లయి నిర్మలధర్మపరంపరాప్రభా
వార్జన మెల్లలోకములు నద్భుత మందుచు సంస్తుతింప నా
వర్జితబుద్ధిఁ జేసి రనవద్యతపంబునఁ బద్మసంభవున్. 67

శా. ప్రత్యక్షుం బయి దేవబృందములతోఁ బద్మాసనుం డర్థి నా
దిత్యాద్రిస్థలి నిల్చి పొల్చుటయు దైతేయాత్మజు ల్సంభ్రమ
ప్రీత్యుత్కర్షము లంతరంగముల ఘూర్ణిల్లంగ సర్వాంగసాం
గత్యస్వీకృతభూతలం బగునమస్కారంబునం బుణ్యు లై. 68

క. కరకమలయుగళపుటశే, ఖరులును భక్తిభరనమ్రగాత్రులు నై ని
ల్చిరి వరదానౌత్సుక్య, స్ఫురితాధరుఁ డైనపద్మభవునికట్టెదురన్. 69

ఉ. అత్తఱి వారిఁ జూచి కరుణార్ద్రిత నిట్లనియె న్విరించి దై
త్యోత్తములార మీతపము నుగ్రత కచ్చెరు వంది వచ్చితిం
జిత్తములందు మీ రభిలషించినయట్టివరంబు లెల్ల నే
నిత్తుఁ గడంగి కోరికొనుఁ డిప్పుడ దేవమునీంద్రసన్నిధిన్. 70

ఉ. నావుడుఁ బొంగి యద్దనుజనందను లిట్లని రేకవాక్యు లై
దైవతయక్షకింపురుషదానవమానవకిన్నరాదినా
నావిధభూతకోటుల రణంబున గెల్పుఁ బరస్పరప్రమో
దావహ మైననెయ్యముఁ జిరాయురవాప్తియు మాకభీష్టముల్. 71

తే. ఇవ్విధంబునఁ గోరినవెల్లఁ బొంది
యట్ల కావుత మని కమలాసనుండు

ప్రతిహతవృత్తి నెల్లెడ నభశ్చర మైనపురంబుతోడ నం
చితగతులం జరించె విలసిల్లుచు నీశ్వరలాలనీయుఁ డై. 63

క. ఉన్నయెడ నాసుకేశుమ,హోన్నతి కెద నోటువడి వయోరూపగుణో
త్పన్నానురూపమతిఁ దన, కన్నియ దేవమణి నిచ్చె గ్రామణి ప్రీతిన్. 64

మాల్యవదాదులు తపంబుచే బ్రహ్మవలన వరంబులు వడయుట

తే. ఇట్లు గంధర్వవల్లభుఁ డెలమి గూఁతుఁ
దనకు నిచ్చిన వరియించి దానివలన
మాల్యవంతుఁ డనంగ సుమాలి యనఁగ
మాలి యనఁ గాంచెఁ గొడుకులమహితయశుల. 65

ఉ. ఇవ్విధిఁ బుట్టి తండ్రి పరమేశువరంబున నద్భుతస్థితిన్
జవ్వన మాదిగా నఖిలసంపదలుం గను టెల్ల విన్కి నా
మువ్వురు నుత్సహించి తపముం బరమేష్ఠి గుఱించి చేయఁగా
నవ్విబుధాచలంబునకు నర్థిమెయిం జని సువ్రతస్థు లై. 66

ఉ. ఆర్జవశాంతిదాంతినియమాదిగరిష్ఠగుణైకనిష్ఠ మై
నిర్జితచిత్తవృత్తు లయి నిర్మలధర్మపరంపరాప్రభా
వార్జన మెల్లలోకములు నద్భుత మందుచు సంస్తుతింప నా
వర్జితబుద్ధిఁ జేసి రనవద్యతపంబునఁ బద్మసంభవున్. 67

శా. ప్రత్యక్షం బయి దేవబృందములతోఁ బద్మాసనుం డర్థి నా
దిత్యాద్రిస్థలి నిల్చి పొల్చుటయు దైతేయాత్మజు ల్సంభ్రమ
ప్రీత్యుత్కర్షము లంతరంగముల ఘూర్ణిల్లంగ సర్వాంగసాం
గత్యస్వీకృతభూతలం బగునమస్కారంబునం బుణ్యు లై. 68

క. కరకమలయుగళపుటశే,ఖరులును భక్తిభరనమ్రగాత్రులు నై ని
ల్చిరి వరదానౌత్సుక్య, స్ఫురితాధరుఁ డైనపద్మజునికట్టెదురన్. 69

ఉ. అత్తఱి వారిఁ జూచి కరుణార్ద్రితని ట్లనియె న్విరించి దై
త్యోత్తములార మీతపము నుగ్రత కచ్చెరు వంది వచ్చితిం
జిత్తములందు మీ రభిలషించినయట్టివరంబు లెల్ల నే
నిత్తుఁ గడంగి కోరికొనుఁ డిప్పుడ దేవమునీంద్రసన్నిధిన్. 70

ఉ. నావుడుఁ బొంగి యద్దనుజనందను లిట్లని రేకవాక్యు లై
దైవతయక్షకింపురుషదానవమానవకిన్నరాదినా
నావిధభూతకోటుల రణంబున గెల్పుఁ బరస్పరప్రమో
దావహ మైననెయ్యముఁ జిరాయురవాప్తియు మాకభీష్టముల్. 71

తే. ఇవ్విధంబునఁ గోరినానెలమిఁ బొంది
యట్లు కావుత మని కమలాసనుండు

క. క్రమమున సుందరియును గే,తుమతియు వరదయు నన న్వోధూటీత్రయముం
దమముప్వురుఁ బూర్వజపూ,ర్వముగఁ బ్రమోదములతోడ వివాహం బైనన్. 83

సీ. అందు సుందరి యను నరవిందనయన యున్మత్తు సుప్తఘ్ను నిమత్తు యజ్ఞ
కోపు దుర్ముఖుని విరూపాక్షు వజ్రముష్టిని గని పుత్త్రకనలఁ గనియె
నా కేతుమతియు ధూమ్రాక్షుఁ బ్రహస్తుఁ గంపనుఁ గాలకార్ముకు భద్రదత్తు
భాసకర్ణాంకు సుపార్శ్వ సంహ్రాదిని గాంచెను వరదయుఁ గైకసియును

తే. నోలిఁ గుంభీనసయును బుష్పోత్కటయును
ననఁగ నలువురు వామలోచనలఁ గనియె
ననలు నీలుని సంపాతిహరునిఁ బడసె
వరద పదపడి దానవాన్వయము వెలిఁగె. 84

మాల్యవంతుఁడు లోకంబుల బాధించుట

శా. సంతానం బభివృద్ధి నొందిన బలోత్సాహం బెలర్పం బలా
క్రాంతాశేషదిగంతుఁ డై బలువిడిన్ రక్షోగణేశుండు దు
ర్దాంతుం డై శ్రుతిబాధ సేయుచుఁ గ్రతుధ్వంసంబుఁ గావించుచుం
గాంతారాంతరవాసు లైనమునులం గారించుచుం గ్రూరుఁ డై. 85

మ. పరనారీహరణం బొనర్చు వివిధోపాయంబుల న్మేదినీ
సురవర్గంబుల నొంచు దేవగృహసంశోభాభిఘాతంబు సే
యు రవీందుద్యుతిజాలము ల్మలుపు మాయోపాయకేళీకృతా
దరుఁ డై నిర్జరకోటిఁ గష్టపఱుచున్ ధర్మంబు నష్టంబుగాన్. 86

ఇంద్రాదులు హరునను జ్ఞచే విష్ణువు వేఁడుట

చ. ఋషులును దేవతాగణము లెంతయు బెగ్గల మంది యార్తు లై
వృషగమనుండు దీర్చు మనవేదన యంచు మహేశుఁ గాంచి దు
ర్విషహము లైనయాపరిభవించుట లెల్ల నెఱుంగఁ జెప్పి ని
స్తుషముగ దైత్యవర్గములఁ ద్రుంపఁగఁ గోరిరి దైన్య మేర్పడన్. 87

చ. హరుఁడు సుకేశుమీఁదికృప నాతనిసంతతి కల్గ కుండియున్
సురమునివృత్తభంగములు చూడఁగఁ జాలక యేను నేర నా
హరికడ కేగుఁ డాతఁ డభయం బొసఁగున్ దయ మీకు నన్నఁ జె
చ్చెరఁ జని శౌరి కంతయును జెప్పి రరాతులజన్మ మాదిగాన్. 88

శా. గోవిందుండు దయామతిం బలికె నాకుం జెప్పఁగా నేల రు
ద్రావిర్భావితశక్తి నే నెఱుఁగనే యాదైత్యుఁ డత్పుత్త్రకుల్
భావారూఢులు గారె పద్మజవరప్రాప్తానుభావు ల్గదే
యావాసం బగులంక వింతయె త్రిలోకాక్రోశ మాలింపనే. 89

క. క్రమమున సుందరియును గే, తుమతియు వరదయు నన న్వధూటీత్రయముం
వమముప్పొరఁ బూర్వజపూ, ర్వముగఁ బ్రమోదములతో వివాహం బైనన్. 83

సీ. అందు సుందరి యను నరవిందనయన యున్మత్తు సుప్తఘ్ను నామత్తు యజ్ఞ
కోపు దుర్ముఖుని విరూపాక్షు వజ్రముష్టిని గని పుత్త్రికలనలఁ గనియె
నాకేతుమతియు ధూమ్రాక్షుఁ బ్రహస్తుఁ గంపనుఁ గాలకార్ముకు భద్రదత్తు
భాసకర్ణాంకు సుపార్శ్వసంహ్రాదిని గాంచెను వరదయుఁ గైకసియును

తే. నోలిఁ గుంభీనసియును బుష్పోత్కటయును
ననఁగ నలువురు వామలోచనలఁ గనియె
ననలు నీలుని సంపాతిహరునిఁ బడసె
వరద పదపడి దానవాన్వయము వెలఁగ. 84

మాల్యవంతుఁడు లోకంబుల బాధించుట

శా. సంతానం బభివృద్ధి నొందిన బలోత్సాహం బెలర్పం బలా
క్రాంతాశేషదిగంతుఁ డై బలువిడిన్ రక్షోగణేశుండు దు
ర్దాంతుం డై శ్రుతిబాధ సేయుచుఁ గ్రతుధ్వంసంబుఁ గావించుచుం
గాంతారాంతరవాసు లైనమునులం గారించుచుం గ్రూరుఁ డై. 85

మ. పరనారీహరణం బొనర్చు వివిధోపాయంబుల న్మేదినీ
సురవర్గంబుల నొంచు దేవగృహసంశోభాభిఘాతంబు సే
యు రవీందుద్యుతిజాలము ల్మలుపు మాయోపాయకేలీకృతా
దరుఁ డై నిర్జరకోటిఁ గష్టపఱుచున్ ధర్మంబు నష్టంబుగాన్. 86

ఇంద్రాదులు హరునానుజ్ఞ చే విష్ణువును వేఁడుట

చ. ఋషులును దేవతాగణము లెంతయు బెగ్గల మంది యార్తు లై
వృషగమనుండ దీర్చు మనవేదన యంచు మహేశుఁ గాంచి దు
ర్విషహము లైనయాపరిభవించుట లెల్ల నెఱుంగఁ జెప్పి ని
స్తుషముగ దైత్యవర్గములఁ ద్రుంపఁగఁ గోరిరి దైన్య మేర్పడన్. 87

చ. హరుఁడు సుకేశుమీఁదికృప నాతనిసంతతి కగ్గ కుండియున్
సురమునివృత్తభంగములు చూడఁగఁ జాలక యేను నేర నా
హరికడ కేగుఁ డాతఁ డభయం బొసఁగున్ దయ మీకు నన్నఁ జె
చ్చెరఁ జని శౌరి కంతయును జెప్పి రరాతులజన్మ మాదిగాన్. 88

శా. గోవిందుండు దయామతిం బలికె నాకుం జెప్పఁగా నేల రు
ద్రావిర్భావితశక్తి నే నెఱుఁగనే యాదైత్యుఁ దత్పుత్త్రకుల్
భావారూఢులు గారె పద్మజవరప్రాప్తానుభావు ల్మదీ
యావాసం బగులంక వింతయె త్రిలోకాక్రోశ మాలింపనే, 89

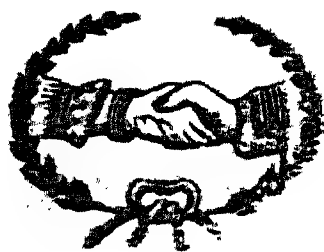
ఆశ్వాసాంతము (ద్వితీయావిభక్తి)

ఉ. కాయికవాచికాత్మికవికారవిసర్జనవిస్ఫురత్తనూ
దాయకు నానతారివసుధావరహర్షరసప్రకర్షసం
ధాయకు సూరిశోభనవిధాయకు నుద్భటరాజమూర్ధశా
దాయకుఁ గీర్తివస్త్రపరిధాయకు దీనజనార్థదాయకున్. 101

క. పాండిత్యసుభగుఁ ద్రిభువన, పెండేసు నరాతిభూపభీషణబాహా
దండాభిరాము రామా, మండలచిత్తాపహారిమకరపతాకున్. 102

మాలినీవృత్తము. సకలజన మనోజ్ఞుం ◦ జండభాషానభిజ్ఞుం
ప్రకృతిఘటితరాగుం ◦ బ్రస్ఫురత్త్యాగభోగుం
జకితనృపశరణ్యుం ◦ జారులావణ్యగణ్యుం
బ్రకటసుగుణసంగుఁ ◦ రాయవేశ్యాభుజంగున్. 103

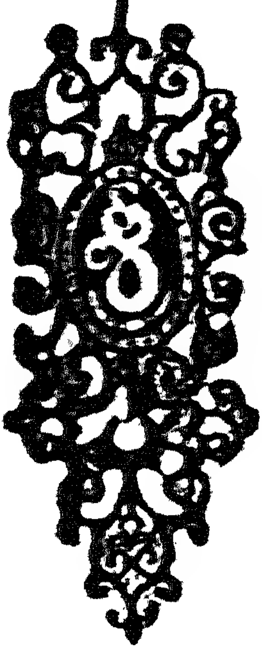
గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్త్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయప్రణీతం బయినయుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబునందు ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

తృతీయాశ్వాసము

రమ్యతానిరూఢమ
హారస్కుం బుణ్యసంపాదుదితయశస్కుం
గారుణ్యార్ద్రమనస్కుఁ బ్ర
జారంజనశీలు మనుమజగతీపాలున్*. 1

విష్ణువు దేవతలకుఁ దోడై రాక్షసులతో యుద్ధము సేయుట

చ. హరిఁ గని దేవదూత చరణానతుఁడై యసురేంద్రసేన ని
ర్జరనగరంబుపైఁ బెలుచరాకయు నాకము బెగ్గలంబునం
దిరుగుడుపాటుఁ జెప్పిన నతిత్వరితంబునఁ గౌతుకంబుమై
గరుడుని నెక్కి శార్ఙ్గగుణగాఢరవంబు నభంబు నిండఁగాన్. 2

క. రక్షోవధయును సుమనో, రక్షయు మదిఁ గోరి యాదరంబున రాజీ
వాక్షుఁడు సిద్ధులజయశ, బ్దాక్షరములుఁ గిన్నరీచయముగానంబున్. 3

క. కొంచెపునగవుల సంభా, వించుచు వివిధాయుధాంశువితతుల్ దిశలన్
నించుచు దనుజతమస్సుఁ దూ, లించుచు రణకేళిలోలలీలం జనుచోన్. 4

క. గరుడునిపై శార్ఙ్గధను, ర్ధరుఁ డగువిష్ణుఁడు మేలుతటిఁ బొల్చుతటి
త్పరివృతజలదముఁ బోలుట, విరియ దనుజరాజహంసవితతి యితనికిన్. 5

మ. అని బృందారకవందిబృందము లమందానందముం బొంది కీ
ర్తన సేయం ద్రిదివంబు ముట్టికొన నుద్దామప్రతాపంబున
న్దనుజానీకము చేర కుండ నడుమన్ వ్వారింపఁగాఁ బూని చ
య్యన నేఁగెం బతగేంద్రపక్షపవనవ్యాధూతదిగ్భిత్తియై. 6

మ. చని నాకంబున కడ్డపడ్డ హరియుత్సాహంబు వీక్షించి య
ద్దనుజాధీశుఁడు చేయి వీచుటయు మాద్యద్దంతివర్గంబు న
శ్వనికాయంబుఁ బదాతిలోకము రథవ్రాతంబు నొక్కుమ్మడిన్
ఘనమార్గం బఖిలంబు గప్పి పడగల్ గ్రాలన్ వడిం దాఁకినన్. 7

తే. మందహాసంబు చేసి యమందరవము, మిగిలి రిపుతూర్యరవముల మ్రేఁగికొనఁగఁ

---

* ద్వితీయావిభక్తి.

పాంచజన్యంబుఁ బెలుచఁ బూరించి శార్ఙ్గ,గుణము సారించి దానవగణముఁ జూచి. 8

క. కడఁకఁ దలమీఱి యల వే,ల్పడ మును దలపడఁ దలంచి ♦ పఱతేరంగా
విడుచుచు నొక్కొకయమ్మునఁ, బడ నేయుచు వచ్చె వీరభటులం గడిమిన్. 9

చ. తొలితొలి పడ్డపీనుఁగులఁ ♦ ద్రొక్కుచు నొండొరు మీఱఁ జూచున
గ్గలికఁ గడంగి బాహుబలగర్వము చూపుచు మెచ్చు నుగ్రదై
త్యులు దలపడ్డ వారిసమరోద్ధతి కుత్సవ మంది శార్ఙ్గమం
దలవున నివ్వరించె నిశితాస్త్రము లూఁతయి వ్రాలునట్లుగన్. 10

ఉ. కూలినవారిఁ జూచి వెడగొంకిన మెచ్చక ముస్సు వెన్నుగా
నేలకుఁ జొచ్చువారుఁ దమనెయ్యుర కడ్డము వచ్చువారు ను
క్కీఁడయి నేర్పులేక తమకించి పయింబడి నొచ్చువారు మున్
వాలినమచ్చరం బగుటవారణసేయక వచ్చువారు నై. 11

క. దానవు లేయుచు వ్రేచుచు, సేనలఁ బురికొల్పుకొనుచుఁ ♦ జేరిన శార్ఙ్గ
జ్యానాదభరితరోదసి, యై నారాయణుఁడు మార్గణాంబుధి ముంచెన్. 12

చ. మునుమును వీఁకఁ దాఁకి యొకమోహర మచ్యుతుచేత వ్రగ్గుటన్
మొనలు గలంగినం గని సముద్ధతవృత్తి నవల్చి వెన్నుద
న్ని నిలిచె దానవేశ్వరుఁడు ♦ నెక్కొనఁగాఁ దనముద్దుఁదమ్ములున్
దనయులు దండనాథులు సుదగ్రత సేనకు దర్ప మెక్కఁగన్. 13

క. బరవసమునఁ గొల్తలచే, సిరి పురికొని కడఁగి దైత్యసేనలు మగుడన్
హరిఁ బొదివెఁ జపలజలదో,త్కర మతిసాంద్రముగ నభముఁ గప్పినభంగిన్. 14

ఆ. ఓరలేక దొరలు ♦ పోరికిఁ జొచ్చిరి, కడిఁదిమగలుఁ బేరు ♦ కలుగువారు
నడరి ముట్టఁ గవిసి రరవాయిఁగొనక కో,లాహలముగఁ గాల్బలమ్ము గదిసి. 15

క. శరములఁ జక్రంబులఁ దో,మరములఁ గుంతముల గుప్పిమానుగ ఖడ్గ
క్షురికా హల పరిఘా ముద్గర ముసల పరశ్వధములఁ గప్పిరి కడిమిన్. 16

శా. సర్పారాతిపయి న్నిజాంగములపైఁ ♦ జగద్ధ్వజాభీలతన్
దర్పం బేర్పడ నొక్కపెట్టె యటు లాదైతేయవీరు ల్దిశా
సర్పద్దీప్తిసటాజటాలపటుశస్త్రవ్రాతముల్ సాంద్రమై
యూరొప్పకుండఁగ నించిరన్ మురహరుం డుద్ధామకోపాగ్ని యై. 17

చ. గుణమున లస్తకంబునను గోటియుగంబునఁ గేలఁ దారభీ
షణముగ నుప్పతిల్లి రభసంబుగ రేఁగినమాడ్కిఁ దీవ్రమా
ర్గణనికరంబు లొక్కట నరాతిబలంబులఁ గప్ప శార్ఙ్గని
క్వణనము రోదసీకుహరకర్పరముం బగిలింప నుగ్రతన్. 18

క. అరదములు రథికవరులును, హరిసారథికేతుసహిత ॥ మై పొడిపొడి గాఁ
గరులును జోదులు డొల్లఁగఁ, దురగంబులు రావుతులును ॥ దుత్తునియలు గాన్.

క. ఏయుచుఁ గౌమోదకిఁ గొని, వ్రేయుచు నందకమునను వివిధగతిఁ దునియల్
సేయుచు మధుమథనుఁడు దై, తేయతతిం గూల్చె నుద్ధతిం బడలుపడన్. 20

చ. అడరిన మేఘపంక్తి విరియం బటువేగమహానిలంబు బ
ల్విడి భయదప్రకారముగ ॥ వీచు తెఱంగున దైత్యసైన్యముల్
సెడి నలుదిక్కులం బఱవఁ ॥ జేసి యమందవిజృంభణంబునం
బిడుగులపిండు బిట్టులియు ॥ పెల్లున విష్ణుఁడు శంఖ మొత్తినన్. 21

ఆ. పాఱలేక చాలుపడ డొల్లె భటకోటి, కరులు గిరులు గూలు ॥ కరణి వ్రగ్గె
ఘోటకంబు లెల్ల ॥ గుండియ లవిసి శో,ణితముఁ గ్రక్కె శంఖ ॥ నిస్స్వనమున. 22

చ. తదవసరంబునం బెలుచఁ ॥ దాఁకి సుమాలి యుపేంద్రుపైఁ బటు
ప్రదరము లభ్రమద్రిశిఖరంబును వారిని ముంచినట్లు పె
ల్లిదముగ నేసె దైత్యులు చలింపక సంగరకాంక్షఁ గ్రమ్మఱం
బొదువ సహోదరుల్ప్రమదపూరితచిత్తులు గా నుదగ్రుఁ డై. 23

క. వనజాక్షుఁడు దరహాసం,బునఁ బొదివినకినుక వక్త్రమున ముసుఁగుపడం
దునిమెను లీలమెయిన్ గ్ర,క్కున నాతనిసూతుశిరముఁ ॥ గ్రూరాస్త్రమునన్. 24

ఉ. సారథి వడ్డ నశ్వములు ॥ సంచలతం బెనఁగాడి యీడ్చునం
దేరను వేడి యగ్రజుఁడు ॥ ద్రిప్పికొనం గని మాలి యడ్డ మై
బోరన వచ్చి యవ్విహగపుంగవకేతను నేసె నెంతయుం
గ్రూరము లైనయమ్ములను ॥ గుర్విగ దానవు లుత్సహింపఁగన్. 25

ఉ. మాలిశరంబు లొక్కమొగి ముంచుక గప్పినమాడ్కిఁ గప్పుడుం
గూలఁగ నేసె వానిరథఘోటములన్ హరి వాఁడు గ్రక్కున
న్శైలతటంబు డిగ్గుమృగనాథుక్రియన్ గద పుచ్చికొంచు నా
భీలగతిన్ రథంబు డిగి ॥ భీమజవంబున నంట నార్చుచున్. 26

క. పఱతెంచి కదియఁబడి యే,ద్దెఱ వ్రేసిన మోము దాఁకి ॥ తిరిగె గరుడి య
త్తఱిఁ జక్రంబున హరి పెడ, మఱి వైచెను దనుజునుజు ॥ మస్తకము దెగన్. 27

మాల్యవంతుఁడు విష్ణువున కోడి పాతాళముఁ జొచ్చుట

శా. మాలిం జంపిన మాల్యవంతు డుదితామర్షప్రకర్షంబునం
గాలాగ్నిప్రతిమానుఁ డై నిజభుజాగర్వంబు మై లీల నున్
మీలజ్జ్వాలకరాళశక్తిఁ గొని మే ॥ మే తాఁకి వక్షస్స్థలిం
గీలించెం జలదంబుపై మెఱుఁగుమాడ్కిన్ శౌరికిం జెన్నుగాన్. 28

క. ఆశక్తియె కొని క్రమ్మఱఁ, గేశవుఁ డసురేంద్రు వైవ ॥ గిరిపైఁ బడుతీ
వ్రాశనిచాడ్పున వక్షో, దేశంబునఁ బడిన నొచ్చి ॥ ధృతి వాటించెన్. 29

ఆ. మూర్ఛవోక నిలిచి మూఁడు మొగంబుల, శూల మెత్తికొని కరాళవృత్తి
నడచి నెమ్మొగమునఁ బొడిచె నింద్రానుజు, దేవతలమనంబు దిగ్గనంగ. 30

క. పొడిచి పిఱిఁది దెసకయి పో,యెడిదానవు వ్రేసె గద మహీధరుఁడు గడున్
వడిఁ బక్షంబులఁ బొరిఁబొరి, నడిచెను విహగాధిపతియు నత్యుగ్రముగాన్. 31

సీ. గద దాఁకి మూర్ఛిల్లి గరుడునియొఱకలగాలిచే దవ్వుగఁ దూలిపోయి
తెప్పిఱి లేచి నల్దిక్కులు గనుఁగొని పాఱియుఁ జచ్చియు బయలుపడ్డ
బలములోపలఁ జేయఁ గలవారి బంధుల వారలను గానక బరవసంబు
దక్కి తమ్ముండును దాను నొండొరువులఁ జూచుచున్నంతనె వీచె గరుడి

ఆ. పక్షమారుతమునఁ బరిపరి యైనయా, సేనతోడఁ గూడి దానవేంద్రుఁ
డాకులముగఁ జొరువుటాకులచాడ్పునఁ, ద్రిప్పికొనుచు నెగసి తెరలిపఱవ. 32

క. అమ్మెయిని నోడి తానుం, దమ్ముఁడు హతశేష మైనదానవబలముం
గ్రమ్మఱి తమవచ్చినమా,ర్గమ్మునఁ బాఱెను విహంగగమనుం డెగవన్. 33

మ. కడువేగంబున లంక కేఁగి తమదోర్గర్వంబు దైత్యారిచేఁ
బడి భంగంబునఁ బొందినన్ భయభరభ్రాంతాత్ము లై యందఱుం
దడయన్ బెగ్గిలి బృంద మెల్లఁ గొని పాతాళంబుక్రిందం జొరం
బడి రా దేవమునీంద్రకోటికి ననల్పప్రీతి సంధిల్లఁగాన్. 34

అగస్త్యుఁడు రామునకు రావణాదులకథ చెప్పుట

క. వనజాక్షుఁ డొకఁడు వెలిగా, దనుజుల నెవ్వరికి గెలువఁ దలఁపఁగ నగు నిం
ద్రుని కప్పుడు తమ్ముఁడ వై, తనయుఁడ వై యిపుడు నీవు దశరథపతికిన్. 35

ఉ. సత్త్వరజస్తమోగుణవశస్థితిఁ గైకొని నీవ లీల బ్ర
హ్మత్వము దాల్చి లోకముల కన్నిటికిన్ జననం బొనర్తు వి
ష్ణుత్వము దాల్చి వానికి మనోజ్ఞతమస్థితి వృత్తిఁ జేర్తు రు
ద్రత్వము దాల్చి వాని కుచితంబుగ సంహృతిఁ గూర్తు రాఘవా. 36

ఉ. సాధులఁ గావ దుష్టజనసంహరణం బొనరింప ధర్మముల్
బాధలఁ బొందకుండఁ బరిపాలనసేయఁ దలంచి యాత్మమా
యాధృతిఁ బుట్టువుం బనుల నాదర మొప్పఁగఁ దాల్చి పొల్చుటన్
మాధవ మర్త్యుఁ డంద్రు నిను మందమతుల్ భవభావరూఢు లై. 37

తే. అధిపతి సాలకటంకటులనఁగఁ జనిన,నాఁటివారుఁ బౌలస్త్యులనఁగఁ బరఁగు
నేఁటివారు సమానులు నిక్కమరయ,బాహుబలమున నాహవదోహలమున. 38

మ. అనినన్ రాఘవకుంజరుండు మునినాథాగ్రేసరుం జూచి యి
ట్లనియెన్ మాల్యవదాదివృత్తము ప్రసంగాధీన మై పుట్టె నే
మును మీచే విను రావణాదులకథల్ సముట్టం బ్రశంసింపుఁ డా
తనిఁ దత్సోదరులం దనూజు వినఁ జిత్తం బుత్సుకం బయ్యెడిన్. 39

ఆ. రాముఁ డిట్టు లడుగ నాముని సెప్పెఁ బ్రా,తాళభువనమున మసరదం బడంగి
యున్న యాసుమాలియొకనాఁడుసౌందర్య, వినయమహిత దనదుతనయఁజూచి.

ఉ. రూపగుణంబులందు ననురూపత గల్గువరుండు దీనికిం
జేపడు నొక్కొ పుత్త్రులఁ బ్రసిద్ధులఁ బల్వురఁ గాంచు నొక్కొ ల
క్ష్మీపరిణామహృద్య మగుజీవన మక్కట గల్గు నొక్కొ యి
ప్పాప మదన్వయక్రమముఁ బాత్రముఁ జేయు నొకో పొగడ్తకున్. 41

క. ఈలోకంబున నరసితి, [1]మే లిల్లెడువరుఁడుఁ గాన మేదిని కరుగం
జాలక యున్నను బోవదు, [2]బాలికఁ గొని పోవ వలయుఁ బరిణయమునకున్.

మ. అని యుల్లంబున నిశ్చయించి సుకుమారాకార నాకైకసిం
గొని వేడ్కన్ మహి నెల్లెడం దిరిగి రక్షోనాథుఁ డొంటైన న
ల్లునిఁ గల్యాణగుణోత్తరుం బడయ కెట్లుం బోవఁ బొమ్మంచు న
ల్లనఁ జేరెం దరుపోతకాంత మగుపౌలస్త్యాశ్రమోపాంతమున్. 43

ఆ. అచటఁ గనియె దండ్రి నతిభక్తి వీడ్కొని, ఘనవిమాన మెక్కి యనుపమాన
మహిమ వెలయఁ బురికి మగుడఁ బోవఁగ ధనా,ధ్యక్షు రుచిరహారధవళవక్షు. 44

క. కనుఁగొని సుమాలి యితనిం,గనుమునిచంద్రునకు నిత్తుఁ గన్నియ నని సం
జనితకుతూహలుఁ డై య,వ్వనితకు నిట్లనియె గారవంపుఁబలుకులన్. 45

చ. తగినవరుండు నీకు వనితా విను విశ్రవసుండ యాతఁ డా
ర్యగుణవిభాసి యమ్మునిజనాధిపుపాలికి నీవు వోయి యిం
పుగ వరియింపు నీకనిన పుత్త్రులచేత మదన్వయంబు రూ
పగు నిదె చూచితే ఘనుఁ దనదాత్మజు నుజ్జ్వలవైభవోన్నతున్ ! 46

ఉ. నా విని తాను మున్ మనమునం దలపోయువిధంబ తండ్రి సం
భావనఁ జెప్పినన్ వికచపద్మవిలోచన సంతసిల్లి 'యేఁ
బోవుట యుక్త మేని మునిపుంగవు నాశ్రమ మెద్ది పోదునే
నావుడుఁ జూపి సమ్మదమునన్ సుత వీడ్కొలిపెన్ సుమాలియున్. 47

క. చని కైకసి పౌలస్త్యుం, గని వినయవిలాసభయవికాసవ్రీడా
జనితవికారసుభగనిజ, తనులత వెడవ్రాలఁ జతురతం బ్రణమిల్లెన్. 48

ఆ. మ్రొక్కి నిలిచి యతని ముందట మేదిని,నుంగుటమున నొరయుచున్నఁ జూచి
యెచటనుండి రాక యెవ్వనిసుత వేమి, పనికి నిందు వచ్చి తనిన నదియు. 49

ఉ. ఏను సుమాలికూఁతుర మునీశ్వర! మి మ్మిటఁ దండ్రి పంపునం
గానఁగ రాక యంచు ననుఁగాంతి దలిర్చెడిమోము వాంచుచుం
దా నటఁ జెప్ప లేమి విదితంబుగఁ జెప్పుట యైన నంకుర
శ్రీనినుపారె విశ్రవసుచిత్తలతం గరుణాస్వరూప మై. 50

1. మే లెల్లెడ. 2. బాలిక.

క. ముని యప్పానినియింగిత,మును నెఱిఁగియు దివ్యబోధమున నేర్పడ నె
ల్ల నరసి యల్లనినగవున, మునింగి మృదుమధురవాక్యముల ని ట్లనియెన్. 51

చ. జనకుఁడు గోరి నిర్మలవిచారమునం దగ నిశ్చయించి ని
న్ననుమతిసేయ నీవును బ్రియంబున నియ్యెడ కేఁగుదెంచు టె
ల్లను నగు నాదెసం దనయలాభముఁ గోరితి వియ్యకొంటి నే
ను నకట వేళ క్రూరము తనూజులఁ గ్రూరులఁ గాంతు కామినీ. 52

చ. అనవుడు మీకృపం బడయు నాత్మజు లుగ్రులు గాఁగఁ బాడి గా
దనవుడు నీదుసంతతికి నంతకుఁ గొండొకవాఁడు శాంతుఁడై
వినయవివేకధర్మముల విశ్రుతబుద్ధి వహించు మత్కులం
బును భవదీయవంశమును బూతము సేయు సరోజలోచనా. 53

క. అని యూఱడించి ముని య,వ్వనితం గైకొనియె నదియువల్లభుచిత్తం
బునకుఁ దగుచరిత మన్ననఁ; గని సంతస మంది కొంతకాలంబునకున్. 54

క. పదితలలుం గోఱలు నిరు,వదిచేతులు నిరులు గవియు బలుమేనును గెం
పొదవినయనంబులు నున్మద మగుహృదయంబుఁ గలతనయునిం గాంచెన్. 55

ఆ. కనినయప్పు డచటఁ గడు నుగ్ర మగురక్త,వృష్టి గురిసె నుల్క లెల్లదిశలఁ
బడియె వఱుళు లఱచెఁ బిడుగులుర్విని బడె,మ్రోసెగాడ్పు సుడిసెమాసెనినుఁడు.56

క. మునివరుఁడు వికటుఁ డగుతన,తనయుకడకు వచ్చి వదనదశకంబు గనుం
గొని వానికి దశవదనుం,డనియెడునామం బొనర్చె నాసుతుపిదపన్. 57

సీ. అధికప్రమాణసర్వాంగఘోరాకారుఁ గుంభకర్ణుం డనుకొడుకుఁ గాంచె
దంష్ట్రాపరస్పరతాడనరచితసంకుల శూర్పణఖ యనుకూఁతుఁ గనియె
నిష్టసంతతిఁ గన్న యిమ్మహాపాతకంబునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తఁ మనఁగఁ బ్రీతిఁ
బడసె విభీషణుఁ బావనోజ్జ్వలమూర్తిఁ గైకసి మునికృపాగౌరవమున

ఆ. నిట్లు పుట్టి పెరుఁగునెడఁ బంక్తిముఖకుంభ,కర్ణు లెందుఁ గ్రూరకర్మ లగుచుఁ
దిరిగి జంతువుల వధింతురు ధర్మసం,ప్రీతిఁ బరఁగు నవ్విభీషణుండు. 58

ఆ. అంత నొక్కనాఁ డనంతవైభవముతో, ధనదుఁ డేఁగుదెంచి తండ్రిపాల
గౌరవమున నున్నఁ గైకసి గనుఁగొని. చిన్నవోయి కొడుకుఁ జేరఁ బిలిచి. 5)

క. ఇతనిమహాసంపద సూ,చితె మీ రొక్కనిక పుట్టి శ్రీతేజములం
దితఁ డిట్లుండఁగ నీ వి, ట్లతిహీనత నున్నఁ బురుషుఁ డండ్రే నిన్నున్. 60

మ. తను నిట్లాడినతల్లిమాటలకు మాత్సర్యంబు చిత్తంబునం
దనరంగా దశకంధరుం డనియె నుత్సాహంబు వాటించి యా
తనితో సాటి యనంగ మే లన నమందశ్రీవిలాసంబు నే
కొని యీలోకము లెల్ల నేలుదును నీకుం జింత యింతేటికిన్. 61

రావణాదులు తపము బొనరించుట

క. అని గోకర్ణమునకుఁ జని, యనుజన్ములుఁ దాను నెదలఁనజా నిలిపి తపం
బొనరించి రత్తెఱం గొన్,రను జెప్పెద నీవు వినుము ! రఘుకులతిలకా. 62

సీ. వేసవి గనగనఁవేఁగుచఁట్రాతిపై నగ్ని నల్గడి నుండ ! నర్కుఁ జూచి
వానకందువను దివారాత్రములు జలధారల బయళులఁ ! దడియు చుండి
సీతునఁ బెనుమంచు ! శిరముపైఁ గురియంగ నిఘఁ గుత్తుకబంటినీర నిలిచి
ఫలముల వేళులఁబత్రంబులను నీళ్లలను గాలిఁ గాలంబు ! దనరఁ గడపి

ఆ. కుంభకర్ణుఁ డిట్లు ! ఘోరంబుగాఁ బది,వేలవత్సరములు ! సాల నియతి
మునిగణంబు సిద్ధజనమును వెఱఁగంది,తన్నుఁ దగిలి పొగడఁ ! దపము సేసె. 63

తే. ఏకపదమునన్నైదు వేలేఁడు లుండి,యూర్ధ్వబాహుఁడై మోమెత్తియుండెఁ బిదప
నైదువేలేండ్లు లిట్లు మహాతపంబు, ప్రియము గుందక చేసె విభీషణుండు. 64

చ. అనుజులనిష్ఠ మెచ్చక దశాననుఁ డుగ్రతపఃకుతూహలం
బునఁ ద్రిజగంబులం బొగడు ! పొంపిరివోవ సహస్రవర్షముల్
సన నొకమస్తకంబుగ నశంకతఁ దొమ్మిదివేలఁ దొమ్మిదిం
దునిమి హుతాశనుం దలఁ ! దుష్టునిఁ జేసె నజుండు మెచ్చఁగన్. 65

క. క్రమమున దశముఖుఁ డొగినొక్కముఖమఁచిక్కఁగఁ బెఱముఖము లన్నియు న
గ్నిముఖంబున వేల్చియుఁ జిత్తమునం దొకకొంకు లేక ! తద్దయు నెమ్మిన్. 66

రావణునకు బ్రహ్మ వరంబు లిచ్చుట

చ. పది యగువేయి నిండుటయుఁ ! బఙ్క్తిముఖుండు మనంబునన్ ముదం
బొదవఁగ నిర్వికారమున ! నున్న శిరంబును గోయఁ జూచినన్
వదనచతుష్టయం బలర ! వారిజసంభవుఁ డేఁగుదెంచి క
ట్టెదుర వరంబు వేఁడు మిదె ! యిచ్చెద మెచ్చితి నంచు నిల్చినన్. 67

క. ధరఁ జాఁగి మ్రొక్కి దశకంధరుఁడు వినయ మొప్ప నిలిచి ! తలఁగనితలపై
వెరవునఁ దనకరపద్మము, లిరువదియును మొగిచి యల్ల ! నిట్లని పలికెన్. 68

శా. దేవా! విన్నప మాదరింపుము భయోద్రేకంబునన్ మృత్యువుం
గావం గోరు బహుప్రకారముల లోకం బంతయుం గావునన్
దేవవ్రాతవియచ్చరప్రకరదైతేయవ్రజాదిక్రియన్
జా వేరూపున నాకు లే కునికి యిష్టం బాశ్రితశ్రీకరా! 69

క. ఏ నాబలవిరహితు లగు, మానవులను సరకునేయ ! మది నెన్నఁడు నీ
యానగొను జగతిం దక్కటి, హీనపుజాతులకు వెఱతునే పరమేష్ఠీ. 70

చ. అని తను వేఁడినన్ సరసిజాసనుఁ డవ్వర మిచ్చి యొక్కమో
మున వినయావనమ్రుఁ డయి ! ముందట నిల్చినపఙ్క్తికంధరుం

గనుఁగొని క్రమ్మఱం దలలు గ్రక్కునఁ గల్గ ననుగ్రహించి ప్రీ
తి నొసఁగె సుజ్జ్వలంబు లగుదివ్యశిరంబులుఁ గామరూపమున్. 71

క. వెల్లువ మించి పిదప నీ, రెల్లను వెసఁ డొంకఁ గొలను నెసఁగెడుచంచ
త్ఫుల్లారవిందములక్రియ, నల్లన వదనములు దోఁచెనాశ్చర్యముగాన్. 72

విభీషణునకు బ్రహ్మ వరంబు లిచ్చుట

మ. అజుఁ డిట్లద్భుతభంగిఁ బంక్తిముఖు నన్వర్థాభిధానోజ్జ్వలుం
ద్రిజగద్వీరునిఁ జేసి దుష్కరతపోదీక్షాప్రవృత్తిప్రకా
రజితాత్ముం డగువిభీషణు వరప్రాప్త్యోన్నతుం జేయఁగా
నిజబుద్ధిం దలపోసి వానిఁ గరుణాస్నిగ్ధాత్ముఁడై చూచుచున్. 73

తే. ధర్మనియతికి మెచ్చితిఁ దపముపండె, వత్స నీమది వలసినవరముఁ గోరు
మనిన భయభక్తిసంభ్రమహర్షభరిత,హృదయుఁడై యతఁ డాతనికిట్టులనియె. 74

ఉ. ప్రీతుఁడ వంది నాతపము పెంపున నీవల దీని కగ్గలం
బైతగుకోర్కియుం గలదె గ్గైనను గోరెద నామనంబు ధ
ర్మేతరవృత్తికిం జనమి యిష్టవరం బగుధర్మవర్తులై
పూతగుణాభిరాము లగుపుణ్యులకుఁ సులభంబు లెవ్వియున్. 75

క. అనుపలుకుల కచ్చెరువడి, దనుజులలోఁ బుట్టి నీవు ధర్మంబు మనం
బునఁ గోరుట యరు దిచ్చితి, నని యజుఁ డమరత్వమును నిజాస్త్రము నిచ్చెన్.

కుంభకర్ణుని తపఃఫలము

ఆ. ఇవ్విధమున శంభుఁ డవ్విభీషణుఁ బ్రీతుఁ, జేసి కుంభకర్ణుఁ జేరఁ బిలువఁ
దలఁచు టెఱిఁగి దేవతలు దేవ విన్నప, మవధరింపుఁ డనుచు నజునిఁ జేరి. 77

సీ. అప్సరోగణము విహారంబు సలుపంగఁ దునిమెఁ బెక్కండ్ర నందనమునందుఁ
దపములు సేయ మందరకుధరంబులో సురవడి మునులఁ బెల్వుర వధించె
నిల నెల్లయెడల ననేకభూసురులు యాగము లొనరింపఁ బ్రాణములు గొనియెఁ
దెరువుల నరుగంగ నరికట్టి చంపె నాబాలవృద్ధంబుగా బహుజనముల
ఆ. వేచి యాహారమున కనివేడ్క కనియు, నఖిలజీవుల నిట్లు నిత్యంబు సమయఁ
జేయు నీవరమున నిప్డు సిద్ధుఁడయిన, నితఁడు సైరించునే లోకహితవిచార. 78

క. కావున నీతని మోహితుఁ, గావించుట జగము లెల్లఁ గాచుట సుమ్మీ
నావుడుఁ దలఁపున భారతి, రావించిన వచ్చుడును సురజ్యేష్ఠుండున్. 7.)

ఆ. అసురమోహమునందు వసియించి నను నిద్ర, యడుగు మనిన వాణి యట్ల చేయు
దాన ననుచుఁ జనియె దానవుఁ బిలిచి నీ, కొంత సెప్పు మనియె గమలభవుఁడు.

క. నిద్ర దయసేయు మనియె సు,రద్రోహియు నమరవరులు రదనాంకురచం
చద్రుచులు నిగుడ నవ్వుచు,భద్రము మా కదియె యనఁగఁ బద్మజుఁ డిచ్చెన్.

గనుఁగొని క్రమ్మఱం దలలు । గ్రక్కునఁ గల్గ ననుగ్రహించి ప్రీ
తి నొసఁగె సుజ్జ్వలంబు లగుదివ్యశరంబులుఁ గామరూపమున్. 71

క. వెల్లువ ముంచి పిదప నీ, రెల్లను వెసఁ డొంకఁ గొలన । నెసఁగెడుచంచ
త్ఫుల్లారవిందముల క్రియ, నల్లన వదనములు దోఁచె నాశ్చర్యముగాన్. 72

విభీషణునకు బ్రహ్మ వరంబు లిచ్చుట

మ. అజుఁ డిట్లద్భుతభంగిఁ బంక్తిముఖు నన్వర్థాభిధానోజ్జ్వలుం
త్రిజగద్వీరునిఁ జేసి దుష్కరతపోదీప్తప్రవృత్తిప్రకా
రజితాత్ముం డగునవ్విభీషణు వరప్రాప్తోన్నతుం జేయఁగా
నిజబుద్ధిం దలపోసి వానిఁ గరుణాస్నిగ్ధాత్ముఁ డై చూచుచున్. 73

తే. ధర్మనియతికి మెచ్చితిఁ । దపముపండె, వత్స నీమది వలసినవరముఁ గోరు
మనిన భయభక్తిసంభ్రమహర్షభరిత, హృదయుఁ డై యతఁ డాతనికిట్టులనియె. 74

ఉ. ప్రీతుఁడ నంది నాతపము పెంపున నీవల దీని కగ్గలం
బై తగుకోర్కియుం గలదె । నైనను గోరెద నామనంబు ధ
ర్మేతరవృత్తికిం జనమి । యిష్టవరం బగుధర్మవర్తనై
పూతగుణాభిరాము లగుపుణ్యులకుఁ సులభంబు లెవ్వియున్. 75

క. అనుపలుకుల కచ్చెరువడి, దనుజులలోఁ బుట్టి నీవు । ధర్మంబు మనం
బునఁ గోరుట యరు దిచ్చితి, నని యజుఁ డమరత్వమును నిజాస్త్రము నిచ్చెన్.

కుంభకర్ణుని తపఃఫలము

ఆ. ఇవ్విధమున శంభుఁ । డవ్విభీషణుఁ బ్రీతుఁ, జేసి కుంభకర్ణుఁ । జేరఁ బిలువఁ
దలఁచు టెఱిఁగి దేవతలు దేవ విన్నప, మవధరింపుఁ డనుచు నజునిఁ జేరి. 77

సీ. అప్సరోగణము విహారంబు సలుపంగఁ దునిమెఁ బెక్కండ్ర నందనమునందుఁ
దపములు సేయ మందరకుధరంబులో సురవడి మునులఁ బెల్వ్వర వధించె
నిల నెల్లయెడల ననేకభూసురులు యాగము లొనరింపఁ బ్రాణములు గొనియెఁ
దెరువుల నరుగంగ । నరికట్టి చంపె నాబాలవృద్ధంబుగా । బహుజనముల

ఆ. వేచి యాహారమున కనివేడ్క కనియు, నఖిలజీవుల నిట్లు నిత్యంబు సమయఁ
జేయు నీవరమున నిప్డు । సిద్ధుఁడయిన, నితఁడు సైరించునే లోకహితవిచార. 78

క. కావున నీతని మోహితుఁ, గావించుట జగము లెల్లఁ గాచుట సుమ్మీ
నావుడుఁ దలఁపున భారతి, రావించిన వచ్చుడును సురజ్యేష్ఠుండున్. 79

ఆ. అసురమోమునందు నావసియించి నను నిద్ర, యడుగు మనిన వాణి యట్ల చేయు
దాన ననుచుఁ జనియె దానవుఁ బిలిచి నీ, కాంక్ష సెప్పు మనియె నగమలభవుఁడు.

క. నిద్ర దయసేయు మనియె సురద్రోహియు నమరవరులు । రదనాంకురచం
చద్రుచులు నిగుడ నవ్వుచు, భద్రము మా కదియె యనఁగ । బద్మజుఁ డిచ్చెన్.

ఆ. ధనదుఁ డగ్రజుండు ♦ తదధీన మగులంక, యాసపడుట యుచితమగునె యనిన
నధికవినయమున మహామతి సైన ప్రహస్తుఁ డిట్టు లనియె ♦ నసురపతికి. 94

చ. తనయుఁడు తండ్రి యగ్రజుఁడు ♦ తమ్ముఁ డనం జనునయ్య రాజ్యముల్
గొనునెడ శౌర్యలంపటులకుం మఱి చుట్టఱికంబు గల్గునే
యను వగునంతకుం రిపు నుదగ్రత సైఁచిన నింక నూరకుం
డ నగునె వేగ పోరికిఁ గడఁగుము నీభుజదర్ప మేర్పడన్. 95

క. విను మున్న దితియు దితియును, నన గశ్యపుభార్యలిరువు ♦ రప్పాచెల్లెం
డ్రనిమిషుల నసురగణముం, గని రయ్యిరువురకుఁ బగలు ♦ గారే తమలోన్.

ఉ. దైత్యులు దర్ప మెక్కి వసుధాతల మంతయుఁ దారవిక్రమా
ద్ధత్యమునం గొనం గని మహిం బడఁగించి రసాతలైకసాం
గత్య మొనర్చె విష్ణుఁ డటు ♦ గావున వారలతోడివైర మా
చిత్యవిహీనమే తడవు ♦ సేయకు దాయకు నల్గు మిత్తఱిన్. 97

తే. ఇట్లు పలికినపలుకుల ♦ కియ్యకొని సుమాలి సంచియ మేటికి ♦ మాకు నెల్లఁ
బ్రభువ వీవ లంకాపురపతివి నీవ, పనుపు మొకదూత నాతనిపాలి కనిన. 98

చ. ధనదునియొద్ద కేఁగి యుచితంబుగఁ బల్కి పురంబుఁ బాసిపొ
మ్మని మును చెప్పు కోఁడడము ♦ లాడిన మద్భుజశక్తి యంబుజా
సనవరశక్తిమూలబలశక్తియెఱుంగంగఁ జాటి చెప్పి ర
మ్మని చతురాభిభాషణుఁ బ్రహస్తునిఁ బుచ్చె సురారి లంకకున్. 99

చ. చని యతఁ డాతనిం గని యసంభ్రముఁ డై సమయోచితంబుగా
వినయము సేసి దేవ యొకవిన్నప మిప్పురి తొల్లి దైత్యవం
శనిజనివాస మానడుమ ♦ శార్ఙ్గకతంబునఁ బాసి పోయి రా
దనుజుల దిప్పు నీయనుఁగుఁదమ్ముఁడు గ్రమ్మఱ నిన్ను వేఁడెడున్. 100

క. దశవదనుం డనుజుం డను, యశ మల్పమె నీకుఁ గిన్నరాధిప రక్షో
వశముగ లంక విడిచి యస, దృశబంధుప్రీతి సేయు ♦ దృఢముగ ననినన్. 101

తే. పురమునక కాదు నాదగుసిరికిఁ బరిజనమున కొరు లెవ్వరొడయులునాకు నేడు
గడయు నాకూర్మితమ్ముఁడె కాక దీని, కడుగ నేటికి రమ్మను ♦ తడయ కిపుడ. 102

క. అని యతనికి సాదరభో, జనవిధి యొనరించి వస్త్రచామీకరవా
హనభూషణాదివస్తువు, లనేకములు ప్రీతి నొసఁగి ♦ యానన మలరన్. 103

క. తగ వీడుకొలిపి ధనదుఁడు, వగ మనమునఁ గూర విశ్రవసుపాలికి శీ
ఘ్రగతిం జని యమ్మునిపద, యుగళంబున కెరఁగి సవినయోక్తిపరుం డై. 104

చ. అమరవిరోధిపంపునఁ బ్రహస్తుఁడు లంకకు వచ్చి నాకుఁ గా
ర్యముఁ దగఁ జెప్పునట్లు పుర ♦ మాతని కిమ్మని యాడె నాడినన్

సముచితమైనచందమునఁ జక్కనిమాటల బాంధవంబుతో
న మగుడ వానిఁ బుచ్చి మునినాయక మీ కెఱిఁగింప వచ్చితిన్. 105

తే. ఏమిపురుషార్థములుఁ జేయుఁ గోనెడలనెపుడు, మీయనుజ్ఞయనాకుసహాయమగుట
నరసి మీదివ్యచిత్తాన నవధరించి, చేయ గలపని యెయ్యది చెప్పుఁ డనిన.106

శా. మున్నీ కార్యము వాఁడు నన్నడిగినన్ మో మీక కోపించి మీ
యన్నం బుణ్యచరిత్రు నేన మును లంకాధీశ్వరుం జేసితిం
జన్నే వానిపరాభవంబునకు నుత్సాహంబు సేయంగ నీ
కన్నన్ మోములు గంటువెట్టుకొని రోషాయత్తుఁడై యత్తఱిన్. 107

ఉ. దిగ్గన లేచి పోయె గణుతింపక వాఁడు విరోధలబ్ధికై
యగ్గలికంబునన్ మనలనందఱఁ జీరికిఁ జేకొనండు స
మ్యగ్గురుభక్తిధర్మరుచిమాన్యవివేకము లెంతదవ్వొ నీ
కెగ్గొనరింప కుండఁ బుర మిచ్చి తొలంగుము చాటి చెప్పితిన్. 108

సీ. ఇంద్రాయుధద్యుతు లెసఁగఁ జూడ్కికి రమణీయంబు లైనమణిస్థలములు
సిద్ధగంధర్వాదిసేవ్యంబు లైనయచ్ఛోదకంబులఁ జెలువొందునదులుఁ
బల్లవపుష్పసంపద లుల్లసిల్లంగ రమ్యంబు లైనయారామములును
నంబుజమధుమత్తహంసికావితతుల రుచిరంబు లయినసరోవరములుఁ

ఆ. గలిగి యొప్పు మిగులఁ గైలాసశైలత,టంబునందుఁ బురవరంబుఁ జేసి
కొని వసింపు మచట ననుచరసహితమై, దివ్యభోగలీల దేజరిల్ల. 109

క. అని విశ్రవసుఁడు చెప్పిన, విని వైశ్రవణుండు లంక విడిచి పరిజనం
బును దాను రజతగిరికిం,జని యొకపుర మలక యనఁగ సంపాదించెన్. 110

రావణుఁడు లంకం బ్రవేశించుట

తే. అంత నక్కడ మగుడఁ బ్రహస్తుఁ డరుగు
దెంచి విత్తేశుఁ గాంచినతెఱఁగు నచటఁ
దాను బల్కినక్రమమును దాని కాతఁ
డన్నచందంబుఁ జెప్పె దశాననునకు. 111

క. విని యయ్యవిచారంబులు, దన కేటికి వెడలుఁ గాక దాడిమెయిం బో
యిన గాసిఁ గాఁడె యింతక, చనుఁ జూ వెఱచునఁట నిలువ సందియ మేలా.112

మ. అని బాహాబలగర్వనిర్వహణవిద్యాపారగుం డైనయా
దనుజాధీశుఁడు వైర మెత్తి బలముం దానున్ వెసం బోయి పో
యి నిజావాసముఁ బాసి విత్తపతి పోయెం బోయె నా వించుఁ బే
ర్చినయాథార్థ్యము నిత్యమైన విజయశ్రీవిభ్రమోద్భాసి యై. 113

ఉ. లంకకు నేఁగి రాజ్యసుఖలంపటుఁడై యభిషేకమంగళా
లంకృతమూర్తిఁ జేకొని చలంబు బలంబును నుల్లసిల్ల ని

శ్శంకత రాక్షసాన్వయభుజావిభవం బలరక్ష జగద్భయం
బంకురితంబు చేసెఁ దొలఁగకాడెఁను వీరరసంబు పెంపునన్. 114

తే. ఇట్లు లంకాపురము వేడ్కఁ నేలె సకల
దనుజలోకంబు సేవింప ననుజసహిత
ముజ్జ్వలశ్రీసమేతుఁడై యుల్లసిల్లు
చుండి యా దశకంధరుఁ డొక్కనాఁడు. 115

శూర్పణఖకుఁ బెండ్లి సేయుట

క. దర్పోన్ముఖ యౌవనకం,దర్పాస్త్రసముజ్జ్వలాంగిఁ దనచెలియలి నా
శూర్పణఖఁ జూచి యోగ్యవ,రార్పణసమయ మని తలఁచి యనుజన్ములతోన్. 116

ఆ. కాలకేయవంశకరుఁడు విద్యుజ్జిహ్వుఁ, డతులబలుఁడు సుందరాంగుఁ డతని
కీర్తి మెల్ల భంగి నిత్తన్వి నని తగ,నాడి కార్యనిశ్చయంబు సేసి. 117

క. దనుజపతి యున్ననగరం,బునకుం దగువారి నపుడ పుచ్చి యతని రాఁ
బనిచి సబహుమానంబుగ, నొనరించెం బరిణయము మహోత్సవలీలన్. 118

ఆశ్వాసాంతము - (ప్రథమావిభక్తి)

చ. నిరుపమమూర్తి వైరిరథినీసమవర్తి వివేకవైభవ
స్ఫురితవిచారుఁ డుజ్జ్వలయశోమణిహారుఁడు ధర్మసంగ్రహా
దరపరతంత్రుఁ డార్యజనతామతమంత్రుఁడు వంశవారిజా
కరనవసూర్యుఁ డస్ఖలితగౌరవవర్తనధుర్యుఁ డిమ్మహిన్. 119

క. కవిలోకవనవసంతుఁడు, యువతీనూతనజయంతుఁ డుదయానంతుం
డు వినయధనవంతుఁడు దా,నవినోదైకాంతుఁ డమలినస్వాంతుఁ డిలన్. 120

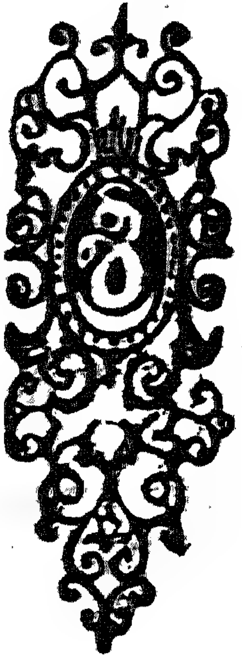
మాలిని. అమరశిఖరిహేలాహారిధైర్యుం డవార్యా
క్రమభుజబలదృప్తారాతిసంహారుఁ డంహ
శ్శమనవినుతిపాత్రాచారగణ్యుండు పుణ్యో
ద్యమనిరచితలోకాత్యంతహృత్పర్వుఁ డుర్విన్. 121

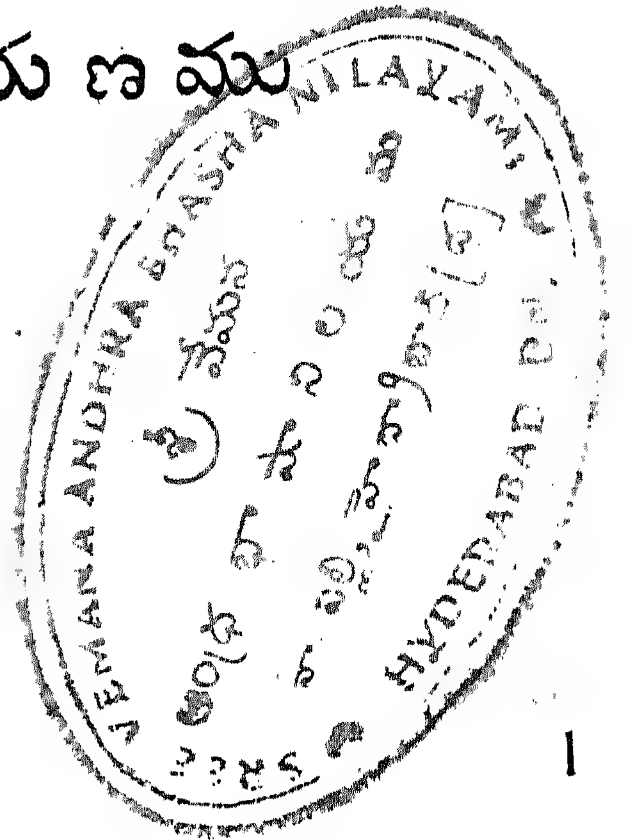
గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయప్రణీతం బయిన యుత్తరరామాయణం బను మహాకావ్యంబునందుఁ దృతీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

చతుర్థాశ్వాసము

రమణీయుఁ డుపాసక
నారాయణుఁ డాదిధరణీనాయకసామ్యో
దారచరిత్రుఁడు కులని
స్తారకసంభవుఁడు మనుమహీజనపతి యెలమిన్.[1] 1

రావణకుంభకర్ణవిభీషణులు పెండ్లాడుట

క. ఆదశకంధరుఁ డఖిలవి,నోదంబులఁ దగిలి నిత్యనూత్నవిహారా
మోదితుఁ డగు చుండి మృగ,వ్యాదరమున నేఁగి కాననాంతరభూమిన్. 2

క. ఒకమార్గంబున రా మయుఁ,డొకకన్నియుఁ దాను నచట § నొయ్యన చనుదే
నకుటిలశాంతోదాత్త, ప్రకృతి యగుట చూచి యెఱిఁగి § రాక్షసపతియున్. 3

ఉ. గౌరవశాంతమూర్తిఁ దగఁగ్గైకొని మార్గముక్రేవ నిల్చి య
చ్చేరువఁ బోవ నద్దనుజుఁ § జేరఁగఁ బోయి మహాత్మ యిట్లు కాం
తారములోనఁ బోకకుఁ గతంబును నీ లలితాంగిపేరు నీ
పేరును దీనిజన్మమును § బ్రీతిఁ దగంగ నెఱుంగఁ జెప్పవే. 4

చ. అనవుడు నాతఁ డిట్లను మహాపురుషా! మయనామధేయుఁడన్
దనుజుఁడ హేమ నాఁ బరఁగుదానిఁ బయోరుహవక్త్ర నప్సరో
వనిత నమర్త్యు లిచ్చిన వివాహవిభూతి వహించి నెమ్మి మైఁ
దనయుల నిద్దఱం గని ముదంబడి కాంచితి నీతలోదరిన్. 5

తే. అగ్రతనయుండు మాయావి § యనఁగ వాని
యనుఁగుఁదమ్ముఁడు దుందుభి § యనఁగఁ బరఁగు
దీనిపేరు మందోదరి § దేవ యిమ్మ
గాయతాక్షికిఁ దగువరు § నరయఁ దలఁచి. 6

మ. జగతిం గ్రుమ్మరువాఁడ నై కడఁగి యీచంద్రాస్యఁ దోకొంచు నే
ను గరం బుత్సుకవృత్తిఁ బోక యిది హృన్మోదంబు సంధిల్లె నీ
దగుసల్లాపరసంబు పెంపునఁ బ్రియం § బంతంతకుం బేర్చున
ట్లుగ నీయన్వయనామధేయములు [2]విందుం జెప్పు నా కేర్పడన్. 7

---

1. ప్రథమాభక్తి. 2. విందున్ = విందును - నేను విందును - నేను ఆలించును (ఉత్తమ పురుష); మార్కొందున్ ‖ (ఉద్యోగ 1-237)

క. నావుడు ముద మంది యితం, డీవారిజనయన నాకు । నీ వెదఁ గోరెం
గావలయు నని తలంచి మ,హావినయపరుండు వోలె । నతఁ డిట్లనియెన్. 8

క. నాకుం బ్రపితామహుఁ డా, లోకపితామహుఁడు తంత్రులుం బౌలస్త్యుల్
మీకె నను బూన నేర గు,ణాకల్పా వేదములు చిరాభ్యస్తంబుల్. 9

ఉ. పేరు దశాననుండు కృప పెంపున నాదుతపంబు సొంపునన్
వారిజసంభవుం డొసఁగె । వావిరి నైనవరంబు లిప్పు డిం
పారెడులంక నాకు నెలవై మహనీయవిభూతి నుండుదున్
దారపరిగ్రహంబు నకృతం బిటముందట నన్నుఁ బ్రీతుఁ జై. 10

తే. క్రూరుఁ డగుట యెఱుంగక । కోరి యిచ్చెఁ, గన్యనప్పుడ మయుఁ డుదక ప్రదాన
సహితముగ వీటి కరిగి యుత్సవముతో వి,వాహమయ్యె నద్దానవవల్లభుండు.

క. తనసుతు లని యమ్మయు చె,ప్పినమాయావియును దుందుభియు సమరముఖం
బున వాలిచేత నీల్గుట, లినతనయుఁడు సెప్పె రఘుకులేశ్వర నీకున్. 12

క. ఒక యోఘముఖ్యు నసి నం,తకు నైనను గీటడంచు । దాని నమోఘ
ప్రకృతి యగుశక్తి నిచ్చెను, వికసిల్లుచు మయుఁడు దనుజవీరాగ్రణికిన్. 13

క. కోరి వివాహం బయ్యెను, గారవ మెసఁగంగఁ గుంభకర్ణుఁడు దళదం
భోరుహలోచన యగున, వైరోచనికూఁతుకూఁతు । వజ్రజ్వాలన్. 14

ఆ. సరమ యనులతాంగి । శైలూషతనయఁ గ,పోలచంద్రబింబఁ బులినజఘన
హరిణశాబనయనఁ । బరమోత్సవంబునఁ, బెండ్లియయ్యె నవ్విభీషణుండు. 15

మేఘనాదుని జననము

క. పదపడి మందోదరి స,మ్మదమున సుతుఁ గాంచె నాకుమారకు నెలుఁగున్
మదదిగ్దంతావళములు, బెదరఁ జెలఁగె మేఘనాద । భీకరభంగిన్. 16

క. దనుజేంద్రుండును జిత్తం,బున నెంతయు సంతసిల్లి । పుత్త్రకునిఁ గనుం
గొని మేఘనాదుఁ డనఁగా, ననురూపం బయిననామ । మప్పుడు వెట్టెన్. 17

తే. పిదప నింద్రజి యనుపేరుఁ । బెంపుఁ బడసె, నద్దశాననునందనుఁ డభిమతముగ
దానిఁ బదపడి చెప్పెద । మానవేంద్ర, వినుము తరువాతికథలు సవిస్తరముగ.

ఉ. ఆసమయంబునన్ సరసిజాసను పెట్టినచొక్కు కుంభక
ర్ణాసురుపైనమునం గదిరె । నాతఁడు నగ్రజు వేఁడె గాఢని
ద్రాసుఖయోగ్యమందిరము । రాక్షసవంశవరుండు నిచ్చెఁ గై
లాసమువోలెఁ బ్రాంశుధవళం బగునూత్న *నికేతరత్నమున్. 19

క. అందు నివాసస్థానము,నం దల్ప మనల్పముగ నొనర్చిన నిద్రం
బొంది బహువత్సరంబులు, నిందితదురితాబ్ధిలో మునిఁగి యుండంగన్. 20

* నికేతము - నిఘంటువున లేదు - రఘు., - కు. సం.

రావణుఁడు దేవతలు మొదలగువారిని బాధించుట

శా. దేవోద్యానము లీల మై నఱకు బాధించు న్మునిశ్రేణి నా
నావిప్రావలిఁ బట్టి తెచ్చి తిను బన్నంబుల్ సురస్త్రీలకుం
గావించుం గ్రతువైభవంబులకు విఘ్నం బాచరించుం దశ
గ్రీవుం డప్రతిమప్రతాపపరుషక్రీడాకలాకల్పుఁ డై. 21
సీ. మదమున నలిరేఁగి నదులు సొచ్చి కలంచి యాడు సుద్ధతగంధహస్తిలీల
బలమునఁ జెలఁగి కానల రేఁగి రూపఱ విఱచు మహావాతవిభ్రమమున
బెడిదంపుఁదనమునఁ గడఁగి శైలమ్ములు పొడిపొడి సేయు దంభోళిభంగి
నొడలి పెంపున వీచి జడనిధు లిక్కడక్కడ వైచు మంథనాగంబుకరణి
తే. గరుడగంధర్వయక్షకిన్నరులఁగన్న, [1]జెవులు వట్టి యాడించు నశేషలోక
భీకరము లగువిధములు పెక్కు సేయు, గర్వ మెదుగంగ నాదశకంధరుండు.

కుబేరుఁడు దూతను బంపి రావణునకు బుద్ధి చెప్పించుట

క. అత్తఱి నత్తెఱఁ గెల్లను, విత్తేశుఁడు గలయఁ గనియు వినియుం గరుణా
యత్తమతి యగుట దూతం, బుత్తెంచె దశాననునకు బుద్ధులు సెప్పన్. 23
క. చనుదెంచి దూత ముందఱ, గనియె విభీషణు నతండుఁ గడువేడుక న
ద్ధనపతిసేమ మడిగి పరిజనముల వేర్వేఱ యడిగి సంభావించెన్. 24
ఉ. వచ్చినకార్య మారసి యవక్రచరిత్రుఁడు దానవేశ్వరుం
జెచ్చెరఁ గానిపించె నెడసేయక దూత వినీతవేషుఁ డై
చొచ్చి ధరాతలం బురము సోఁకఁగ నానతుఁ డై యుపాయనం
బిచ్చి కరప్రదర్శితమహీం దగ సంకుచితోపవిష్టుఁడై. 25
శా. దేవా దేవరతోడఁబుట్టువు కృతార్థీభూతచేతస్కుఁ డై
నీవిఖ్యాతికి సంతసిల్లు సహజస్నేహుండు నీయందు నీ
శ్రీ వెంపారుటఁ గోరు నీమహిమఁ బ్రార్థించు న్మదిం గావునన్
దేవేంద్రాదులచంద మొప్ప దని యుద్దేశించి నీయొద్దకున్. 26
తే. నన్నుఁ బుత్తెంచెఁ దనవచనములు గాఁగఁ, జెప్పు మని కొన్ని బుద్ధులు సెప్పె వాని
నవధరింపు మొకించుక యవసరంబు, నాకు దయసేసి కార్యవివేకచతుర. 27
చ. జగములకుం బ్రతాపము ప్రశస్తముగాఁ బ్రకటించుమాత్రకుం
దగ వగు నీవు సేసినవిరోధం బిటమీఁద నిజాన్వయోచితం
బుగ నొనరింపు ధర్మము దొసంగవిభవంబునఁ గాదె యింతపెం
పు గనుట లంకకై మనకుఁ బుట్టినముందటిహాని సాలదే. 28
చ. మునిజన మెల్ల దుర్దశల ముచ్చిరి యుండుటఁ జూచి యప్సరో
వనితలయార్తిఁ జూచి క్రతువర్గముదైన్యముఁ జూచి నామనం

1. చిన్నిప్రాయపుకడి. చెవులువట్టాడించు గతినున్న దీ రామకన్నుదోయి-విజ. వి.

బనయముఁ దల్లడిల్లెడు దశానన దుష్టచరిత్ర మింక నై
నను నిది మాని సత్పథమునం జను దూఱు లడంగు నంతతోన్. 29

తే. ఇంతకాలంబు నేఁ బోయి హిమనగమున, శాంకరం బగుధర్మంబు సలుపు చునికి
నెఱుఁగనైతి మగుడి వచ్చి యెల్ల నెఱిఁగి, యెఱుఁగఁ జెప్పితి హితము నా యెఱిఁగినంత.

క. ఇది నా కానతి యిచ్చిన, పదకము గలరూపు విన్నపము సేసితి నీ
హృదయంబునఁ గైకొను మొం, డుదలంపులు దక్కి మనపురోహితుం డై.

క. ఆతఁడు నీకుం దగు నీ, వాతనికిం దగుదు మీర లక్కట దొరయుం
దూతయు నఁట వచ్చుటయుభ, యాతురతం గలపి పోవ నఁట యిది పోలున్.

ఉ. బుద్ధులు సెప్ప నెల్ల నటు వోవఁగనిమ్ము ధనాధిపుం దప
స్సిద్ధికిఁ బోయి వచ్చె నని చెప్పితి వత్తెఱఁ గెట్టి దంతయున్
శుద్ధిగఁ జెప్పు మన్న సురసూదనుపల్కులు చూడ నిట్లసం
బద్ధము లైనదూత యెడఁ బాసియు దిట్టఁడు గాన నిట్లనున్. 33

ఉ. అర్థవిభుండు వోయి తుహినాద్రిఁ దపం బొనరింపఁగా విహా
రార్థము వచ్చినన్ గిరిసుతాన్వితు నీశ్వరుఁ గాంచియున్ వర
ప్రార్థన సేయఁ డయ్యె నతఁ డాతఁడు దానికి మెచ్చి యిచ్చె స
ర్వార్థవిధాయకం బగు నయాత్మసఖత్వము నిశ్చలంబుగన్. 34

తే. వామపార్శ్వభిగతు లగువారి తేజ, మడఁగి యద్దెసలోచన మతని కపుడు
పింగళం బైనవా రేక పింగళుండ, వనఁగఁ బరఁగుము జగములనిరి ధనదు.

ఉ. అత్తెఱఁ గెల్ల నిట్టిద మహాత్మ శుభంబు నధర్మవృత్తి కా
యత్తము సూవె యిమ్మెయి నహంకృతి సత్త్వము గాఁ దలంతురే
యుత్తము లక్కటా చెడుట కోపక చుట్టము బుద్ధి సెప్పినం
జిత్తమునందు నీసరకు సేయమి గర్వము గాక కర్జమే. 36

తే. అనిన నిరువదికన్నుల నడరుకెంపు, పద్మవనగతబాలాతపంబుఁ బోల
భ్రుకుటివికటలలాటవిస్ఫూర్జదుగ్ర, కోపభీకరుఁ డగుచు రక్షోవిభుండు. 37

క. ఏమేమీ ననుఁ జెడు దని, నాముంగటఁ గొంకులేక నాలుకతుద కీ
వీమాట దెచ్చి తజువర, మేమిగఁ దలఁచితొకో నీకు నిది విధి యనుచున్. 38

క. కేసరము లదరుహరిక్రియ, మీస లదర లేచి దూత మెడ దునియఁగ సిం
హాసనము కెలన నున్నమ, హాసి వెఱికి వ్రేసెఁ దమ్ముఁ డడ్డము సొరఁగన్. 39

ఆ. ఆపులించుతలయు నడరెడునట్టియుఁ, జూచి ప్రీతుఁ డగుచు సురవిరోధి
యచటిడింభతతికి నాఁకలిమదువుగా, నిచ్చి యాగ్రహమున నిట్టు లనియె. 40

శా. రక్షోవంశహితోపదేశ మను పేరన్ వీనిఁ బుత్తెంచె నా
యక్షాధీశ్వరుఁ డీశుతోఁ దనకు సఖ్యం బైన తేజంబు రా

జ్యష్ఠోభంబుగ లంకఁ గొన్న మనయన్వాయంబు సెప్పన్ సురా
దితిజప్రవ్యవసాయహేతు వగుభీతిం జూపి జంకింపఁగన్. 41

ఉ. నిక్కము నట్లు కాన తగునీతిపరు ల్పర లుక్కివంబునన్
మిక్కిలి గ్గైనవారి నియమింపక తక్కుదురే ధనేశ్వరుం
డక్కట లెస్స సేసె నడిరేయాస సెడన్ దిగధీశుఁ డొక్కఁడుం
ద్రిక్కక యుండఁ ద్రుళ్లడఁపఁ ద్రిమ్మరఁ బోవలసెం గ్రమంబునన్. 42

రావణుఁడు కుబేరునిపై దండెత్తి పోవుట

ఉ. కావున మున్ను మున్న యలకాపుర మేర్చి ధనేశు నొర్చి య
క్షావలి వేరడంత మని యప్పుడ యుద్ధవిధిన్ సమగ్రనా
నావిధసైన్యభూరిభరనమ్రవసుంధరుఁడై పురీసరి
ద్గ్రావమహాటవు ల్గడచి రాజతశైలముఁ జేరఁ బోయినన్. 43

తే. యక్షులంతంతఁ జూచి ధనాధిపునకు, రాక్షసేశ్వరుసైన్యంబు రాక చెప్ప
నతఁడు గ్రక్కున సేన లాయితము చేసి, బరవసంబునఁదలపడఁబంచుటయును. 44

క. ధనదుబలము దనుజబలము, ననువునఁ దలపడఁ గడంగి యార్చుచుఁ దాఁకెన్
ఘనఘోషభీషణము లగు,వననిధు లొండొంటితోడ వడిఁ దాఁకుగతిన్. 45

యక్షరాక్షసులయుద్ధము

శా. జ్యానాదంబు నిశాతహేతిపటలీసంఘట్టరావంబు ఘం
టానిక్వాణసమేతబృంహితము గాఢస్ఫారహేషాసము
త్థానోపేతఖురాహతధ్వనియు సాంద్రంబైన భేరీపటు
ధ్వానం బేర్పడ దయ్యె నయ్యెడ బలద్వంద్వంబునం దేమియున్. 46

ఉ. అందును నిందఁ జేయఁగల యట్టిభటుల్ దలపడ్డ సైన్యముల్
గ్రందుగ నొక్కపెట్ట తమకంబునఁ బోరుట చూచి కైకసీ
నందనుఁ డిమ్మెయిన్ సరి పెనంగుట సైఁపక వచ్చి వీఁకఁ దాఁ
కెం దనమోములన్ వఱలఁ గీల లుదగ్రత వజ్రదంష్ట్రలై. 47

క. ఏటున వాటున వ్రేటునఁ, బోటున దశముఖుఁడు రౌద్రముగ నలియుటయున్
లేటమొగమువడి యక్షులు, కోట సొరంబాఱి రసురకోటి యెగవఁగన్. 48

క. తోలుకొనిపోయి దనుజులు, కైలాసతటంబుబయలు గైకొనఁ జన నా
భీలశరనిహతి వారలు, గూలఁగ సంయోధకంటకుఁడు వడిఁ దాఁకెన్. 49

ఉ. ఏచినదైత్యసైన్యముల నెల్లను ద్రుళ్లడఁగించి యట్లు శౌ
ర్యోచితలీలఁ గ్రాలి సమరోద్ధతి మైఁ దమ సేనఁ జూచి చే
వీచుచు వచ్చుయక్షుఁ గని వీతభయుండు దశాస్యమంత్రి మా
రీచుఁ డుదగ్రుఁడై గిరి గిరిం దగ మార్కొనుమాడ్కిఁ దాఁకినన్. 50

క. ఇరువురశరజాలము లొం, డొరువులతురగములు సూతు లురుకేతనముల్
గరువలి క్రియఁ బడఁ గూల్చుచు, నెరగలిచిచ్చుగతిఁ గప్పె నిరువాఁగుపయిన్.

ఉ. యక్షుఁడు దానవుం గదిసి యార్చి దగం గద బిట్టు వ్రేసినన్
రాక్షసుఁ డీడఁబోక భిదురప్రతిమానమహాసి వ్రేసె ధూ
మ్రాక్షుఁడు నంతఁ గూడుకొని యాసురవృత్తిఁ దగంగఁ జేసె ను
గ్రక్షురికాక్షతిం బ్రతిముఖంబున రక్తనదీప్రవాహముల్. 52

ఉ. దానవవీరు లిట్లు ధనదప్రియభృత్యునిఁ గిట్టి నొంచినన్
మానము డిగ్గఁ ద్రావి గరిమంబు దలంప కతండు పాఱినన్
సేనలు పెల్లగిల్లి పఱచెన్ దశకంఠుఁడు కోట డగ్గఱం
గా నడచెన్ మణిస్ఫురితకాంచనతోరణకాంతిఁ జూచుచున్. 53

ఉ. అట్టియెడన్ సురారిసుభటావళి వాకిట లగ్గసేసినం
గట్టుపకాసి దీర్ఘదృఢకాయుఁడు తత్ప్రతిహారపాలకుం
డొట్టినమంటవోలెఁ గడునుగ్రతఁ బేర్చిన సూర్యభానుఁ డ
ప్పట్టునఁ దాఁకి దానవులు పాఱుటయుం గదిసెన్ దశాననున్. 54

ఆ. వీఁకఁ గొండతోడఁ దాఁకెడుతగరును, బోలె గగనచరులు భుజబలంబు
వొగడఁ బరిఘు ద్రిప్పి యెగసి దశాను, వెడఁదయురము వెలుచనడిచియార్చె.

క. ఆసూర్యభానుఁ డీక్రియ, వ్రేసినయప్పరిఘు దనుజవిభుఁ డధికబలో
ల్లాసమునఁ బుచ్చుకొని పొడి, సేసె నసురు లార్వ నతనిశిర మొకవ్రేతన్. 56

క. నుగ్గయినయతనిఁ గనుఁగొని, బెగ్గలమున నచటిభటులు పికపిక లైనన్
డగ్గఱి పిశితాశను లొక, మొగ్గర మై కోట సొర సముద్ధతు లయినన్. 57

మ. సమరక్రీడకు వచ్చె వైశ్రవణుఁ డుత్సాహోగ్రమై మాణిభ
ద్రముఖం బైనబలంబు మున్ వెడలఁ దూర్యశ్రేణి గర్జిల్ల దు
ర్దమదోర్దండవిమర్దితోద్ధతగదాదండోద్భటుం డై పరా
క్రమలీలం బటువంది వాగ్విభవసంరంభంబు రంజిల్లఁగాన్. 58

క. ప్రకటబలు లమ్మహోదర, శుకసారణు లాదిగా నసురవీరులునున్
భ్రుకుటిముఖు లగుచు యక్షు, ప్రకరముఁ దలపడిరి తూర్యరవములు సెలఁగన్.

ఆ. దొరలు వెన్నుదన్ని పురికొల్పి యిరువురుఁ జేరిచూచుచుండఁ జెలఁగియుభయ
బలముఁ బోటులాడెఁ జలమున నొక్కింత, యోలమాసగొనక యోలి నార్చి. 60

సీ. కీలాలజలముపైఁ దేలుచు నవ్వినట్లున్న శిరంబు లొక్కొక్కచోట
నంగుళీయకరుచు లడరంగ నెఱిఁ బాసియున్నహస్తంబు లొక్కొక్కచోట
గుత్తులకోలఁదికి గృత్తంబులై పడియున్న పాదంబు లొక్కొక్కచోట
నవయవభేదంబు లమరక తునియ లై యున్న గాత్రంబు లొక్కొక్కచోటఁ

తే. గమలషండంబు నాగలోకంబుఁ దలిరుఁ, బొన్పుఁగల్పాంతమునఁజముఁబొనసంబు
నింటిలోపలఁబోలె నొప్పెసఁగెఁజూడ, నపుడుయక్షనిశాటయుద్ధాంగణమున. 61

ఉ. అయ్యెడ మాణిభద్రుఁడు ప్రహస్తుఁడు నొండొరుఁ దాఁకి ప్రేసియున్
వ్రయ్యఁగ మోదియుం జదియ వైచియు నొచ్చి చనంగ నిష్మెయిన్
డయ్యఁగఁ బోరి రంత వికటప్రముఖాసుపు లంటఁ దాఁకినం
గయ్యము చక్కి యక్షుఁ డధికం బగు నొవ్వునఁ బెల్లగిల్లినన్. 62

ఆ. బలము పాయ యిచ్చి తొలఁగిన నలుకక, బరవసమున నర్థపతి గడంగి
రథముఁ బఱపఁ బనిచె రాక్షసభటకోటి, యలుము లేక పాఱె తెఱపి యిచ్చె.

కుబేరుఁడు రావణుని దూరనాడుట

క. ధనదుఁడు గట్టెదురం దమ్మునిఁ గనుఁగొని సూతుఁ దురగముల నిలుపంగాఁ
బనిచి పులస్త్యతనయనందనుఁ డగుటకు సముచితముగఁ దా నిట్లనియెన్. 64

ఉ. ఏను హితంబు సెప్ప నిటు లేచి దురాచరణంబు లిమ్మెయిన్
మానవు రోగి చేఁ దయినమం దఱువుం దెవు లంటఁ దాఁకినం
గాని యెఱుంగఁ డప్డు ప్రతీకారము గల్గునె యట్లపోలె నీ
దైనసికృష్టవృత్తిఫల మంది తలంచెదుగాక పిమ్మటన్. 65

ఉ. కార్యము లెందుఁ దార యవుఁ గా దన నోపుదురే సహాయులై
యార్యులు ద్రోచి చెప్ప సుభయప్రతిపన్నము లైనఁ గాక యీ
శౌర్యము వట్టి దుర్ణయవిచారమునన్ వినయంబు దక్కుట
స్థైర్యముఁ దేక యున్నె [1]తుది దాఁకునె లోకవిరుద్ధవృత్తముల్. 66

తే. మేలు రెండులోకంబుల మేల తెచ్చు, కీడు సేసినఁ దప్పదు కీడ యగుట
దీని నాబాలగోపాలమైనజనము, సకలమును మది నెఱుఁగు నీవొకఁడుదక్క. 67

చ. ఒకరునిమాటఁ బోక కడునుగ్రత నీవు సధర్ము లైనవా
రి కలుగుచున్ సముద్ధతిఁ జరింపఁగఁ జూచుట దేవతాగణం
బకట మనంబులోన ముదమందుఁ జుమీ వెడమాట లింక నే
టికి రణకౌశలంబుఁ బ్రకటింపుము వచ్చితి సారెసారెకున్. 68

కుబేరుఁడు రావణునితో యుద్ధముచేసి యోడిపోవుట

క. అనిన మఱుమాట వలుకక, దనుజేంద్రుఁడు ధనదు నస్త్రతతిఁ గప్పె నతం
డును బాణవృష్టి గురిసె యశనిక్రియ నుగ్ర మగుననలశర మేసె వడిన్. 69

ఆ. అదరు లెగయ వచ్చునాగ్నేయబాణంబు, రాక కంబుపతిశరంబుఁ ద్రొడిగి
లాఘవమున నిజబలం బార్వ దశముఖుఁ, డనతిదూరమునన యాఱనేసె. 70

శా. శ్రావ్యం బై చెలఁగన్ గభీరమధురజ్యానాద ముద్దామవీ
రవ్యాపారనిరూఢతం బ్రతిశరారంభంబు మర్దించుచున్

1. తుదిదాఁకినయున్న తి—హరి. పూ. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.

సవ్యప్రౌఢి బృథాపసవ్యగతి నాశ్చర్యంబుగా నేయుచున్
దివ్యాస్త్రంబులఁ బోరి రిద్దఱును¹ సాదృశ్యం బదృశ్యంబుగన్. 71

ఆ. ఏటు లాడియాడి యేత్తెఱఁ గలిసి గ,దాప్రవీణబాహాసంపదుఁ డయిన
ధనవిభుండు వ్రేసె దశముఖుశిరము లం;దంద యక్షు లార్వఁ గనచల మద్రువ. 72

క. సురవైరి గినిసి యొక్కట, నిరువదిగద లెత్తుకొని ధనేశ్వరు నురమున్
శిరమును బరులం గరములు,జరణంబులుఁ జదియ మోఁదె సరభసవృత్తిన్. 73

చ. కలయఁగ మేన శోణితము గ్రమ్మఁగ లావఱి యొల్లఁబోయి కెం
దలిరుల నొప్పుచూతము మొదల్ నఱకన్ ధర వ్రాలునట్లు వి
హ్వలుఁ డయి తేరిపై నొఱగు వైశ్రవణుం గని సూతుఁ డెంతయుం
దలరి రథంబు దోలుకొని దవ్వుల కెక్కడి కేనిఁ బోయినన్. 74

క. వెల్లుగ నార్చుచు విజయస,ముల్లాసముతోడఁ బంక్తిముఖుబల మెగసం
జెల్లాచెదరై యక్షులు, పెల్లగిలం బఱచి రద్రి బిట్టులియంగన్. 75

సీ. కాలుకొన్నంతయుఁ గడువేగమునఁ బాఱి కనుకని దెసలందుఁ గాడుపడియుఁ
బాఱఁ జాలక ముట్టఁబడి జాడ దప్పంగఁ దొలఁగి పెద్దొందులఁ దూఱఁబడియుఁ
దలలఁ జీరలును గంపలు వట్టికొని గాసి గా మ్రగ్గుటడవులఁ గాటువడియుఁ
గాళులఁ జేతులఁ గా నెట్టకేలకుఁ జఱు లెక్కి లోయలఁ జాఁగఁబడియు

ఆ. బయలిమొనలు గోట వట్టినపెల్లున,వీటిప్రజయు నొక్కమాట యురలఁ
దెరలి యిద్ద ఱొక్కతెరువునఁ బోవక, యాకులితను గాందిశీకు లయిరి. 76

రావణుఁడు కుబేరు నోడించి పుష్పకవిమానము గొనుట

తే. అసురపతి గెల్పుగైకొని యలకఁ జొచ్చి,యొండు సేయంగ నొల్లక యుచితపరుఁడ
పోలెఁ దనప్రజ వారించి లీలఁ గాము, గమనరమణీయ మగుపుష్పకంబు గొనుచు.

క. చనియె నట ధనదుసూతుఁ డ,తని నొకపద్మాకరంబుతటమునను బె
ట్టిన నచటఁ బొలయునల్లని,తనుగాలిం దేఱి లజ్జితస్వాంతుం డై. 78

ఆ. అంత నంత విరళ మగుపరివారంబు, గూడి చిన్నవోయి కొలిచి రాఁగ
వాడి యున్న మోము వాంచినభంగిన, యలక కేఁగుదెంచె యక్షవిభుఁడు. 79

ఉ. అక్కడ దానవేంద్రుఁడు జయంబునఁ గ్రొవ్వెలరారఁ బుష్పకం
బెక్కి గిరీంద్రపై భవనిరీక్షణకౌతుకలగ్నచిత్తుఁ డై
యిక్కడ నక్కడం గలయ నిచ్చమెయిం జరియించు చుండఁగా
నొక్కెడ నెద్దెసం గదలకుండె విమానము విస్మయంబుగన్. 80

చ. అమరవిరోధి దాని కెద నచ్చెరు వంది యమాత్యభృత్యవ
ర్గములును దానుఁ గూడి వడిఁ గామగ మై చనునట్టి దివ్యమా
న మిచట నిట్లు దీనిగమనం బెడలం గత మేమి యక్షస
త్తముఁ డొకరుండు దక్క నొరుఁ దాల్పదొకో హృదయానువర్తి నై. 81

1. చూ. కేతన దశకుమారచరిత్ర.

నందికేశ్వరుఁడు రావణుని శపించుట

చ. అనుసమయంబునం త్రినయనానుచరుం డగునంది వారలం
గని యనియెం బొలంగుఁ డెడఁగా నిది యీశనివాసదేశ మిం
దనిమిషయక్షకింపురుష । లాదిగ నెవ్వరు రా రనంగ న
ద్దనుజవిభుండు వెండియు నుదగ్రతఁ బోవక యున్న నల్కతోన్. 82

క. ఈతఁడె యీశ్వరుఁ డిత్తరు, పోతంబుల కెలన శైలపుత్త్రియుఁ దానుం
బ్రీతిఁ గుసుమాపచయకే, లీతత్పరుఁ డైనవాఁడు । లీలానుగతిన్. 83

క. ఆడిబీర ముడిఁగి రాక్షస, చెడక మరలి పొమ్ము నీకుఁ । జేయలఁతియె యీ
యెడ యింక నీవు నిలిచినఁ, బడ నడుతురు గన్న నిన్నుఁ । బ్రమథగణంబుల్. 84

తే. అనినఁ గోపించి యీశ్వరుఁ డనఁగ నెవ్వఁ, డతనికిచ్చోటు దక్కనేకతముఁ జెప్పు
మనుచు వానరవదనంబునట్టు లున్న, నంది మొగ మప్డు దేరకొనంగఁ జూచి. 85

క. కడుఁ బెల్చ నవ్వి యగు నీ, వడువునఁ జెలువంబు గలుగు । వారల చేతం
జెడఁడే యీతఁడు నుడువక, యుడుగు మనుచుఁ బంక్తివదనుఁ డుల్లసమాడెన్.

చ. తెగడిన గెంపుసొం పడరుదృష్టులు గాఁడఁగఁ జూచి నంది యి
ట్లగు నిది నిక్క మివ్విధమునాననముల్ గలవార యేపున
న్నిగిలినరాక్షసాన్వయము । నిన్నుఁ బురంబును సాగరంబు గా
సిగ నుసి గాఁగఁ జిక్కువడఁ । జేడ్పడఁ జేయుట యెట్లుఁ దప్పునే. 87

ఆ. నిన్నుఁ బట్టి యిపుడ । నీఱుగఁ దలలు దు,న్మాడ నాకు శక్యమగున నైన
జగముచేతినిందఁ । జచ్చినవాఁడవు, మున్న కాన శవము । ముట్ట ననిన. 88

మ. అతిరౌద్రాకృతి దైత్యుఁ డిట్లనియె మీ । రాక్రోశముం జేయఁ బ
ర్వత మే నిద్దచలంబునం బెఱికెదన్ । వారింపుఁడా నీవు మీ
యతఁడున్ వచ్చి విమాన మాఁగినఫలం । బాచంగ నీశాను ని
ర్జితుఁ గావింపక మిమ్ముఁ ద్రుంపక దశగ్రీవుండునుం బోవునే. 89

రావణుఁడు కైలాసమును పెల్లగించి యెత్తుట

ఆ. అనుచు శైలమూలమున కేఁగి చేతుల, గ్రుచ్చి యమరఁ బట్టి । కూలఁ ద్రోవ
నప్పళించి యెత్తె । నల్లాడె నమ్మహానగము జీవరాశి । బెగడుపడఁగ. 90

క. తదవసరంబునఁ బ్రమథులు, బెదరిరి గిరిరాజతనయ । బిట్టులికి వెసం
బొదివి పయి వ్రాలి కౌఁగిటఁ, గదియించెను శంభుమేను । గరుపారంగన్. 91

ఆ. దనుజుచంద మంతఁ । దనదుచిత్తంబున, నెఱిఁగి శంకరుండు । చిఱుతనగవు
కాంతి పెంపుచెన్నుమింత గావింపంగ, నుంగుటమున నల్లనూఁదుటయును. 92

శివుఁడు రావణునిచేతులు కైలాసము క్రింద నడఁగఁ ద్రొక్కి వాఁడు ప్రార్థింపఁగా ననుగ్రహించుట

చ. కరములు చాఁపకట్టువడఁగా గిరి యెప్పటియట్ల క్రుంగినన్
విరవిరఁ ద్రెళ్లి నొవ్వఁడరి । విహ్వలుఁ డై దశకంధరుండు ఘో

రరవము లోకసంభ్రమకరం బగునట్లుగఁ బెల్చఁ గూసె న
చ్చెరువును బెగ్గలంబుఁ గవిసెన్ వెస దైత్యునమాత్యకోటికిన్. 93

క. వెల్లువ ముట్టినపగిదిం, దల్లడమునఁ గూడఁ బాఱి । తనుఁ దనసైన్యం
బెల్లను ముసరఁగ దానవ,వల్లభుఁ డట్లఱచుచుండె । వా విడిచి వడిన్. 94

తే. తా నెఱుంగనియట్టుల । తడవు గాఁగ, నిల్చి కరుణించి పదపడి । నీలగళుఁడు
నగము డీలించి బాహులుఁదిగిచికొనఁగ,నిచ్చి యానతియిచ్చెదై । త్యేశ్వరునకు. 95

శా. కేళీకందుక మల్ల నెత్తుకొనుమాడ్కిం బట్టి నాయున్నయీ
కైలాసాచల మిట్లు నీవు నెగయంగా నెత్తినం జోద్య మై
నీలా వేఁ గొనియాడు టెల్లరును వర్ణింపంగ నీ కొక్క పే
రేలోకంబునఁ జెల్ల దైత్యులకుఁ బెంపెక్కంగ నే నిచ్చెదన్. 96

క. ఏ వినఁగ నిపుడు నీవగు, రావంబు త్రిలోకభీకరం బయి చెలఁగెం
గావున విన్న భయం బగు, రావణుఁ డనునామమునఁ బరఁగు త్రిజగములన్. 97

ఉ. పుష్పక మర్థి నెక్కు మెటుఁ । బోయెదొ పొ మ్మని వీడుకొల్పె వా
స్తోష్పతి సంతసం బెడల । ధూర్జటి నిర్భరహర్ష నిర్గళ
ద్బాష్పవిలోచనుం డగుచు । దానవనాథుఁడు రత్నమాలికా
నిష్పతదంశుజాలరమణీయవిమానము నెక్కె మ్రొక్కుచున్. 98

ఆశ్వాసాంతము - (తృతీయావిభక్తి)

మ. బుధసంరక్షణశీలుచేత వినయాంభోరాశిచే శత్రుగ
ర్వధనాదానవిదగ్ధుచేత రమణీప్రద్యుమ్నుచే నన్వయాం
బుధిసంపూర్ణసుధాంశుచేతఁ సుహృదంభోజార్కుచే భారతీ
మధునిష్యందముఖాబ్జుచేతఁ ద్రిజగన్మాన్యస్ఫురత్కీర్తిచేన్. 99

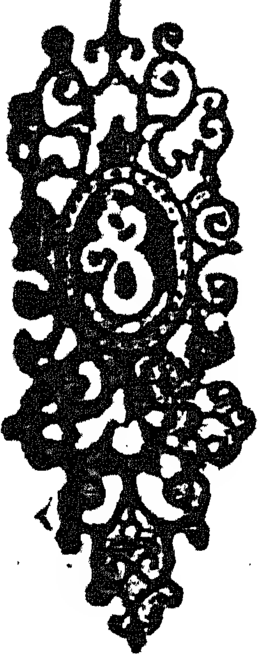
క. ఖండియరాయనిచే ను,ద్దండద్విషదవనిపతిమదావళహరిచేఁ
ఖండితవిధుచే విభవా,ఖండలుచే నృపనయప్రకారునిచేతన్. 100

మాలిని. నిరుపమరణకేళీనిర్దళద్వైరిధాత్రీ
వరతనుగళితాసృగ్వారిపూరావగాహో
దరభరపరిఖేలద్యాతుధానాంగనాని
ర్భరమదమధురస్తోత్రప్రసన్నాత్ముచేతన్. 101

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ
తిక్కన నామధేయ ప్రణీతం బయిన యుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబు
నందుఁ జతుర్థాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

పంచమాశ్వాసము

రమణచరణశరదం
భోరుహభృంగపతిచేఁ ద్రిభువనప్రథితా
చారునిచేఁ గనకాచల
ధీరునిచే మనుమసుమతీవల్లభుచేన్.* 1

క. శంభునిచే నివ్విధమున, సంభావితుఁడై తదీయశైలము డిగి సం
రంభమున రావణుఁడు దాఁ, గుంభిని పలుఁగడలఁ గలయఁ గ్రుమ్మరు చుండెన్. 2

క. ఒక్కొకమరి సేనలతో, నొక్కొకమరి వీరపరిజనోపేతుం డై
యొక్కొకమరి దనయంతన, యెక్కడనేనిని జరించు నిచ్ఛాగతులన్. 3

వేదవతి రావణునిచే నవమానిత యై యగ్నిప్రవేశము చేయుట

మ. హిమవంతంబున కేఁగి యొక్కయెడ నంగదేకాంత మొక్కర్తు చీ
రముఁ గృష్ణాజినముం గమండలువు నై రాగంబు వర్జించి సం
యమముం గైకొని యున్నఁ జేరఁ జని హృద్యాకారముఁ యౌవనో
ద్యమముం గాంతియుఁ జూచి రావణుఁడు గామాయత్తుఁ డై యిట్లనున్. 4

క. ఎవ్వనితనయవు నీపతి, యెవ్వఁడు పే రేమి నీకు నీరూపంబుఁ
జవ్వనముఁ బాయ నీతప, మెవ్విధిఁ బాటిల్లె నకట యింతయుఁ జెపుమా. 5

క. అనుపలుకులు వినియుం దా, విననియదియపోలె నుచితవిధి నాతిథ్యం
బొనరించినయక్కన్యక, ననిమిషరిపుఁ డట్ల మఱియు నడిగిన నదియున్. 6

సీ. అనఘు కుశధ్వజుఁ డనుమునీశ్వరుఁడు వేదాభ్యాస మనిశంబు నాచరించి
యాసుకృతంబునఁ జేసి నన్ గని వేదవతి యనుపేరిడి వంశమహిమ
వెలయంగ నిక్కన్య విష్ణున కిచ్చెద నని చాలఁ బ్రీతిసేయంగ నెల్ల
వారును మాయయ్యకోరిక యెఱుఁగక యర్థింప నర్థింప నతఁడు ద్రోచి

తే. పుచ్చ నసురేంద్రుఁ డైన జంభుండు నడిగి,తనకు నీకున్న నలిగి మాతండ్రిఁ జంపెఁ
దల్లి సొదఁ జొచ్చె సత్యవ్రతంబు నడపు, జనకుపూనికి నేఁ దీర్తు నని తలంచి. 7

క. అది మొదలు గాఁగ విష్ణుని, మది నిల్పి యతండ నాకు మగఁ డగు నని యి
ట్లు దపంబు సేయు చుండుదు, నిది నా తెఱఁ గనిన దానవేశ్వరుఁ డనియెన్. 8

---

* తృతీయావిభక్తి.

ఉ. కాంతి దొలంగ మే నిటులు గాఱియఁ బెట్టుచు జవ్వనంబు చె
న్నింతయు రిత్తవో సుఖము లెల్లను డిగ్గఁగఁ ద్రావి నెమ్మదిం
జింత వశంబుగా నడరఁ జేడ్పడి యొంటి చరించుచున్ జర
త్కాంతయుఁబోలె నియ్యెడుమఁ గైకొనఁ బాడియె చారులోచనా. 9

మ. లలనా విష్ణుఁ డనంగ నెవ్వఁ డతఁ డేలా శుద్ధవంశంబు ని
ర్మలసంపూర్ణతపోమహత్త్వము వరప్రాప్తానుభావంబు దో
ర్బలసంపత్తియు నాకుఁ బోలెఁ ద్రిజగత్ప్రఖ్యాతిపాత్రంబులే
కలదే లంక పరాక్రమం బఖిలలోకశ్లాఘ్యమే వానికిన్. 10

ఆ. అనినఁ జెవులు మూసికొని యిట్లు లను లోక, వంద్య వేదవేద్యవరదుఁ బరము
ననుపమాను నచలు నవ్యయు హరిఁ జెడ, నాడఁ గూడ దని మృగాక్షి మఱియు.

చ. తపముల కెల్లఁ దాన ఫలదాత కులంబున కాదికర్త యై
యపరిమితప్రభావుఁ డగు నా చతురాస్యుఁడు నాభిఁ బుట్టె వి
శ్వపతి యహీనబాహుబలసారఘను ల్మధుకైటభాదిదై
త్యపతుల నెల్లఁ ద్రుళ్లడఁచె నారయ విష్ణుఁ డమానసీయుఁడే. 12

క. అనిన నసుర యమ్మాటలు, రిన నొల్లక కదియ వచ్చి వెండియు సతి కి
ట్లనియె మరునంప పెల్లునఁ, దనువు నిలువ దింకఁ గోర్కె దఱిమెడుఁ బేర్మిన్. 13

చ. ఎఱుఁగవు గాక భోగముల కెల్లను నెచ్చెలి జవ్వనంబ యి
త్తఱి నుడివోవ కుండ సుచితంబుగ జక్కవదోయివోని క్రి
క్కిఱిసినచిన్నిచన్నుఁగవ యిం పెసలారఁగ నాదువక్ష మ
వఱలుసరోవరంబున నవారణఁ గేలి యొనర్పు కోమలీ. 14

ఆ. అనుచుఁ దగిలి చూచు నద్దానవేశ్వరు, నలిగి చూచి సన్ను నధముఁ డగుట
మును తపఃప్రభావమున నెఱింగియుఁ దగ, నాపులస్త్యమనుమఁ డని తలంచి. 15

క. అతిథిసపర్యయు సమయోచిత మగుసంభాషణంబు నేసితిఁ బోపో
మతి లేదు నీకుఁ జొప్పడు, నతివలలో నన్నుఁ దలఁప నగునె దురాత్మా. 16

చ. అని కలుషించి వేదవతి యచ్చటు పాసి చనం దలంచినం
గని దశకంధరుం డడరి గ్రక్కున వేనలి వట్టికొన్న నం
గన యొకవ్రేల వ్రేయ నదికత్తివిధంబునఁ దాఁకి కత్తిరిం
చినక్రియఁ ద్రెంచె వెండ్రుకలు చేతఁ దెమల్చినయంత కివ్వలన్. 17

తే. వెండ్రుకలు చేతవచ్చుడు వెఱఁగుపడుచుఁ, దపము పేర్మికి నలికి యద్దనుజవిభుడు
నిలిచె రోషమహానలజ్వలనమూర్తి, యగుచుఁ బిఱిఁదికి బాసి యిట్లనియె సతియు.

ఉ. బన్నము లిట్లు నీవు వఱపం బడి మేను దొఱంగుచుండి యే
నిన్ను శపించిన ట్లయిన నిర్మల నిత్యమహాతపఃప్రభా

వోన్నతిచేటుగాదె పునరున్నతి మయ్యెను నీకు మృత్యువై
సన్నుతపుణ్యజాత యన జాలి యయోనిజమూర్తిఁ దాల్చెనన్. 19

క. ఈపరిభవంబుఁ బడియుం, దీపే ప్రాణంబు లనుచు దిగ్గన ననలం
బాపాదించి దశాననుఁ, నే పడఁగఁ విష్ణు నాత్మ నిలిపి సొరఁ జొచ్చెన్. 20

ఆ. కృతయుగమున వేదవతి యనఁగాఁ జన్న, నాటి త్రేత నిపుడు సీత యనఁగ
జనకుయజ్ఞవేది జన్మించి నీసతి, యయ్యె నీవు విష్ణుఁ డగుటఁ జేసి. 21

చ. అని ముని సెప్ప విస్మయము నార్తియుఁ గోపముఁ బ్రీతియుం బెనం
గొనఁ దప మిట్టిదిం గలదె కోమలి దొల్లియు నన్నె కోరెనే
దనుజుఁడు నాఁడు నియ్యనుచితం బొనరించెనె తత్ఫలంబు మె
ల్లన యిటు వొందెనే యని తలంచుచు రాముఁడు గౌతుకంబునన్. 22

క. ఇవ్విధమున సొరఁ జొచ్చిన, యవ్వనితం జూచి పిదప నసురాధీశుం
డెవ్వలని కరిగె నెవ్వరి, కెవ్విధిఁ గావించె ననిన నిట్లనె మునియున్. 23

రావణుఁడు దిగ్విజయము చేయుట

శా. వీరుం డెవ్వఁడు నెందు లేఁ డనుచు సూరిత్వం బ్రిమ్మరన్ దర్పదు
ర్వారస్ఫారపరాక్రమక్రమకళాసక్తైకచిత్తవిస్తార మే
పారంగా ధరణీశులన్ వెదకి వీరావేశ సైన్య దుర్గమ
ప్రారంభం బొనరించుచున్ సమరసంరంభంబు శోభిల్లఁగాన్. 24

సీ. ఒక్కచోఁ దా మరుత్తోర్వీశుజన్నంబునకుఁ జని యతని రణంబు సేయ
నడిగినఁ గ్రతుకాలమని సేయఁ దగవు గా దనుచు శాంతత నున్న యానృపాలు
నోడితి వని యార్చి యుడుగక యజ్ఞోపకరణంబు లన్నియు గాసి చేసి
ప్రాగ్వంశ మంతయుఁ వ్రచ్చి వేదిక గ్రొచ్చి ఋత్విగ్గణంబులసత్వ మడఁచి

తే. యజ్ఞభాగంబులకు వచ్చిహరికృతాంత,వరుణధనదులు బర్హి యుసహాయసంబు
హంసమునుగృకలాసంబునై భయమున,నడఁగియుండిననెఱుఁగకయసురవోయె.

ఉ. అంతకవిక్రమున్ సురథునార్యుఁ బురూరవు బాహుశాలి దు
ష్యంతు నజేయు గాధినృపసత్తమునిం గని కూడ ముట్టి మీ
రింతకు మున్న నన్నెఱుఁగ రెన్నఁడుఁ గావునఁ గయ్య మిందు మీ
కెంతబలంబు గూడు నదియెల్లను గూర్పుఁడు దర్ప మేర్పడన్. 26

ఉ. చాలక తక్కినన్ వినుఁడు శౌర్యము లజ్జయు నుజ్జగించి మీ
రోలిన నిల్చి నాయెదుర నోడితి మే మనుఁ డన్న మేదినీ
పాలురు పోరిలో మనకుఁ బంక్తిముఖుం డెనయంగ వచ్చునే
మే లిది యంచు నోటమిక మేకొని యట్టుల చేసి రుక్కఱన్. 27

మ. దనుజుం డీపురి కేఁగుదెంచి మహిమోద్దామప్రతాపాగ్నిసం
జనితాశావలయప్రకాశబహుశస్త్రప్రౌఢిసంరాఢిచే

ననరణ్యక్షితిపాలు ముట్టిన నతం డత్యుద్భటాకారుఁ డై
యని కేఁగెం[1]బృథివీపరాగపటలం బాకాశముం గప్పఁగన్. 28

ఉ. సైన్యయుగంబునుం బెనఁగి సంగరరంగమునందు మగ్గ రా
జన్యవరుండు రావణుఁడు సమ్ముఖ మై మహి సంచలింప న
న్యోన్యవధాభిలాషమున నార్చి వడిం దలపడ్డఁ జూడ సా
మాన్యము లయ్యె నప్పు డొకమాత్ర జయాపజయప్రకారముల్. 29

చ. వికటము లైనహస్తములు వ్రేయుచు నోలిన దాఁకి యున్న మ
స్తకములు నుగ్గు సేయుచు నిశాతకృపాణకళావిదగ్ధుఁ డై
యొకవడిఁ బోరి డస్సి బలియుం డగుదానవుచేత నొచ్చి నే
ల కొరగునప్పు భూపతి చలంబున నాతనితోడ నిట్లనున్. 30

మ. అని నీ కోపక పడ్డ నేమి యిఁక దైత్యాధీశ యే ధర్మవ
ర్తిని యేనిన్ శుచి నేని నాకులమునన్ దివ్యావతారుం డొకం
డనపాయుం డుదయంబు సేసి భువనం బానందముం బొంద నెం
దు నవధ్యం బగునీశిరోదశకముం దున్మాడువాఁ డుద్ధతిన్. 31

ఆ. అనిన నసుర నగుచు నగు నగు నీయందుఁ బొంకు గలుగు నెట్లు పోలుఁ బోలుఁ
బిదపఁ జూచికొంద మిది నీవు గొమ్మని, పరిఘ నతనిశిరము పగుల వ్రేసె. 32

క. ఆర్చి విజయోత్సవమునం, బేర్చినచలమున వరంబు పెంపున సొంపుం
దీర్చి దిగులు రాజులయెదఁ, గూర్చి విడిసె మగుడ దైత్యకోటి మదింపన్. 33

క. ఇమ్మెయి నచట నచట య, జ్ఞమ్ములుఁ దపములును ధర్మచర్యలు బహువి
ఘ్నమ్ములఁ బెట్టుచుఁ గలయం, గ్రమ్మరి నరవరుల నొక్కకోటికిఁ దెచ్చెన్. 34

మ. ఒకనాఁ డొక్కెడఁ బోయి పోయి దివి నత్యుచ్చైశ్చిపయోవహంబు నె
క్కి కడుం జెన్నగువీణ చే నమర నక్షీణప్రభావుండు సం
ఖ్యకళాసంజనకుండు నారదుఁడు రాఁగాఁ జూచి యాసన్న పు
ష్పకుఁ డై భక్తిఁ గృతప్రణాముఁ డగుచున్ సల్లాపసౌఖ్యంబునన్. 35

ఆ. అసురవరుఁడు గుశల మడిగిన, నుచితసం,భాషణంబు సేసి బంధుభావ
మాదరమున నెఱపి యమ్ముని మానవ, హితముఁ గోరి యతని కిట్టు లనియె.

నారదచోదితుఁ డై రావణుఁడు యమునిమీఁదికిఁ జనుట

మ. ధరణీచక్రమునందు నీవు సమరోత్సాహంబునన్ రాజులం
బొరివుచ్చం గనుఁగొంచు వించు మది నేఁ బ్రొద్దున్ ముదం బందుదున్
హరియుద్ధంబును శూలిసంగరము దేవాధీశసంగ్రామముం
గర మర్థిన్మను సూతు నాకు నవివేద్యం జేయ విప్లిమ్మెయిన్. 37

క. ఏ నీకు నొకటి సెప్పెద, దానవకులముఖ్య దేవతలకు నవధ్యం
డై ననినుఁబోటివాఁ డీ, మానవుల జయింప విక్రమంబును గలదే. 38

1. ధరాపరాగపటలాక్రాంతంబు - రాఘవపాండవీయము.

క. కలయం ద్రిమ్మరి మేదినిఁ, గలవీరుల నోర్చి జయము గైకొంటి మను
ష్యులు నీ కెదురే యింకం, గలదె కొదవ వడ్డచో టఖండితశౌర్యా. 39

తే. క్షుత్పిపాసలు జరయునుఘోరరుజలు, నడర నార్తులై యుండుదురవియుఁగాక
మర్త్యులిటమున్న వీరు లమర్త్యులైరి, పీనుఁగుల ముట్టి యొడిచినబిరుదుగలదె.

క. కావున నిమ్మనుజావళి, నీ వడుచుట మెచ్చుగా దనిన నప్పలుకుల్
దేవారి వోలు నని సం,భావించి మరుత్తపస్విపతి కిట్లనియెన్. 41

నారదవచనప్రబోధితుండై రావణుఁడు యమునిపై దాడివెడలుట

ఉ. ఏను రసాతలంబునకు నేఁగెద నాగకులంబు నోర్చి య
ద్దానవులన్ జయించి బలదర్పము లేర్పడ దేవకోటిదు
ర్మాన మడంప వాసవపురంబునకుం జనువాఁడ సన్మునీం
ద్రా నినుఁ గంటి నా కభిమతంబులు సేకుఱు నింక నెమ్మెయిన్. 42

తే. అనిన విని నీకుఁ బాతాళయానమునకుఁ, దెరువుగా దిది సమవర్తిపురముసరణి
యందుఁజనుమతనిమదంబు,నడఁపవలయు, ననినమ్మునికనియెనద్దనుజవిభుఁడు. 43

ఉ. మున్ను ప్రతిజ్ఞ సేసితి సముద్ధతవృత్తి దిగీశకోటికిన్
బన్నముఁ దేరఁ గావున శుభంబులు శీఘ్రము చేత నీతి గ
ర్వోన్నతిఁ గ్రాలునాజముని నుక్కడఁగించి క్రమంబుతోడఁ ద
క్కున్న దిశల్ జయించెద సముజ్జ్వలదుస్సహవిక్రమంబునన్. 44

క. పనివినియెద నని మ్రొక్కుచు, దనుజేంద్రుఁడు సనిన వేల్పుఁదపసియు నీతం
డనుమానింపక జముపైఁ, జనియెడు నియ్యిరువురకును సమరం బైనన్. 45

క. వీఁడునువరసిద్ధబలుఁడు, వాఁడును జగ మెఱుఁగ దుర్నివారుఁ డలుకమై
నేఁ డిరువురుఁ దలపడుదురు, వేఁడిమొగంబులన చూతు వేడుకతోడన్. 46

నారదుఁడు రావణునిరాక యముని కెఱింగించుట

మ. అని యొక్కించుక నిల్చి యొండుగడ గా నత్యంతశీఘ్రంబునం
జని వైవస్వతుఁ గాంచి తా నధికపూజాసత్కృతుండై కృతాం
తున కారావణురాక సెప్పి యనిలో దోశ్శక్తిఁ జూపంగఁ బూ
ని నిజం బై యిట వచ్చె నేనిఁ జెడఁడే నీచేత నం చన్నెడన్. 47

క. అచ టెల్లఁ బుష్పకంబున, రుచి గప్పఁగ రావణాసురుఁడు దైతేయ
ప్రచయకలకలనిరంతర, నిచితనభోభాగుఁ డై యనికి నేతెంచెన్. 48

క. చనుదెంచి పురసమీపం,బునఁ దమతమపుణ్యపాపములు గనుఁగొనఁ ద
మ్మనివారణఁ బొందఁగ ను,న్న నిఖిలజంతువులఁజూచి నయవిరహితుఁడై. 49

ఉ. కొందఱు సౌఖ్యముం బొరయఁ గొందఱు దుఃఖముఁ బొంద నేల మీ
రందఱు నొక్కచంద మగుఁ డంచు విపద్దశఁ బొందువారి మే

లోండ నొనర్చి దైత్యపతి యున్మదుఁడై పితృరాజుకింకరుల్
గ్రందుకొనంగ నేపడర గాసిగఁ జేసెఁ దదాజ్ఞ నెంతయున్. 50

యమరావణసేనలు పోరాడుట

ఉ. రక్షకు లెల్ల నొక్కటఁ దీఱంబుగ మోహర మేర్చి యార్చి సం
ధుక్షితకోపులై యతులదోర్బలదుస్సహలీల డాఁకినన్
రాక్షసులుం బరాక్రమధురంధరతం దగ మాఱుకొన్న వీ
రక్షయకారి ఘోరసమరంబు ప్రకీర్తిత మయ్యె నయ్యెడన్. 51

ఉ. సేనలతోడ నద్దనుజసింహుఁడు సంగరకాంక్ష వచ్చినం
బూనికిఁ దీర్చి కింకరులు పోటుకు న్మది నుల్లసిల్లి పె
ల్లైనబలంబులం నగుసహాయముగా సమవర్తి పుచ్చినన్
దానవసంగముల్ దలరఁ దాఁకె విశృంఖలదోర్విలాసతన్. 52

చ. జమునిబలంబు పేర్చి నిజసైన్యము నుక్కడఁగించినన్ భుజా
సముదయసంభృతాస్త్రబహుశస్త్రమహోగ్రతఁ జూపెఁ దాఁకి వి
క్రమరసికాంతరంగుఁ డగురావణుఁ డుజ్జ్వలరోషపావకో
ద్యమవినిహన్యమానరిపుదర్పమహానిబిడాంధకారుఁడై. 53

క. పంపునకు వోడఁ దగ దని, త్రుంపఁ గడఁగి కాలకింకరులు భీకరులై
నొంపఁగఁ జంపఁగఁ దఱిమి ని,లింపరిపుం బొదివి రెదఁ జలింపక కడిమిన్. 54

ఉ. ఆశుగచక్రతోమరగదాసికుఠారముఖంబులన్ మహో
గ్రాశయులై నిజాంగముల నన్నిటి నొక్కట నొంప నల్గి కీ
నాశునివారి నెల్లను వినాశము నొందఁగఁ జేయ వారిపైఁ
బాశుపతంబు వట్టి తెగ వాపె నిశాటవిభుం డుదగ్రతన్. 55

మ. తలఁగెం దోయధిసప్తకంబు గిరివర్గం బెల్ల నూటాడె సం
చలతం బొందె వసుంధరావలయ మాశాచక్ర మల్లాడెఁ గొం
దల మందెం ద్రిదశేంద్రపట్టణము పాతాళంబు ఘూర్ణిల్లె నా
కులమయ్యెన్ గ్రహతారకాకులము సంక్షోభించె నవ్వేళయున్. 56

చ. అపరిమితప్రతాపుఁ డగునాదశకంధరుచేత ముక్తమై
త్రిపురము లేర్చుభూతపతి తీవ్రశరంబునుబోలె మండి మిం
టిపయిఁ గలుగఁ బేర్చి నిగిడించి యుగాంతమహాగ్నిరీతిఁ బా
శుపత మరాతిసైన్యముల సూరెల ముట్టి దహించె వ్రేల్మిడిన్. 57

చ. జయమునఁ బొంగి పెల్లుగ నిశాచరవల్లభుఁ డార్వ సేనలుం
బ్రియమున నొక్కపెట్ట నలరేఁగి నభంబు సెలంగ నార్చినన్
భయమున దండు గుండుగిలఁ బాఱుడు నాసమవర్తి యెంతయున్
రయమున నుద్భటారుణతురంగసమూహరథాధిరూఢుఁడై. 58

యమరావణులద్వంద్వయుద్ధము

ఉ. ముందట మృత్యు వుద్భ్రమితముద్గరహస్తతఁ గ్రాల నుజ్జ్వల
స్యందనపార్శ్వభాగమున నర్చితమై ఘనకాలదండ మొ
ప్పం దనకోప మాననము పైఁ బెనుమంటయుఁ బోలె నాకృతిం
బొంది వెలుంగ నయ్యసురపుంగవు మోహార మున్న చోటికిన్. 59

చ. చని తనమ్రోల వచ్చుమహిషంబుగళంబున ఘంటనిక్వణం
బును ఘనమౌర్వినాదమును, భూరితరాసురసైన్యతూర్యని
స్వనవిభవంబు మ్రేఁగికొనన్ శాతశరాంబుధినీట ముంచె న
ద్దనుజబలంబు నప్రతిహతప్రదరుం డగుచున్ సముద్ధతిన్. 60

మ. జమునాటోపము దుస్సహం బగుడు నుత్సాహంబు వాటింప లే
క మదం బేది బలంబు వెల్లగిలినం గ్రవ్యాదనాథుండు దు
ర్దమబాహాబలుఁడై యెదిర్చె దశకోదండీసముజ్జృంభితో
ద్యమనిర్యాతనిశాతసాయకపటువ్యాపారఘోరంబుగాన్. 61

ఉ. ఈసున నంతకుండు నసురేశ్వరుఁడున్ వివిధాస్త్రశస్త్రవి
న్యాసము లేర్పడం జన జయాపజయంబులఁ బొందుచున్ రణా
బాసురవృత్తిఁ జేసిన లయావసరం బగుచున్న నాసరో
జాసనుఁ దొట్టి వారితెఱఁ గారయ వచ్చి రమర్త్యు లందఱున్. 62

శా. దేవవ్రాతము వచ్చినన్ భుజబలోత్సేకంబుఁ జూడన్ దశ
గ్రీవుం డుగ్రము లైనసాయకములం గీనాశు నొప్పించినం
జావం జేయుదు దైత్యునం చతఁడు భాస్వత్కాలదండంబు బా
హావిన్యస్తము సేయుచున్ భ్రుకుటిబంధాభీలసందీప్తుఁడై. 63

క. మృత్యుపురస్సరముగ లో,కాత్యయసమయంబొ నాఁగ నంతకుఁ డధికౌ
ద్ధత్యమునఁ గడఁగి డగ్గఱి, దైత్యుం బొడిసేయఁ గాలదండము వూనెన్. 64

బ్రహ్మ యమరావణులయుద్ధము మాన్పుట

ఉ. అత్తఱి గ్రక్కునన్ సరసిజాసనుఁ డడ్డము సొచ్చి నిల్చి కే
లెత్తి మహాత్మ యిట్టు లుచితేతరవృత్తము నీకు నీడె మ
ద్దత్తవరానుభావమున దానవనాథుఁ డవధ్యుఁ డేన నీ
యుత్తమకాలదండము ప్రయోగ మమోఘము గా నొనర్చితిన్. 65

క. కావున దీన నసురపతి, చావును బ్రదుకుటయు నాయసత్యము నిజముం
గావుము లోకము లన్నియుఁ, గావు సుమీ నాకు బొంకు గల్గినయేనిన్. 66

క. తగ దుడుగు మనినఁ బితృపతి, నగి జగముల కెల్లఁ బ్రభువు నలినాసన నీ
వగుట భవదాజ్ఞ కెమ్మెయి, మిగులుదునే సమరమునకు మేకొని యైనన్. 67

క. నక్తంచరు సమయించుట, యుక్తము గాదేని నిచట నునికి దగదు నే
శక్తుఁడ నై యుండియు భవ, దుక్తికిఁ గాఁ దొలఁగవలసె నోపనిభంగిన్. 68

ఆ. అని రథంబు సూతుఁడు నమృత్యుముఖపరి,జనముఁ దానుఁ గూడి జముఁడదృశ్యుఁ
డైన వేధయును నిజావాసమున కేఁగె, నారదుండు నరిగె నాకమునకు. 69

క. కలయఁ గనుంగొని యెవ్వరు, మెలఁగమి సమరాంగణంబు మిన్నక యున్నన్
గెలిచినవాఁ డై దానవ, కులపతి సనె సుతలమునకుఁ గ్రొవ్వెసలారన్. 70

ఉ. ఆలములోన మైమయిఁ గృతాంతుని నోర్చితి నింక నన్నొరుం
డేల యెదుర్చు నంచు మద మెక్కి నిశాచరవల్లభుండు పా
తాళజయార్థ మేఁగి మహితంబుగ భోగవతీపురంబు గ
ర్వాలసలీల ముట్టు భుజగాధిపుఁడుం గనియోర్మి వినీతుఁ డై. 71

రావణుఁడు నివాతకవచకాలకేయులతో యుద్ధము సేయుట

క. గణనాతీతవినూతన, మణినికరము గప్ప మిచ్చి మన్ననఁ గని యా
ఫణిపతి సంతస మందెను, మణిమతి యనుపురికి నరిగె మనుజాశనుఁడున్. 72

సీ. అందుఁ బూర్వంబున నంబుజాసనుచేత వరములు గనిననివాతకవచు
లనియెడుదైత్యుల నానిశాచరపతి పోరికిఁ బిలిచిన వారు వొంగి
కయ్యంబు పెద్దయుఁ గాలంబునకుఁ గంటి మనుచు ననేకసైన్యములతోడ
వెడలిన నిరువాఁగు వివిధాస్త్రశస్త్రప్రహారఘోరంబుగా నసమసమర
తే. మేఁడుకాలంబు సేసిననెఱేఁగి యపుడు, వచ్చి వారలవరములవలను సెప్పి
తెలిపి సఖ్యంబు సేసినఁ గలసి యచటఁ, జెలిమి మై నుండె దశముఖుఁడెలమిమిగుల. 73

క. అతులితనవభోగంబులఁ, గతిపయదినములు నివాతకవచులచేఁ దో
షితుఁ డగుచు నిలిచి శౌర్యో, న్నతి వెలయఁగ నరిగెఁ బశ్మనగరంబునకున్. 74

మ. చని వే ముట్టినఁ గాలకేయు లమితోత్సాహంబునన్ భూమికం
పనసైన్యోద్ధతు లై కడంగి నగరప్రాకారబాహ్యాంగణం
బున వీకం దలపడ్డ రావణుబలంబుల్ వీఁగినన్ రేఁగి య
ద్దనుజాధీశ్వరుఁ డస్త్రశస్త్రనిహతిం దత్సైన్యముం గూల్చినన్. 75

ఉ. చూచి మహోగ్రకోపమున శూర్పణఖాపతి వీఁగు సేనఁ జే
వీచి విశృంఖలప్రబల విక్రమదుస్సహుఁ డై దవానలం
బేచినకాననం బడరి యేర్చువిధంబున నన్యసైన్యముం
జూచియుఁ జూడకే బలము సొంపున రూపడఁగించి పేర్చినన్. 76

రావణుఁడు తనమఱఁది యైనవిద్యుజ్జిహ్వుని జంపుట

చ. వడిగొని కాలకేయభటవర్గము ద్రోచినఁ దాను సేనలుం
గడఁగి నిశాచరేశ్వరుఁడు గ్రందుగఁ దాఁకి రణంబు సందడిం

దోడిఁబడఁ ద్రైసెఁ దీవ్రతరాదోరసినిం దను నీడఁ బోక కో
అడమున బిట్టు గిట్టినమిఁ గుంది నెఱుంగక దుర్మదాంధుఁ డై. 77
శా. విద్యుజ్జిహ్వుని వ్రేల్మిడిం దునిమి దోర్వీర్యం బవార్యంబుగా
నుద్యద్విక్రమ మై రిపుసుభటవ్యూహంబు నెల్లన్ ధను
ర్విద్యాకౌశల ముల్లసిల్ల సమరోర్విం గూల్చి నిర్ఘోషసాం
ద్రద్యావాపృథివీదిశావలయగర్జస్ఫూర్జితాకారుఁ డై. 78
క. రణవిజయము గైకొని పట్టణ ముద్భటసుభటసంకటంబుగ భాస్వ
న్మణిగణధనములు మొదలుగఁ, దృణము తుదిగఁ జూఱగొనియె దివిజారి వెసన్.

రావణుఁడు వరుణపట్టణముపై దాడివెడలుట

ఆ. ఇట్లు భుజగదానవేంద్రుల నిర్జించి, యసుర మసరుకవిసి యంతఁ బోక
కంధివిభునిపురము కందువ యారసి, యుద్ధవిధిని బురము నొద్ద కేఁగి. 80
మ. వరుణుం డెక్కడ నున్నవాఁ డతనిగర్వగ్రంథి మాన్పంగ నే
ర్పరి నై వచ్చితి శస్త్రఘట్టనమునన్ రక్తంబు వోఁ జేసి నా
ఖరతేజంబునఁ గ్రాఁచి పోం గడఁచి చుఱ్ఱుం జేసి నానాధనా
హరణం బే నొనరింతుఁ జెప్పుఁడు మదీయప్రౌఢి యం చుద్ధతిన్. 81
క. పురబహిరంగణమున మోహరములు దీర్చికొని యున్న యసురేశ్వరుపై
నురవడిమైఁ దోతెంచిరి, వరుణతనూభవులు రథికవర్గముతోడన్. 82
క. సేనలు సేనలఁ దలపడ, దానవపుష్పకము గగనతలమునఁ గని యు
త్తానలసితరథు లై యంభోనిధిపతితనయు లతనిఁ బొదివిరి కడఁకన్. 83
క. చీకాకుపఱిచి బలుగదఁ, జేకొని యతఁ డేయ వ్రేయఁ జేరువఁ జేరం
గైకొనక తఱిమి యీడం, బోక పెనఁగి రంబుధీశపుత్రులు గడిమిన్. 84
ఉ. అంత మహోదరాదు లగుణంబరచారవిదగ్ధులైనదే
వాంతకవీరు లొక్క మొగి నారథిసంఘముతోడఁ దాఁకి దు
ర్దాంతభుజాబలంబు ప్రథితంబుగఁ గేతనముల్ హయంబులున్
దంతిసమూహముల్ దునుక తండము లై ధర డొల్ల నేసినన్. 85
ఆ. విరథు లైనయబ్ధి విభుతనూభవులపై, నడరి రౌద్రమున సురారి కేలు
దోయిపదిటఁ బదియుఁ వేయి శస్త్రాస్త్రవితతిని బొదివి జర్జరితులఁ జేసె. 86
చ. వెఱచఱవన్ దశాననుఁడు వీరభటావళియుం గడంగి డ
గ్గఱి జలధీశనందనులు గ్రందుకొనన్ రథహీను లైనయ
త్తఱి నుఱుమాడఁ జొచ్చినఁ బదాతులఁ గూడి కడంగి పెల్లుగం
బఱచిరి పట్టణంబుదెసఁ బౌరజనంబులు బెగ్గలింపఁగన్. 87
మ. [1]వెఱ నిట్లంబుధినాథనందనులు దోర్వీర్యంబు సాలించి యం
దఱుఁ బాఱఁగ నిశాచరేంద్రుఁడు జయోత్సాహంబునన్ వెన్నడిం

1. వెఱచిట్లంబుధి నాథనందనులు. పా.

దఱుమంగాఁ బ్రజఁ జేయి వీచుచు సముద్యద్వేగుఁడై తోలి తో
ప్పుఱఁ బెట్టెన్ శరజాలముం బిఱుఁదఁ గుప్పంగూర నాఁటించుచున్. 88

ఆ. వరుణుబలముఁ దనయవర్గంబుఁ గోట సొ,రంగఁబాఱ నెగచి । రావణుండు
జలదనిస్వనంబుచందంబు నెలుఁగెత్తి, యెల్లదిశలు సెలఁగ । నిట్టు లనియె. 89

క. పడుచులచేతను నీక్రియఁ, బొడిపించిన దశముఖుండు । వో నిచ్చునె తాఁ
గుడిచెం గట్టెం గలనికి, నడచుం గా కింక నోడిఁగినం దను నగరే. 90

క. అనుపలుకులకుఁ బ్రభాసుం, డనువరుణామాత్యుఁ డచట । నందఱుఁ జన గ్ర
క్కున మరలి యితని నుడిగిం,చినఁ గార్యం బగున యట్లు । చేసెద ననుచున్. 91

చ. వరుణుఁడు పద్మగర్భుఁ గొలువం జనియెం బెఱవారు వచ్చి సం
గరమున నీకు నోడిరి జగద్విదితంబు భవద్భుజాబల
స్ఫురణము గావునన్ దివిజసూదన నీ కెదు రెవ్వ రిందురో
నరయఁగ నిందె కా దెచటనైన నొకండును గల్గనేర్చునే. 92

క. అనిన విని పొంగి తనుఁ జే,ర్కొని బొబ్బిడి రావణాసురుఁడు ప్రజ మరలుం
డని చేయి వీచె జృంభిత, దనుజసమూహప్రశంసితగుణుం డగుచున్. 93

ఉ. రాజితసౌధపంక్తిరుచిరద్యుతిజాలము పర్వి నిత్యవి
భ్రాజితచంద్రికావిభవభంగిన యొప్పెడునప్పురంబుఁ గే
లీజితవైరి రావణుఁడు । లీలమెయిం జని కీర్తికాంతిసం
యోజితరేఖ గ్రొత్త యగుచుండఁగఁ జేసి మదం బెలర్పఁగన్. 94

క. మరల విడిసి గెలుపునఁ బొం,పిరివోవుచు లంకఁ దలఁచి । వెను పొనరఁ జమూ
వరులఁ బిలిపించి పోదము, పురమున కని చెప్పె దనుజపుంగవుఁ డెలమిన్. 95

చ. పయనము చాటఁ బంచి సులభంబుగఁ బూరియు నీరు వంటక
ట్టియలును గల్గుచోట్లను గడించిమగల్ దగునుక్కళంబుగా
భయ మనుపేరు లేక నిరపాయముగా విడియించుచున్ మనగ
ప్రియ మగుభంగి సేన నడపించె విశృంఖలవైభవంబునన్. 96

చ. బలములతోడ మేదిని నభంబునచేరువ నంతకంటె న
గ్గలముగ నెక్కి సైనికులకన్నుల కందనిచోట డాపలన్
వలపల దవ్వుగాఁ దొలఁగి । వావిరి నెచ్చట నేని వచ్చుఁ దా
వలసినయట్టు లల్పపరివారయుతంబుగఁ బుష్పకంబునన్. 97

రావణుఁడు లోకములోని స్త్రీలనెల్లఁ జెఱలువట్టుట

ఉ. ఆసమయంబున న్నగనియామంద్రురు కన్యలు నాక చొచ్చి ధా
త్రీసురరాజవైశ్యులను । దేఁకువ సేయక యెల్లజాతులుం
గాసిగ నొక్కపెట్టుగఁ బ్రకాశరహస్యవిభేదహీనుఁడై
యాసురవైరి పట్టెఁ జెఱ । లడ్డము లేక మృగాయతాక్షులన్. 98

క. మునిసిద్ధయక్షకిన్నర, దనుజోరగకన్యకావితానము నెల్లం
గొనివచ్చి వచ్చి పుష్పక,మునఁ బెట్టుచు వచ్చెఁ బంక్తిముఖుఁ డనయుం డై. 99

సీ. తట్టికి వచ్చి యిట్టట్టు వోనేరని । లేళ్లవిధంబున । లీల యొడలి
వలఁ జిక్కి యెక్కడ । మెలఁగంగ నేరని చిలుకలచాడ్పునఁ । జెన్ను దఱఁగి
మావునఁ జొరఁబడి । యావలఁ జన లేని మీలచందంబునఁ । జాలఁ గుంది
యురులలోఁ బడి యొందుఁ నరుగంగఁ జాలనినెమిళులతెఱఁగునఁ । గొమరు దక్కి

తే. కలయఁ జూచుచుఁ బలుకంగ నెలుఁగురాక, నలఁగు మేనులతో నెఱివలలు వీడి
వెగడుపడి వెల్లనై కడుఁ జిన్నఁబోయి, పుష్పకంబున నున్నయప్పొలఁతు లెల్ల.

క. కొలఁదికి మీఱినదెవ్వగ, నలఁదురి నానావిధంబు । లైనతమతలం
పులగతి నొర్తొర్తునకుం, దెలియ విలాపములు సేయుతెఱఁ గె ట్లనినన్. 101

క. చంపు నొకో యక్కట క్రౌ,రింపఁ దలంచు నొకొ లఘుచరిత్రంబులకుం
జంపఁ గడంగు నొకో శం,కింపం డీకలుషుఁడసుర । కీ డొనరింపన్. 102

రావణునిచేఱఁ బడిన స్త్రీలు విలపించుట

మ. మగఁడా నీవు జగంబుచొప్పు మిగులన్ । మానంబు వాటింతు వా
లిగ నెగ్గం బగుమాట వాటిలెనె తల్లీ నీకు లోకంబువా
టిగ నిట్లొందెనె నిందతోడివగ తండ్రీ యెందుఁ గీర్తింపఁగాఁ
దగునీసంతతి కీడునం దొడరెనే । దైవంబుచెయ్దిం గటా. 103

తే. *చమురు నెత్తురు నవుబంధుసమితి గరము, ప్రీతి నఱకాళులకు లఱచేతు లొగ్గ
నునికి యెక్కడ నీక్రూరదనుజుబారి, కగ్గమై వచ్చు టెక్కడ । నకట విధియ.

ఉ. ఇమ్ములఁ దోడ నాడుచెలు । లే మను చుండుదు రొక్కొ యిప్డు నా
తమ్మునిముద్దుమాటలు గొదల్పడఁ బల్కెడుచిల్కబోద ని
త్యమ్మును బొత్తునం గుడుచు । నర్మిలి చేడ్పడు మవ్వ మెక్కి యొ
క్కమ్మడి నంకురించులత । లొప్పఁ దొఱంగవె నీరు గానమిన్. 105

ఉ. చిత్తము గుంది చుండఁ జెఱసేయుటకంటె విశుద్ధమైననా
వృత్తము గోలుపుచ్చుటకు । వేగ తలంపక నన్ను లగ్గుగాఁ
గత్తులఁ గోసి దానవులు । గండలు దిం డ్రని కట్టిఁ డైనవీఁ
డిత్తఱి నెట్టులైన సమయింపఁ డొకో దొసఁ గెల్ల మానఁగన్. 106

క. అని పెక్కు తెఱంగుల న,వ్వనితలు దురపిల్లి యిట్లు । వనరుచుఁ జదలం
జని చని నలుదిక్కులుఁ గనుఁ,గొని పల్కిరి తల్లడంబుగూరిన మఱియున్. 107

ఆ. ఇంక నేఁటిలోక । మీదుష్టదైత్యుని, కిట్ల చెల్లె నేని । యెల్లి నేఁటి
లోనఁ బాడు గాదె । యానలినాసను, రాజసంబు నిష్ప్రయోజనముగ. 108

* చెమరు నెత్తురు నాబంధుసమితి - పా.

చెఱఁ బడ్డయింతులు రావణుని శపించుట

క. తగు విక్రమంబు సేయుట, యగునే పరసతుల నిట్టు లదయత్వమై నె
వ్వగలఁ బొగిలింప నతనికి, మగఁటిమి గా నేర్చునే యమంగళచేష్టల్. 10

చ. పరమపతివ్రతావిభవభాసురలీల వెలుంగుమమ్ము ని
ష్కరుణత నిమ్మెయిం బఱచెఁ గావున నీవనుజాధముండు స
త్పురుషపరిగ్రహం బయినపుణ్యసతిం గలుషింపఁ జేసి త
ద్వరునిపరాక్రమంబున నవశ్యము మృత్యువుఁ బొందుఁ గావుతన్. 110

క. అనవుడు దశాస్యుఁ డాశాపనిహతిఁ బ్రభ సెడియు బాహుబలమదమునఁ గై
కొనక నలి నపహసించుచు, ననుమానము లేక యెలమి నరుగుచునుండెన్. 111

సీ. ఉడుగక కాల్చుచు నుండెడుశోకంబ యతితీవ్రహవ్యవాహనుఁడు గాఁగ
నిట్టూర్పుగాడ్పులు నిగిడించుటయ విలసిల్లఁ బ్రజ్వలితంబు సేఁత గాఁగఁ
బాయక యొనరించు బహువిలాపంబుల రాజితమంత్రఘోషములు గాఁగఁ
గన్నీరు బోరనఁ గ్రమ్మించుటల పొరిఁ బొరి నాజ్యధారలపోఁత గాఁగఁ
తే. గొలఁది కగ్గలమై యొదవఁగలుగువగల, యొనరుసమిధలు గా నిట్టు లువిదపిండు
రావణాభిచారంబుగ భావమందు, నుగ్రముగ వేల్పు తెఱఁగున నుండెఁ జూడ.

రావణుఁడు దిగ్విజయము చేసి వచ్చి లంకం బ్రవేశించుట

క. ఇత్తెఱఁగున దశకంధరుఁ, డుత్తరుణులఁ గొంచు లంక కరిగెం బౌరుల్
చిత్తము లలరం గానిక, లుత్తమవస్తువులు దెచ్చి యొప్పింపంగన్. 113

చ. ప్రియ మెదఁ బల్లవింపఁగ విభీషణుఁ డాప్తులుఁ దాను నెంతయున్
రయమున భూషితద్విపతురంగముఁ డై యెదురేఁగి యన్న పా
దయుగము డాయ భక్తిమెయి దండనమస్కృతి సేసినన్ హరా
ద్రి యెగయ నెత్తి కీర్తిఁ బ్రచురించినబాహుల నెత్తెఁ దమ్మునిన్. 114

ఉ. ఎత్తియుఁ గౌఁగిలించి దనుజేంద్రుఁడు లోచనపద్మషండముం
జిత్తసరోరుహంబు విలసిల్లఁ గనుంగొని కుంభకర్ణుఁ డిం
దిత్తఱి మేలు కానఁడె యహీనపరాక్రమశాలిఁ దామసా
యత్తునిఁ జేసె మాలవిధియం దొకయించుక చిన్నవోవుచున్. 115

క. ఇభతురగస్యందనగతి, రభసంబునఁ బృథివి యద్రువ రక్షోవంశ
ప్రభువు నగరంబు సొచ్చెను, విభవోజ్జ్వలుఁ డగుచు వినయవినుతులు సెలఁగన్.

ఆ. ఒక్కచందురుండ యుదయింపఁ బొంగెడు
నంబురాశి యిది పురార్ణవంబు
దనుజపతిముఖేందుదశకసన్నిధి నుబ్బ
కున్నె యనఁగ వీట నులివు మిగిలె. 117

శూర్పణఖ తనమగనిఁ జంపె నని దుఃఖించి రావణుని దూఱనాడుట

క. అయ్యవసరమునఁ దనపతి, కయ్యంబునఁ బంక్తివదను § ఖడ్గనిహతి రెం
డయ్యె ననిశూర్పణఖ విని, పయ్యెదకొం గెడల బుడమిఁ § బడి మూర్ఛిల్లెన్.
చ. సభయము లైనడెందముల § సంభ్రమ ముమ్మలికంబుఁ గప్ప సం
క్షుభితసఖీజనం బొలయఁ § గొండొకసేపునఁ దేఱి తీవ్రశో
కభరితచిత్త యై మొగము§గప్పెడుబాష్పజలంబు లంబుజ
ప్రభ సెడ ముంచు పెన్వఱద§భంగిగ నెవ్వరి నేనిఁ జూచుచున్. 119
ఆ. అరుగుదెంచి యన్న § యడుగులకడ నార్త
నాద మడరఁ ద్రెళ్లి § నాథుఁ బనవి
యేడ్చు చున్న నల్ల § నెత్తి యమ్ముద్దియఁ
దడవి కన్నునీరు § దుడిచి యతఁడు. 120

క. సముచిత మగు తెఱఁగున శోకము వాపుట కనునయింపఁ § గడఁగి తదాలా
పములకుఁ జొచ్చుటయును గోపమునను రక్కసియుఁ గరము § ప్రల్లదురాలై.
ఉ. అక్కటికంబు మాలి చెలి§యల్ వగఁ బొందదె నాకు దీన దూ
ఱెక్కు జగంబునం దనక § యింతయుఁ గొంకక పాపవృత్తికిన్
స్రుక్కక వైర మెత్తి కడుఁ § గ్రూరుఁడ వై యిటు సేఁత చూడఁగా
దిక్కులు గల్వఁ గాదు నను § ద్రెక్కొనఁ బోయితి గాని యిమ్మెయిన్. 122
క. అగ్గలిక మెఱసి కడఁగుచు, మొగ్గరములు గడచిపోయి § మును మును మఱదిన్
మ్రొగ్గతిలఁ జేసి దీనికి, సిగ్గువడనినిన్ను నేమి§సెప్పుదుఁ జెపుమా. 123

రావణుఁడు శూర్పణఖ నూఱడించి దండకారణ్యమునకుఁ బంపుట

చ. అనవుడుఁ గ్రందుఁగయ్యమున § నప్పటికిన్ మనవారు లాఁతివా
రని మది నేర్వరింప వస § మమ్మ దురుక్తము లేల యింక నా
తని మగిడింప వచ్చునె వృథా§పరితాపము దక్కు నీదునె
*మ్మనమున కెట్టు లట్టుల సమస్తధనంబులు వేడ్క నిచ్చెదన్. 124
క. అని యొకభంగిం దననేర్చినయట్టులు సెప్పి తీర్చి § చెలియలి నూఱా
ర్చినవాఁడై యవ్వనితకు, మనుజాశనుఁ డిట్టు లనియె § మఱియుం బ్రీతిన్. 125
సీ. దండకారణ్యంబు § దద్దయు హృద్యంబు శుక్రశాపమున నచ్చోటు దైత్య
వాస మయ్యెడుఁ గాన § నీసమయంబున నెలవు గైకొని ఖరు § నిల్పువాఁడ
నతఁడు పిన్నమకొడు§కయ్యును మనము దా మనుభేద మెఱుఁగని§యట్టివాఁడు
నీదెస మిగులంగ § నెమ్మివాటించు నయ్యెడ నీవు వసియింపు § మిపుడ పోయి
ఆ. యిష్ట మగుపదార్థ § మెయ్యది యేనియు, ననుదినంబు వేడ్క § నడిగి తెచ్చి
యనుసరించి నడపు § మని నియమించెద, నేను గలుగ నీకు § నేమి కొఱఁత. 126

---

* ఇచట హల్లుమైత్రి - అచ్చుమైత్రికి
విచ్చు మ్రొగ్గయి మఱిపాఱిపోదురు సమస్తదిశాగతులైన యధ్వగుల్

చ. అని యిటు లూఱడించి ఖరు నప్పుడ పిల్వఁగఁ బంచి యాదరం
బునఁ దగురాజచిహ్నములు భూరిబలంబును నిచ్చి మాత్రులై
చనుఁ డని దూషణుం ద్రిశిరు సత్కృతిపూర్వము గాఁగఁ బుచ్చి యం
దునిచె నతండు శూర్పణఖయుం బ్రియ మందిరి రాజ్యసంపదన్. 127

రావణుఁడు కుంభిల యనువనమున యజ్ఞము సేయుచున్న యింద్రజిత్తుం జూడఁబోవుట

క. చెన్నొందఁగఁ దనయింటికిఁ, గన్నాకయి మెఱసియుండు గాదిలితనయుం
జన్నములు సేయ నడవిన, యున్నాఁ డని విని దశాస్యుఁ డుద్యోగమునన్. 128

క. అరదమున నేఁగె సముచిత, పరివారముతోడఁ జెలుల పడఁతులు దెంపం
బురియఁగఁ బుష్పకమున ని,ర్భరవేగన నుండ నసురపతి నిష్ఠురుఁ డై. 129

తే. తెరువు సూపుచుఁ జటులకేసరిని నెక్కి, కెలన వచ్చువిభీషణుపలుకు లర్థి
నాదరించుచు నతనిచే నచటివింత, లెల్ల నెడనెడ నెఱుఁగుచు నింపు మిగుల.

క. కుంభిళ యనునుగ్రాటవి, శాంభవ మగునొక్కపూజ్యసత్రముఁ దగఁ బ్రా
రంభించి శివునిచేతను, సంభావితుఁ డైనతనయు సదనము సేరెన్. 131

చ. చనుటయు నాతఁ డుల్లమున సంతస మాననకాంతి వింత సే
య నెదురు వచ్చి తండ్రిచరణాబ్జయుగంబు శిఖాభిరామ మై
ననిజశిరంబు గూడఁగఁ బ్రణామము సేసిన నెత్తి యర్మిలిం
దనపదిదోయిచేతుల నతం డిఱికౌఁగిటఁ జేర్చె నందనున్. 132

క. ఆదరమున మహితచతు,ర్వేదమహాఖ్యాతమంత్రవిధులను శుక్రుం
డాదైత్యపతికి నాశీ,ర్వాదం బొనరించె విప్రనరసహితుం డై. 133

చ. నగుచు దశాననుండు భృగునందనుతో నిది యేమి యీతనిం
బోగఁ బడఁ బంచి యివ్విపినభూమి నిరోధము సేసి దీన మీ
రు గనినలాభ మేమి యమరుల్ దగుభోజ్యము లెల్ల మ్రింగి మో
పుగొనుచు మిమ్ము నాలిగొని పోయిరి వేయును నేల నావుడున్. 134

ఆ. అట్టు లనకు మన్నయసదృశవ్రతుఁ డగు, నీదువరసుతుండు నిరుపమాన
మహిమ వెలయ మున్ను బహువిధయజ్ఞంబు,లాచరించి పిదపనభవుగుఱిచి. 135

క. మాహేశ్వర మగుయాగము, దోహలమునఁ జేయఁ గ్రతువుతుది నాశివుఁ డ
ర్ధాహితనారిక మ్మగు, దేహం బుద్దామవృషగతిం జెలు వొందన్. 136

మ. దయ నిచ్చోటికి వచ్చి కామగతి హృద్యస్యందనంబుం దమో
మయమాయాచరితంబు శాత్రవబలోన్మాథక్రియాదక్షుదు
ర్జయశాపంబును దివ్యబాణనిచయస్ఫారానుభావంబు న
క్షయతూణీరయుగంబు నిచ్చెఁ బటుదోర్గర్వం బఖర్వంబుగాన్. 137

తే. నీవుసను దెంచితనుమహనీయమహిమఁ,బురికిఁదోకొనియరుగంగఁబోవువేడ్క
నెదురుసూచుచు నున్నంతనేఁగుదెంచి. తనిన భార్గవుపలుకులు విని సురారి.

రావణుఁ డింద్రజిత్తుఁ గుంభిళనుండి లంకకుఁ దోడ్కొని వచ్చుట

క. ఆగుఁ గాక యింకం జేయున,ది గలదె పోనిమ్ము సురలుఁ దేఁకువ సెడఁగం
దగమిఁకిఁ జెప్పితి మనకుం, బగ యింద్రుండ కాఁడె యెల్లభంగులఁ దలఁపన్. 139

చ. అని గురుఁ బ్రీతి వీడ్కొని మహాబలముల్ దనవజ్జ వచ్చినం
గని కరులం దురంగములఁ గాలుబలంబుల నేర్చి యొక్కయొ
డ్డనముగఁ దీర్చి సుందరపటధ్వజదండము లెత్తఁ బంచి తూ
ర్యనినదపూరితక్షితి[1]నభోంతరుఁ డై దనుజేంద్రుఁ డున్నతిన్. 140

క. మును రమ్యపదార్థంబులు, గొని వీథు లలంకరించుకొని జనులు గనుం
గొనియెడువేడుక గుబురులు,గొని యున్న పురంబుఁ జొచ్చెఁ గొడుకుం దానున్.

ఆశ్వాసాంతము (షష్ఠీవిభక్తి)

చ. పరిజనపద్మమిత్రునకుఁ బాకమిత్రున కన్యసైన్యవి
స్ఫురణలతాలవిత్రునకు సుందరగాత్రున కిందిరామనో
హరసుభగాతపత్రునకు నంబుజనేత్రునకుం బ్రమోదని
ర్ఝరధరణీకళత్రునకు రాజితగోత్రున కిజ్జగంబునన్. 142

క. లావణ్యవిసరనవబా,లావృతచతురాంగనానాయశచివరునకున్
సేవాగతబహువిధవసు,ధావల్లభసంకటీకృతద్వారునకున్. 143

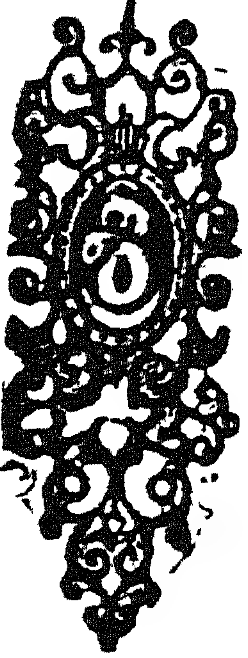
మాలిని. శతమఖగురులజ్జాసంపదాపాదనోద్య
న్మతికి నమితశత్రుక్ష్మాపసేనాతమోగో
పతికి నిహతశేషప్రత్యనై కార్థకార్య
స్తుతికి విజయమానద్రోహిబాహాసికుర్విన్. 144

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయప్రణీతం బయినయుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబునందుఁ బంచమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

షష్ఠాశ్వాసము

యుతునకుఁ గాంతిప్ర
లేయరుచికి ధర్మమతికి లీలాసుమన
స్సాయకునకుఁ బుణ్యాధి
ష్ఠాయకునకు మనుమసిద్ధి జనపాలునకున్*. 1

క. దనుజాధీశ్వరునకు మును, మును పుట్టినకొడుకు ధర్మమున నీశ్వరుఁ దృ
ప్తునిఁ గావించి వరంబులు, గనిన సుహృద్బంధుపౌరగణము లెలర్చెన్. 2

చ. మన మలరంగ సత్కటసమాజము సూరెల నిల్వ నెంతయుం
బెనుపున మేఘనాదుఁడు విభీషణుఁడుం దనతోడ రా మదిం
చినకరివోలెఁ బుష్పకముఁ జేరి మృణాళలతాలివోనియ
వ్వనితలపిండు దైత్యకులవల్లభుఁ డల్లన డించి తెచ్చినన్. 3

మ. తరుణీబృందముఁ జూచి సారకరుణోదారుండు దైత్యేశ్వరా
వరజుం డావలిమోము సేసికొని యేవం బిచ్చరిత్రంబు ని
ష్ఠుర మోహో యని సంచలద్వదనుఁడై శుంభద్భుజాగర్వవి
స్ఫురితుం డైననిజాగ్రజన్ము మొగముల్ సూచెన్ విషాదంబుతోన్. 4

ఆ. తన్నుఁ జూచుననుఁగుఁదమ్ముని భావించి, నగుచు దైత్యవంశనాయకుండు
పగఱవారిఁ జెఱలఁ బట్టక ముద్దాడి, వత్తు రయ్య శౌర్యవంతు లనిన. 5

చ. గుణ మిది దోష మిట్టి దని కొంత యెఱింగినఁ గాక యిట్లు ని
ర్గుణతయ పట్టి క్రాలుతమకుం దగువారలు సెప్పుసౌమ్యభా
షణము నిరర్థకం బనువిచారము నెమ్మదిఁ బుట్టి యవ్విభీ
షణుఁ డుచితంపుమాటలఁ బ్రసంగము డిగ్గఁగఁ ద్రావి యిట్లనున్. 6

విభీషణుఁడు కుంభీనసను మధుఁ డపహరించె నని యన్నతోఁ జెప్పుట

క. నీవరిగినదిగ్జయమున, కీవల మధుదానవేంద్రుఁ డేతెంచి పురిం
గావలి యున్నదనుజసుభ,టావలిఁ బొరిపుచ్చి భుజబలాటోపమునన్. 7

తే. ఉవిద లాక్రందనము సేయుచుండ నొక్క
రమణిఁ గొనిపోయె నంతఃపురంబుఁ జొచ్చి

---

* షష్ఠీవిభక్తి.

యదియు మనమాల్యవంతుని యనుఁగుఁగూఁతు
ననుఁగుఁగూఁతుర కుంభీనసాభిధాన. 8

ఉ. యజ్ఞరసప్రమత్తుఁ డగునాత్మజుపై సడి వెట్ట లేదు నా
యజ్ఞత నప్పు డేఁ జని సమాధినిమగ్నమనఃప్రవృత్తిఁ గా
లజ్ఞుఁడఁ గాక వారిధిజలంబులలోన మునింగి యుండి య
ప్రాజ్ఞులచేత నాలిఁబడుపాటికి వచ్చితి నేమి సెప్పుదున్. 9

క. అనుడు బొమలు ముడివడునా, ననములఁ గెంపడర నసురనాథుం డేమీ
మనవీ డొకరుఁడు సొచ్చెనె, యనుమానము దక్కి గుండె ఉదరక చక్కన్. 10

క. రాసొబగున నున్మత్తుం, డై సెంకింపక కడంగి యాతం డింతల్
సేసెఁ గదె చెడితి రిప్పుడి, మీసల నుయ్యాల లూఁగి మెయిమెయిఁ బోయెన్.

చ. చెలియలిఁ గోలుపోయి యొడసేసినఁ జాలమి వెట్టి నవ్వరే
కెలనను గాన నమ్మధువు గీటడఁగించెద దాడి వెట్టి నా
బలిమి దలుంగ సీనడిమి బన్నము విన్న నమర్త్య లెంతయుం
జెలఁగక తక్క రందుఁ జని చేతులతీఁటకు మందు సేసెదన్. 12

మధునిపై దండెత్తినరావణుఁడు కుంభీనసప్రార్థనచే వానితోఁ జెలిమి సేయుట

మ. అని వీటం దనపిన్నతమ్ము నిడి నిద్రాసక్తుఁడై యున్నత
మ్ముని బోధింపఁగఁ బంపి తోడ్కొనుచు సేనము న్నేనము న్నంచు నీ
సున నాతండును మేఘనాదుఁడును రక్షోవంశవీరోత్సవం
బొనరింపన్ మధుమానమర్దనవిదగ్ధోత్సాహసన్నాహుఁడై. 13

క. చని మధురాపురి ముట్టిన, విని కుంభీనస భయంబు వినయంబు జనిం
ప నరుగుదెంచి ధరాలిం, గనముగఁ గృప వుట్ట నన్నకాళ్లం బడియెన్. 14

తే. అతఁడు కరుణాసమేతుఁడై యతివ నెత్తి, నిన్నుఁ దెచ్చినపాపాత్ముఁ డున్నచోటు
సెప్పు మిప్పుడ వాని నిర్జించి నీకు, హర్ష మొనరింతు ననిన నయ్యంబుజాక్షి. 15

మ. తగునే నీయిలు సొచ్చి నన్నుఁ గొని రా దైతేయవంశాధముం
డు గరం బెగ్గొనరించె నైనను భుజాటోపంబు సూపంగ లో
కగరిష్ఠుం డగు నీకు వాఁడు దొరయే కన్యాత్వమే నాకు లే
దు గదా పడ్డది కార్య మింకఁ జన దాదుష్టాత్ము నిర్జింపఁగన్. 16

క. మధువున కలుగుట యది నను, విధవంగాఁ జేత గాన వే యేటికి వాఁ
డధముం డనలే నెమ్మెయి, వధియించుట పాడి గా దనవద్యవిహీనా. 17

తే. అదియుఁ గాక రాక్షస మన మొదలఁ బరిణ
యప్రపంచంబునం దొకయధమవిధము
గలదు గావున నది గాఁగఁ దలఁచి యైనఁ
దప్పు సైరింపు నాకుఁ గా దళితవైరి. 18

క. అతఁడు నతిబహుళనిద్రాయుతుఁడై యున్నాఁడు గాచు । టొప్పదె సంబో
ధితుఁ జేసి తెచ్చి సేవారతుఁ జేసెద ననిన దనుజరా జిట్లనియెన్. 19

చ. అలఁతులఁ బోవుతప్పె యిది । దైనను నాతఁడు నేతికుండపై
యెలుక సలంబుఁ బోవిడిచి । యేను భవత్పతిఁ గాచితిన్ మనం
బలరఁగఁ బోయి నిద్ర దెలియంగ నుపాయము సేయు నాకు నె
చ్చెలి యగుఁ దోడితెమ్మనినఁ । జేడియ సమ్మద మంది క్రమ్మఱన్. 20

చ. చని పతి నిద్ర దెల్పి దనుజప్రభురాకయుఁ దాను బోకయున్
మన మలరంగ బాంధవపుమాటల సంధి దగంగఁ జేసి యా
తనిఁ దమయన్న పాలికి ముదంబునఁ దోకొని పోవఁ బూని వ
చ్చినతన దైనపూనికయుఁ । జెప్పిన గొండొక సమ్మతించుచున్. 21

క. మీయన్నకుఁ దేజముగాఁ, బోయి యతనిఁ గంటి నన్ను । బోధింపవ యే
నాయనకుఁ జాల నని యిఁకఁ, జేయునదియుఁ గలదె గడవఁ । జేసితి తరుణీ. 22

క. ఈచనవు సెల్లనిచ్చితి, నీచెప్పినయట్ల యతని । నేఁ గనియెద మై
త్రీచాతుర్యసమగ్రుఁడ, నై చేసెదఁ బిదపఁ దగుసహాయం బెల్లన్. 23

ఆ. అని యలంకరించుకొని తనసేన సన్నాహసుందరముగ । నడవఁ బనిచి
వారణేంద్రు నెక్కివచ్చి బావకుఁ బొడసూపె మధువు పెంపుసొంపు మిగుల.

మధుఁడును రావణుఁడు నింద్రునిపై దండెత్తుట

ఉ. ఆదశకంధరుం డుచిత । మయ్యెడుభంగి మఱందికిన్ మహా
హ్లాద మొనర్చి పేర్చి యమరాధిపుపై నడవం దలంచు ట
త్త్యాదరలీలఁ జెప్పె తగ । నప్పురి నాఁడు వసించి యాతఁడుం
గా దన కెత్తితో నడవఁ । గా మఱునాఁ డటఁ బోయె నుద్ధతిన్. 25

ఉ. రావణుఁ డిట్లు దేవనగరంబుపయిన్ బలపాదధూళివి
ద్రావితసర్వదిగ్వలయరాజకులుం డగుచుం గడంక మై
బోవునెడం బథంబున నభోవిభవంబుఁ దిరస్కరించుశృం
గావళి నుల్లసిల్లురజతాద్రిఁ గనుంగొని కౌతుకంబునన్. 26

ఉ. శూలినివాస మై తెలుపుసొంపునఁ బొంపిరివోవునమ్మహా
శైలముచక్కఁ జక్కటికి । సప్తతురంగముఁ డేగుదెంచి యు
త్తాలపుదేవగేహము సుధం జెలువొందఁగ నందుఁ బేర్మికిం
జాలి వెలుంగురత్నకలశంబువిధంబునఁ దేజరిల్లెడున్. 27

ఆ. అనుచు నగముఁ జేర । నరిగి రక్షోవంశకరుఁడు దానిసొంపు । గలయఁజూచి
యనుఁగుఁదమ్మునికిఁ బ్రియమ్మునఁ జూపుచు, నిట్టులనియె వేడ్కయెసక మెసఁగ. 28

కైలాసవర్ణనము

క. సెలయేఱు వాఱఁ జెలువగు, శిలపైఁ దజ్జలము దిగుచు ॥ సింధురపతి చూ
డ్కాల కొప్పెఁ బుండరీక, స్థలమున మకరంద మానుషట్పదము క్రియన్. 2)

చ. అరవిరిగుత్తులం బొలిచి ॥ యల్లనిగాడ్పులఁ దూలునీలత
ల్దరహసితోదయంబు సవిలాసతనూవలనంబుఁ గల్గుసుం
దరులతెఱంగు గాఁ బతివిరోధంబున నున్నరసాలపోత మీ
గిరితటభూమికిన్ సరసకేలికి వచ్చినమాడ్కి నొప్పెడున్. 30

క. మనరాక హర్మ్యతలమునఁ, గనుఁగొనియెడు కామినులమొగంబులు వాతా
యనమునఁ గానఁగ నగుచాడ్పున నీతమ్మికొల నొప్పె ॥ భూధరముపయిన్. 31

క. ఈవెండికొండశిఖరము, క్రేవఁ దమాలతతి దృష్టికిం బ్రియ మొసఁగం
గాఁ వలఁతి యయ్యె నీల,గ్రీవునికంఠంబుకప్పుక్రియ నందం బై. 32

చ. అని గిరి రామణీయకమునందు మనం బెలయించి యద్దశా
ననుఁడు బలంబుఁ దత్తటమునన్ విడియింపఁ దలంచి సన్నివే
శనవిధిసూచనార్థము దెసల్ సెలఁగన్ బటుభేరి వ్రేయఁగాఁ
బనిచి మనోహరం బయినపట్టునఁ దా విడిసెన్ బ్రియంబునన్. 33

ఆ. ఇట్లు విడిసి దానవేంద్రుఁడు బహువినోదములఁ దగిలి చతురరసముచితాల్ప
పరిజనములతోడ ॥ గిరితటరమణీయ,తలమునందుఁ గేలి ॥ సలిపె నర్థి. 34

క. మగుడఁ జనుదెంచి యర్హం, బగుగతి మజ్జనము గుడుపు ॥ నైనపిదపఁ దాఁ
దగ లోపలికొలువున నింపుగ సుఖసత్కథలఁ బ్రొద్దు ॥ పుచ్చె సరసుఁ డై. 35

ఉ. అంత సహస్రపాదుఁ డపరాచలశృంగతటంబు సేరె దు
ర్దాంతుఁడు దానవేంద్రుఁ డమరప్రకరంబు జయింపఁ బోవుచో
నెంతలు పుట్టునో యనుచు ॥ నే పడఁగంగఁ దొలంగి కాలుకొ
న్నంతయు దవ్వుగాఁ జని భయం బడరన్ గిరిదుర్గ మెక్కె నాన్. 36

క. అరుణకరబింబ మస్తశి,ఖరిపై గర మొప్పె బహుళకస్తూరీలి
ప్తరుచిరకుచకాశ్మీర, స్ఫురితస్థాసకముచందమున నందం బై. 37

క. మఱి కొంతవడికిఁ జీఁకటి, తఱచై తోతెంచె దశవదనునుద్యోగం
బెఱిఁగి నిశాటబలము గ్రి,క్కిఱియం బలుదెసలనుండి ॥ యేతెంచె ననన్. 38

అంధకారవర్ణనము

సీ. ఇది చూడ్కిఁ గప్పిన ॥ యంతటఁ బోక తక్కటియింద్రియంబులఁ ॥ గప్ప కున్నె
యిది వెల్లిగైకొనియేచి యిండ్లులు సొచ్చి దివియలఁ బొరిగొనఁగవియ కున్నె
యిది నేఁడు శశి గెల్చియెల్లియే తెంచునన్నలినాప్తు మార్కొనినిలుపకున్నె
యిది వెలుం గనునాఖమెల్లను నుడిపి యిజ్జగతి నిండెటుఁ దాన ॥ నెగడకున్నె

తే. నిక్కముగ నిది చీఁకటియొక్కొ తలఁప, వేమి మాయయొ కాక మున్నిట్టితిమిర
మెఱుఁగ మెన్నఁడు నాజనులెల్ల బెగ్గ,లించునట్లుగఁ గడు నగ్గలించె దమము. 39

చంద్రోదయచంద్రికావర్ణనములు

తే. యామినీకాంతమృగమదమలఁది మలయ, జమునఁదిలకంబుఁ బెట్టినచందమగుచు
నిఖిలదిక్కులఁదిమిరంబునిండియుండ, నలఁతిమైప్రాఙ్ముఖంబున దెలుపుదోఁచె. 40

క. రావణుఁ డమరులమీఁదం, బోవుట విని యతనితోడిపురుహూనకుం బాం
థావలిపై వెస వచ్చెం, గావలయు ననంగ నమృతకరుఁ డుదయించెన్. 41

సీ. చిత్తజుచిగురులం ॥ జిత్రంబుగా నిడ్డ లలితతమాలపల్లవ మనంగ
రతిపుమాణిక్యదర్పణమున నూనిన కమనీయమృగమదకణ మనంగ
వెడవిల్తులీలారవిందంబుమీఁదికిఁ దివుటమై నెరఁగినతేఁటి యనఁగ
వలరాజుసిందూర ॥ తిలకంబులోఁ జెలువొందుకాలాగరుబిందు వనఁగ

ఆ. నుదయ రాగమహిమనుజ్జ్వలం బైనబిం,బంబు నమమలాంఛనంబు
జేయఁ బూర్వశైలశిఖరదేశంబున, నిందుఁ డొప్పె భువన ॥ మెలమి మిగుల. 42

ఉ. పంబినకెంపుఁ బాసి దివిఁ ॥ బ్రాఁకి దిశల్ వెలిఁగించి చంద్రకాం
తంబుల నీరు సేసి కుముదంబులఁ బండువు సేయఁ బంచి య
బ్జంబుల నిద్ర పుచ్చి మదసాయకముల్ గరసానఁ బట్టి కో
కంబుల నేఁచి లోకముపొగడ్తలు సేకొని చంద్రుఁ డున్నెడన్. 43

క. బడి చేసినచందంబునఁ, గడువేగం బొకటి నొకటిఁ ॥ గదిసి దివిని సం
దడి గా నెంతయు గుంపుగఁ, బడి వెన్నెలకుం జకోరపంక్తులు గవిసెన్. 44

క. మును మును నెగడెడురశ్ములఁ,గొన లెల్లం బట్టికొని చకోరంబులు ద్రుం
చిన నచట నచటఁ దఱఁగలిఁ,గొని పెరిఁగెడుమాడ్కిఁ దలముకొని ప్రభ లెసఁగెన్. 45

తే. తివిచి నవకంబు దీప్తులు ॥ ద్రెంచి యలఁతి
తునియలుగఁ జంచుపుటములఁ ద్రుంచి తల్లు
లాదరంబున నంది యీనట్లు లెత్తి
ప్రీతిఁ గముచుఁ జకోరంబుఁబిల్లగములు. 46

క. చంచులఁ గాంతులు వెన్నెలఁ, జించి యమృత ముట్ట నొసఁగుచెన్నునకును రా
గించుచుఁ జవిఁ జొక్కుచుఁ గబ,ళించుఁ జకోరికలు సమరలీలాలస లై. 47

సీ. క్రమ్మి పై దొరఁగెడు ॥ కౌముదితోయంబు సొంపునఁ దనుపునఁ ॥ జొక్కి చొక్కి
పచరించుచంద్రాతపంబుకాలువలలో నడ్డంబుగా నిల్చి ॥ యీఁగి యీఁగి
వెల్లువపెల్లు సూపెడుసాంద్రచంద్రికాపూరంబు దని మదిఁ ॥ బొంగి పొంగి
మిన్నులతో రాయువెన్నెలకరడుల నెఱకలు సడలించి ॥ యీఁది యీఁది

ఆ. చెలఁగి చెలఁగి మలఁగిమలఁగి యల్లల్లన, గ్రాలి గ్రాలి బిట్టు ॥ తూలి తూలి
సమదవృత్తిఁ గేళిసలిపెఁ జకోరచ,యంబు సదలు దమమయంబు గాఁగ. 48

క. తడఁబడి గొండొంటికి ము,న్నెడఁ గముచుచు నొడిసికొనుచు । నేపునఁ బై పైఁ
బఱచు నవు లవుల నీసునఁ, గడచుచు వెన్నెలఁ జకోరగణ మానునెడన్. 49

క. తినుగమి నొల్లక యొకయెడఁ, దనయిచ్చకు వచ్చునిందుధామనికాయం
బున మవ్వ మెక్కి నిగిడెడి, కొనలు గమిని మేసె నొకచకోరము దివుటన్. 50

ఉ. సమ్మదవారి గన్గడలఁ । జాలుగ మై గరుపార నిందుబిం
బమ్మున దృష్టి నిల్పి పయిఁ బ్రాఁకుమరీచుల నూఁగునూఁగు లేఁ
గొమ్మలు వట్టి చంచుపుటకోటిఁ గదల్చి తెమల్చికొంచు సా
ఖ్యమ్ము విహంగమ మ్మయినయాకృతి నొందెఁ జకోర మొక్కెడన్. 51

చ. కలయఁగ నూనునట్లుగ జగంబు సమస్తముఁ జాలఁ దోఁగెనో
జలజభవుండు గోరి వెలిచాయల నెల్లను మాన్చి యొందునుం
దెలుపు ఘటించెనో యమృతదీధితి వేడుక విశ్వరూపుఁ డై
నిలిచెనొ నాఁగ నెల్లెడల । నిండఁగ వెన్నెల పర్వె సాంద్ర మై. 52

క. వెన్నెలపోఁతపసులో యన, వెన్నెలగండరువుపసులవిధమున మీఁదన్
వెన్నెలనీరు వఱపి రనఁ, గన్నుల కిం పొసఁగె నిల సకలరూపములున్. 53

చ. అలసత యొప్ప నల్లన రతాంతమునం బ్రియునొద్దఁ బాసి నె
చ్చెలికడ కేఁగుదెంచు సరసీరుహనేత్రవిలోచనంబులం
దలఁకెడుమందహాసము విధంబున సొంపున మీఱె యున్న చెం
గలువలలోన నింపడరు కౌముది వేడ్క లొనర్చెఁ జూడ్కికిన్. 54

సీ. భరితసుధారసపాత్రంబు లనుకుముదోత్కరంబులు దళుకొత్త మెఱసి
చంద్రకాంతోపలజలములకాలువ లివి యవి యని యప్పు । డేర్పరించి
దెసలు సూడఁగ గుండెదిగ్గనుచక్రసమూహంబునకుఁ డలమునుక లగుచు
నీఁదుచకోరంబు । లెగుర వ్రేఁగై యీడిగిలఁ బడునట్లుగా । దలముకొనుచు

తే. నంతకంతకుఁ బొంగి మిన్నంది వెల్లి, మిగిలి యెనిమిదిదిక్కులమీఁదఁ బొరలి
జనము లానందమునఁ దేల । జగము లెల్లఁ, దొట్టి నిండారు వెన్నెలనిట్టవాడిచె. 55

తే. వివిధవర్ణ మై యసురేంద్రు । వీడు విడిసి
యుండఁ జంద్రిక పర్వ నక్కొండ యొప్పె
మెఱయుపులితోలు గట్టి మైఁ । దఱచు గాఁగ
భూతి యలఁదినభూతేశుపోలుపు దాల్చి. 56

రంభారావణసంవాదము

ఉ. అత్తఱిఁ జంద్రుఁ జూచు మలయానిలు రాకకు స్రుక్కుఁ గామినీ
వృత్తము లాత్మ నెక్కొలుపు । వెన్నెలఁ గోరి రమించు చున్నయు
న్మత్తచకోరదంపతుల । మచ్చికకున్ మది మెచ్చు లోలుఁ డై
యెత్తినవేడ్కలన్ వెడలి । యేకత మేఁగి దశాస్యుఁ డొక్కెడన్. 57

ఉ. అప్పు డొకర్తు గొంచెమగునాభరణంబులు సన్నపూఁతయుం
గొప్పిడి త్రిప్పిలోఁ జెరివికొన్న నడంగినపూవులుం బయిం
గప్పినచేలకొంగునునుఁగప్పును మెల్పున నేఁగుమెట్టలేఁ
జప్పుడు చెన్నుఁజేయుగతిచందము వింతగఁ బోవునయ్యెడన్. 58

మ. కని వేగంబున నడ్డ మేఁగి యతఁ డాకంపించునక్కాంతకే
లనురాగంబునఁ బట్టి యెవ్వతెవు నీ । వత్యంతకౌతూహలం
బున నెచ్చోటికిఁ బోయె దన్న నది యంభోజంబుచందాన నా
నన ముజ్జృంభణ మందఁ బెంజెమట మేనం గ్రమ్మఁగా నిట్లనున్. 59

చ. అతులితధైర్యసారకరుణాలయమానస యేను రంభ నా
పతి నలకూబరుం డతనిపాలికిఁ బోయెదనన్యచిత్తనై
యతివ సనంగ నెందు నిటు । లడ్డము వత్తురె నాదుపేరుఁ బో
వు తలంపు వింటి పాయు నగవుం దగుమాత్రయ కాక యొప్పునే. 60

క. పొలఁతుక యిమ్మెయి నేర్పడఁ, బలుకఁగ వెండియును మరునిబాణంబులకుం
గొలఁదై యొప్పనివేడుక, చులుకఁదనము సేయ నయ్యసుర యిట్లనియెన్. 61

చ. పడఁతుక యేను రావణుఁడ । బాహుబలంబున నింద్రుపీఠిపై
నడచుచు నుండి యున్నగముకన్ విడియించితి సేన నిప్పు డి
య్యెడ కలవోక వచ్చి సొగయించువిధంబునఁ బోవుచున్న నిన్
బొడగని కాముబల్మితకముల్ నను నిమ్మెయి వెఱ్ఱిఁ జేసినన్. 62

ఉ. చిక్కితి నిష్టభోగములు । నేకులుఁ బెంపును దేజ మెక్కఁగా
డక్కినబంట నైతి నొకటిం గొద లేక జగంబు లెల్ల నీ
వెక్కటి యేలు మన్న హరిణేక్షణ పంక్తిముఖుండ వేని నే
నక్కట నీకుఁ గోడలఁ గదయ్య తొలంగు తొలంగు నావుడున్. 63

ఆ. కొడుకుపెండ్ల మైన । గోడలు గాక పూఁ,బోఁడి యిట్లు దెరువె । పోయిపోయి
నీవు మాట లాడి । నేర్తు గదా యని, యొట్టు లేని నాడు । టిది క్రమంబె. 64

క. అనిన నసురేంద్రు పలుకులు, విని నవ్వుచు మీర లొక్కవిశ్రవసునకున్
జనియించుట యెఱుఁగనె యా, ధనదుండును నీవు నన్నదమ్ములు గారే. 65

క. అతనికొడుకు నీకును గొడు, కతనిసతిని నీకుఁ గోడ । లని నైజము చె
ప్పితిఁ గాక తప్పు గలదే, యతఁడు నతఁడు నీకు మాన్యు । లగుదుర కాదే. 66

క. ఏ నీకు భక్తి సలుపం,గా నుపలాననము సేయఁ । గలవాఁడవు నీ
వీనెఱితప్పినమాటలు, దానవకులనాథ యిట్లు । దగునే యాడన్. 67

క. అని రంభ సిగ్గువడఁ బల్కిన దానికిఁ గొంకుకొసరు । లేక దశముఖుం
డనుమానింపక యిట్లను, మనసిజదందహ్యమానమానసుఁ డగుచున్. 68

చ. ధనపతి యన్న యే నతనిపుత్త్రుఁడ నానలకూబరుండ నా
తనయుఁడ యింత నిక్కువము దానికిఁ గాదన నాకు నప్సరో
వనితలు వింత గైరె యనివారణ నెట్లయినం జరించునీ
వును గులభామవోలెఁ దగవుల్ ఘటియించెదు పైశికంబునన్. 69

క. విచ్చలవిడిగా యున్నెడ, మెచ్చక నను ద్రోచి పోవ మేలే తమకం
బచ్చువడునట్లుగా సిరి,వచ్చిన మోఁకాలు సూపువారుం గలరే. 70

క. నాకంబె మిగులువిటు నీ,లోకమునన కాదు దిగువలోకంబులఁ బై
లోకముల వెదకఁ బోయిన, నీకుం బడయంగ వచ్చునే హరిణాక్షీ. 71

ఉ. నావుడు నమ్మృగేక్షణ మనంబున రోయుచు నేను లంజియం
గావుడు వానితోడితమకం బది లంజియ గాదు ప్రేమస
ద్భావ మెఱుంగ వైతి గుణభాగివిపో నినుఁ గోర్కె నొందునే
నీవచనంబు తప్ప కట నీళ్లలపట్టున నేయి మంచొకో. 72

క. అని మొగమోడక విటసవ,చనముల భంగింప నాదశముఖుం డున్మ
త్తునిగతి నంతయు వినియును, విననిచెవులు నేసి లావు వెరవును మెఱయన్.

క. అంగనఁ బొదివి సగాఢా,లింగనముగఁ దా ప్రమూఢలీలాచతురా
నంగక్రీడాసంగతి, నెంగిలి గావించె మనము నేత్రైఱ మిగులన్. 74

సీ. నగరాజు పైవచ్చి బలువిడిఁ బరిభవించినఁ దలంకినపురశ్రీవిధమున
సమదద్విపము కేళిసలిపినఁ జాల నలంగినయుద్యానలక్ష్మికరణి
ఘనలులాయము సొచ్చి తనయిచ్చ నాడినఁ గలఁగిననెత్తమ్మి కొలనిభంగిఁ
గడుబెట్టిదపుగాలి సుడిసిన నెఱి దప్పి తిరిగినమవ్వంపుఁ దీఁగెమాడ్కి

తే. మున్ను గైసేసియలవడ్డచెన్ను దప్పి,యొలమిఁ బ్రియుపాలి కేఁగెడుకలియడంగి
వేఱుచందమై యెంతయు విన్ననయ్యె, నసుర గారించి విడిచిననమ్మృగాక్షి. 75

క. వెలవెలఁ బాఱుచుఁ గొంకుచుఁ, దలరుచు నడఁదొట్రుపడుచు నవలఁకుచుఁ దనలోఁ
బలుకుచు నెడనెడ నిలుచుచు, నలకూబరుకడకు నింతి నలఁగుచుఁ జనియెన్. 76

నలకూబరుఁడు రావణుని శపించుట

చ. చని ధరఁ జాగి మ్రొక్కి తనచందముఁ జూచి విషణ్ణుఁ డైనయా
తని కఱ లేక చెప్పిన నతండు ప్రభావమునన్ సమస్తముం
గని కలుషించి యింక దశకంధరుఁ డెవ్వతె నైన నీక్రమం
బునఁ బయిఁ బడ్డ నప్డ మృతిఁ బొందఁ గలం డని శాప మిచ్చినన్. 77

ఆ. తివిరె నంబరమున దేవతూర్యరవంబు, గురిసెఁ బుష్పవృష్టి సురగణంబు
సంతసిల్లె దీని నంతయు నేర్పడ, వినినసతుల కెల్ల వెఱపు వాసె. 78

క. నలకూబరుశాప మెఱిఁగి, యొలమి దఱిఁగి పంక్తివదనుఁ డిది మొదలుగఁ దా
బలిమిం బైపడ నెన్నఁడుఁ, జెలువల నని నిశ్చయించెఁ జిత్తములోనన్. 79

ఉ. కొంచలపాటునన్ మనము గుందినఁ గంటికి నిద్ర రాక సే
నం దెలిపించి యస్త్ర పయోనం బయి దైత్యవిభుండు వోవ సం
క్రందనుఁ డంతయున్ విని సురప్రకరంబులఁ గూర్చి రాత్రి మైఁ
గ్రందుగ నానిశాచరులరాకకు నాకము సంచలింపఁగన్. 80

రావణుఁడు దండెత్తి వచ్చుట విని యింద్రుఁడు విష్ణునిఁ గాన నేఁగుట

క. ఆదిత్యమరుద్వసురు,ద్రాదిదివిజగణము లెల్ల నప్పుడ భూభృ
ద్భేదికడ కేఁగుదెంచె ర,ణాదరదుర్దాంతభుజబలాటోపమునన్. 81

ఉ. వారల మోహరింపుఁ డని వాసవుఁ డేఁగె నుపేంద్రుఁ గాన నం
భోరుహనాభుఁడుం ద్రిదశపుంగవు సత్కృతుఁ జేసి రాకకుం
గారణ మేమి యన్న దశకంఠుఁడు మాపయి వచ్చె నీవునుం
బోరికి వచ్చి దేవగణముం గృపఁ గావుము దేవ నావుడున్. 82

చ. హరి సనుదెంచె నాజికి దశానను నోర్వక రిత్త యెట్లొకో
మరలెను జాలఁ డొక్కొ యనుమాటవడం బనిలేదు బ్రహ్మచే
వరములు గన్న గర్వమున వచ్చె నలంతులఁ బోఁడు వానికిం
బరువము గాదు కాలపరిపాకము వచ్చిన నేన తీర్చెదన్. 83

క. దేవఖచరాదిజాతుల,చే వానికిఁ జావు లేదు చెప్పెదఁ బిదపం
గేవలమును బోఁ డంతకు, నీవరుసకు నీవ చాలు దెల్లవిధములన్. 84

ఇంద్రుఁడు యుద్ధమునకు వెడలుట

చ. బలరిపుతోడ నిట్లు హరి వల్కిన నాతఁడు నట్ల కాక యం
చలఘుపరాక్రమస్ఫురణనాహవదోహలచిత్తయుక్తుఁడై
తెలతెల వేగునంతఁ జను దెంచి బలంబులు గూడఁ దేరు మా
తలి గొని వచ్చినన్ గిరికి దాఁటెడు కేసరిమాడ్కి నెక్కినన్. 85

క. ఉడుపతి దోతెంచినఁ బొం,గెడుజలనిధికరణిఁ బోరికిన్ వజ్రి నడిం
గడఁగుట గనుఁగొని ఘోషం, బడరఁగ సురసైన్య మధికహర్షము నొందెన్.

ఉ. అంత సరోరుహాప్తుఁ డుదయం బరుదెంచె నిశాచరు ల్పరా
క్రాంతి దగం గడంగి యమరావతి కేఁగిరి వారు రాత్రి మై
నెంతయు నగ్గలం బగుదురే బొడసూపెదఁ గాక దేవతల్
సంతస మందఁగా ననుచు సత్వరుఁడై చనుదెంచె నొక్కొ నాన్. 87

చ. కమలవనంబు చేసినయగణ్యతపంబుఫలంబు చక్రయు
గ్మములముదంబుప్రోక త్రిజగంబుల కన్నుల బ్రహ్మవిష్ణురు
ద్రమహిమ లొక్కటై కలయఁ గ్రాఁచినయుండ త్రివేదమూలకం
ద మని నుతింప నొప్పెసఁగెఁ దామరసప్రియబింబ మత్తఱిన్. 88

సీ. దళము లొండొంటిసందులను సమాలోలవలయంబు సడల మరువ్వంబు గదిరి
యడరి కర్ణికలలో । నంటిన కేసరంబులు దల మెక్కుచుఁ । బొదలఁ బొంగి
సుడిగొని వెడలంగ నగడుగు క్రొత్తావి యల్లన మీఁది కెగయఁగ మొనలు విచ్చి
యొండొండ మకరంద । ముప్పొంగి నలుగడ నిండి పైఁ బొరలంగ నెఱయ విరిసి
ఆ. మధుకరములఁ గలసి మలసియుఁ దమలోన, లలితగంధవహుఁడు చెలిమి సేయఁ
గమల సంతసమునఁ । దమయంద వసియింపఁ, జాల నుల్లసిల్లె । జలరుహములు.
చ. అరదము నెక్కి లోచనసహస్రము కాంతి వెలుంగఁ బొల్చు ని
ర్జరపతిఁ గన్నులారఁ గని । సంతసమందెను వారితోడిమ
చ్చరమున నెక్కె నా నుదయశైలముమీఁద సహస్రదీధితి
స్ఫురణ దలిర్ప నొప్పు కవిసొంపున జృంభణ మొందె నబ్జముల్. 90
తే. అప్పు డసురేంద్రుసైన్యంబు లమరపురము, దప్పులే దంచుఁ గట్టాయితంబు సేసి
కూడి నైరృతి యారణక్రీడ కమర, బడగ లంతంతఁ గ్రాలంగ నెడము నొప్ప.
క. పదపదఁ డంచు దిశలు గ్ర, క్కదలఁగ లేయొండచాయఁ । గడు నుగ్రము లై
యెదురం గొందఱు గల రని, మది నించుక సరకుగొనక మదమున నడచెన్. 92
ఉ. చిత్రముఁ జూపిన ట్లసురసేనలు దుర్దమలీలఁ గిట్టినన్
వృత్రవిరోధిసైన్యమును । విక్రమసంపద సొంపు మీఱ లో
కత్రయపూజ్యుఁ డవ్వసునికాయమునందుఁ బ్రసిద్ధుఁ డైన సా
విత్రుఁడు మున్నుగాఁ గడఁగి । వీక నెదిర్చెఁ జెలంగి యార్చుచున్. 93

దేవదానవసేనలు పరస్పరము కలపడి పోరుట

క. ఉభయబలముఁ దలపడి లో,కభయంకరభంగిఁ బోరఁగా రక్తనదుల్
ప్రభవించె నంబుచరస, న్నిభ మైన యమిత్రగాత్రనికరం బడరన్. 94
ఆ. దనుజబలము నొచ్చి । వెనుకకు జరగ న,కంపనప్రహస్తఖరనికుంభ
దూషణప్రచండధూమ్రాక్షశుకసార,ణాదిసుభటకోటి । యార్చి తాఁకె. 95
శా. ఆవీరావలి కీడఁ బోక మహనీయస్థైర్యసారంబునన్
దేవానీకము కుంతఖడ్గపరిఘాదిప్రౌఢిదుర్వార మై
సావిత్రోద్భటబాహువిక్రమకళాసాహాయ్యసంజాతశౌ
ర్యావేశంబునఁ బోరె రౌద్రరసదృక్శస్త్రాకారఘోరంబుగాన్. 96
క. అమరులు వోరుట దానవ, సమితికి భర మగుడు సరభసంబున నిజనా
మము ప్రకటించి యదల్చుచు, సుమాలి సావిత్రుఁ దాఁకె । సురలు దలంకన్. 97
మ. పటువేగంబున శాతభల్లచయసంపాతంబునన్ మింట మి
క్కుటమై పర్వ ధగద్ధగీయ మగుచుం । గోపంబు రూపంబు లై
చటులక్రీడఁ జరించున ట్లిరువురున్ । శౌర్యోన్నతిం బోరి రు
త్కటదర్పోద్ధతు లై పరస్పరజయాకాంక్షం బ్రచండంబుగన్, 98

క. ప్రదరంబుల సావిత్రుఁడ,నదముం బొడిసేయఁగా విరథుఁడైనయెడం
గదిసి గద యెత్తుకొని తల, చిదురుపలుగ వ్రేసె దైత్యసేనలు దలఁకన్. 99

క. దైతేయవంశవల్లభు, మాతామహుఁ డైనయాసుమాలి పడుటయున్
భీతిం దెరలిన దనుజ,వ్రాతముఁ గని కోపవేగరక్తాక్షుం డై. 100

శా. అగ్నిచ్ఛాయముఁ గామగంబు నగు తే రత్యుగ్రుఁడై యెక్కి యా
భుగ్నభ్రూలతికాసహోదర మనం బొల్పొందుచాపంబు ను
ద్విగ్నారంభత నెక్కువెట్టి శరవార్ధిన్ మేఘనాదుండు ని
ర్మగ్నాకారులఁ జేసె నిర్జరుల శౌర్యస్ఫూర్తి శోభిల్లఁగన్. 101

క. పేర్చునరవంబు ప్రబలం, గార్చిచ్చువిధమున నతఁడు గడగినఁ బటుబా
ణార్చులు గవియుచు నిర్జరు, లేర్చినతరువులును బోలె నే పేది రనిన్. 102

మ. అసురాధీశతనూజుకోల్తలకుఁ గాఁ గత్యంతభీతిం గలం
గి సురానీకము సూరెగిల్లిన రణక్రీడావరం బారఁగా
రసికుం డై రథ మెక్కి గోముఖుఁడు సారథ్యంబు సేయం గదున్
వెసఁ దాఁకెం ద్రిదశేంద్రనందనుఁడు దోర్వీర్యం బవార్యంబుగాన్. 103

క. దైతేయు లదర నిట్లని, కేతెంచినఁ గాంచి దానవేశ్వరతనయుం
డాతనిసూతుం డగునా,సూతలిసుతు మేను బాణమయముగఁ జేసెన్. 104

క. అతఁ డాతనిసారథిమై, శితశరములు నించుటయును జెలఁగుచు వడిఁ ద
చ్చతురంగంబులఁ దాఁకెను, బ్రతిభటరథతురగదంతిపంక్తులు సెదరన్. 105

ఉ. అత్తఱి మేఘనాదుఁడు జయంతుశరావలిఁ ద్రుంచి వాని పై
నెత్తురువఱ్ఱు సేసి రథినిం బొడిసేసినయంతఁ బోక యు
ద్వృత్తిఁ గడంగినం దమము దీటుకొనం గవియించె దృష్టియుం
జిత్తము లావు మాలి సురసేనలు బెగ్గిల నగ్గలంబుగన్. 106

క. చీఁకటి గవిసిన విబుధా,నీకం బొడిచన నైననేరద హృదయ
వ్యాకులత మునింగి భయో,ద్రేకముపడి తెగువ దలరి ద్రిప్పికొనంగన్. 107

క. ఆమాయాంతిమిరము పౌలోమీజనకుఁ డగునప్పు లోముఁ డెఱిఁగి సు
త్రామతనూభవునకు నది, యేమిటఁ బోదంచు నచటి కేతెంచె వెసన్. 108

ఉ. వచ్చి జయంతు నాఁగి యనివారణఁ బర్వెడు నీతమంబు ము
న్నిచ్చె జయార్థమై యభవుఁ డీతని కిరిపుచేతఁ జచ్చినన్
వచ్చెడి దేమి సంగర మవశ్యముఁ జేయఁగ నీను వార్ధిలోఁ
జొచ్చుట చాలఁ గార్య మనుచుం బలిమిం గొని పోయె డాఁగఁగాన్. 109

తే. అమరపతినందనుఁడు పాడవడఁగి చనిన,నసురనాయకుఁడు నుడివోయెనట్లకాదె
యడరి దరికొని మండుతీవ్రానలంబు, పుడుక లెడ గల్గవైచినఁ బొనుఁగువడదె.

క. ఇవ్విధమున నింద్రసుతుం, డెవ్వరు నెం దరుగుటయును నెఱుఁగక యుండం
గ్రొవ్వఱి తనసరివారలు, నవ్వట కియ్యకొని పోయె నవిజృంభితుఁడై. 111
క. దనుజాధీశ్వరుతనయుం, డనిమిషు లనుమానసముల రోయంబునఁ బఱపం
దనయారుపు లెలుఁగున మేఘనాదుఁ డనుపేరు సార్థకంబుగఁ జేసెన్. 112
ఆ. ఇట్లు దనతనూజుఁడే పేది సైన్యంబు, గాసి యగుట నలిగి వాసవుండు
కెంపు గన్నులందు బెంపారుచుండఁ జెంగలువకొలనిమాడ్కిఁ జెలువుమిగిలి.
ఉ. మాతలిఁ జూచి దానవసమాజము దర్పము మీఱె నిత్తఱిన్
వాతజవంబునం గడఁగి వారక వీరికి సమ్ముఖంబుగా
వే తురగంబులం బఱపు విక్రమసంపద యుల్లసిల్లఁగాఁ
జేతులతీఁట వో నుఱుము సేనెద నెవ్వఁ డెదిర్చి వచ్చినన్. 114
క. అనుచు నిజబలము నిలునిలు, మని కరతల మెత్తి నిలిపి యవలిచి సమరం
బునకు మగుడఁ బురికొల్పుచుఁ, దనచుట్టును నున్న దొరలుఁ దానును గడఁగెన్.
చ. [1]ఎదురుగ వీచె నిష్ఠురసమీరము లుల్కము లుగ్రభంగి నె
ల్లదిశల డుల్లెఁ బెల్లుగ బలంబులపైఁ బెనుగ్రద్ద లాడె బె
ట్టిదముగ మ్రొగ్గి యభ్రకరి డిల్లపడెన్ వెస నందనంబు గ్ర
క్కదలఁగఁ గూసె నొక్కట సృగాలము లప్రియసూచకంబులై. 116
క. కలయంగ దుర్నిమిత్తం, బులు పుట్టినఁ గనియు వినియుఁ బొలివోవనియ
గ్గలికమెయి నెమ్మనమ్మునఁ, దలఁ కొకయించుకయు లేక దర్పోద్ధతుఁడై. 117
క. సురపతి గడఁగుడు దనుజుల, బరవస మెక్కింత మట్టుపడుటయు దశకం
ధరుఁడు సమరోత్సుకుం డయి, యరదము సన వసము గాకయత్యుగ్రముగన్.
క. అమరవిభుం దలపడఁ జను, సమయంబున నష్టపడియె సంభ్రమలీలన్
సమదుఁ డగుమేఘనాదుఁడు, దమతండ్రీరణంబు మాన్చి తాన కడంకన్. 119
చ. తలపడి యింద్రుతోడ నతిదారుణయుద్ధము సేయఁ జొచ్చినన్
బలము బలంబుఁ దాఁకుటయు బాసటగా వడిఁ గుంభకర్ణుఁ డు
జ్వల మగుశూల మెత్తికొని వచ్చి యుగాంతపురుద్రుకైవడిం
జెలఁగుచు నార్చి మోహరము చెంగటఁ దాఁకె భయంకరంబుదన్. 120
క. అదరి మొన లిక్కడక్కడ, వడిఁ దిరిగిన దిశలు బడలు వడ రౌద్రము చో
ప్పడ బాహుశక్తి యేర్పడఁ, గడిమి షాగత్తవడఁ గుంభకర్ణుఁడు పోరెన్. 121
క. ప్రతివీరుఁ డొక్కరుఁడు లే,కతులబలుం డైనహీనుఁ డైనను నప్పా
ట తనకు గుఱిగా నురవడి,నతండు మునుకూడి సురల నందఱఁ దఱిమెన్. 122
ఆ. ఎదిరి తేరి నొగయు నిభముదంతంబును, దనకరంబుఁ బాదతలము లోను
గాఁగ నాయుధములు గానివి లే వయ్యె, నరివిమర్దనమున కతని కపుడు. 123

1. ఇట అచ్చుప్రతి. హస్తప్రతికి – "రజోమిళిత సుగంధబంధుర సమీరణుఁడన్ సఖియూచు చుండఁగా." నన్నయ. భార. అర. 4-138.

క. అంతకు ముందఱ యీవృత్తాంతము విని తోడుపడుట కని సత్వరులై
యంతవరుణధనేశులు, దాంతిమెయిన్ వచ్చువారు తదవసరమునన్. 124

క. తమతమబలములతో సంభ్రమగతిఁ బఱతెంచి దివిజపతికిం బొడసూ
పి మనుజభోజనసైన్యము, సమయింపఁగఁ జొచ్చి రధికసంరంభమునన్. 125

క. చిచ్చునకుఁ దోడు గరువలి, వచ్చినక్రియఁ బోర నమరవరుల మొనలకున్
హెచ్చుగ దిక్పతిసేనలు,వచ్చుటయును మ్రొగ్గె నసురవర్గము గలయన్. 126

ఉ. సన్నబలంబులైననిజసైన్యములం గని రావణుండు శౌ
ర్యోన్నతుఁడైననందనుని నొప్పరికించితిఁ గుంభకర్ణుఁడుం
గన్నది లేదు మెల్ల మురికాఱు దిగీశులు వచ్చి రేను బో
కున్న భరంబు గాదె యనియుద్ధతిఁ జేర్చి రథాధిరూఢుఁడై. 127

శా. సొంపారంగఁ బసిండి పైఁ బఱపినన్ శోభిల్లువిల్లందమై
శంపావల్లిక నిచ్చి పొల్చుగతి భాస్వత్కాంతిఁ జెల్వొందమై
పెంపుం జాయయుఁ గాలమేఘ మన నాభీలంబుగా దిక్కులా
కంపింపం బటుబాణవర్షమున నాకాశం బడంగించుచున్. 128

క. అరదంబున యురవడికిం, దెరలి తెఱపి యిచ్చి సురలు దిరుగుడుపడ ని
ర్జరపతిరథంబునకు భీకరగతి సమ్ముఖముగాఁ దగం బఱపుటయున్. 129

చ. వదనసరోజపంక్తి శరవర్షమునన్ మొగిడింపఁ గాన న
య్యెద దశకంధరుం డిచట నెచ్చట లేఁడు తనూజుఁ జూపి తా
ను దొలఁగి యున్నవాఁ డతని నొంపక గెల్పన రాదు రాఁడె దు
ర్మదమున నంచు నున్నబలమర్దనుఁ డాహవదోహలంబునన్. 130

తే. ఏచి మాతలిఁ గనుఁగొని యిటులు వచ్చు, దనుజుతేరికి నెదురుగా మనరథంబు
శీఘ్రగతిఁ బోవ నిమ్మని చెప్పి మార్వి,భీకరధ్వని దిక్కులు పిక్కటిల్ల. 131

శా. రుద్రాదిత్యమరుద్వసుప్రభృతు లార్పుల్ నింగి ముట్టంగ వీ
రోద్రేకంబున దాపలన్ వలపలన్ హోరాటమై ముంచి స
ర్వద్రోహిం బరిమార్త మంచు వికటభ్రామ్యద్భుజామండలీ
రౌద్రాకారతఁ దాఁకఁ దాఁకె రిపుధైర్యస్రావణున్ రావణున్. 132

తే. ఇట్లు దాఁకుడు దశకంఠుఁ డేపు మిగిలి, యందఱకు నన్నిరూపంబులైనయట్లు
వివిధశస్త్రాస్త్రకేళీప్రవీణబాహు, దండనికురుంబదుస్సహోత్సాహుఁ డగుచు.

క. వడి నడరుచుఁ దెరలుచుఁ బై, పడి పోక పెనంగునమరబలమునకుం గీ
డ్పడక నిలిచి మెఱసెను బలు, కడళ్ల కెదురైనబాడబకరణిం దిరమై. 134

ఉ. ముందటఁ దాఁకి పోరుతనమోహరమున్ వెసఁ బో నదల్చి కొం
చం దఱియంగఁ జొచ్చి బలసూదనుఁ డాదశకంఠు నస్త్రపం

ర్తిం దునుమాడి బాణమయఽదేహునిఁ గా నొనరించె వాఁడు సం
క్రందనుపై నిశాతవిశిఖంబులు నించె సురల్ దలంకఁగన్. 135

శా. వ్యగ్రాటోపత నొండొరున్ మిగుల బాహాశక్తి సూపన్ మహో
దగ్రం బయ్యె సురాసురేంద్రరణ మన్యోన్యధ్వజచ్ఛేదనా
త్యుగ్రం బై యితరేతరవ్యథితరథ్యోదాత్త మై శౌర్యసా
మగ్రీగాఢపరస్పరాంగదళనోన్మాదోద్భటాకార మై. 136

క. ఈసున నాసురపతి జంభాసురున క్లెసరి రావణాసురు శీఘ్రిం
జేసియు వ్రేసియుఁ బొడిచియు, వేసగి దిక్పాలకోటి ఽ విన నిట్లనియెన్. 137

ఉ. ఎద్దెస నైన శంక చెడి ఽ యేఁగు విరించి వరంబు నెమ్మదిం
బెద్దయు నమ్మి వీఁ డిటు లభేద్యతఁ గ్రుమ్మరు చున్నలోక మా
పద్దశఁ బొందు మానుపునుపాయము నారసి చూడ నొండు లే
దిద్దనుజాధముం బొదివి ఽ యేపఱఁ బైపడి పట్టుకొందమే. 138

చ. అనవుడుఁ జాల మే లని దిశాధిపు లంపఱుఁ జేరి చుట్టు ము
ట్ట నమరవల్లభుండును గడంక దశాననుతేరిరాక క
ల్కినగతి మాతలిం గెలనికిన్ రథ మల్లఁ దొలంగి పోవ ని
మ్మని వెసఁ జొచ్చి పట్టుకొన ఽ నాయిత మై యతిసాహసంబునన్. 139

మేఘనాదుఁ డింద్రుని మాయాతిమిరమున ముంచి పట్టుకొనుట

క. ఒరసికొని పోవ నత్తఱి, సురసైన్యం బార్పుటయును ఽ జూచి తిమిరముం
గర మచ్చెరువుగ గ్రక్కునఁ, బరఁగించుచు నసురకొడుకు ఽ పఱతెంచె వడిన్.

క. మాయాతమమున మునిఁగిన, చాయల దివ్యాస్త్రజాలదళితాంగులఁ గాఁ
జేయుచు నాబృందారక, నాయకు డగ్గఱియె మేఘనాదుఁడు గడిమిన్. 141

క. తుహినంబునఁ బడినపయోరుహషండముమాడ్కి నమ్మరుత్పతి మాయా
పిహితతమోవృతలోచన,సహస్రుఁ డై యున్న నతనిసారథి నేసెన్. 142

ఉ. మాతలి మూర్ఛవోయిన నమర్త్యవిభుండు రథంబు డిగ్గి జీ
మూతగజంబు నెక్కి బలముం జలముం జెడి యాత్మసైనికా
రాతిభటప్రభేదవిదరస్థితి దీనతఁ బొంది యుండియున్
భీతి యెఱుంగ కుండ వెడబీరము సేయుచు నుండె వెండియున్. 143

చ. నిలువులు పడ్డయట్లు తననేత్రము లేమియుఁ గానలేమి న
గ్గలముగ బెగ్గలించుబలఘస్మరు నమ్ముల నొడు సేసి ని
ట్టల మగుడప్పి సోలుటయు ఽ డాసి దశాననందనుండు వి
చ్చలవిడిఁ బట్టి కట్టి జయశంఖముఁ బట్టఁగఁ బంచి యార్చుచున్. 144

రావణుఁ డింద్రునిఁ బట్టి లంకకుఁ గొనిపోవుట

చ. అరదముమీఁదఁ బెట్టుకొని యాతనిఁ దండ్రికిఁ జూపి యింక సం
గర మిసి యేటికిం జయము గైకొని పోదము రమ్ము నావుడుం
గరము ప్రియంబునం దనయుఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి త్రిలోకరాజ్యవి
స్ఫురణము నాకు దక్కె నని పొంగి దశాస్యుఁడు మిన్ను ప్రేయుచున్. 145

ఉ. మోదమునం దనూభవుని ముంగలిగా నడపించి తాను దు
ర్భేదబలాన్వితుం డగుచుఁ బింగలి గైచొన దేవకోటి శౌ
ర్యోదయులీలఁ గూడుకొని యొండొరుఁ బల్కుచు శక్రమోక్షణా
హ్లాదము గోరి పెంపున రయం బెసఁగం బఱతెంచి తాఁకినన్. 146

ఉ. ఎత్తెల గొందువిక్రుతుల నింపఱ ముంప తెఱుంగనట్లు యా
తత్తబడం బిఱిందివెసఁ దాఁకిన దీనికి సంభ్రమంబుమై
నిత్తల కేఁగుదేవలవ దేత్తెఱఁ బొమ్మని చెప్పి పుచ్చినం
జిత్త మెలర్పఁగా సుతుఁడు శీఘ్రమునం జనఁ దా నుదగ్రుఁడై. 147

క. బకమరి తిరిగిన నమరులు, పికపిక లై పోవ లావుఁ బెం పేర్పడ సే
నకు వెనుకై చనియెను లం,కకు దానవవిభుఁడు బాహుయోగరోద్ధతుఁడై. 148

ఆశ్వాసాంతము - (ప్రథమావిభక్తి)

మ. అతులౌదార్యుఁ డహీనశౌర్యుఁడు సముద్యద్ధైర్యుఁ డత్యంత వి
శ్రుతచారిత్రుఁడు సూరిమిత్రుఁడు జనస్తోత్రవ్యగోత్రుండు సం
భృతసత్కీర్తి పవిత్రమూర్తి యసుహృద్బృందార్తి నిర్వర్తి పూ
జితధీమంతుఁడు పుణ్యవంతుఁడు జయశ్రీకాంతుఁ డిమ్మేదినిన్. 149

క. సన్నాగచతురపథికుఁడు, జన్మవిశేషప్రసిద్ధసగరకులుఁడు భూ
భృన్మకుటఘటితచరణుఁడు, మన్మథనాథుఁడు రవీంద్రమందార మిలన్. 150

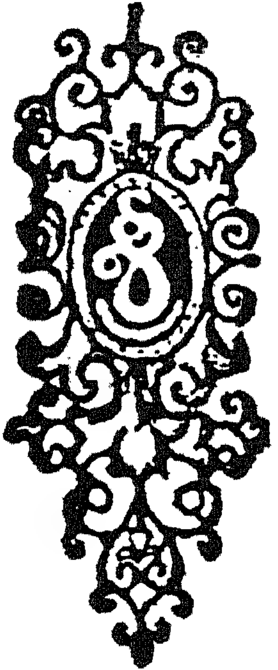
మాలిని. నిరుపమజయలక్ష్మీనిత్యవిస్తారవత్తుం
డరిబిరుదమహోత్సాహప్రతిక్షేమదత్తుం
డరుణకిరణదీప్తివ్యాప్తపద్మాయతాక్షుం
డురగశయనరేఖాయుక్తసంరక్షుఁ డుర్విన్. 151

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ
తిక్కన నామధేయ ప్రణీతం బయిన యుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబు
నందు షష్ఠాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

సప్తమాశ్వాసము

రంజకత్వచతురా
చారుఁడు వర్ణాశ్రమప్రచారుఁడు విద్యా
ధౌరేయుఁ డార్యవినుత
ప్రారంభుఁడు మనుమమానవాధీశుఁ డొగిన్.* 1

బ్రహ్మ యింద్రజిత్తు కోరినవర మిచ్చి యింద్రుని విడిపించుకొని వచ్చుట

క. అక్కడఁ గమలాసనుఁ డా, రక్కసుఁ డమరేంద్రుమీఁదఁ రాఁకయు సమరం
బెక్కుడుగఁ జేసియును హరి, యుక్కఱి పట్టువడి శోకయుం దెలియంగన్. 2

చ. విని మునిబృందముల్ గొలువఁ వేగమ లంకకు నేఁగుదెంచి య
ద్దనుజవిభుండు సేయునుచితప్రతిపత్తిఁ బ్రియంబు నొంది యా
తనిదృఢశౌర్యముం దనయుఁ ధైర్యమునుం గొనియాడి వెండి యా
యనిమిషనాథు గెల్చిన జయాలివిశేషము సూపి చెప్పుచున్. 3

ఆ. భువనములకు నెల్లఁ బ్రోదిగ శతమఖుఁ, డాను నిలుపుటయు నాతండు లేమి
సకలభూతములకుఁ సంకటం బగుటయు, నెఱుఁగఁ జెప్పువారిఁ యిచ్చ యెఱిఁగి.

చ. ముదమున నింద్రుబంధనవిమోక్షము సేయుఁ డభీష్టవస్తు వి
చ్చెద మదికోర్కి యేర్పడఁగఁ జెప్పుఁడు నా కనుచున్ సముల్లస
ద్వదనచతుష్టయుం డయినవారిజసంభవుఁ జూచి వాంఛిత
ప్రదుఁ డగు టాత్మలో నెఱిఁగిఁ రావణసూనుఁడు ప్రీతి నిట్లనున్. 5

క. కమలాసన విను నావి,క్రమమున వెల వెట్టి దేనిఁ గారుణ్యము సే
యుము నాకు శాశ్వతం బగు,నమరత్వం బనిన నతనిఁ గజుఁ డిట్లనియెన్. 6

క. ఆశ్వాసంబుగ బలికిన, విశ్వాసమునేసి మున్ను వేఁడితి కలదే
శాశ్వత మగునమరత్వం, బీశ్వరుఁ డొకరునిక తక్కఁ నితరుల కెందున్. 7

క. అనుడు నొకతెఱఁగు సెప్పెద, వినుఁ డని రావణసుతుండుఁ వినయవిశేషా
వనతశరీరుఁ డగుచు ని, ట్లనియెం గరకమలముకుళనాదరపరుఁ డై. 8

ఉ. ఆల మొనర్పఁగా వలయునప్పుడు వహ్ని నుపాస్తి చేసి యా
వేలిమి నొక్కతేరు ప్రభవించిన గ్రక్కున దాని నెక్కి దో

---

* ప్రథమావిభక్తి.

ర్లీల వెలుంగ నేఁగిన సురిప్రకరంబులచేత నెమ్మెయిం
గాలవశంబు నొందక యఖండితవిక్రమశాలి నయ్యెదన్. 9

ఉ. హోమసమాప్తి నుత్థితరథోత్తమ మొక్కటి దక్క నొంట సం
గ్రామము సేయఁబో నవియకాలముగా దుదిఁ గియ్యకొంటి నా
కీమెయి మేరవెట్టి వరగ మిమ్ము పరాక్రమలీల మెచ్చి నీ
వేమియు నీక పోక తగ గ వేనియుఁ బొ మ్మమరేంద్రు నిచ్చితిన్. 10

తే. అనుడు దరహాసచంద్రికాతనదువదన, కమలవనమున కభినవకాంతి యొసఁగఁ
జిత్రచారిత్రుఁ డగుదితిపుత్త్రపుత్త్రు, నర్థిఁగనుఁగొని యవ్వర గ మతని కిచ్చె. 11

చ. అడిగినయట్ల యిచ్చిన దశాననసూనుఁడు ప్రీతి మేన నె
ల్లెడ వెలిఁ బేర్చె నాఁ బులక గ లెంతయు వింతగ మ్రొక్కి పెంపు సొం
పడరఁ గులం బెలర్ప జనకానుమతంబున నాబలారికిన్
విడుగడ సేసె నప్డు దరవింధభవుండు ప్రమోద మందఁగాన్. 12

ఆ. అంబుజాసనుఁడు దశాననుఁ జూచి నీ, నందనునకుఁ ద్రిభువనముల నెగడ
నింద్రజిత్సమాఖ్య గ యిచ్చితి సుముఖులై, యుండుఁ డనియె దనుజులుల్లసిల్ల.

చ. అసురుల నిమ్మెయిం బ్రముదితాత్ములఁ జేసి పయోజసూతి సం
తోసమున నాకలోకపతిఁ గ దోకొని పోవునెడం దదీయవ
క్త్రసరసిజంబు లజ్జ యనురాత్రి గడుం జెడి యున్కిఁ గిం గృపా
రసపరుఁ డై హితార్థ మధురస్ఫుటసత్యమృదూక్తి ని ట్లనున్. 14

చ. తమతమదుష్కృతంబు సుకృతంబును నాపదయున్ శుభంబు లై
తముఁ దటె రైనఁ బొందు నది గ దప్పునె సాధ్వి నహల్యఁ గోరి గా
తమునికిఁ దప్పి తీ వకటతత్ఫల మీయశుభంబు దోషసం
గమవినివృత్తికై యొకమఖం బొనరింపుము విష్ణుతుష్టిగన్. 15

క. అని చెప్పి పోవుటయు న, య్యనిమిషవల్లభుఁడు విష్ణుయాగం బొనరిం
చి నిఖిలదురితరహితుఁ డైన, చనియెఁ ద్రిదివంబునకు విశాలవిభూతిన్. 16

మ. అనినం జిత్తము చోద్య మంద రఘువంశాధీశ్వరుం డిట్టు లా
తనికిన్ బీరము సెల్లెఁ గాని యెచటం గ దద్విక్రమక్రీడ మా
న్ప నొకం డైనను జాలఁడే యనుడు భూపాలాగ్రణిం జూచి య
మ్ముని మందస్మితసుందరుం డయి మనోమోదంబుతో ని ట్లనున్. 17

రావణుఁడు కార్తవీర్యునితోఁ బోరాడి చెఱఁబడుట

ఉ. నిర్జితశత్రుఁడున్ భువననింద్యచరిత్రుఁడు నైనరావణుం
డూర్జితవిక్రమస్ఫురణనుర్విఁ జరించుచు మించి యేచి శౌ
ర్యార్జనలోలబాహుమహిమాస్పదుఁ డై చనునాసహస్రబా
హార్జును పెంపుసొంపు హృదయంబున నైఁపక వచ్చె నాజికిన్. 18

తే. అరుగుదెంచి మాహిష్మతీపురము సుట్టి, వేగ పోరికి నృపును వెడలు మనుచు
రావణుఁడు వచ్చె నలఁతులఁబోవఁడనుచు, గోపురాంగణస్థితజనక్షోభ మెసఁగ. 19

క. పన్ని బహిరంగణంబున, నున్న నసంభ్రాంతిగతి సముచితమ్ముగ నా
సన్ను లయి మంత్రు లిట్లని, రన్నరపతి పెంపునకు భయం బెద లేమిన్. 20

చ. అధిపతి వీట లేనిసమయంబున సంగరకాంక్షతోడ ని
ట్లధికబలంబులం గొని వృథాతిశయంబుగ నేఁగుదెంచి యి
వ్విధమునఁ బన్ని నీ వనృతవిక్రమముం బ్రకటించుకంటె నం
బుధినడు మైన నీపురికిఁ బోయి యొదుంగుట చాల మే లగున్. 21

చ. అనుబలుమాట లియ్యకొని యద్దనుజేశ్వరుఁ డాతఁ డున్న వాఁ
డని యని సేయు వేడుక రయంబున వచ్చితి నెందుఁ బోయె మీ
జనపతి లావు నాదుభుజశక్తియు నించుక తూఁచి చూడ నేఁ
జన నెఱింగించి యియ్యెడకుఁ జయ్యనఁ దోకొని రండు నావుడున్. 22

ఆ. ఆతని పెంపుఁ గలిమి యయ్యమాత్యులు దమ, నెమ్మనముల మెచ్చి నృపతివృత్త
మున్నరూపు సెప్పి యున్నరభోజను, నిచట నునుత మనుచు నిట్లు లనిరి. 23

క. వారువము నెక్కి వనితలు, గారవమునఁ గొలువఁ గంతుకైవడి వెడలం
జేరక యంతంతను బరి,వారము నిలువఁబడ వర్షవరపరివృతుఁ డై. 24

క. సరసకవివిటవిదూషక, పరిహాసకగాయకాదిపరిజనములు వే
సరటపయి మేలు దొలఁకెడు,తురగము నెడఁ దూలఁ గాంతిసొలఁకాడంగన్.

ఉ. చూడ్కికిఁ బండు వై ముదము పొంపునఁ జూపఱు సొక్కుచుండ ని
మ్మాడ్కి నరేశ్వరుం డరిగె మాపటికిం జనుదెంచు నాతనిం
దోడ్కొని తేరఁ బూను టిది దుర్వినయం బగుమాకు రాజులన్
వేడ్కమెయిం జరింపఁ జని వీటికి రమ్మని పిల్వవచ్చునే. 26

క. నటదలికులశుకపికసం,కటలీలోద్యానములను గమనీయసర
స్తటినీతటాకముల నుత్కటకౌతుకవృత్తి నాడుఁ దరుణులుఁ దానున్. 27

క. ఎయ్యెడ నిలుచుట యెఱుఁగము, యియ్యెడ నేఁ డీవు విడియు మెల్లియతనితో
నియ్యకొని యెల్ల భంగులఁ, గయ్యము సేయంగఁ దలఁపు గలిగినయేనిన్. 28

ఆ. వేగపడకు మనుజవిభుచేతిబలుపును, జాతు గాక యనిన శూరరేఖ
నగుచు మంత్రివరులమొగములు గనుఁగొని, యిట్టు లనియె దానవేశ్వరుండు.

ఉ. ఏపున నేను వచ్చుటయు నిచ్చట నిల్చుట కోహటించుటల్
మీపతి యెక్కడేనిఁ జన మిన్నక మాటలు పేర్చినన్ రణా
టోపము మాన నేర్తునె కుటుంబసమేతము డాఁగె నాతనిం
జూపరు మీరు నింకఁ దలఁసూపఁ డతండును బోయి వచ్చెదన్. 30

క. మెలఁగుదెస మెలఁగి క్రమ్మఱు, తల నొకమరి యేమఱించి దాడిమెయిన్ దో
ర్బలము మెఱసి పై పడి నా, చలము నెఱపి పోదు మీకుఁ జాటితిఁ జుండీ. 31

క. అని దుర్మాదాంధకార,మ్మునఁ గానక బిట్టు వలికి పోయెను గలని
స్వనకోకిలకర్బురకా,ననరేఖావంధ్యవింధ్యనగమున విడియన్. 32

మ. చని దైత్యేంద్రుఁడు తత్ప్రదేశమునఁ జంచత్కాంచనాంభోజధూ
ళినితాంతప్రవిలిప్తహంసకుల కేళీజాతసంధ్యాభివం
దనలోలవ్రతిజాలమాగ్ధ్యమున మోదస్థానమై లోకపా
వనతం బేర్చిననర్మదం గని మృదుస్వచ్ఛందలీలారతిన్. 33

తే. నెమ్మి మజ్జన మొనరించి తమ్మివిరులు, సాలఁ గోయించి హృద్యవిశాల మైన
పులినతలమున శివలింగ పూజసేయఁ,దొడఁగె నట నర్జునుండును బడఁతిపిండు. 34

క. వనకేళీకౌతూహల,మునఁ దగిలినయట్టివారు ముదితహృదయులై
వనిఁ బరిచితస్థలములకుఁ, జని హృద్యవిహారతంత్రచాతుర్యమునన్. 35

మ. లలితక్రీడమెయిన్ సముత్కటమదోల్లాసంబునం బెక్కుభం
గులఁ జేతోరమచూతపోతలతికాగుల్మప్రదేశంబులం
గలయం గ్రుమ్మరి [1]పొడ్మునుం జెమట నంగంబుల్ నవాంకూరసం
కలనాశోభితవల్లరీనిభములై క్రాలంగ రాగిల్లుచున్. 36

క. ముదమున జలకేళికి నర్మదకుం జనుదెంచి లలితమకరవిహారా
స్పదతత్ప్రవాహమున నిం,పొదవఁగ నాడునెడ నధిపుఁ డుల్లాసమునన్. 37

తే. బాహువులు సాఁచిపడమరపాఱుచున్న,యాతరంగిణిఁ బోకుండనాఁగుటయును
నెదురుదొట్టిదశాననుఁ డీశుఁబూజ, సేయునెడముంచికొనియెనచ్చెరువుగాఁగ. 38

క. రావణుఁడు సంభ్రమంబున, దేవార్చనకొఱఁతతో నది వెడలి కలయన్
భావించి యెదురు క్రమ్మెడు, నావెల్లువఁ జూచి విస్మయం బెదఁ గదురన్. 39

క. తూర్పుదెస వచ్చు నీనది, దర్పంబున నెదురురాఁ గతం బేమియొ మీ
రేర్పడ నెఱిఁగి రం డని, శూర్పణఖాభ్రాతచరులఁ జూడఁగ నంపెన్. 40

ఆ. వార లరిగి విభుఁడు వామలోచనలును, జలవిహార మర్థి సలుపు చునికి
చూచి వచ్చి యానిశాచరవల్లభు, నెదుర నిలిచి మ్రొక్కి యిట్టు లనిరి. 41

క. దేవా దేవర పంపిన, నీవెల్లువ తెఱఁ గెఱింగి యేతెంచితి మె
చ్చో వినఁగఁ జూడఁ బడయమ,యావిధ మద్భుతరసావహంబై యుండెన్. 42

ఉ. భూరిబలాభిరాముఁడు విభూషణభూషితమూర్తి కామినీ
స్మేరముఖేందుబింబముల చెన్నున నుజ్జ్వలచంద్రలోకకే
లీరతి నున్నచందమున లీలమెయిన్ సలిలావగాహన
స్ఫారకుతూహలుం డయి విశంకత నొక్కఁడు కేలి సల్పెడున్. 43

1. పొడ్ము. హరివంశము : ఎఱ్ఱన.

క. ఆతతబహుబాహుం డగు, నాతఁడు సేతులఁ బ్రవాహ మాఁగిన మరలం
దోతెంచె నావుడును విని,వీతభయుండు కార్తవీర్యవిభుఁ డని యెఱిఁగెన్. 44

చ. ఎఱిఁగి కరంబు వాంగి కడు నేకత మిట్లగపడ్డచో నతం
డెఱుఁగక యుండ ముట్టికొని యే పడఁగించెద నంచు మంత్రులం
దఱకు నెఱుంగఁ జెప్పికొని దానవుఁ డున్మదుఁ డై చనంగ న
త్తఱి నరుణాభ్ర మస్థిమయధారలతో దివిఁ దోఁచె ముందటన్. 45

ఉ. దానికి శంక సేయక యుదగ్రరణోత్సుకుఁ డైనయట్టియా
దానవవల్లభుండు బలదర్పసముత్కటసంకులంబుగా
సేనలు ముందటం దఱుమ శీఘ్రత మేదిని సంచలింపఁ గాం
తానిచయంబుఁ గంచుకివితానము బెగ్గిల బిట్టు ముట్టినన్. 46

మ. వనితాబృందములోన నున్నపతి తీవ్రక్రోధుఁ డై గంగ గా
హనకేళిం బిడియేనుఁగుల్ వాదువ మోదాయత్త మై యుండి గ్ర
క్కున నన్యద్విపదానగంధమునకుం గోపించునైరావతం
బును బోలెన్ మదు వల్లి వెల్వడి రణప్రోత్సాహయోగ్యస్థితిన్. 47

క. కట్టాయితమై యువిదల, నిట్టుండుఁడు వెఱవ కిచట నిదె వచ్చెద నన్
ముట్టినదానవులను బలి, వెట్టెద నర్మదకు ననుచు భీకరవృత్తిన్. 48

చ. అతఁడు వినూత్నరత్నరుచిరాంగద మై వివిధాయుధప్రభా
న్వితమగుబాహుసంఘమ యనేకముగాఁ బటువిక్రమక్రమో
ద్ధతి దితిసూనుసేనల మదం బఱె నడ్డడఁ దూలఁ దోలె ఘో
రతిమిరపుంజభంజనకరప్రకరుం డగుభానుకైవడిన్. 49

క. తెరలినబలములఁ గని యుద్ధురవృత్తిఁ బ్రహస్తుఁ డతనితోఁ దలపడియెం
గరి కేసరి హరిణము పులి, నురగము గరుడిఁ దలపడ్డయియొ ప్పనురంగన్. 50

క. తాఁకి ముసలమున వ్రేసిన, వీఁక నొడిసిపట్ట నతఁడు వెసఁ దిగిచిన నా
రోఁకలి తనచే వచ్చిన, నాఁకగొనక దాన నసుర నడిచెం గడఁకన్. 51

ఉ. ఆటున మూర్ఛవోయినఁ బ్రహస్తుఁ గనుంగొని యింకఁ దాఁకినం
గీటడఁగించు నర్జునుఁడు గేవలుఁడే యని భీతచిత్తులై
మేటిమగల్ సలం బెడలి మేమెయి మార్కొన లేక పాఱినం
గాటుకకొండవోలె దశకంఠుఁ డెదిర్చె మహీమహేంద్రునిన్. 52

ఉ. వీరగుణాభిరాము లగువింశతిబాహుసహస్రబాహు లా
తారకకార్తికేయులవిధంబున నాబలనిర్జరేశ్వరా
కారత నమ్మురాచ్యుతుల కైవడిఁ బెద్దయుఁ బ్రొద్దు మేమెయిం
బోరిరి చూచు ఖేచరులు భూరిబలంబుఁ జలంబు మెచ్చఁగన్. 53

క. లావఱి వివిధాయుధముల, భూవిభుఁడుం దాను నట్లు పోరి యలసి వీ
రావేశ మడర జయకాం,క్షావశుఁడై రావణుండు గదఁ దమకమునన్. 54

మ. మది శంకింపక ముట్టి విక్రమరసోత్సాహంబునన్ భూవిభున్
గద వ్రేయంగ నతండు పైపడి భుజాగర్వంబునం బట్టె నా
రదుఁ డార్వం బరికాఁడు నిర్భయతఁ జేరం జూచినం బట్టెను
న్మదశుండాలములీల దిక్కలితనామశ్రావణున్ రావణున్. 55

క. పట్టి యిరువదికరంబులు, గట్టిగ వీఁపుపయి మోపుగాఁ బెట్టి తగన్
బెట్టు మెడవట్టుకొనితుది, ముట్టినమగఁటిమి నభంబు ముట్టఁగ నార్చెన్. 56

ఆ. నృపవరేణ్యుఁ డిట్లు రిపుఁ బట్టు వఱిచి కం,చుకిగణంబు నల్లఁ జూచి యొకనిఁ
బిలిచి యోరి వీనిఁ బెడకేలితోన త్రె,మ్మని సముద్ధతముగ నప్పగించి. 57

క. తరుణీజనము వినోదపుఁ, బరివారము మున్నునడవఁ బనిచి పిఱుం దై
పురమున కరుగ నిజప్రభు, పరిభవముం జూచి దైత్యభటకోటి వడిన్. 58

క. నిలునిలు విడువిడు మంచును, బలువిడిఁ గూడుకొని పిఱుఁదఁ బఱతెంచిన న
మ్ముల నోడు సేసి యందఱ, నిలిపె విజయలక్ష్మిసొంపు నెలకొన నెలమిన్. 59

క. తనకొలఁది యెఱుంగక యీ, దనుజుఁడు వనితావినోదతత్పరు నన్నుం
జెనసె నని యుగ్గడించుచు, ననిమిషరిపుమీఁదఁ బోరిఁ గోటూతుం బెలయన్. 60

తే. ఎదురువచ్చినమంత్రుల కెగ్గు లెన్ని, చూపి చెప్పుచు నివ్విరోధికోపమునకు
నుపశమం బెట్లు సేయుదునొక్కొ యనుచుఁ, బురిగికిఁ జనిమందిరాంగణభూమి నిలిచి.

క. పొంపిరివోయెడుతనయను, కంపాతిశయమునఁ బంక్తికంధరు నెట్లుం
జంపం జాలక రోషము, పెంపునఁ గారాగృహమునఁ బెట్టఁగఁ బనిచెన్. 62

క. మనుజపతి యివ్విధంబునఁ, దనచెఱయింటికిని ద్రుచ్చుఁ దప్పన నొప్పిం
చినయట్టుల మదిని సరకు,గొనక మఱచి యున్నయెడను [1]గొన్నిదినములకున్. 63

పులస్త్యుఁడు కార్తవీర్యుని వేఁడుకొని రావణునిచెఱ విడిపించుట

మ. దనుజేంద్రుండు సహస్రబాహువిభుచేతం బద్ధపాటంతయున్
విని మాహిష్మతికిం బులస్త్యుఁడు గడున్ వేగంబ యేతెంచి య
జ్జనపాలుం గనినన్ యథోచితముగా సత్కారముల్ సేసి వ
చ్చినకార్యం బెఱిఁగింపుఁ డన్న నతఁ డౌచిత్యంబు మై నిట్లనున్. 64

చ. అలవి యెఱుంగ నేరక దశాస్యుఁడు లోకముతోడివానిఁ గాఁ
దలఁచి జితాఖిలాఢ్యుఁడఁ గోదాయని నచ్చి కడంగి వచ్చి సం
కలియకుఁ జొచ్చె వానిఁ బలుకం బని లేదటు లుండె నింతలం
తలుపను లెల్ల నీకు భుజదర్పముగాఁ గొన నేర్పు సాలునే. 65

క. ఆక్రమసంచిత మగుభూ,చక్రం బుదయాస్తశైలసహితంబుగ ని
ర్వక్రపరిపాలనస్థితిఁ, జక్రము చెల్లించుపూజ్యసామ్రాజ్యమునన్. 66

1. కొన్ని-కి రూపాంతరము.

క. తుదిముట్టి యున్న నీ కోర్కెఁ, దెదురే యది గాక పగఱ యే పడఁగినఁ ద
ప్పు దలంప నిదియ కడు నొప్పిద మగు నినుబోఁటినృపులకెం పున కరయన్. 67

చ. నలినజుఁ డైన బ్రహ్మకును నాలవవాఁడు దశాననుండు ని
ర్మలగుణశాలి వీఁడు మనుమం డని చెప్పఁగ నాకు సిగ్గగుం
బలుకులు వేయు నేటికిఁ గృపాపరతాస్తుతి పక్క వీని మం
దల విడు నాకుఁగా నృపతిధర్మవిచక్షణ పుణ్యవీక్షణా. 68

చ. అనవుడు నట్ల చేయుదు మహాత్మ భవద్విపులాంతరంగమో
దన మగుదానిఁ జేయఁ గని ధన్యుఁడ నైతి దశాస్య వేగ తో
డ్కొని చనుఁ డన్న నానృపతికుంజరుమంజుమృదూక్తిఁ జిత్తరం
జన మగుచున్ మొగం బలర సంయమి దీవన లిచ్చి మెచ్చుచున్. 69

తే. దనుజవల్లభు విడిపించుకొని పులస్త్యుఁ, డరుగ లజ్జావనతుఁ డగుచు నతఁడు నతని
ననుపఁబోయిన సానునయంబుగాఁగ, బుద్ధిఁ దగఁ జెప్పి లంకకుఁ బుచ్చి చనియె. 70

రావణుఁడు వాలిచే భంగపడి యతనితో మైత్రి చేయుట

ఉ. రావణుఁ డివ్విధంబునఁ బరాజయ మందియు లంకలోనికిం
బోవుడు నంతయున్ మఱచి భూవలయంబునఁ దొంటియట్ల నా
నావిధదుశ్చరిత్రము లొనర్చుచుఁ గ్రుమ్మరి యొక్కనాఁడు వి
ద్రావితశత్రుభూరుహచరప్రభు వాలి నెదుర్చ వేడుకన్. 71

శా. కిష్కింధానగరంబు పై నరిగి సుగ్రీవాదు లెల్లన్ రణా
విష్కారోద్యమతీవ్రు లైనఁ గని తద్విక్రాంతి మానంగ మ
స్తిష్కంబున్ రుధిరంబు మాంసమును ధాత్రిం గూల్చ నుంకించియున్
దుష్కర్మం బగు వాలిలేమి నని చేతోవృత్తి నూహించుచున్. 72

క. పడుచుం బైదలు పన్నినఁ, గడపి చనక చిఱుతతోడి కయ్యమునకు నేఁ
గడఁగుట తగ దని యాయని, విడిచి దశాననుఁడు వారు విన నిట్లనియెన్. 73

క. మీలోనఁ గూడుకొని రాఁ, డాలం బాలంబు సేసి యది యెట్లొకో తాఁ
జాల నని చెప్పఁగా క, వ్వాలికి జాఁగినను బోవవచ్చునె నాచేన్. 74

చ. అనవుడు సూర్యసూనుఁడు దశాననుఁ గన్గొని నీవు నన్ను మె
చ్చనికత మేమిటం గొలఁది సాలనె వాలిని గూర్చి వచ్చి తే
యనికిఁ గడంగినన్ బిరుదు లైనమగల్ గని వీరు గారు నా
కనియు నెఱుంగ కిట్లు భయ మంది తిసీ వెడమాట లేటికిన్. 75

శా. నా కిట్లెంతయు నీడఁ బోయితి జగన్మాన్యుండు నా నొప్పునా
నాకేశ ప్రియనందనుం జెనసి మానప్రాణముల్ గావఁగా
నీకుం దీరనె యిప్డు దక్షిణపయోధిన్నిటం గృతస్నానుఁ డై
యేకాంతంబున నుండుఁ బొమ్మనినఁ బోయెం బుష్పకారూఢుఁ డై. 76

మ. దనుజేంద్రుండు మదుద్గతిం జని సముద్రస్నానసంజాతశు
ద్ధి నితాంతామలచిత్తనిశ్చలసమాధివ్యంజితానందమీ
లనసంభావితలోచనుం గపికులశ్లాఘాత్ము నవ్యాసవిం
గను తన్మూర్తినివృత్తవిక్రమకళాకౌతూహలస్ఫూర్తినై. 77

వాలి రావణునిఁ జంకలో నిఱికించుకొని నాలుగుసముద్రములను ముంచుట

క. ఎదురెదురను ముదలింపఁగ, మదిఁ గొంకి పిఱిందివలన మందగతిం జే
రెద నేమఱి యున్నెడఁ బట్టెద ననువగఁ బుష్పకంబు డిగి వచ్చుతఱిన్. 78

క. రావణునుద్యోగమునకు, దైవము ప్రతికూలమైనఁ దత్త్వనిదిధ్యా
సావేశవిరాముం డై, యావనచరవిభుఁడు గన్నులర విరియంగన్. 79

క. కడకంటఁ జూడ్కి దశముఖుఁ, బొడగని సంభ్రమము లేమిఁ బొంచి నతనిఁ దాఁ
బెడమఱి చూచుట యుడిగి మగుడ నేత్రము లల్ల మూసికొని చిత్తమునన్.

క. వంచన నను నియ్యెడ ని, ర్జించుతలంపునను నసురసేరెదు నే భం
జించెదఁ బాపాత్ముల నొ, ప్పించుట ధర్మంబ యనుచుఁ బిఱుఁ దారయుచున్. 81

క. ఉన్నయెడన్ మునివ్రేళులఁ, దిన్ననినడ నసురపతి పదిలుఁడై చేరం
గొన్నియడుగు లరిగి యదరి, యన్నగచరనాథుపై రయంబునఁ బడియెన్. 82

క. వెనుకకు మొనసి కరంబునఁ, బెనఁచి తిగిచి నిఖిలలోకభీకరుఁ డగున
ద్దనుజేంద్రు ననాయాసం, బునఁ జంకిట నిఱికి యింద్రపుత్త్రుఁ డచలుఁడై. 83

చ. ఎఱుఁగనియట్ల యున్న నసురేశ్వరుఁ డప్పుడు గాలుఁ జేయు లా
వఱి రభసంబునం గుదుప నక్కడ నిక్కడ నూడఁ జూచి మై
గిఱుపఁగ నవ్విశక్తి యెఱిఁగించుట నెమ్మదిఁ గోరి వానిమై
సుఱసుఱ స్రుక్క నొక్క బలసూదనసూనుఁడు ప్రక్కదాపునన్. 84

చ. చదియఁగ నొత్తి యెత్తికొని శాతనఖంబులఁ గ్రూరదంష్ట్రలన్
వదనములన్ కరీరమును వారక వ్రచ్చుచు మేనిగాలిఁ దో
యదములు దూలఁ బశ్చిమదిగంబుధికిం జనియెన్ రయంబునం
జదల భుజంగమగ్రహణచారుసుపర్ణవిలాసభాసి యై. 85

చ. చని దనుజేశ్వరుండు దనచంకన యుండఁగఁ దజ్జలంబులన్
మునిఁగి శమంబుమై నియమముల్ దగఁ దీర్చి క్రమంబుతో నుద
గ్వననిధిఁ బ్రాక్పయోధిఁ గపివల్లభుఁ డట్టుల చేసి యశ్రమం
బున నిజపట్టణోపవనభూమికిఁ దెచ్చి సుఖోపవిష్టుఁ డై. 86

వాలిచే భంగపడి రావణుఁ డతనితో మైత్త్రి చేయుట

శా. కోపం బాఱినఁ జంక వాపి ధరణిం గూర్చుండఁగాఁ బెట్టి ని
ష్పాపోల్లాసకటాక్షు మల్ల నొలయం బ్రౌఢస్మితజ్యోత్స్నల

జాపూరావృతతన్ముఖాబ్జములపై । సాంద్రంబుగాఁ జూపి ని
ర్వ్యాపారామరసుందరీప్రకరగర్వస్రావణున్ రావణున్. 87

క. కనుఁగొని యచ్చట నప్పుడ, కనినట్టులు సంభ్రమించి । గారవమున న
వ్వనచరవీరశిఖామణి, దనుజపతికి నిట్టు లనియెఁ । దదభిముఖుం డై. 88

క. ఎందుండి రాక యిక్కడి, కెందులకుం బోక యిచట । నేకార్యము సే
యం దలఁచి నిలిచి తప్పని, విందము నీ వింటికడకు । విచ్చేయు తగన్. 89

క. అనవుడు వెలవెలఁబాఱువ, దనములు వెడ వాంచి యెత్తి । దశముఖుఁడు గపీం
ద్రునిమోము దీనదృష్టిం, గనుఁగొని గద్గదిక నెలుఁగు । గడలుకొనంగన్. 90

మ. తగు నీ కే మని పల్కుదున్ విను భుజాదర్పంబునన్ మాఱు లే
క గిరీశున్ గిరితోన యెత్తి సురలోకస్వామి జంభారి గా
సిగ బంధించి జగత్త్రయంబును బరుల్ । సేయన్ విజృంభించి గ
ర్వగరిష్ఠుం డగునన్ను నిద్దెసకుఁ దేరం జాలుటన్ వాసవీ. 91

చ. అనవుడుఁ గౌఁగిలించి దనుజాధిపతిం దగ గారవించి తో
కొని పురి కేఁగి తత్తదనుకూలచరిత్రములన్ సఖిత్వరీ
తి నడపి తానుఁ దమ్ముఁడు నతిప్రియభాషలచేఁ బ్రసన్నుఁ జే
సిన నతఁ డాకపీంద్రవరుచెల్మికిఁ బల్లవితాంతరంగుఁ డై. 92

ఆ. వివిధ కేలిఁ దగిలి । వేడుకఁ గతిపయ, దినము లందు నిలిచి । దివ్య మగుటఁ
దోన వచ్చియున్న మానితనిజవిమానమునఁ బ్రీతిఁ దనపురమున కరిగె. 93

క. లీల నటు లసురవల్లభుఁ, గేలీపాత్రంబుఁ జేసి । క్రీడించినయ
వ్వాలి భవదస్త్రమున కర, సాలియుఁ జాలమి నుతింపఁ । జాలదె యెందున్. 94

క. అని మునిపతి యివ్విధమున, దనుజపతిం జెప్ప రామధరణీపతి తి
న్ననినవ్వు మెఱయ నాతని, వినితిమి యిఁక నొకటి వినఁగ వేడుక యనుచున్. 95

క. ఏమియొకో నన్నడిగెడు, నీమానవనాథుఁ డంచు । నెద నూహింపం
గా మునిజనవల్లభుతో, రామనృపతి కౌతుకస్ఫురణ నిట్లనియెన్. 96

హనుమంతునిజననాదివృత్తాంతము

క. కొంత యెఱుంగుదుఁ బవనజు, వింత దివిజరాజతనయువిక్రమము హనూ
మంతునకు వాలికిం గల, యంతర మేకొలఁదియొకొ చరాచరవేదీ. 97

ఆ. అనిన నాంజనేయు । నతులబలము విన, వేడ్క నేసె నితఁడు । విస్తరించి
కలతెఱంగు సెప్పవలయు నా కని ముని, యిట్టు లనియెఁ బ్రీతియెసక మెసఁగ.

శా. వాలిం గీలియు వాయుపుత్త్రుసరియే । వాఁ డాత్మశక్తిజ్ఞుఁ డై
యీలోకంబులు గెల్తు నే ననిన మా । ఱెందుం గలండే మహీ
పాలాగ్రేసర వానివర్తనముఁ జెప్పం జిట్టలావిక్రమ
శ్రీలోలుల్ భవదీయసన్నిధిఁ బ్రశంసింపం దగుం జెప్పెదన్. 99

చ. సురగిరిసానుదేశమున ॥ సుస్థిరసంపద నుల్లసిల్లు కే
సరి యనువానిభార్య గుణశాలిని యంజన నాఁగ నొప్పుసుం
దరి యనిలప్రసాదమున ॥ ధర్మవిధిజ్ఞ మహనీయమూర్తి వి
స్ఫురితుఁ గుమారుఁ గాంచె బరిపూర్ణతపోమహిమాభిరామ యై. 100

ఉ. ఆతనిరక్షణంబున సహర్నిశముం దగ సావధాన యై
[1]యేతరుపండు లొప్పు నవి ॥ యేటి వనంబునఁ దెచ్చి యిచ్చుచుం
బ్రీతిఁ జరించుచున్నెడఁ గపిప్రవరార్భకుఁ డొక్కనాఁడు ప్ర
ద్యోతనబింబముం బొడుచుచుండఁగఁ జూచి సముత్సుకాత్ముఁ డై. 101

చ. ఫల మనుబుద్ధిఁ బుచ్చికొనఁ ॥ బాఱె నభంబున వాయుదేవుఁడుం
సలిలకణార్ద్రితం గిరణజాలము వేఁడిమి దాఁక కుండ నే
వలనను దాన యై పొదివి ॥ వచ్చెఁ దనూభవు నాఁడె పర్వ మై
జలరుహమిత్త్రుఁ బట్ట రభసంబున [2]రాహును జేరె నత్తఱిన్. 102

క. ఆసైంహికేయుఁ డర్క, గ్రాసాపరవృత్తి వచ్చు ॥ కపిఁ గనుఁగొని సం
త్రాసభరితమానసుఁ డై, వాసవుకడ కేఁగి ఖిన్నవదనుం డగుచున్. 103

క. రవిశశిబింబగ్రహణో,త్సవ మెల్లను నాకు మున్నొసఁగి యొప్పుడుఁ జె
ల్ల విడిచి యుండుదు నేఁ డొకఁ, డవార్యవిక్రముఁడు వచ్చె ॥ నర్కునిఁ బట్టన్.

మహా. అనినం గోపించి యింద్రుం ॥ డఖిలభువనమర్యాద లయ్యైవిధిం ద
ప్పనిభంగిం జొప్పుతో నేర్పడ నడవఁగ నా ॥ పంపు గానీక యెవ్వం
డినబింబగ్రాహి యై యయ్యెడకు మునుమున్నె ॥ నేఁగుదెంచెం దదంగం
బనఘా మద్వజ్రధారాహతిఁ బొడిపొడి సేయంగ నే వత్తు నంచున్. 105

మ. అనికిం బూని కరీంద్రు నెక్కి చనుజంభారాతికిన్ ముందటం
జని తద్బాహుపరాక్రమంబున మహోత్సాహంబుతో సింహికా
తనయుం డాకపిబాలుపై నడరి యుద్యద్విక్రముం డైన యా
తనియాటోపము నోర్వఁజాలక విభీతస్వాంతుఁ డై పాఱినన్. 106

తే. ఎగచికొనిపోయి కపి దివిజేంద్రదంతి, వెనుకసొర నంటఁ దఱిమిన నమనములోన
మెచ్చియును దనచేసినమేర తప్పు, నని తలంచుచు మృదురోషుఁ డై యతండు.

క. భాసురమగువజ్రంబున, వ్రేసిన హనుదేశ మర్ధవిదళిత మైనం
గేసరితనూభవుఁడు మూర్ఛాసంగతుఁ డై ధరిత్రిఁ ॥ జాఁగం బడియెన్. 103

క. తనవచ్చినపని దీఱిన, ననిమిషపతి నాకమునకు ॥ నరిగెఁ దనయునిం
గనుఁగొని వేదనఁ బొంది పవనుఁ డప్పుడ యుడిపెఁ దనదుసవర్తన మెందున్. 109

ఆ. జగములందు వాయుసంచార ముడిగిన, సకలజీవశోకసంకటంబు
పుట్టుటయు విరించి ॥ పురుహూతవరుణాది,సురులు బలసి కొలువసరుగుదెంచె.

1. తరువు. ప్రథమైకవచనప్రత్యయలోపము. 2. రాహువు. ప్రథమైకవచనప్రత్యయలోపము.

క. మాత్సర్యము ప్రాణంబు చి,కిత్సిత మగునొక్కొ వీనికిఁ బ్రణ మనుచుఁ దా
వాత్సల్యంబునఁ బుత్త్రకు, నుత్సంగమునందుఁ దాల్చియున్న సమీరున్. 111

క. కనుఁగొని కరుణాపూరిత, మనస్కుఁడై యక్కటకటా మారుతుఁడు సుతా
ననస క్తలోచనుం డై, మనవచ్చుటఁ గానఁ డనుచు మక్కువతోడన్. 112

శా. చేరం బోవుటయుఁ సమీరుఁడు సురశ్రేష్ఠుఁ నిరీక్షించి దు
ర్వారాంతఃపరితాప మేది తనయుం ♦ వక్షోగతుంగా సమా
చారప్రౌఢత నెత్తికొం చెదురుగా ♦ సద్భక్తిమై నేఁగి లో
కారాధ్యం బగుతత్పదాంబుజయుగం ♦ బర్పించె నానమ్రతన్. 113

క. వనజాసనుండు ఫాలం,బునఁ గేలిడ వొంద నెత్తి ♦ పొదివి భుజము నా
తనిమ స్తకంబు వక్షం,బునఁ జేర్చి కృపాతిరేకమున గాఢముగన్. 114

క. పశ్చిమదిశచందంబున, నిశ్చేష్టుం డయినబాలునిం జూచుడు వాఁ
డాశ్చర్యంబుగ నపుడ పు,నశ్చైతన్యాగమంబునం దెప్పిఁటిలెన్. 115

క. దర్శనమాత్రన శోకవి,మర్శకుఁడుచిత్తుఁ డయ్యె ♦ మారుతి బాహా
స్పర్శమునఁ బ్రబలదురితని,కర్షుఁడు ప్రణనిర్వికారుఁ ♦ గా నొనరించెన్. 116

చ. తనయుఁడు నేఁడు దేఁటిన ముదంబునఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి యంబుజా
సనునకు మ్రొక్కఁ బంచి వికసద్వదనుం డయి వాయుదేవుఁ డెం
దు నిఖిలదేవకోటి పరితోషవిధాయక మైనయాత్మవ
ర్తన మొనరంగఁ జేసె నమరప్రభుచిత్తము పల్లవింపఁగన్. 117

చ. కమలభవుండు దేవతలఁ ♦ గన్గొని మారుతిఁ జూపి దేవకా
ర్యమునకుఁ గా జనించె నితఁ ♦ డద్భుతవిక్రమశాలి రామనా
మమున వెలింగి లాఘువసమాజవిభూషణ మైనకేలిజ
న్మమున దశాస్యుదుర్మదము ♦ మాన్పునెడం బనిసేయు శార్ఙ్గికిన్. 118

క. కావున మీ రందఱు సం,భావించి వరంబు లొసఁగి ♦ పవనునకుఁ బ్రమో
దావేశము లోకహితముఁ,గా వీనిఁ గృతార్థుఁ జేయఁగాఁ దగు ననినన్. 119

ఆ. వాసవుండు తనదువక్షస్థ్సలంబునఁ, గ్రాలు సురభికుసుమమాల యర్థిఁ
గపికుమారుచారుకంఠభాగంబున, నాదరార్ద్రహృదయుఁ ♦ డగుచుఁ బెట్టి. 120

క. హనువున మత్కులిశము దాఁ,కినచో నెలుకవడి వీనికిం దొడ వగుచి
ట్టునికిఁ దగ హనుమంతుం, డనుపే రిచ్చితిఁ బ్రసిద్ధ ♦ మై పెం పొనరన్. 121

క. కులిశము మొద లగునాయుధ,ముల నేమిట వీనియంగములు నిర్దళితం
బులు గాకయుండ నొసఁగితి, నలఘువరం బనియె దృక్సహస్రం బలరన్. 122

సీ. వారి నెయ్యెడల నీ ♦ వానరోత్తమున కాపద పుట్టనీ నని ♦ యుదధిపతియు
నగ్ని నెన్నఁడును నీ యగచరాగ్రణికిఁ గీడొందఁగనీ నని ♦ హూతవహుండు

భూతగణంబులచేత నీహరిసత్తమునకు నెగ్గొనర నీ । నని శివుండుఁ
గాలదండమున నీ । కపిముఖ్యునకుఁ జింత వంత రా నీ నని । యంతకుండు

తే. వరము లిచ్చిరి తక్కటిసురలు నిజమ,హానుభావానురూపంబు । లైనవరవు
లొసఁగి రిమ్మాడ్కి సూరతి । నసదృశప్ర,భావుఁ గావించి పద్మసంభవుఁడు ప్రీతి.

చ. అనిలుని వీడుకొల్పి దివిజావళితోడ వియత్పథంబునం
జనియె నతండుఁ బుత్త్రుఁ గొని । సంతస మందుచు నేఁగుదెంచి యం
జనకుఁ దదీయబాహుబలశౌర్యములున్ వరలాభముం గ్రమం
బున నెఱిఁగించి పోయెఁ గపిపుంగవుఁడున్ శిశుకేలిలోలుఁ డై. 124

క. మునిజనులయాశ్రమములకుఁ, జని చని యాగోపకరణచయ మెల్లను దు
ర్వినయమున గాసి చేయుచు, నునికి కలిగి వా రమందహుంకారములన్. 125

క. తనశక్తియు వరలాభం,బున వచ్చినపెంపు నుల్లమునఁ దలఁపక యి
వ్వనచరుఁడు నిజబలం బెఱుఁ,గనిగజజాతియునుబోలెఁ । గావుత మనినన్. 126

తే. బుద్ధిమంతుఁడు గావునవృద్ధతాప,సోక్తులకు స్రుక్కి దౌర్జన్య । ముడిగి మెలఁగ
నితఁడు తనలా వెఱుంగనికతన మఱియు,వీరు లనఁ గొంత యిమ్మహిఁ వినఁగఁబడిరి.

క. ఇనునరదముముందట వెను, వెనుకకు వెసఁ జనుచు శబ్దవిద్యాధ్యయనం
బొనరించె నాతఁ డొజ్జగ,హనుమంతుం బోల నలవి । యగునె యొరులకున్. 128

తే. జనకుఁ డగుఋక్షరజసుండు । సచ్చుటయును, వాలిఁ బట్టంబుగట్టినవానితమ్ముఁ
డైనసుగ్రీవుఁడత్తఱియావరాజ్య,భరముఁ దగఁదాల్చియుండియుఁ బవనతనయు.

క. చెలిఁ జేసి కొని ముదంబునఁ, గలసి మెలఁగుచుండి పిదపఁ । గౌశికసుతుతోఁ
గలుషించి ఋశ్యమూక,స్థలి కాతఁడు పోవఁ దోన । చనియె నితండున్. 130

క. తనలా వెఱుఁగనికతమున, నినసుతునకు వశ్యుఁ డయ్యు । నెత్తెఱ సంక్రం
దననందనుభుజబలమ,ద్దనమునకుఁ గడంగఁ డయ్యె । రఘువంశనిధీ. 131

చ. అనవుడు సమ్మదంబు దొలఁకాడఁగ నిక్కము నట్ల కాక య
వ్వననిధి దాఁటి లంకయును । వానివనంబును గాసి చేసి నం
దనుఁ దెగఁ జూచి వచ్చినవిధం బది యల్పులచేతఁ దీరునే
జనకజఁ గాంతు మే యసమసాహసుఁ డీతఁడు లేక తక్కినన్. 132

క. అని లజ్జావనతుం డగు, హనుమంతుఁ గటాక్షవీక్షణాదరముదితా
త్మునిఁ జేసి దాశరథి యమ్మునిజనముం జూచి కేలు । మొగుచుచు భక్తిన్. 133

అగస్త్యాదిఋషులు రాముని వీడ్కొని చనుట

క. మసలితిరి విచిత్రకథా, రసవృత్తిం దడ వెఱుంగ । రాక యనుష్ఠా
నసమయ మయ్యె నభోమ,ధ్యసమీపంబునకుఁ దరణియరదము వచ్చెన్. 134

మ. విజయంచేయుఁడు నావుడున్ మునులు పృథ్వీనాథ యూహింప వి
శ్వజనీనుం డగునిన్నుఁ జూపు సదనుష్ఠానంబు గాదే భవ

ద్విజశ్రీ దమకోర్కెఁగా సుకృతముల్ వే భంగులం జేయునీ
ద్విజకోటిం బరికించికొమ్మని కృతార్థీభూతచేతస్కులై. 135

క. క్రందుకొనఁగ నొక్కుమ్మడి, నందఱు దశవదనవధను నాశీర్వాదా
నందితుఁ జేసి యమందానందముఁ బొందుచుఁ దపోవనములకుఁ జనినన్. 136

క. తగ నెల్లవారిఁ బొమ్మని, జగతీపతి యచటు వాసి సమయసముచితం
బుగ నమ్మెయియెడలకుఁ జని, పగలిటివర్తనము ప్రాజ్యపదవిఁ సలిపెన్. 137

తే. రాత్రియగుటయుఁ గార్యతూర్యత్రయాది,వివిధగోష్ఠీవినోదముల్ వేడ్కనడపి
యతిమనోహరహాసగేహమున కేఁగి, నిరతిశయమోదమున సుఖనిద్రఁ జేసి. 138

చ. రవియుదయంబుకంటె మును రాజశిఖామణి మేలు కాంచె దా
నవకులమర్దనాంక సునినాదములైన సురంగగీతముల్
వివిధగతిప్రవర్తన నవీనములై సొగయింప మాగధ
ప్రవరులు పాడుమంజుమృదుభంగికి వీనులు దొల్త మేల్కనన్. 139

ఆ. అపుడు సముచితంబు లగుకరణీయంబు, లాచరించి రఘుకులాధినాథుఁ
డభిమతప్రసాధనాభిరామాకృతి, యై మహావిభూతి నతిశయిల్లి. 140

చ. కొలువున కేఁగుదెంచి నృపకోటియు మంత్రికదంబకంబు దై
త్యులుఁ గపులుం గవీంద్రులు నియోగులు వందిజనంబు లిష్టభృ
త్యులు మొదలైనవారలు నిజోచితభంగి సుఖోపవిష్టులై
బలసి ముదంబునం గొలువఁ బ్రస్తవనీయసముజ్జ్వలస్థితిన్. 141

తే. చామరగ్రాహిణీకరచారుకటక, రశ్మిరాజినీరాజనారంజితుండు
భరతలక్ష్మణశత్రుఘ్నపరివృతుండు, నగుచు సామ్రాజ్యలక్ష్మిసొం పగ్గలింప. 142

సీ. పౌరజానపదాభిభాషణంబులు దగ నమ్మెతెఱంగుల నాదరించు
నుత్తమహయదంతి సత్తమరథరత్నములు సూచి సవరణ లలవరించు
యోదవీరప్రకారోక్తిరూఢన ముద్ధతి కెడఁదలో నుల్లసిల్లు
నిఖిలవిద్యాగమనిపుణవిద్వజ్జనసంభావనంబుల సంతసిల్లు

ఆ. ననుదినంబు నిట్టు లభిమతబహువిధ, సముచితప్రవర్తనము లొనర్చు
చతివిభూతినుండి కతిపయదినములు, వోవుటయును రామభూవిభుండు. 143

పట్టాభిషేకమునకు వచ్చినజనకరాజు మొదలగువారిని రాముఁడు వీడుకొలుపుట

మ. జనకాదిక్షితిపాలలోకములకుం సంభావనాపూర్వకా
ర్చన లర్థిం దగ నిచ్చి వీడ్కొలిపి మార్గక్షేమసంవాహనం
బొనరింపం దనతమ్ములం బనిచినం బ్రోద్దామసేనాసహా
స్రనమద్భూమిభరస్ఫుటానమితశేషస్కంధులై పోయినన్. 144

క. వనచరనిశాచరులమన్నన నిచ్చలుఁ గ్రొత్త గాఁగ నరపతి వారిం
గొనియాడుచుండఁ గతిపయదినములకుం దమ్ము లరుగుదెంచిరి మగుడన్. 145

ఉ. అచ్చట రాజు లిచ్చినయనర్ఘమణిప్రకరం బుపాయనం
బిచ్చిన వేలువేల ధరణీశుఁడు వారల నాదరించి మీ
తెచ్చినవస్తుకోటి గణుతింపఁ గృతార్థతఁ బొందె డెంద మే
నిచ్చెద వీరి కంచు నసురేంద్రహరీంద్రులఁ జూచి వేడుకన్. 146

ఆ. పురుషరత్నములన । పొందుట యుచిత మీ, రత్నములకు నని । ధరావిభుండు
వారి కప్పు డొసఁగె । గారవ మేర్పడ, జాత్యరుచిరరత్న । జాలకంబు. 147

క. వనచరులకు నసురులకుం, గనకాంబరభూషణములు । గణనకు మిగులం
దనుఁ జేరఁ బిలిచి యిచ్చుచు, జననాథుఁడు వేలువేల । సంభావించెన్. 148

ఆ. ఇవ్విధమున వారి । కెల్ల సంప్రీతి యొనర్చి రామధరణినాథుఁ డర్క-
తనయుతోడ నిట్టు । లనియెఁ బ్రసాదవికాసలలితవదనకమలుఁ డగుచు. 149

క. నీపురి కేఁగుము హరిసే,నాపరిపాలనము సేయు । నయదక్షుఁడ వై
నాపిలిచినయప్పుడ సే,వాపరతంత్రత వహింపవలయును జుమ్మీ. 150

క. అంగదుఁ బాటింపుము త,క్కుంగలయీసుభటకోటిఁ । గొనియాడుము వీ
రిం గైకొంటిమిగాదె య,భంగుల యొప్పాట నరిది । నసురులకు నైనన్. 151

మ. అని సుగ్రీవునిఁ బ్రీతి వీడ్కొలిపి దైత్యాధీశ్వరుం జూచి యి
ట్లను లంకాపురి కేగు ధర్మమహితన్యాయంబు లోకంబు కీ
ర్తనసేయన్ భవదీయరాజ్యము చిరస్థాయిత్వముం బొందఁగా
మను నీబంధుల నీగి తేజమున సమ్మానింపు మెక్కాలమున్. 152

క. అని కారుణ్యజ్యోత్స్నా, జనకం బగుతనముదవదనశశిమండల మా
తనినెమ్మనమ్ము సమ్మద, వనధిం బొంగింప నసురవరు వీడ్కొలిపెన్. 153

క. హనుమంతుఁ జూచి మత్కీ,ర్తనములు భువనములు నెంత । దాఁక నడచు నీ
వును నంతకాలము ని,త్తనువు విడువకుండు మనుచు । దయ చిగురొత్తన్. 154

క. హిమధరణీధరతటసం,గమచారుమరున్నదీప్రకారసుభగతం
గమనీయంబుగఁ దద్వ,క్షమునం దొకహార మిడి యసదృశప్రీతిన్. 155

ఆ. తిగిచి కౌఁగిలించి । యగచరసత్తము, సద్గుణములఁ బొగడి । సంస్తుతించి
రఘువరేణ్యుఁ డాదరం బెలరారంగ, వికచవదనుఁ డగుచు । వీడుకొలిపె. 156

క. తనుఁ బాయఁ జాల కందఱు, వెనుఁబడుట యెఱింగి ధరణివిభుఁ డొండొరునె
మ్మనము మఱుఁగు చుండఁగ ని,వ్వనటకుఁ బదియేమి యనిన । హా రతిభక్తిన్.

క. ధరఁ జాఁగి మ్రొక్కి తమతమ, పురములకుం జనిరి రామభూపాలుండున్
భరతాద్యనుజసమేతము, పరిపాలనచేసె రాజ్యభారంబుఁ దగన్. 158

ఆశ్వాసాంతము - (ప్రథమావిభక్తి)

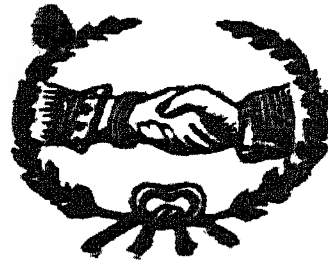
చ. సరదభిరామచంద్రరుచిజాలసఖత్వసముల్లసత్స్వయ
శ్శరనిధిగర్వచర్వణవిశారద మేదురకీర్తిపూరభా

సురలహరీకదంబపరిచుంబితపూర్వమహీభృదస్తభూ
ధరమలయాభిధానగిరిసైవతపర్వతమేఖలుం డిలన్. 159

క. ఫలితామరతరుశాఖా,తులితభుజుం డఖిలదిగ్విరోధూమస్తసము
జ్జ్వలదీధితిశాసనమణి, కులదీపక రాయగండగోపాలుఁ డిలన్. 160

మాలిని. చిరవితరణలీలాశీలుఁ డుత్సాహవిద్యా
పరిణతదృఢసంగాభంగుఁ డక్షీణపుణ్యో
త్కరపరిచయశిల్పాకల్పుఁ డాభోగశుంభ
ద్ధరణివలయరక్షాదక్షుఁ డబ్జాక్షుఁ డుర్విన్. 161

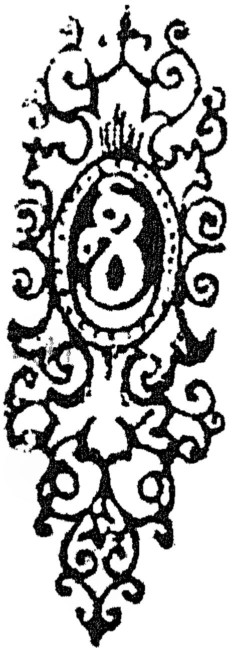
గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్త్రబుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయప్రణీతం బయినయుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబునందు సప్తమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

అష్టమాశ్వాసము

పతిగౌరీపతివా
ణీపతిలీలాచతుర్థనిజవర్తనుఁ డై
ష్టాపూర్తనిరతమతి కరు
ణాపూర్ణుఁడు మనుమసిద్ధినరవరుఁ డెలమిన్.* 1

క. అంత నొకనాఁడు నృపుఁ డత్యంతమహిమఁ బెద్దకొలువునం దున్నయెడన్
వింతయినకొన్నివచనము, లెంతయు మధురములు గాఁగ నిట్లనెఁ జపలన్. 2

కుబేరపుష్పకము రామునియొద్దకు వచ్చుట

ఆ. ఏను బుష్పకంబ మానవాధీశ్వర, నీవు పరమధర్మనిపుణబుద్ధి
నపుడు నన్నుఁ గిన్నరాధిపుపాలికిఁ, బోయి యతనిసంపు నేఁను మనుడు. 3

మ. భవదాజ్ఞం జని యాధనేశుఁ గని నీపం పెప్పుడుం బొంటియ
ట్ల విధేయాత్మతఁ జేయ నన్నుఁ బనిచెన్ లావణ్యవారాశి దా
నవవిధ్వంసనుఁ డాశ్రితాపదుపయోన్మాథక్రియాశాలి రా
ఘువచూడామణి రామదేవుఁడు గృపాకల్పాత్ముఁ డై నావుతున్. 4

శా. ఆతం డచ్చెరువాటు సంతసము వక్త్రాబ్జంబునం దోఁపఁగా
నాతో నిట్లని పల్కె రామధరణీనాథుండు లోకత్రయం
బాతంకం బెడ నుజ్జగింప సురలోకానందముం బొంద దు
ర్జాతుం బంక్తిముఖున్ వధించి కొనియెన్ సర్వంబు లంకాపురిన్. 5

క. నీవును నందొకసరకా, భూవల్లభునకు వినోదమునకును బాత్రం
బై వలసినచోటులకుం, బోవలఁతివి నిన్ను నిందుఁ బుత్తేఁ దగునే. 6

చ. అదియునుగాక లోకముల నన్నిటిఁ గావఁ దలంచి దుష్టదు
ర్మదఖరదండమండనపరాయణులై చనునట్టివారి కి
ట్టిది దగుఁ గాక పూని యొకకోటిం గడతేర్పఁ గడంగలేక యొ
ల్లిదు లగువారి కేటికి సలీలవిహారము వేడ్క సేయఁగన్. 7

ఉ. కావున నెల్లభంగులను గ్రమ్మఱఁ జయ్యనఁ బోయి రామధా
త్రీవిభునొద్ద నిల్వుము మదీయహితం బిది యేను బంపఁగాఁ

---

* ప్రథమావిభక్తి.

బోవుట నెగ్గు లే దతఁడు పాచ్చెము సేయక సస్మితించి సం
భావన సేయు నన్ను జనపాలక సమ్మద మంది వచ్చితిన్. 8

క. పనిగొనుము నన్నుఁ గైకొని, యనునప్పలుకులకు మానవాధీశుఁడు సం
జనితబహుమానుఁ డై యి, ట్లనియెం బుష్పకవిమానమానందింపన్. 9

క. ఏవలన నుండి నైనను, నావలసినయపుడ గ్రక్కున జనుదేరం
గావలయుఁ దలఁచునంతకు, నీవల నెట్లట్ల తిరుగు నిఖిలజగములన్. 10

క. సిద్ధలగమనంబులకు వి,రుద్ధముగాఁ జనకు మానరోషంబులు స
ద్బుద్ధులకుఁ దగమి యొఱఁగి జ,గద్ధిత మతి సంచరింపు గౌరవ మొప్పన్. 11

తే. అని మహీమతి ముక్తాయతాక్షతములు, గంధపుష్పంబులును గొనిగౌరవమున
మన్ననకుఁ దగుదివ్యవిమానమునకు నర్చనము నిచ్చి వీడ్కొల్పెనదియుఁ బ్రీతి.

క. తన కిష్ట యైనయెడకుం, జనినయనంతరమ రాజసత్తముతో ని
ట్లనియె భరతుండు పరిజను, లనుమోదరసానుభావితాంబుధిఁ దేలన్. 13

భరతుఁడు రాముని బొగడుట

ఉ. చోద్యముగా నమానుషవచోరచనల్ విలసిల్లె నెంతయున్
హృద్యము గాఁగ నామయవిహీనత నొప్పెఁ దపఃప్రకర్షముల్
మాద్యదరాతిసంచరణమార్గము లెల్లను మాసె నెందు సా
వద్యులు లేరు బాలమృతివాతము లేదు ధరిత్రి నెయ్యెడన్. 14

చ. కొడుకులఁ గాంచి రంగన లకుంఠితసిద్ధులఁ బొందెఁ గర్మముల్
గుడువఁగఁ గట్ట నెల్లజనకోటికి నేమిఁ గొఱంత లేద యి
ప్పుడు భవదీయరాజ్యమున భూవరకుంజర సౌఖ్య మంది యి
ప్పుడమికి నిన్ను శాశ్వతవిభుండుగఁ గోరెద రెల్లవారలున్. 15

క. అనవుడుఁ దమ్మునిపలుకులు, విని మది ముదమంది మోము వికసిల్లఁగ నా
తనిఁ బ్రీతి నొందువీక్షణ,మున సీతావల్లభుఁడు ప్రమోదితుఁ జేసెన్. 16

ఆ. పుష్పకప్రసంగమునఁ దనుఁ గొనియాడు, భరతు నివ్విధమున భరితపరమ
హర్షుఁ జేసి సమయ మగుడు నాస్థానమం,డపము వాసి చనియెనృపవరుండు.

శ్రీరామునివినోదవిహారము

ఉ. నిచ్చలు నిత్తెఱంగున ననింద్యచరిత్రుఁ డనేకభంగులన్
వచ్చినవిన్నపంబు లనివారణమై విని నిశ్చయంబుగా
నిచ్చుసదుత్తరంబులకు నెల్లజనంబులు సంతసిల్ల రా
లచ్చి నహీనసద్గుణకలాపములం దగిలించె దక్షుఁ డై. 18

చ. ప్రజ ననురాగ మందఁ బరిపాలనసేయు నరేశ్వరుండు దో
ర్విజితవిరోధి యై తుదిని వేడ్కమెయిన్ విహరించు నెందు నా

ష్యజనులు మెచ్చఁగా నరసి యాదిమునీంద్రనిబద్ధనీతివా
క్యజనితకౌతుకుం డగుచు నమ్మనుజేంద్రుఁడు సమ్మదంబునన్. 19

క. రమణీయస్థలముల హృద్యము లైనపదార్థములఁ బ్రియాసహితవిహా
రము సలుపు నుచితపరిహాసము నాగరికంబునను సరసమధురముగాన్. 20

ఉ. వేడుక నెత్తమాడుచుఁ బ్రవీణతమై గరువంపుఁ బన్నిదం
బాడుచుఁ జూచి యొండొరులయంగకముల్ మది మెచ్చి యుల్లసం
బాడునెపంబు వెట్టి కొనియాడుచుఁ బువ్వులవ్రేటు లాడుచుం
జేడియయుం విభుండు విలసిల్లిరి పొచ్చెము లేనిమచ్చికన్. 21

సీ. కలపంబు లభినవగంధంబులుగఁ గూర్చి తనువల్లిఁ గలయంగఁ దాన యలఁదుఁ
బువ్వులు బహువిధంబుగఁ గట్టి ముడి కొకభంగిగా నెత్తులు వట్టియిచ్చు
హారముల్ మెఱయ నొయ్యారంబుగా గ్రుచ్చి యందంబు వింతగా నలవరించు
మృగమదపంకంబు మృదువుగా సారించి తిలకంబు వెట్టి నొచ్చెలికిఁ జూపు
ఆ. జనకరాజతనయమనము దలిర్పంగ, వివిధనిపుణలీల వెలయ నిట్లు
చతురముగ నొనర్చు సౌభాగ్యసారాభి, రామమూర్తియగుచు రామవిభుఁడు.

మ. ప్రణయక్రోధముఁ దాన యొక్క మెయి సంపాదించుఁ బాదాంబుజ
ప్రణతిం గ్రమ్మఱఁ దీర్చు నేర్చి ధరణీపాలుండు సాకూతభా
షణముల్ వీనుల నించు మన్మథకళాస్వాతంత్ర్య మానంద పూ
రణమార్గంబునఁ జెల్ల నిచ్చు రమణీరాగాబ్ధిపూర్ణేందుఁ డై. 23

సీతారాము లుద్యానవనమున విహరించుట

చ. ఉపవనదేశకేలిజనితోత్సుకతాభరితాంతరంగుఁ డై
నృపుఁడు సఖీసమేతధరణీతనయాసహితంబు గాయకా
దిపరిజనంబుతోఁ జని తదీయసమీరుఁడు దన్నుఁ గానరా
కపగిది వీచినం గొలువు గైకొని యింపెద నాదరించుచున్. 24

క. చొత్తెంచిన వనపాలిక, మత్తమధుపములకుఁ దప్పిమధుభరితం బై
క్రొత్తావి గ్రమ్మునరవిరి, గుత్తి విభున కిచ్చె వినయకుంచితతను వై. 25

చ. జనపతి యందఁగా వెఱచుచాడ్పున జానకిఁ జూపి కానుకల్
గొనఁ దగువార లుండ మనకుం జను నే యని చేయి వాయఁ బె
ట్టిన వనపాలికాకరపుటీకలితస్తబకంబు పుచ్చె మె
ల్పున సతి లేఁతనవ్వునఁ గపోలతలంబులఁ గాంతి వింతగాన్. 26

క. తరుపోతలతాకృత్రిమ, సరిదంబుజషండకేలిశైలముల మనో
హరము లగు నెడలఁ గ్రీడా, పరతంత్రాత్ము లయి లలితభంగిఁ జతురతన్. 27

చ. అరవిరు లెవ్వ రెక్కుడుగ నారసి మేలుగ నేఱి కోయఁగా
వెరవరు లెవ్వ రొక్కొ కడువేగమ సెజ్జకుఁ జాలఁ గందునం

బోరయనియట్లు కెంజిగురుఁ § బ్రో వాడఁ గూర్తురు చూత మంచు న
న్నరపతియుం దలోదరియు § నర్మవచోరచనార్ద్రచిత్తులై. 28

చ. అలరులఁ గోయుచుఁ మధుకరావళిఁ జోపుచుఁ గీరపోతకం
బులపలువాలుమాటలనుఁ § బొంచుచు నంచలఁ బట్టఁ దారుచుఁ
లలితమయూరనర్తనవిలాసముఁ జూచుచు బోటిపిండుతోఁ
గలయుచుఁ బాయుచుఁ బహులకౌతుకవృత్తి రమించి రెల్లెడన్. 29

సీ. తీఁగెయుయ్యేల లెక్కి § తూగియాడుచుఁగూడి పాడెడుమత్తాళి § బాలికలను
బలుకులతోడన § యలవడఁ దొడఁగియు నేరనికీరకుమారికలను
నింపారులేఁదూడుగలేఁజే పిల్లలకుఁ బెట్టుచు నున్న హంసకుటుంబినులను
ఫలరస మొండొంటి § కెలమిఁ జంచుల నించు తఱిఁ జొక్కుకోకిలదంపతులను
తే. జూచిచూచియొండొరులకుఁజూపిచూపి, చెలుల కెఱిఁగించికొనియాడిచెప్పిచెప్పి
చిత్రహారివిహారసంసేవఁ దగిలి, యుల్లసిల్లిరి వనితయు § వల్లభుండు. 30

ఉ. అల్లవె లేస్సపువ్వు లని § యందనిగుత్తులదిక్కు సూపి తా
నల్లన చేరి నేను నెగయ న్నిను నెత్తెదఁ గోయు మంచు భూ
వల్లభుఁ డాదటం బొదివి § వామవిలోచన నెత్తెఁ దత్తనూ
వల్లికతోన మైఁ బులకవర్గము కాముఁడు నారు వోయఁగన్. 31

చ. నవకపుమావిమోకలఁ బెనంగినతీవలు వేడ్కఁ బెంపఁ బ
ల్లవములసెజ్జ లుల్లముల § లజ్జ లడంపఁగఁ దేఁటితండముల్
దివుటల మ్రుంపఁగా సమదకేలి మనోజవినోదసక్తులై
యవసరసేవ మెచ్చి మలయానిలు సౌరభధన్యుఁ జేయుచున్. 32

ఆ. ఇవ్విధమునఁ బతియు § నెలనాఁగయును వివిధప్రకారలీలఁ § దగిలియుండఁ
జెలులుఁ గేలివనము § గలయంగఁజొచ్చినెన్నఁనములందుఁగోర్కి కొనలునిగుడ. 33

చ. అలరులు గోయుచోట మధుపావళి మ్రోఁతకు ముగ్ధ ఉల్కినం
గలకల నవ్వుచుం దొలుతఁ § గైకొని మవ్వపుఁదీఁగె లాగి పు
వ్వు లొరులు గోయ నింకఁ దలఁపుం డని యొప్పఁగ జంకె నేయుచుఁ
లలిఁ దమలోన మత్సరముల దుదిక్రొమ్మలగుత్తు లందుచున్. 34

సీ. మావిలేమోకలనువ్వంపుఁదీవలఁ జెన్నొందఁ బెండ్లిండ్లు § నేసి చేసి
పలుదెఱంగుల క్రొవ్విరుల నేర్పువాటించి తొడవులు గావించి § తొడివితొడివి
పతులను బ్రియలఁ గా § భావించి పాదరిండ్ల నిక్కలుగాఁ జేసి § యేఁగి యేఁగి
చెట్టుపల్ నెఱయని § చిలుకబోదలఁ బట్టి తెచ్చి బిడ్డలుగఁ జొన్నిచ్చి యిచ్చి
తే. బొదివి పుప్పొళ్లు సల్లియుఁ § బువ్వుఁ దేని,యలఁ బదంపడి తడిపియుగనలి వసంత
మాడి యాడి యుద్యానవిహారలీల, సలిపి రంభోరుహానన § లెలమి మిగుల. 35

చ. నినుపు లోకర్తుచేతఁ గమనీయలతాంతము లున్న నొక్కెడం
గనుఁగొని ముగ్ధ యొక్కతె వికాసిని యై నవకంపుఁదీఁగెఁ బా
సినయెలగొమ్మగుత్తి సవిచేరి నయంబునఁ బట్టి కోయఁ జూ
చిన నగి యల్ల నవ్వ నది । సిగ్గువడం గని యార్చి రంపఱున్. 36

మ. కుచముల్ వాఱెడినీటిమీఁదివిలసత్కోకంబులం గ్రేణి సే
యుచు నుండన్ మెడ యెత్తి పాదయుగళం । బూఁదంగ బాహాలతల్
పచరింపం గలమూలకాంతి నిగుడన్ । భావంబు రంజిల్లఁ బా
డుచుఁ గ్రీడించిరి పువ్వుఁబోఁడులు లతాడోలాకళాప్రౌఢులన్. 37

సీ. చిగురాకు గెంగేలి । చెలిమి యొనర్పంగ మవ్వంపులేఁబొదల్ । మలఁచిపట్టి
పెఱచేతినఖపంక్తి । గిల్లికొని చెన్నొంద నెగయుదీప్తుల విరు । లినుమడింప
కురులుగన్నవమీఁద । నెరసిన నెమ్మొగ మడ్డ మంకించి చూ । పలవరించి
తనుగెంపు గడచని । దళములు సడలఁ బువ్వులు గోయ నొల్లకతొలఁగ నెత్తి
తే. యడరునెత్తావిపాలివోని । యలరులేఱి, మెలపునలవాటు నెడఁదలమేకొనంగఁ
బ్రణయసఖులకుఁగన్నులపండువగుచుఁ, జతురముగ నొత్తుపుష్పాపచయముచేసె.

క. చెలిచెక్కుచెమట యొక్కతె,యలరులఁ గొనితుడువ రెంటియందలి మెఱుఁగుల్
పొలివోవుట సరి యై యిట్టలముగ నొండొండ రాయుటయు జిగి దఱిఁగెన్.

ఆ. వనజవదన లిట్లు । వనకేలి సలిపి చాలించి జలవిహారలీలఁ గోరి
జనకరాజతనయ । సముచితముగఁ జేరి, యిష్ట మెఱుకపడఁగ । నిట్టు లనిరి. 40

ఉ. నీదుకృపాకటాక్ష మనునీరజషండమునందు నిర్భరా
హ్లాదముఁ బొందఁగా వనవిహారపరిభ్రమవృత్తి యెమ్మెయిన్
ఖేదము సేయ లేకునికికిం గమలాకరకేలిమీఁద లే
దాదర మించుకేని నలినాయతలోచన మాకు నిత్తఱిన్. 41

చ. అనుడు విదేహరాజసుత । యల్లన నవ్వు దొలంకుదృష్టులం
గనుఁగొనియెన్ సముల్లసితఘర్మజలాంకురజాలకంబు చె
న్నున విలసత్సుధాకణమనోహర మైనశశాంకబింబమో
యనఁ జెలువొందురామవిభునానన ముల్లము పల్లవింపఁగన్. 42

క. చెలుఁచతురోక్తిరచనకు, నలినాయతనేత్ర నెమ్మనము విలసిల్లం
గొలన విహారము సలుపం, దలఁచినఁ బతి కౌతుకంబు । దనమదిఁ గదురన్. 43

సీతారాములజలవిహారవర్ణనము

క. అనుచరుల నడిగియడిగియుఁ, బనిగొండ్రే వలయునెడలఁ । బ్రభువులుపాద లెం
డని కమలవనము తెరువునఁ, గొనిపోవఁగ జానకియు సఖులుఁ జని రెలమిన్. 44

చ. చెలు వగునాననాబ్జముల । చేరువఁ గుంతలభృంగమాలికల్
మెలఁగ వళీతరంగములమీఁద ఘనస్తనచక్రయుగ్మకం

బులు విలసిల్లఁ గూడుకొని ♦ పొల్తులు పద్మినిపాంత వింతసొం
పొలయఁగ వేడ్కమై నరిగి ♦ రొండొకపద్మినిఁ బోలి లీలతోన్. 45

తే. అందఱకుమున్న సలిలవిహారమునకుఁ, గడఁగియొక్కర్తుగ్రుక్కునఁబోడవులూడ్చి
నెలఁతుకలమొత్తమునుపచ్చవిలుతునను(ఁ)గు, టంపపొదిలోనిబరిగోలయట్టులుండె.

చ. పొలయుసమీరణంబు నినుపుందనుపుం దగ నింపునెమ్మనం
బుల నొకయింపుఁ బెంప రతిబోటులు విభ్రమ మొప్ప వీఁగుఁజ
న్నులపయిఁ గే లమర్చుచుఁ దనూలత లించుక గొంకఁ గుంతలం
బులు మెల పొందఁగాఁ జెవులఁబొందునఁ జేర్చుచుఁ గూడి వేడుకల్. 47

క. మగుడఁబడి కరళు లక్కడ, నిగుడఁగఁ దనుపారుకొలని ♦ నీరు పులకముల్
నెగయించుచుఁ దొలుసోకున, సొగయింపంగూడి యాడఁజొచ్చిరి సుదతుల్. 48

సీ. సునుఁగాంతి దొలఁకెడుఘనకుచయుగళంబు లదరంగఁ జిలుకుల ♦ నాడి యాడి
మెఱుఁగులు దూఁగెడు ♦ మృదుకరవల్లిక లల్లాడఁ జిల్లుపోరాడి యాడి
జిగితొలంకెసఁగెడు ♦ మొగములు నిక్కుచు నడఁగుచుండఁగ నీదులాడియాడి
మిం చెల్లదిక్కులు ♦ ముంచి చెల్లెడుమేను లలసి క్రాలఁగ నోలలాడియాడి

తే. యొలి నిలుచుచుఁగరళులఁదేలి చనుచు, మునిఁగిపోవుచు నోర్తోర్తుముంచిపట్టి
లోఁతునకు నొయ్యఁ దిగుచుచునీఁతలేని, యచట మిన్నక యీఁదుచునాడి రర్థి.

చ. ప్రియమునఁ దూఁగి యాడుభ్రమరీతతిసోఁకునఁ జక్రవాకికా
చయమున మందహంసికలసందడి ముం జెలువొందుకంటె న
న్నియు నెడగాఁ దొలంగినను ♦ నీరజషండము పోల్చె విన్నగా
క యువతు లాటమైఁ జెలఁగుక్రందున నొందినక్రొత్తసొంపునన్. 50

చ. తరఁగలతూలుచందమునఁ ♦ దమ్ములకమ్మనితావి హంసికా
విరుతములన్ సమీరణము ♦ వీచునయంబున నీరియింపునం
జిరతరసౌఖ్యసంపదలు ♦ నేకుఱఁ గైకొని తారతార య
త్తరుణులయింద్రియంబులు ముదంబునఁ జొక్కుచు నుండె నత్తఱిన్. 51

ఉ. తుమ్మెదపిండు మెండుకొని ♦ త్రొక్కిన తేకులసందుసందులం
గ్రమ్మి చలత్తరంగశిఖరంబులఁ దూలెడుతమ్మిపుప్పొడు
ల్గ్రొమ్ముడు లూడి క్రమ్ముపొదిలోపల నొక్కొకచోటఁ గెంపుచం
దమ్మునఁ జెన్ను చేసె వనితల్ గమలాకర కేళి సల్పఁగన్. 52

సీ. కలయ నెల్లెడ నాదుక్రందునఁ బడి నీరి మీఁదదాఁటెడుగండుమీలతోడ
మక్కువఁ దేకువ ♦ దక్కి లోఁ దవిలి యాడెడుచక్రవాకుల ♦ గెడలతోడఁ
దిరుగుడుపడి తూఁగుతరఁగలు దాఁకి యల్లాడెడునంభోరుహములతోడఁ
వనజంబు లొల్లక ♦ వచ్చి యూర్పులతావి యన్నునఁ జొక్కెడు ♦ నళులతోడఁ

తే. ప్రాలుకన్నులు వలిచన్నుఁ గవలుఁ దెలివి
మొగములుఁ గురులు బంధురముగను బెరసి
చూడఁ దడఁబాటుగా జలక్రీడ సలిపె
నెలమి మనముల నెలకొనఁ జెలువపిండు. 53

క. చేయిచ్చి యబల నధిపతి, తోయజమండంబు సొరఁగఁ దోకొని చనఁ జే
దోయి పులకించెఁ గనుఁగవ, దో యలరుచు బెరసెఁ గోర్కితో నెదగూడెన్. 54

క. పొలఁతుక లోఁతని చొరఁగా, నలుకుచుఁ బిఱిఁది కడుగు లిడ నప్పటిదృగ్ధి
ప్తులక్రందు నెందుసంవడి, పొలపంబును నధిపుల్లమున కిం పొసఁగెన్. 55

క. కొలను సనఁ జొచ్చి యిది లోఁ,తల యిది యనిక్రమ్మఱంగ నరిగి విభుం డు
త్పలదళలోచనఁ దోకొని, మెలపున మగుడఁ జని లీలమెయి నాడునెడన్. 56

సీ. కరయంత్రధారలఁ గప్పక పొరిఁ బొఱి విభుమీఁదఁజూడ్కులువెల్లిగొలుపు
లీల నంబుజముఁ గెంగేలఁ దెమల్పక ధరణీరమణుపాణితలము వట్టుఁ
దను పారునీటిపైఁ దను విడి నలిఁ గ్రీడ సలుపక రాగరసమునఁ దేలు
గొలఁకుల నాడునారులపజ్జఁ బోవక శృంగారచేష్టలఁ జెంది క్రాలు
తే. సలిలకేలికి నొలసియు నొలయ కిట్లు,ప్రాణవల్లభుమీఁదికిఁ బ్రాఁకి వేడ్క
నలమియలమిమైఁ బెనఁగొనతనియండ,నిలిచివిహరించుచుండెనన్నలినవదన. 57

చ. కలయఁ జరించుతేఁటిపొదిఁ గైకొనఁ డాధవళాయతాక్షి వే
నలిపయిఁ జూడ్కినిల్పు నళినంబులఁ జేకొనఁ డాలతాంగిచూ
డ్కులు మది మెచ్చు హంసికలకోమలనాదము లాలకింపఁ డా
వెలఁదిమృదూక్తినిస్వనము వీనుల నించు విభుండు వేడుకన్. 58

తే. చెలువచివురుఁగెంగేలఁగాశ్మీరజలము,నతివనగుమోమునను జందనాంబువులును
నెలఁతవేనలిఁ గస్తూరినీరు నయ్యె,నయ్యెడల కాంతిఁ బతికరయంత్రవారి. 59

క. తడిసి మెఱుఁగుఁబొగ రెక్కిన, పడఁతుకలలితాంగయష్టి పదనికి రాఁ బుల్
గడిగినమరుఖడ్గలతిక, వడువున మోహనవిలాసవైభవ మొందెన్. 60

చ. వెలఁదికి మోవికెంపు నెఱివేనలికప్పును దంతపంక్తి నుం
దెలుపును బేర్చి యుప్పెసఁగె నీళులపొందున నట్ల యెవ్వరిం
గలసిన వారివారిదెసఁ గల్గుగుణం బనుకూలవృత్తి ని
ర్మలమధురస్వభావులు సమగ్రవిలాసము వొందఁ జేయ రే. 61

సీ. నెత్తమ్మిపుప్పొడి నెఱినీర నిడుపుగాఁ బాపట సిందూరభంగిఁ బోయుఁ
జెందొవఱేకు ముయ్యందంబుగాఁ దీర్చి కమనీయముగఁ దిలకంబు వెట్టు
నిందీవరములబహిర్దళములు దుల్చి కర్ణావతంసముల్ గా నొనర్చుఁ
గుముదనాళము వుచ్చికొని పేరుగా గిల్లి హారంబువడువున నలవరించుఁ

తే. గమలదళము మృణాళకాండమునఁ జేర్చి, యాలవట్టంబుగావించి లీల మెఱయ
విసరు నల్లన రామభూవిభుఁడు జనక,రాజనందనమన మనోరాగ మొంద. 62

చ. తమతమయంత నెచ్చెలులుఁ దారును నెప్పటియట్ల యాటఁ జి
త్తము దనివోక వారిఁ గెడఁ దామరసాక్షియు రామదేవుఁడున్
సముచితలీల మై వివిధచారువిహారము లర్థి సల్పి రం
గము లభిరామరేఖ నవకాంతివిలాసముఁ బొంది క్రాలఁగన్. 63

ఆ. ఇట్లు కమలషండ మిక్కడక్కడ వడ, నభిమతప్రకారవిహారలీలఁ
గేలిసలిపి వేడ్కఁ జాలించి వెడలిరి, విభుఁడు జానకియును వెలఁదిపిండు. 64

క. జలసిక్తము లగునంగక,ములచెలు వొండొరులభావములఁ నత్యార్ద్రం
బులు సేయఁ బతియు నాతియు, నిలిచి పొలిచి రపుడు కమలినీతటభూమిన్. 65

క. కలియుగతిఁ గాంచి మేనుల, జలకణములు గొరకముల చందంబునఁ జె
న్నలవఱుపఁ గొలని వెలి నిం,తులు నిలిచిరి తీరలతలతోఁ వడఁబడుచున్. 66

సీతారాముల లీలావిహారవర్ణనము

చ. వలయు తెఱంగునన్ విభుఁడు వస్త్రవిలేపనమాల్యభూషణం
బులు దగఁ దాల్చి వందిజనముల్ చతురంబుగ సంస్తుతింప వా
రల నభివాంఛితార్థముల రంజితచిత్తులఁ జేసె నెమ్మనం
బలర నలంకరించిరి వయస్యలు సీతయు రేఖవింతగాన్. 67

క. లలితకమనీయమహిమల, నెలనాఁగయు సఖులుఁ గలసి యేతేరఁగ ముం
గల నడచి కంచుకులునుం, దలతల మనఁ బతియుఁ జతురతరముగఁ నడచెన్. 68

క. ఇమ్మెయి నిష్టవినోదము, లమ్మదితయుఁ దాను రఘుకులాధీశుఁడు చి
త్తమ్ములఁ జిగురొత్తఁగ ని,త్యమ్మును సలిపె ననురాగతత్పరవృత్తిన్. 69

సీ. కర్పూరధూపాదిగంధసంవాసితాభ్యంతరరమణీయహర్మ్యములను
వర్ణచిత్రితపటవర్గనిర్మితతిరస్కరిణీమనోహరాగారములను
గోకిలకలహంసకులమృదుమంజులారవరమ్యనవలతాభవనములను
గృతమయూరలాజితనిజాంగణచిత్తరంజితలీలాప్రకుంజములను

ఆ. బహువిధాభిరామవిహారణస్థలములఁ, దత్తదంతరంగవృత్తితోడ
మనుజవిభుఁడు ప్రియకుమది ముద మెలరార, లోలుఁడై మనోజకేళి నొనయు.

చ. ప్రమదము మూర్తమైనటులు రాగము రూపు వహించినట్లు వి
భ్రమ మొడ లెత్తినట్లు రతిరాజవిహారకుతూహలంబు దే
హముఁ దగఁ దాల్చినట్లు హృదయంగమ యై విలసిల్లుచున్న యా
రమణిఁ బ్రమోదరూఢమదరంజితఁ జేయు విభుండు ధీరుఁ డై. 71

సీ. చూడ్కికి సందడి సొరనీక యొందేనిఁ జూచు చాడ్పున నొప్పు చూఱవిడిచి
తగవు మైసోపాన మగునునుఁబల్కుల నెక్కినరసముల నెలమి వడసి

తనదుమైదీవకుఁ దావలంబుగఁ జేసి పులకలచిత్తంబు నెల వెలింగి
బెరసినమేనడిఁ సములగాయువు గని కన్నులచెన్నునాననుఁ గాంచి

తే. సొగిసి కౌఁగిట సోలెడు మగువయంత,రంగ మానిష్ట మైనటులంద కలసి
తగులుదగిలించుటయును నిద్దఱకు సరియ,కాఁగ నధిపతి లలితాంగిఁ గవసె నర్థి.

చ. ఎడఁ బొలివేనివేడుకల యేద్దెఱసొంపున నంతకంత కె
క్కు డగుమదంబు పేర్మి రతికోర్కులు గొమ్మలు వోవ నప్పుడ
ప్పుడ నలిఁ జేరినట్టులు విభుండును వారిజపత్రనేత్రయుం
గడపల లేని కేలితమకంబున నుల్లము లుల్లసిల్లఁగాన్. 73

సీ. ఎలమి నొండొరులకుఁ దలయంపులుగఁ జేయు బాహాలతలు జన్మఫలము లొంద
నలి నొండొరులమీఁద బొలుపారకనుదోయి సుఖములఁ జుబ్బనచూఱ లాడఁ
గాయ్వున నొండొంటిఁ గదిసినతనువులు పులకాంకురంబులఁ బ్రోది గాఁగ
నిచ్చమై నొండొంటిఁ జొచ్చినమనములు నిరుపమనింపుల నెలకొనంగఁ

ఆ. గడఁక లొండొరువులఁ గడవఁ గేలీచతు,రతలు వెలయఁ జూడ్కులతిశయిల్ల
సుఖముసొంపు నొక్కసూటిన నడవంగ, సతియుఁ బతియుఁ గ్రీడసల్పి రర్థి. 74

ఉ. లేనినెపంబు వెట్టి మదలీలకు నాఁక యొనర్చి మానముం
బూనినయటు సౌ రెదకుఁ బుక్కిటిబంటిగఁ జేసి యల్కవే
షో నొకకారణంబుపయిఁ బూని వెసం బయిపాటు మున్నుగాఁ
దేనియ లుట్టఁ దేలు జగతీపతి కుగ్మలి రాముఁ డింతికిన్. 75

సీ. అదరులు గదిరిన నజేముఱె వర్తిల్లు చెయువుల క్రందునఁ జిక్కువడుచు
నేర్పులు గడఁగిన నిరతంబులై చెల్లు కామతంత్రంబులఁ గళుకు లగుచుఁ
గోర్కు లేచినఁ ద్రిప్పికొనునింద్రియంబుల యక్కఱ దీర్పంగ నడరఁ బడుచు
మెచ్చులు వచ్చిన మిగుల నానందించు మనములతలపోఁత కనువుగొనుచుఁ

తే. దనివి వొందిన నల్లన తలఁపు మగుడ, వేడుకలయెడఁ గొసరుల వింతతమక
ములకు మొదలైనఁ బొదలుచు నెలఁతుకయును,మనుజపతియు నొనర్చిరి మదనకేలి.

క. ఒండొరువులమదనకళా, పాండిత్యము మెచ్చుమియు నోపం బిడ నెపమై
యొండొరులకు నానంద మ,ఖండము గావించురతము గైకొంద్రు తగన్. 77

సీ. తూలెడునునుగురుల్ దోతెంచుఘర్మాంబువులఁ దోఁగి నుదుటపై నమలఁగుచుండ
లలిసొంపు పెంపునఁ బొలయక కనుదోయి నానుచు నెడనెడ మ్రానుపడఁగఁ
గుచములనడుమఁ దూఁగుచు నున్నహారము లల్లన చనుమొనలందుఁ గ్రాల
బెడఁ గొంద నల్లాడు తొడవుల మెఱుఁగులు వెడలకయచ్చోటఁ గడలుకొనఁగ

తే. గేలికడఁక దోడ్తోనడఁగించి యవయ,వములుసడలంగఁ జేయుచు వచ్చుచొక్కు
లేఁతదమిఁ గ్రొత్తచెన్నొందు లేమచంద,మధిపుఁ డెందమానందమయంబు సేసె. 78

క. మఱపు ముసుఁగువడ వేడ్కలు, దెఱపులుగొని నిగుడ రెండుఁదెఱఁగులచేతం
బొఱవోవు నెమ్మనంబుల, నెఱి నిరువురు నలవరింప నేరరు రతులన్. 79

సీ. మానవనాథుఁ డుగ్మలిఁ గౌఁగిలించుచో సడలుకే ల్బిగియించు కడఁక లేమి
యతివ భూధవునధరామృతం బానుచో దొప్పవా తెఱ యంటుఁ దొట్రుపాటు
నృపతి లేమను గేలి నిపుణత నొరయుచో వెడఁగులై చెయ్వులు వీఁకపాటు
వామాక్షి మేదినీవల్లభుఁ గొసరుచోఁ గొదలు పల్కులక్రియఁ గూడ కునికి

తే. యొండొరులచిత్తములనాఁటియొలయు మన్కిఁ, జొక్కు లెక్కుడు సేయంగ సోలమడరి
యిరువురును సౌఖ్యరసములఁ గరువు గట్టి, పోసిచేసినరూపుల పోల్కి నైరి.

క. భూపాలుఁ డిట్లు మోదం, బే పారఁగ మోహములకుఁ నెల్ల నివాసం
బై పాలించెను రాజ్యం, శ్రీపెం పభిరామముగ నశేషధరిత్రిన్. 81

సీతాదేవి గర్భము దాల్చుట

ఉ. అత్తల కెల్ల భూరివినయంబునఁ బంపు దగంగఁ జేయుచుం
జిత్త మెలర్ప నాథుపనిసేయుచు బాంధవతుష్టి సేయుచున్
విత్తములన్ మహీసురుల వేమఱుఁ దృప్తులఁ జేయుచున్ మహో
దాత్తగుణాలి నొప్పె వసుధాసుత నిత్యశుభంబు పెంపునన్. 82

క. సమ్మదమున భూచక్రము, తొమ్మిదివే లేఁడు లేలి తుది రాముఁడు దా
నెమ్మనమున నినకులము ధ్రువమ్ముగ సత్సుతులఁ బడయవలె నని తలఁచెన్. 83

ఆ. తొమ్మనూటిమీఁదఁ దొంబదితొమ్మిది, వర్షములకు నంత వసుధపట్టి
యతిథివిప్రదేవపితృతర్పణంబుల, గర్భమహిమఁ దాల్చెఁ గౌతుకమున. 84

క. అంత నొకనాఁడు లీలం, గాంతారత్నంబు నాథు కడ మెలఁగఁగ నే
కాంతంబునఁ గనుఁగొని యత్యంతమనోహ్లాద మడర నతఁ డి ట్లనియెన్. 85

సీ. చంద్రికపైఁ బర్వుచారువల్లికవోలె వెలఁది నీయంగంబు వెలుకఁ బాఱె
హేమకుంభములపై నింద్రనీలములట్లు కాంత నీచను మొనల్ గప్పు మిగిలె
వెడవాడులీలారవిందయుగ్మముమాడ్కి సుదతి నీకనుఁగవ సోల మందెఁ
బెన్నిధిఁ గాంచిన పేదచందంబునఁ బొలఁతుక నీకౌను పొదలుకొనియె

ఆ. లలన నీదుచెయ్వులలసంబు లయ్యె, లతాంగి నీదుమందయానలీల
జడను దాల్చె గర్భ సంపదకలిమి నీ,యందుఁ దేటపడియె నిందువదన. 86

ఉ. మొగ్గల మైనకోర్కి దుదిముట్టఁగ నుత్సవలీలఁ జూడ నా
కగ్గము గాఁగ వంశము సుధాంశుఁడు గల్గిన రాత్రివోలె నీ
విగ్గురుగర్భసంపద వహించియుఁ జెప్ప వదేమి నాపుడున్
సిగ్గును లేఁతనవ్వుఁ గదిసెం గమలాననముద్దుమోమునన్. 87

రాముఁడు కోరిక యడుగఁగా సీత గంగాతీరవనములకుఁ బోఁగోరుట

చ. తనమదిలజ్జ వాపి వసుధాపతి మేవడి గైనమాటపాం
దునఁ దగఁ జేరి కోరికలు దోఁచుతెఱం గెఱుఁగం దలంచి య

ల్లిన యడుగంగ సముద్రవిలాసమునే త్తెఱ నెమ్మొగంబు నూ
తనరుచి నొప్పఁగా వికచతామరసానన వేడ్క నిట్లనున్. 88

శా. సింగంబుల్ మునిబాలకుల్ దిరుగుచోఁ జెయ్వేది మోమియ్య సా
రంగంబుల్ దిరుగం దపోధనసతుల్ రాజీవముల్ గోయుటల్
రంగద్వీచులఁ బద్మముల్ మెఱయ ధర్మప్రీతి నెమ్మిం జూచుచుం
గంగాతీరముకానలోనఁ దిరుగంగాఁ గౌతుకం బయ్యెడిన్. 89

ఆ. అనిన రఘువరేణ్యుఁ డమ్మాటలకు నియ్యకొని లతాంగి నీవు గోరినట్లు
చేయు వెంత పెద్దశీఘ్రంబ యచటికిఁ, బుచ్చువాఁడ నరుచు నిచ్చ మెఱసి. 90

క. ఆసతికడ సరసంబుగఁ, బాసి నడిమికొలువునకు నృపాలుఁడు సనినన్
దాసి నిరంతరమును సేవాసౌఖ్యముఁ బొందఁ బడయుమవారలు ప్రీతిన్. 91

రాముఁడు నర్మసచివులవలన లోకాపవాదము తెలియుట

క. పోడసూపి యుచితముగ నలుగడ నల్లన చేరి కొలువుసేయఁగా నగుమాటల్
వాడమినసమయంబునఁ బతి, పడుచుండె వలసు బోసఁ బనిచి నయమునన్. 92

తే. ఫుల్లరాజీవదళములఁ బోల్లసేయు, వెడఁదకన్నుల సుడిఁగొంతి వెల్లిగొనఁగ
నర్మసచివుల మొగములు గనుచుఁ జూచి, పౌరులో ధర్మప్రచారము పైవారితోడ.

శా. పౌరశ్రేణియు భూజనంబు నను సంభావించి కీర్తింతురో
నేరం బున్నదఁ టంచు లాఘవముగా నిందింతురో దీని నీ
వేరూపంబున వింటివిన్న తెఱఁగొక్కింతేనిఁ బోనీక వి
స్తారం బొప్పఁగఁ జెప్పుమన్న నతఁ డుత్పత్తిప్రీతిమై నిట్లనున్. 94

మ. జనకుం డానతియీఁ దపంబునకు నిష్ఠం గానకుం జన్న యం
పును దుఃఖం బొకయింత లేక లవణాంభోధిం గళామాత్రఁ గ
ట్టినసామర్థ్యము దేవబృందమునకున్ డెందంబుపై రావణుం
జనునాపంక్తిముఖున్ వధించినమహోత్సాహంబుఁ గీర్తింపఁగన్. 95

క. కలయంగ నెల్లయెడలం, బలుమాఱును విందు ననినఁ బ్రమదం బెసఁగం
గల దన్నరూప యిది నీపలుకులు మాకెక్కె నని నృపాలుఁడు మఱియున్. 96

తే. తొలుత రాజ్యంబు సేయంగఁ దొడఁగి మనము
వివిధవర్ణాశ్రమంబుల వృత్త మరసి
యలవరించుచోఁ గొందఱు కహితమగుటఁ
గొన్నిమాటలు పుట్టక యున్నె యనిన. 97

ఉ. ఈయనుమాన మేటికి నరేశ్వర మీపరిపాలనక్రియో
పాయము ధర్మనిష్ఠయుఁ గృపాగుణమున్ వినయంబు పెంపునున్

న్యాయవిశోధనంబును నియంత్రితసత్యవచోవిలాసముం
బాయక యిందు నెందు నరిభంజన సూరిజనానురంజనా. 98

చ. అనవుడు భద్రుఁ జూచి ముదమందుచు రామధరాధినాథుఁ డి
ట్లనియె మదీయసంస్తుతులు నన్నియుఁ జెప్పితి కీడుమాట సె
ప్ప నగునొ కాదొ నాక ననుఁ బాపము సుట్టక యుండ నేమి గ
ల్గినఁ గలయంతవట్టును నకిల్బిషమానస చెప్పు మేర్పడన్. 99

క. అనుటయు నతండు వెలవె, ల్ల నగుచు డెందంబు గొందలం బందగ జె
ప్పను జెప్పకుండ నేరక, యనుమానముతోడ నిక్క డక్కడవడినన్. 100

ఆ. అధిపుఁ డింగితజ్ఞుఁ డై యితఁ డొప్పని పలుకు వినఁగఁ జెప్ప నలికియున్న
వాఁడు గొంకుఁ బాపవలయుఁ బొమ్మని తన, యెదఁ దలంచి యతనికిట్టు లనియె.

క. లోకులమాటలు సెప్పిన, నా కెగ్గగునే ప్రియం బొనప్పు హితుఁడ వై
నీ కింత వెఱవ నేటికి, నేకాంతం బయినచోట నే నడుగంగన్. 102

ఆ. కీడు గాంచి మనల నాడెడువారల, నోళు లుడుపఁగా మనోముదంబు
నొందుఁ గాన దీననొండెగ్గు లే దని, తఱిమి యడుగుటయును వెఱపుఁ బాసి.

క. ఇతఁ డెటు సెప్పు నొకో నా, మతి గలఁగెడు జనులపనులు మఱవక యుచిత
స్థితి నడపుదు నని తలఁకెడు, పతి కాతం డెలుఁగు రాలుపడ నిట్లనియెన్. 104

సీ. ఎల్లలోకంబులు నెఱుఁగ నత్యంతదురాచారుఁ డైనదశాననుండు
చెఱఁ బట్టికొనిపోయి యఱముఱేఁ బెద్దకాలం బేనిఁ గేళివనంబులోన
నునిచిన నున్నయాజనకరాజాత్మజ నెడ నించుకేనియు నెగ్గు గొనక
ధైర్యంబు వాటించుతలఁపు వోవిడిచి మన్మథగోచరుం డయి మగుడఁ దెచ్చి

ఆ. యనుగలంబు సేసికొని యున్నవాఁ డని, యజ్ఞు లయినజనము లాడుచుండ
నెల్లచోట నిందు నింతనిక్కువ మని, పల్కుటయును రఘునృపాలకుండు.

క. సుఱసుఱ డెందము సూఁడిన, తెఱఁగున నొక్కింత స్రుక్కి ధీరుం డగుటం
గొఱఁతవడ కుండ వినుటకుఁ, బెఱవారల కిట్టు లనియెఁ బ్రియవదనుం డై.

క. మీరలు నాసత్కీర్తియు, కోరుదు రే ప్రొద్దుఁ గాన గురుదురితపరి
హారము సేయం దగు నే, సీరూపమ యగుట నిశ్చయింపఁగ వలయున్. 107

చ. అనుడు విషాద మంది విజయాదులు దేవ భవచ్చరిత్ర మ
త్యనఘము దీనిఁ జూచి చెడనాడఁగ నాలుకయెట్టు లాడు దు
ర్జను లగువారు కొందఱు విచారవిహీనత నిట్లు వల్కఁగా
విని విని వారిమాటలకు వేసరి యుండుదు మెప్డు నెల్లెడన్. 108

లోకాపవాదభీతుఁ డై రాముఁడు తమ్మునితో నాలోచించుట

ఉ. నావుడు మూర్ఛవచ్చినమనంబునకున్ ధృతి యూఁత యిచ్చి సం
భావన వారిఁ బోఁ బనిచి పార్థివముఖ్యుఁడు దల్లడంబునం

దాపుకొనంగ లేక తనతమ్ముల నప్పుడ పిల్వఁ బంచి నా
నావిధచింత ముట్టికొనినన్ వెగ డందుచు నార్తమూర్తి యై. 109

ఆ. అధికవినయ మెసఁగ నాభరతాదులు, నగరి కేఁగుదెంచి నరవరేణ్యుఁ
డేకతంబు వీకు వీకాడువగలచే, నందుచుండఁ జేర వచ్చి వచ్చి. 110

సీ. తారలు లేనిసుధారోచియునుబోలె నొంటి యేలొకో నృపుఁ డున్నవాఁడు
చిత్రరూపంబున చెలువున నేలొకో పతిమూర్తి నివ్వెఱ పాటునొందె
సాపరాధులఁ జూచు నట్లేలకో రాజు మనమీఁదిచూడ్కులుమగుడఁ బెట్టెఁ
గౌముది పైఁ బర్వు కమలంబుచాడ్పున విభుముఖం బేలొకో విన్ననయ్యె
తే. ననుచునల్లనిమాటల నక్కుమారు, లుత్తరము లేనియడుగుటలొండొరువుల
నడుగు చంతంత నిలుచుచునగ్రజన్ము,పాలి కేతెంచి భక్తిమైఁ బ్రణతులైరి.

చ. తగఁ బ్రణమిల్లినం దనదుతమ్ముల నంచఱఁ జూచి వేఁడి పై
నెగయుకరంబులం గొని మహీపతి యల్లన యెత్తి బాష్పవా
రి గడలుకొన్న నాఁగుచు శరీరము నేలకు వ్రాల వచ్చినన్
మగుడఁగ నిల్పుచున్ వెగడుమాటలు గుత్తుకలోనఁ బట్టుచున్. 112

క. ఈరాజ్యసంపదున్నతి, మీ రిచ్చినయదియ నాకుమీఁద విపత్సం
తారకులును జుట్టంబులు, మీఁద చెలులు మీఁద ధనము మీఁద తలంపన్. 113

క. కావున నెయ్యది పుట్టిన, మీవలనన తెగువ యగుట మీ కెఱిఁగింపం
గావలయు లోకజననిం,దావాదము తెఱఁగు వినుఁడు తాత్పర్యమునన్. 114

క. అనుతనమాటకు మున్నే, మనుజపతికి నింత యేమి మాడ్కినొకో నేఁ
డనువగ డోలాందోళిత, మనస్కులై యున్నయక్కుమారులు వినఁగాన్. 115

ఉ. రావణునింట నుండఁగ ధరాసుత నే మరలంగఁ దెచ్చిసం
భావన సేత కష్ట మనిపల్కిరి చూచితె లక్ష్మణా! మహా
దేవుఁడు బ్రహ్మయున్ మునులు దేవగణంబులు మెచ్చ నయ్యెడం
బావకుఁ డిచ్చె నాకు సతిఁ బాపపుమాటలు పుట్టె నియ్యెడన్. 116

ఉ. వేపుర నేల నేను బృథివీసుతచిత్తము పెంపెఱుంగనే
భూవలయంబు సంచలతఁ బొందిన వారధి మేర దప్పినన్
దేవనగంబు పాఁతగిలి త్రెళ్లిన నం దొకకీడు గల్గునే
యావనజాక్షి నిట్లు సెడ నాడిన నక్కట నోరు పుచ్చదే. 117

లోకాపవాదమునకై రాముఁడు సీతను విడనాడ నిశ్చయించుట

ఉ. ఐనను మీకు నొక్కతెఱఁ గస్ఖలితంబుగ నేను జెప్పెదన్
దానికిఁ గాదు నాక భువనంబులకున్ నను శుద్ధఁ జేయుఁడ
జ్జానకి నెల్లభంగుల నిజంబుగ నిప్పు పరిత్యజించినం
గాని యకీర్తి వాయ దటుగా దని నోళ్లులు మూయవచ్చునే. 118

క. జడమతు లయినజనంబుల, వెడమాటలు మాన్ప నిదియ § వెర వెబ్భంగిన్
సడికంటెఁ జావు మే లని, యెడపలుకు దలంప వలదె § యిలఁ బురుషులకున్. 119

ఆ. పూని జీవితంబు § లైన మి మ్మైనను, వలయుచోట విడువ § వచ్చుఁ గాని
వర్తనంబు గౌరవం బొకయించుక, యైన విడువ దుస్సహంబు నాకు. 120

క. ఒకభంగిఁ బాపికొన రా, దొకొ మిథ్యానింద యనుచు § నొండుదెఱఁగు మీ
రకుటిలచిత్తుల రై చూ, డకుఁడీ నామదికి సంకటం బిది యెల్లన్. 121

క. ఏ నెఱిఁగి యయిన నెఱుఁగక, యైనను నిత్తెఱఁగ నిశ్చయము సేసితి నా
యాన సుఁడీ నాకడ్డము, గా నొకపలు కైనఁ జెప్పఁ § గడఁగితి రేనిన్. 122

చ. అనవుడు వార లొండొరులయాననముల్ గలయంగఁ జూచి య
జ్జనపతి తెంపు వాపెడువిచారము చిత్తములం దొకింత యై
నను మొలతేర కవ్విధమునం దమనిశ్చయ మైన లేకయే
మనియును బల్కరాక వెఱఁగంపఁగ వెండియు నాతఁ డిట్లనున్. 123

ఉ. సూక్ష్మముగాఁ దలంచినవిశుద్ధచరిత్రము దుఃఖహేతువే
లక్ష్మియుఁ బ్రాణముల్ సరియె § లజ్జకు రిత్తవిచార మేటికిన్
లక్ష్మణ యెల్లి నీవు చటులస్థిరవాజులఁ దేరఁ బూన్చి యా
పక్ష్మలనేత్రఁ గోరికనెపంబునఁ దోకొని పొమ్ము కానకున్. 124

క. ఇమ్ములఁ జని గంగాతీ, రమ్ముతపోవనములందు § రమియింపఁగ నా
సమ్ముఖమునఁ గోరినయది, యమ్ముద్దియ నచటి కనుప § నగు సుకరముగాన్. 125

క. కొని చని వాల్మీకితపో, వనపరిసరభూమిఁ ద్రోచి § వచ్చెడి దయ్యం
గనకును నాకును నిదె విధి, యనుమానింపకుఁడు నిశ్చయం బైనయెడన్. 126

క. అని పలికి తనదుతెగువకు, ననుజన్ములు తలలు వాంచు § టనుమతిగాఁ గై
కొని వారి నిండ్లకును బోఁ, బనిచి యచటు వాసి ధరణిపాలుం డరిగెన్. 127

క. ధాత్రీపతి కనుజులకును, నేత్రంబులబాష్పవారినిద్ర సుడుప నా
రాత్రియొకభంగిఁ జనిన సు, మిత్రానందనుఁడు వంత § మిగిలినమదితోన్. 128

రాముఁడు లక్ష్మణునివెంట సీత నడవులకుఁ బంపుట

చ. దివసముఖోచితక్రియలు § దిగ్గన సల్పి సుమంత్రుఁ జూచి దా
నవకులమర్దనుండు రఘునాయకుఁ డెక్కురథంబుఁ బూన్పు గా
రవమున దేవి నిర్జరతరంగిణిప్రాంతఁ దపోవనంబులన్
వివిధవినోదముల్ సలుపు § వేడుక నాథునను జ్ఞ నేఁగెడున్. 129

ఆ. అనుఁడు నతఁడు గడఁక § నరదంబు సక్కఁగాఁ, బెట్టి ఘోటకములఁ గట్టి తెచ్చి
సవినయంబు గాఁగ § సౌమిత్రి ముందట, నిలిపె నంత మేదినీవిభుండు. 130

క. అడ లడఁచి నెమ్మనంబున, వెడతెలి వొడఁగూర్చి మాట § లేర్పడ కుండం
జిడిముడిపడక నయంబున, నెడమడు వొక్కింత లేక § యిట్లను సతితోన్. 131

చ. పొలఁతుక గంగచేరువతపోవనభూములు సూడ నీమదిన్
మొలచినకౌతుకంబు దుదిముట్టఁగ లక్ష్మణదేవు నిన్ను నం
దులకు మనోముదం బెసఁగఁ ÷ దోకొని పో నియమించితిన్ సము
జ్జ్వలమణికాంత మైనరథసత్తమ మెక్కుడు రమ్ము నావుడున్. 132

ఉ. అక్కట నాదువేడ్కకుచితానుచితంబులు సూడకే విభుం
డొక్కతలంపువాఁ డయి సమౌత్సుకతన్ నను దవ్వు వుచ్చెఁగా
నిక్కమ యియ్యకో లరయ ÷ నెయ్యము తియ్యము గాదె యంచు నిం
పెక్కఁగ రాముడెంద మును ÷ కెక్క రథంబు లతాంగి యెక్కినన్. 133

ఉ. అత్తటి నున్నధైర్యమున ÷ కచ్చెరువందుచు జీవితేశుహృ
ద్వృత్తి మెఱుంగమిన్ మదిని ÷ దీనికి నమ్ముట కుస్మలించుచుం
జిత్తముఖేద మాననముఁ ÷ జెందిన మాన్పఁగ లేక లక్ష్మణుం
డుత్తల మందు చున్న విభుఁ ÷ డుగ్మలి కాతనిఁ జూపి యిట్లనున్. 134

ఉ. దూరము నాక ఘోరవనదుర్గతలంబులఁ గేలి సల్పఁగాఁ
గోరెడుభామలం బ్రియలఁ ÷ గోరినయట్టుల పుచ్చురాజులన్
ధారుణి నెందుఁ గాన మని ÷ తా మును దీనికి నడ్డపెట్ట నేఁ
బోరితమాడి యిట్లు నినుఁ ÷ బుచ్చుట కగ్గినవాఁడు సూచితే. 135

క. అని తనమొగ మొప్పమి కన్మనుజేంద్రుఁడు నెపము దప్పి ÷ మాటాడినఁ దా
నును దదనురూపవచనము,లను సంభాషణ మొనర్చె ÷ లక్ష్మణుఁడు దగన్. 136

ఆశ్వాసాంతము (ప్రథమావిభక్తి)

ఉ. పుణ్యుఁడు భారతీవిభవపూతవికాసముఖారవిందలా
వణ్యుఁడు దీవ్రకోపదవవహ్నినిరర్గళదగ్ధశాత్రవా
రణ్యుఁడు మానినీహృదయరంజనసైపుణరూఢరూపతా
రుణ్యుఁడు భీతివిహ్వలవిరోధిశరణ్యవరేణ్యుఁ డున్నతిన్. 137

క. దుర్జయవైరిధరాధిప, తర్జననిస్సాణగర్జితస్ఫురణుం డ
త్యూర్జితబాహాసంపదు,పార్జితవిఖ్యాతకలియుగార్జునుఁ డెలమిన్. 138

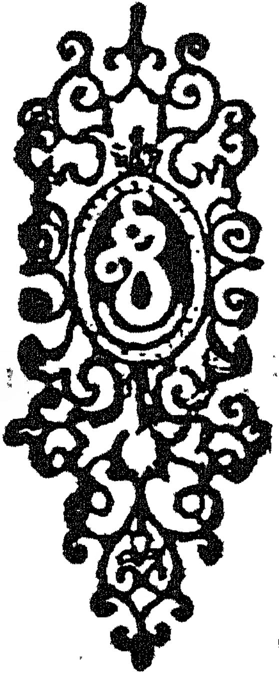
మాలిని. వితరణఖని యుద్య ÷ ద్వీరశృంగారలక్ష్మీ
పతి రతివరలీలా ÷ షంగకృత్సంగతాంగుం
డతులితమతివిస్తారాప్త దేవేజ్యుఁ డిజ్యా
ప్రతిదినపరితృప్తి ÷ ప్రాప్తసప్తార్చి ధాత్రిన్. 139

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కన నామధేయ ప్రణీతం బయిన యుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబు నం దష్టమాశ్వాసము.

శ్రీ ర స్తు

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

నవమాశ్వాసము

వాణీకీర్తిప్రత
తీవేష్టితమూర్తి వసుమతీదైవతమో
దావహుఁడు కల్పకస్ప
ర్ధావిజితుఁడు మనుమసిద్ధిధరణీశుఁ డొగిన్.* 1

క. జననాథుఁ డుడుగరలు భూ,తనయమనం బలరఁ గట్టి । తగ నొప్పించెన్
మునివరులపత్నులకు ని,మ్మని మణిమయభూషణాంబరాదులు ప్రీతిన్. 2

తే. ఇవ్విధంబునఁ దనతలం । పించుకంత, యైన జానకి యెఱుఁగనీయట్లు గాఁగ
బాలతోడ విషం బిడుపగిది ననిచి, పుచ్చి రాఘవుఁ డుల్లంబు । నొచ్చి మరలె.

లక్ష్మణుఁడు గంగాతీరవనములకు సీతను దోడ్కొని పోవుట

చ. లలితగతిన్ సతోయకమోలస్ఫుటమార్గమునన్ శరీరర
క్షులు వినయంబుతో నడిపి । గౌరవ మొప్పఁగ భక్తిపెంపుమై
నలయక పంపు సేయుచు మహాశ్రమభూములు వీడుపట్టుగా
లలనఁ దగన్ సుమంత్రుఁడును । లక్ష్మణుఁడుం గొని పోయి రిమ్ములన్. 4

క. చని చని జనకతనూభవ,తనతనువున దుర్నిమిత్తతతి గలయఁగఁ దోఁ
చిన నిట్లనియె సుమిత్రా,తనయునితో నెమ్మనంబు । దలఁకుచు నుండన్. 5

ఉ. తప్పక మున్ను గన్గొనువిధంబ యమంగళసూచకంబు లే
నిప్పుడు నాశరీరమున । నెన్నియొ కాంచితి నంతరంగముం
ద్రిప్పికొనం దొడంగెఁ బతిదిక్కున బంధులవెంట భృత్యులం
దొప్పమి యేమి వాటిలుట । కో వెఱపయ్యెడు నాకు లక్ష్మణా. 6

క. అనవుడు నమ్మాటలు గీ,టునఁ బుచ్చుచు నతఁడు లలితడోలాయతవీ
చినిచయసుభగాకృతి యగు, ననిమిషనదిఁ జేర నరిగె । నత్యంతధృతిన్. 7

ఉ. ఆయ్యెడ రేవుబోయలఁ బ్రియంబు మెయిం బిలిపించి దేవికిం
జయ్యన నోడ వెట్టు మనిశాంతతఁ బిల్చి సుమంత్రుఁ జూచి నీ
వియ్యెడ నున్నుతే రనుచు । నింతిని డించినఁ బోతపాత్ర పై
కొయ్యన పోవఁ డాను కని । యుత్తరణక్రియ నిర్వహించినన్. 8

---

* ప్రథమావిభక్తి.

ఉ. సంతస మందు చున్న రఘుసత్తముదేవికి లోకవాదవృ
త్తాంతము నన్ను దన్ బిలిచి యన్న తెఱంగును దత్తపోవనో
పాంతము గాపునం దెలియఁబల్కఁ దలంచుచు నల్లఁ జేరి య
త్యంతవిషాది నై రఘువరానుజుఁ డాత్మ చలించు చుండఁగన్.

శా. నా కింకన్ మరణంబ కార్య మిటు లన్యాయప్రవృత్తాత్ముఁ డై
కాకుత్థ్సాన్వయదీపకుండు నను లోకత్యాజ్యుఁ గావించె నం
చాకాంతాతిలకంబుపాదముల పర్యంతంబుగాఁ బుణ్యగ
ణ్యాకారుం డిలఁ జాఁగి మ్రొక్కిన మనం బాకంపముం బొందఁగాన్. 10

ఉ. కారణ మేమి నన్ను దశకంఠకులాంతకుఁ డెగ్గు వల్కెనో
నేరమి గల్గెనో యకట నిక్కము నా కెఱిఁగింపు మిట్టిదు
ర్వారమనోవ్యథం బొరయువాఁడవు గావు వివేకవిశ్రుతా
చారుఁడ వైననీ వని విశాలవిలోచన గారవించినన్. 11

ఉ. ఇత్తెఱఁ గాచరించుటకు నే నిది ఘోటికి నియ్య కొంటి నీ
యుత్తమురాలి నోఁ బలుక నోఁగ వచ్చునె యంచు వెండియుం
జిత్తము గూడఁ దెచ్చుకొని చెప్పక పో దని నిర్ణయించి డ
గ్గుత్తిక నెత్తి లక్ష్మణుఁడు కోమలిఁ జూచుచు నశ్రు లొల్కఁగాన్. 12

రాముఁడు లోకాపవాదభీతుఁ డై విడనాడినవృత్తాంతము సీతకు లక్ష్మణుఁ డెఱిఁగించుట

శా. ఏ నిం కేమని చెప్పుదున్ రఘుకులాధీశున్ జగం బెల్ల నీ
కై నిందింపఁగఁ జాల నొచ్చి యది మిథ్యావాద మైనన్ సమూ
ధానం బేర్పడఁ జేయ కున్న నిజవృత్తం బెంతయున్ దూషితం
బై నీచత్వము రాక తక్క దని యూహాపోహసంవేది నై. 13

క. పురజనులభూజనంబుల, పరివారం బొందుభంగి బాయమి జీవ
స్మరణం బగుచున్నభవ,ద్విరహంబున కియ్య కొనియె విభుఁ డధికధృతిన్. 14

ఉ. ఏకత ముండి నన్ బిలిచి యేర్పడ నింతయుఁ జెప్పి తేరిపై
వే కొనిపోయి నీవు పృథివీసుత కోరినయట్లు కాఁగ వా
[1]ల్మీకులయాశ్రమంబునసమీపమునన్ మనకృత్యనిశ్చయం
బాకమలాక్షికిం దెలుపుమన్న నృపాలకునాజ్ఞ సేసితిన్. 15

క. ఆశ్రమ మల్లదె మునిచర,ణాశ్రయవు నిరస్తశోకవై యుండు జగ
ద్విశ్రుతి యగునీపతియును,నాశ్రమవిరహితుఁడ యింక నని పల్కుటయున్.

సీత తన్ను భర్త విడనాడినందులకై చింతించి లక్ష్మణునితో నయనిష్ఠురంబు లాడుట

క. తాలిమికోలఁదులఁబోవని, వాలాయపుదిగులు గుండె వ్రయ్యఁ గదిరినం
గీలెడపినజంత్రముక్రియ, నేలపయిం బడియె మేదినీతనయ వెసన్. 17

1. వాల్మీకః-అకారాంతము. వాల్మీకున్-ఘ. సం.

క. పడి మూర్ఛిల్లి మగుడ నొక, పడికిం దెలివొంది బాష్పవారి గనుంగవం
గడలుకొను చుండ వాతెఱ, దడుపుచు వెలవెల్ల నగుచుఁ దల్లడపడుచున్. 18

క. పలు కుడిగి పెద్దప్రొద్దా, కులదృష్టి మఱంది జూచుఁ గొండొక నవ్వుం
దలయూఁచు ముక్కుపై నం, గుళమిడు వెఱఁగందు వగలకుం గొలువిచ్చున్. 19

ఆ. సందియంబువడ విచారంబునకుఁ జొర, మాఱు పలుక నొండు మాడ్కిఁ జేయ
వెరవు గాక పిడుగు వ్రేసినయట్లైన, మాట కియ్యకొనుచు బోటిపలుకు. 20

క. అగుఁ గాక యట్లు చేసెద, జగతీపతిపనుపు సేసి చను నీవును నీ
తెగువ రఘుపతికి నీకుం, దగ వంట యే ననెడి దేమి తమ్ముఁడ చెపుమా. 21

సీ. అఖిలధర్మస్థితి నపచారి యందునే యావనంబునఁ దప మాచరించెఁ
గరుణాసముద్రుఁడుఁ గాఁడందునే యట్టి యపరాధిఁ గృతకవాయసముఁ గాచె
నాశ్రితరక్షుమై నర్థి లేఁ డందునే పగతుతమ్ముని రాజ్యపదవి నిల్పెఁ
బాటించి నన్ను సంభావింపఁ డందునే నాకుఁ గా నెన్నియత్నములొ చేసెఁ

తే. బతి జనించినకొలెను బరహితైక, లోలమతి యొడల్ సిదిమినఁ బాలు వచ్చు
నాతఁ డిది కార్య మని నిశ్చయంబుచేత, నాయభాగ్యంబ యొండొకవేయు నేల.

క. ఇడుమలు గుడువఁగ బుట్టిన, యొడలిది యిటు లొప్పుఁ గాక యొడ్డులు నాచేఁ
బడిరి తొలుభవమునం దిప్పుడు తత్ఫల మంద కున్నఁ బోవునె నాకున్. 23

ఉ. ఉల్లము పొక్కనెవ్వగలకోటికి యే మరణంబు గోరినం
జెల్లదె జాహ్నవీసలిలసేచన మూర్ధ్వగతిప్రదంబు సం
ఫుల్లయశోభిరామ మగుభూపతివంశము నిల్చునంతలో
నొల్ల దురంతదుఃఖముల కోర్చుట మేలు దలంచి చూడఁగన్. 24

చ. అతులితపుణ్యమూర్తు లగునత్తల కెల్లను నేను భక్తి మ్రొ
క్కితి నెఱిఁగింపు సూర్యకులకేతువు నా విలసిల్లురాముసు
తతి భరియించి యున్న యది దానికి శోభన మందఁ గచ్ఛప
స్థితి నయినం దలంపుదయ సేయుఁడు మీ రని యప్పగింపుమీ. 25

క. జనపతికి నింక నే నే, మని చెప్పిన నేమి యగును నది గడచనె నై
నను నూసువొక వెండియు, ననియెద నొకమాట రఘువరానుజ నీతోన్. 26

చ. తనమది నొక్కయుమ్మలిక దక్కిన మంచిది దానిఁ బాపఁగా
నని తలపోసి చేయుపని కక్కట యేనును లోను గానె నా
కు నెఱుఁగఁ జెప్పి పొమ్మనుటకుం దగనే మొగమాట లేక మ
న్ననయెడ నైన రాజుల మనంబులు ద్రిప్పఁగ బల్మి గల్గునే. 27

క. కానిమ్ము నాకుఁ జెప్పినఁ, గానియ కా దధిపుపనుపు గడతేర్పఁగ నే
బూనినపని యిది నీవును, బూని యొనర్చు టది యెల్లఁ బొచ్చెమె చెపుమా. 28

తే. పతియ చుట్టంబుఁ బక్కంబుఁ ♦ బతియ చెలియుఁ
బతియ తల్లియుఁ దండ్రియుఁ ♦ బతియ గురుఁడు
పతియ దైవంబుఁ గావున ♦ సతతనిపం బా
నర్చ్చుటయ కాదె ధర్మంబు ♦ నాతి కరయ. 29

ఉ. మేనికి నంతవంతఁ బడ ♦ మిక్కిలి కాఱియఁ బెట్టి నొంపఁగాఁ
బూనితి నోర్వ కున్న నది ♦ వోవునె యట్లు జగంబువారలున్
మానము లేక యీ తులువమాటల నాదెస నాడ దుస్సహం
బైనది దీని మానుపునుపాయము చొప్పడ దేమి సేయుదున్. 30

మ. అను చుండన్ మఱుమాట వల్కక సముద్యద్బాష్పుఁ డై లక్ష్మణుం
డినవంశాగ్రణిదేవిపాదయుగళం ♦ బీక్షించి ధాత్రీతలం
బున ఫాలంబునఁ బొంద మ్రొక్కి వినయంబుం దీవ్రశోకంబు నె
మ్మనముం జుట్టుకొనం బ్రదక్షిణముగా ♦ మంద ప్రచారంబునన్. 31

క. వడి నంటఁ దాఁకుబలితపు,టడలున రూపఱినమనమునం దొరిమి పాఁ
తెడలి వెసఁ బురికిఁ బోఁ దెగు, వడరిన వావిడిచి దిక్కు ♦ లద్రువ నఱచుచున్.

లక్ష్మణుఁడు సీతను గంగ దాఁటించి విడిచి పురమునకు మరలుట

చ. అరిగి మరుత్తరంగిణియుపాంతము డాయుచు రోదనంబుతో
బెరయఁ గిరాతు దీనమతిఁ ♦ బిల్చి తదాహితమానపాత్ర మా
తురగతి నెక్కి యద్దరికి ♦ ధూతకళంకుఁడు వోయె మేదినిం
బొరలుచు నోడది క్కరయు ♦ భూతనయం బలుమాఱుఁ జూచుచున్. 33

క. చని యరద మెక్కి యల్ల,ల్లన పోవుచు నిలిచి నిలిచి ♦ లక్ష్మణుఁ డయ్యం
గనఁ బోరిఁ బోరి మరలి కనుం,గొనుచుండఁగఁ గోమలియునుగొందలపడుచున్.

సీ. మున్నా తెఱంగున ♦ నున్నట్టియే నిప్పు డిమ్మెయి వనమున ♦ కెట్లు వోదు
నిది యేమి యొంటిమై ♦ నేతెంచి తనిన నెప్పాట నే మఱుమాట ♦ వలుక నేర్తు
నెవ్వరితోడ నే ♦ నే మని యాదురవస్థ మాటికిఁ జెప్పి ♦ వనరుదానఁ
బతి యిల్లు వాపిన ♦ కతము న న్నడిగిన నేను ద ప్పేదిగా ♦ నేర్పరింతు

ఆ. మునిసతీజనంబు ♦ ముందటఁ గొంకక, యెవ్విధమున మెలఁగి ♦ యిచట నిలిచి
కాల మెట్టిభంగిఁ ♦ గడపుదు నే నని, యడలి యేడ్చుచున్న ♦ యవసరమున. 35

{ వాల్మీకి సీతవృత్తాంతము మునిపుత్త్రులవలన విని వచ్చి తనయాశ్రమమునకుఁ దోడ్కొనిపోవుట }

క. మునిపుత్త్రకు లేటికిఁ జని, చని యయ్యెలుఁగునకుఁ జేరి ♦ చంద్రాస్యఁ గనుం
గొని యటఁ బోవక యరిగిరి, మనములఁ గృప గదుర నాశ్రమమునకు మరలన్.

ఆ. సరభసముగ నేఁగి ♦ సంయమిచరణార,విందములకు నధికవినయ మెసఁగ
మ్రొక్కి మోడ్పుఁగేలు ♦ ముందట నిగిడించి, యిష్ట మెఱుఁగ నతని ♦ కిట్టులనిరి.

మ. ఒకనారీతిలకంబు గాననములో నుద్దామశోకార్తయై
వికలాలోకన మశ్రుధారలును బృథ్వీరేణులిప్తాంగముం
బ్రకటాక్రందనముల్ వికీర్ణకబరీభారంబు వక్త్రాబ్జశో
షకనిశ్వాసగమోష్ణముం గలయవస్థం బొందఁగా నయ్యెడన్. 39

తే. అరిగి యరిగి కనుంగొనియటఁ జనంగఁ, గాళ్లు లాడక మీ కెఱుఁగంగఁ జెప్పఁ
బాటు తెంచితి మేమహాభాగుసతియొ, నిరుపమోదాత్తమూర్తి యనన్నీరజాక్షి.

చ. అనవుడు నమ్మునిప్రవరుఁ డారఘువంశవరేణ్యుదేవిఁ గాఁ
దనమహనీయబుద్ధిఁ గని ధర్మవిధిన్ మహితార్ఘ్యపాత్ర చే
కొని రభసంబునం జనియె ఘోరదశాపరిపాకతప్తచే
తన యగుచున్ మహిం బొరలు తామరసానన యున్నచోటికిన్. 40

మ. చని సంతర్పణవాక్యపూర్వముగ నాశ్వాసంబు గావించినన్
వనితారత్నము భక్తి నమ్మునిపదద్వంద్వంబునం దశ్రులం
గొని పాద్యం బొనరించె నాతఁడు మనఃక్షోభంబు సంధిల్ల ని
ట్లనియెన్ గద్గదికానిరుద్ధవచనుండై యాసరోజాక్షికిన్. 41

క. జనకుఁడు తండ్రియు దశరథ, జననాథుఁడు మామ యఁట విశాలయశశ్శ్రీ
ధనుఁ డగురాముఁడు పతి యఁట, వనితలతో నిన్ను నెన్నవచ్చునె సాధ్వీ! 42

క. నీవచ్చినతెఱఁ గెడఁదను, భావించి యెఱింగి నీదుపావనచరితం
బీవెడమాటల నాఱడి, పోవుట కత్యంత చింతఁ బొందితి నబలా! 43

తే. లోకముల నెద్ది యేనియు నాకు నెఱుఁగ, రానియట్టిది లేదు నిర్మలత నొప్పు
నీదుచరితంబు తెల్లంబు గాదె రాము, నేరమియ చూవె యింతయు నిక్క మరయ.

చ. ఇదె మనయాశ్రమం బిచట నీవు వసింపు తపస్వినుల్ ప్రియం
బొదవఁగ నీకు నెల్లపనియుం బరమాదరవృత్తి నాచరిం
చెద రిదె నీగృహంబునకుఁ జేరితి గావున నీదుఁ గర్భ మ
భ్యుదయముఁ బొందు దుర్యశము వోవుఁ బవంపడి నమ్ము మెమ్మెయిన్. 45

క. కైకొను మర్చన మనవుడు, నాకోమలి దెలిసి యర్ఘ్య మందుకొనియె సు
శ్లోకుఁ డగునమ్మునీశ్వరు, సాకతమున శోకవహ్నిశాంతతఁ బొందన్. 46

తే. ఇత్తెఱంగున నూరార్చి యింతిఁ దఱిమి, యల్లనల్లన తోకొనియాశ్రమమున
కరుగుదేరంగ నమ్మునీశ్వరున కర్థి, నెదురువోయి తపస్విను లెలఁగుటయును. 47

చ. జనకునికూఁతు రార్యగుణశాలిని రాముని దేవి సీత యా
తనికొఱగామి నియ్యెడకుఁ దాపసవృత్తిఁ జరింప వచ్చె ని
వ్వనితకు నెల్లకృత్యము దివానిశముం బరికించి బాంధవం
బు నెఱయఁ జేయుఁడీ యని తపోధనసత్తముఁ డప్పగించినన్. 48

ఆ. ఆతపస్వినులు ప్రియంబున జానకిఁ, బొదివి యాత్మవాసభూమి కర్థి
తోడ గారవించి తోడ్కొని పోయిరి, మునియు నిజనివాసమునకుఁ జనియె. 49

క. మునినాథుఁ డింతిఁ దోడ్కొని, తనయాశ్రమమునకు నేఁగు తఱి నంతయుఁ దా
నును నిలిచి యాసుమిత్రాతనయుఁడు గనుఁగొనియె నశ్రుధారలు గవియన్. 50

—{ పట్టణమునకుఁ బోవుచు సుమంత్రుఁడు లక్ష్మణునకు దుఃఖోపశమంబుగాఁ దొల్లిటికథ యెఱింగించుట }—

ఆ. ఇవ్విధమున రాఘవేశ్వరుదేవి నయ్యడవిఁ ద్రోచి మరలి యరిగి యరిగి
యడలు గదిరి యిట్టులనియె సుమంత్రుతో, నతఁడు మొగము దీనమగుచునుండ.

క. మనయింటిచేటు సూచితె, మనుకులసత్తముఁడు తొఱఁగె మైథిలినిఁ భూ
జనవాదంబు మహాత్ముల, యనఘచరిత్రమునకంటు నధికం బగుటన్. 52

సీ. అభిషేకదినమున నడవికిఁ జనుమన కరుగుము నీ వన్న నట్ల చనియె
నందును నతిశాంతుఁడై యుండఁగాఁ దన కోమలి నఱిమునఁ గోలుపోయె
నమ్ముగ్ధ మగుడఁ దేనని చన్నచోట ననేకవిధంబుగ నిడుమఁ బడియెఁ
దెచ్చియుఁ బ్రీతిలో నొచ్చి యొడంబడి మనపుణ్య మేమి యిట్లుష్మాక్కిఁ జేసె

తే. నకట పుట్టినకోలెను నంతకంత, కగ్గలించినదుఃఖంబు ననుభవించు
చున్నవాఁ డన్న యేమని యుగ్గడింతు, నీమనోగ్లాని తెగువలయెద్ది చెప్పుమ.

మ. అనిన సుమంత్రుఁ డిట్లనియె నాతనిపుట్టిననాఁడ వచ్చి త
జ్జనకునితోడ భూమిసురసత్తము లెల్ల ననేకదుఃఖభా
జన మగు నల్పసౌఖ్యుఁ డగుశౌర్యము ధైర్యము దానశక్తియున్
వినయముఁ గల్గువాఁ డగునానింద్యుఁడు వీఁ డన వింటి నేర్పడన్. 54

ఆ. పితృవియోగజనితపీడయు ననుజవి, యోగజనితపీడయును సతీవి
యోగజనితపీడయును బొందు వీని నఁనంగ వింటి నేను నరవరేణ్య. 55

క. కావున విధికృత్యము లగు, నీవృత్తాంతముల కింతయేటికి వగవం
జావును జేటును మనుజుల, కావిర్భావంబుతోన యైనవి గావే. 56

క. మఱియు నొకమాట యెవ్వరు, నెఱుఁగనియది దశరథునకు నేకాంతమునం
దఱమఱ లేక దృఢంబుగ, నెఱుకపడం జెప్ప వింటి నే నొకరుండన్. 57

క. అది రాముఁడు భరతుండును, మొదలుగ నెవ్వరును వినరు మున్నైనను నీ
హృదయంబుకలఁక యుడుపఁగ, మదిఁ గోరుటఁ జెప్ప వలసె మనువంశనిధీ. 58

సీ. సర్వజ్ఞుఁ డనఁదగు దుర్వాసుఁ డనుమునీశ్వరుఁడు వసిష్ఠునాశ్రమమునందు
సాంవత్సరిక మైనసత్త్రంబు నడపంగ ధర్మప్రియుం డగుదశరథుండు
వేడుక జన్నంబుఁ జూడఁ బోయి మునిప్రవరు లిద్దఱకు నభివందనంబు
సేసి రహస్యగోష్ఠీవినోదంబునఁ దత్పరు లగువారుఁ దాను నచట

తే. నున్న యెడభూవరుఁడు దనకన్న ప్రజల, యాయు రైశ్వర్యములుఁ దదనంతరంబ
వారిసంతతి తెఱఁగు దుర్వాసు నడుగ, నమ్మహీపతితోడ ని ట్లనియె నతఁడు.

క. నీకొడుకు లధికబలభ,ద్రాకృతులఁ బ్రవృద్ధిఁ బొంది యాయుశ్శ్రీల
స్తోకంబులు గాఁ బుణ్య,శ్లోకత నేలుదురు మధ్యలోకం బెల్లన్. 60

ఆ. వెలయఁ బదునొకండువేలవత్సరములు, రాజ్యమహిమఁ బొంది రామభద్రుఁ
డనుపమానకీర్తి యార్జించి పదపడి, బ్రహ్మలోకసుఖముఁ బడయువాఁడు. 61

తే. అన్న రాజ్యంబు సేయంగ ననుజు లెల్ల, పనులు నడపుచు నీతియు బాహుబలము
మెఱయ వర్తిల్లి యతఁ డేగుతఱియె తమకు, నవసరంబుగ స్వర్గతి కరుగువారు. 62

క. చతురమతి రామునకు భూ,సుతయం దుదయంబు నొంది సుతు లిరువురు వి
శ్రుతు లగుదు రందుఁ బూర్వజుఁ,డతులితసామ్రాజ్యమునకు నభిషిక్తుఁ డగున్.

క. భరతాదు లయినమువ్వురు, నిరువుర నిరువురఁ ద్రిలోకహితపూజ్యులఁ ద
త్పరులం బడయుదు రయ్యా,స్థరు నొక్కొకభూమిపతు లగుదు రుజ్జ్వలులై.

క. అనియెం గావున రాముఁడు, జనకతనూజయు న సౌఖ్యచరితులు మనకుం
వనటకు నించుక యేనియుఁ, బని గా దనవుడును హృదయపద్మం బలరన్. 65

క. అలఘురఘువంశమునకుం,[1]దల మాటించుకయు లేమి తథ్యముగా నీ
వలన సమస్తంబును నేఁ, దెలిసితి నామనము కలఁక దీఱె మహాత్మా. 66

క. అని సౌమిత్రి సుమంత్రుని, ఘనపరిరంభణము సేసి గౌరవమున నా
తనితో సంభాషించుచుఁ, జన నొకపుణ్యాశ్రమంబు చక్కటి నైనన్. 67

ఆ. అచటి కరిగి మునికృతాధికపూజనం,బులఁ బథిశ్రమంబు పుచ్చి నాఁటి
రాత్రి యచటఁ గడపి రామానుజుఁడు జన,శ్లాఘ్యమూర్తి యగుచుఁ జనియెఁ బురికి.

లక్ష్మణుఁడు పట్టణమునకుఁ బోయి యన్నతో సీత నడవిని విడిచి వచ్చితి నని చెప్పుట

చ. నగరి సమీపమైన నరనాథునిసన్నిధి కోహటించి నె
మ్మొగము వివర్ణతం బొరయ మోసల నల్లన తేరు డిగ్గి నె
వ్వగ దలకొన్న బ్రేఁ గడరి వ్రాలుగతిం దలవాంచి యేఁగె సౌ
మ్యగుణవిభాసి లక్ష్మణకుమారకుఁ డానృపుఁ డున్నచోటికిన్. 69

మ. చని దీనాననుఁ డైనయజ్జనపతిం జక్కంగఁ దాఁ జూడ నో
పనివాఁ డయ్యును ధైర్య మూఁది విగళద్బాష్పాంబు లంతంత లో
నన యింకించుచుఁ దొట్రుపాటు చరణన్యాసంబులం జేర నీ
నినడం జేరి వినమ్రుఁ డయ్యెఁ బతికి న్నీ రాఁకకుం మీఱఁగాన్. 70

క. నేత్రములు దుడిచికొంచు సుమిత్రాసుతుఁ బెఱకరమున మెల్లన యెత్తెం
ధాత్రీవిభుఁడు విషాదా,మాత్రహృదయుఁ డయ్యుఁ దా సమాహితుఁ డగుచున్.

1. (భోజ-5-18). తలమాసించుకయు లేని. కుమారసం.

చ. అతఁ డుపవిష్టుఁడై రఘుకులాగ్రణి కి ట్లను దేవ దేవి నర్
చితిని భవన్నిరూపితవిశిష్టతపోవనభూమికిం దగ
న్నతి మునియాజ్ఞ నాశ్రమములన్ వసియించె జరత్తపస్వినీ
యుతనవపర్ణశాల నభిలోపనతార్ఘ్య సగౌరవంబుగన్. 72

క. అని తననిర్వర్తించిన, పని విజ్ఞాపనము సేసి పతితో నతఁ డి
ట్లను మఱియుఁ దన్మనోవే,దన మాన్పతలంపునను హితము సత్యము గాన్. 73

లక్ష్మణుఁడు రామునకు దుఃఖోపశమనంబు సేయుట

ఉ. ఇట్టివి దైవచేష్టితము లెవ్వరికిం గడవంగరాదు మీ
యట్టిమహాత్ము లుమ్మలిక లందినచో ధృతి గట్టి చేసి లో
గిట్టక యుండ గీడ్పఱిచి గెల్వక తక్కిన నిర్వహించు పెం
పెట్టొకొ బుద్ధిమంతులకు నెక్కుడుభంగిఁ దలంచి చూడఁగన్. 74

క. పెరుఁగుట స్రగ్గఁ జవులం, బొరయుట యవశంబు గాఁగఁ బట్టుట చావర్
బెరయుట పాయఁ బదార్థో,త్కరముల నైజ మిది యెట్లు దప్పింప నగున్. 75

ఉ. కావున దారపుత్రసఖికామదముం బితృమాతృసోదరా
శావలనంబు గాఢముగ సల్పుదురే మిము బోఁటు లైనసం
భావితు లట్లు గాక నిరపాయము లై కడచన్న వానికిం
బోవునె పెద్దవారితలఁపుల్ మును వేఁడుక యెంత కల్గినన్. 76

మ. జనవాదంబునకుం బ్రియం బొదవఁగ నుత్సాహంబు సేయంగ వ
చ్చునె యి ట్లెవ్వరి కివ్విధంబు దలఁపం జోద్యంబు గాదే క్రమం
బున నిష్కల్మషవృత్తముల్ దెలియ నోపుర్ లోక మెబ్బంగి నీ
మనువంశంబు భవద్గుణంబుల జగన్మాన్యత్వముం బొందెడున్. 77

శా. తాపంబుం బెడఁబాపి దుర్దమవిషాదంబుం దిగంద్రావి ని
ర్వ్యాపారత్వముఁ బోవఁ ద్రోచి వగ లుద్వాసించి వెల్వెల్లఁబా
టేపాంతర్ మెలఁగంగ నీక మదికం దెల్లం దెగం బుచ్చఁగా
నీపెం పార్యజనంబు మెచ్చు ధృతి కున్మేషంబు గావింపవే. 78

క. అనవుడుఁ దమ్మునిమాటలు, విని సంభావించి యావివేకవచనముల్
సను నీకు నిట్లు సెప్పఁగ, నని విభుఁ డుల్లంబు కలఁక యంతయుఁ దీఱన్. 79

రాముఁడు దుఃఖము నడఁచుకొని ప్రజలం బాలించుట

క. నీ పంచినట్ల చేసెద, భూపతులకు ననవధానమునఁ బుట్టు ననే
కాపదలు వినుము తొంటిమ,హాపురుషుల నని వినీతుఁ డగునాతనితోన్. 80

క. నృగుఁ డనఁగ నిమి యనం జను, జగతీపతు లనవధానజాడ్యంబున నిం
దగతిం బొందిన తెఱఁ గా, సగరకులోద్వహుఁడు సెప్పెఁ జతురత మెఱయన్.

తే. ఇట్లు సల్లాప మొనరించి యెల్లపనులు, ననుదినంబును దలఁపింపు । మఖిలజనులు
సంతసం బందునట్లుగాఁ జక్కఁబెట్టు, నని నియోగించి యతనిఁ బోఁ । బనిచి విభుఁడు.

ఉ. అచ్చటు వాసి యల్లఁ జని । యాహ్నికవర్తన మాచరించి రా
లచ్చి వికాస మందఁగ నలంకృతుఁడై మునిమాపు దర్శనం
బిచ్చిన మంత్రిభృత్యసుకవీశ్వరు లాదిగ నెల్లవారలున్
వచ్చి మహీశుఁ గొల్చి రనివారణఁ జిత్తము లంకురింపఁగన్. 83

ఆ. విభుఁడు నిఖిలజనులవిన్నపంబులు విను, వివిధసైన్యములకు । సవరణముల
ననువుసేయు నభిమతార్థంబు లర్థుల, కిచ్చు వేఁట లాడు । నిచ్చ వెలయు. 84

క. ఇవ్విధమున నిత్యంబును, నవ్వసుధాధిపుఁడు ప్రజల । కనురాగలతల్
నివ్వటిలఁ జేయుఁ దనమది, నొవ్వెఱుఁగక యుండ బహువినోదపరుండై. 85

రాముఁ డేకాంతంబున సీతం దలంచి చింతిల్లుట

క. మనమునఁ బాయని ధరణీతనయవలనివగల నేకతంబ పొగిలి య
మ్మనువంశదీపకుం డిట్లను ధైర్యము పల్లటిల్లి । యలుగులపడుచున్. 86

సీ. సీతకా యకట పినాకిబాణాసనం బద్భుతంబుగ సభ । నట్లు సేసి
జనకానుమతిఁ దపంబునకు నక్కట నీవు ననుగమనంబు సేయంగ నరిగి
పాసియు మగుడ నిన్ । బడయుదు ననునాస నక్కట ప్రాణంబు । చిక్కఁ బట్టి
యక్కడ సేతుబంధాద్యుపాయముల నానందనం బయిన నీ । పొందు గాంచి
తే. యింపొసంగు నీయర్మిలి యెల్ల వమ్ము, గాఁగఁ దుది పోయి నిన్నిట్లు కానపాలు
సేసి యాఱడిఁ బుచ్చితిఁ । జెప్పఁ జిట్టు, లయ్యొ నామను వే మనసంబుజాక్షి. 87

ఉ. అచ్చట లోకమంతయును । నక్కటికంబున నుమ్మలింప నీ
చిచ్చు చొరంగఁ బోక మది । చిక్కఁదనంబున నియ్యకొన్న నా
కిచ్చటఁ దెచ్చి నిన్ విడుచు । టెంతటిపెద్ద జఘన్యవృత్తి కే
నచ్చట రచ్చ కెక్కుటకు । నాఱడిపోకకు నోర్తు మైథిలీ. 88

ఆ. అని దురంతశోకమునఁ బొంది సెజ్జపై, మేను వైచి కన్నుఁగొనలందు
నివుడు నశ్రువారి చెవులకొలంకుల, నిండ నిట్టులను విభుండు మఱియు. 80

ఉ. వీట దురాత్ములై నయవివేకులు గొంత యనింద్య మైన య
జ్జోటిచరిత్ర మంగనల । చొప్పుగ సంశయ మంది యాడు పె
న్మాటల కేల యాదురభిమానము పూనితి వాని నేల నే
గీటునఁ బుచ్చనైతిఁ బరికింపక చేసితి నింతిఁ బాసితిన్. 90

ఉ. లోకమువారి మెచ్చునకు । లోలవిలోచనఁ బాఱవైచితిం
బో కొఱగామి యంతటన । పోయెనె దీనికి నింకఁ గొంద ఱో
హో కృప మాలి చేసె నిది । యొప్పదు షామ్మని దుర్వినీతి గాఁ
గైకొని రేని వారిమది । కందున కెయ్యది గందు దైవమా. 91

క. అని వందుచు సంగనదెస, వనటకు సామ్రాజ్యవివిధవర్తనమునకుం
దనచిత్తము పొక్కఁగ న,మ్మనుజేంద్రుఁ డుదాత్తవృత్తిమహి నేలునెడన్. 91

రాముఁడు మునులమొఱ విని శత్రుఘ్నుని లవణుం జంపఁ బంపుట

మ. వివిధామ్నాయపరాయణుండు రిపుదోర్వీర్యానివార్యుండు నా
హవసంక్రీడనలోలబుద్ధియు మహాహంకారుఁడుం గావునన్
లవణుం డడ్డము లేక దానవకులశ్లాఘ్యస్థితిన్ మేదినీ
దివిజవ్రాతము నెల్ల నాతురతఁ బొందించున్ సమిద్ధాత్ముఁడై. 93

ఉ. దానికి రోసి సంయమికదంబక మారఘువంశసత్తముం
గానఁగ వచ్చి సంతతమఖప్రతిఘాతముఁ బ్రాణిహింసయున్
లో నగుచున్న వాని యతిలోకదురాచరణంబు లన్నియున్
దీనత దోఁపఁ జెప్పిన మదిం గృప కోపముతోఁ బెనంగఁగన్. 94

ఉ. తమ్ములదిక్కు గన్గొనుచు దైత్యులపీఁచ మడంగ దయ్యెడుం
గ్రమ్మఱఁ దోఁచె వీఁ డొకఁడు గాసిగ విప్రుల నేఁప కుండ శీ
ఘ్రమ్ముగ నేఁగి యద్దనుజుఁ గాలుని ప్రోలికి నంపి రాకకుం
గ్రమ్మన నొక్కఁ డియ్యకొనఁగా వలయున్ మనలోన నావుడున్. 95

క. భరతుండును లక్ష్మణుండును, బరవసమునఁ బలుకు చుండఁ బతికట్టి దురం
గరములు మోడ్చి వినయసుం,దరుఁ డగుశత్రుఘ్నుఁ డత్యుదాత్తవచనుఁడై.

క. మీరల కెదురఁగఁ జాలెడి, వా రచ్చో నెవ్వ రాలవణు మాత్రకు దు
ర్వారభవదాజ్ఞ నేఁ జని, వైరం బనుపేద మాన్చి వచ్చెద ననుడున్. 97

క. అగుఁ గాక యితఁడు వోవుట, తగు నని వెఱవారి నుడిపి ధరణీవిభుఁ డొ
ప్పుగ లవణువీడు మధురకుఁ, దగఁ బట్టము గట్టెఁ జిన్నతమ్మునిఁ బ్రీతిన్. 98

ఉ. మంత్రసమేతమై భువనమాన్యత నొప్పునమోఘబాణ మా
మంత్రతుఁ జేసి యాతనికి మన్నన రెట్టిగ నిచ్చి వేడ్కమై
మంత్రుల భృత్యులన్ బుధసమాజము వైశ్యుల వారిజాక్షులం
దంత్రము రాజ్యచిహ్నముల ద్రవ్యసమూహము నిచ్చెఁ బెంపుతోన్. 99

శత్రుఘ్నుఁడు లవణుపై నెత్తిపోవుట

ఆ. ఇట్లు లోసఁగి మునుల నెల్లను జూపి వీ, రెట్లు చెప్పి రట్ల యెల్లపనులుఁ
జేసి విజయలక్ష్మిఁ జేకొని రమ్మని, యధిపుఁ డనిచి పుచ్చ నతఁడు వోయి. 100

క. సురనదితీరంబునఁ గడుఁ, బర పగుతనదండు విడియఁ బనుచుచు భరతా
వరజుఁడు వాల్మీకిమునీ,శ్వరునాశ్రమమునకు నరిగి సద్భక్తిమెయిన్. 101

ఉ. అమ్మునిపాదపద్మములకు నానతుఁడై యతఁ డిచ్చుపావనా
ర్ఘ్యమ్ము వినీతవృత్తిఁ దగఁ గైకొని మూలఫలాదివన్యభ

ష్యమ్ములఁ దుష్టి పొంది సరసప్రియభాషలఁ బ్రొద్దు పుచ్చియం
దిమ్ముల నాఁటిరే నిలిచి | యిచ్చు నిజాగ్రజులం దలంచుచున్. 103

క. ఆరాత్రియు రఘుకులని,స్తారకు లగుసుతులఁ దరుణతరణిప్రతిమా
కారులఁ గాంచె ధరాసుత,వారిజలోచనులఁ గవలవారలఁ బ్రీతిన్. 104

క. మునిజనపత్నులు శీఘ్ర,మ్మున నపుడే యరిగి యత్తపోనిధి కెఱిఁగిం
చిన నతఁడు సత్వరుం డయి, చని బాలురఁ జూచి పరమసంతోషమునన్. 105

క. విశదపరిమార్జనమునఁ, గుశయును లవనంబు నిచ్చి | కులపతి ప్రీతిం
గుశలవు లనునామము లస,దృశముగ నిడి వారలను బ్రదీప్తులఁ జేసెన్. 106

ఆ. అట్టియవసరమున | నమ్మునిపల్లెలోఁ, బరఁగు నుత్సవంబు | పలుకు లెల్ల
మనము పల్లవింప | వినుచు శత్రుఘ్నుఁ డం,గములఁ బులకసమితి | కరముదాల్చె.

ఆశ్వాసాంతము-(ప్రథమావిభక్తి)

మ. రమణీయాంగుఁ డభంగుఁ డుజ్జ్వలకృపారాధ్యుం డసాధ్యుండు దు
ర్దమసంరంభుఁ డదంభుఁ డార్యవినుతౌదార్యుం డవార్యుండు ధ
ర్మమయస్వాంతుఁడు దాంతుఁ డూర్జితరమామాన్యుం డదైన్యుండు హృ
ద్యమితాలాపుఁ డపాపుఁ డంచితకృపాయత్తుం డుదాత్తుం డిలన్. 108

క. ఉభయబలవీరుఁ డభిమత, విభవసురప్రభుఁడు దర్పవిశ్రుతరిపుభూ
పభయంకరసౌమ్యాకృతి, శుభచరితుండు సుభగతాభిశోభితుఁ డెలమిన్. 109

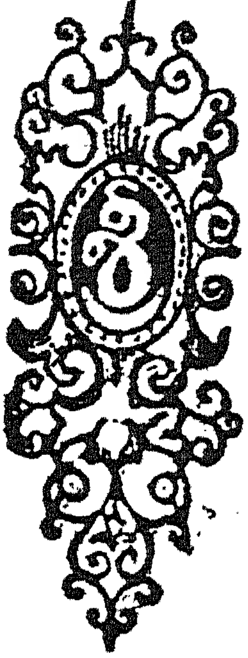
మాలిని. అనఘుఁ డమితసత్త్వుం | డన్యభూభృత్కృతాంతుం
డనుపమధృతిసారుం | డర్కతేజుం డజేయుం
డనితరసమపుణ్యుం | డర్థిమిత్రుం డమేయుం
డనుకృతఫణిహారుం | డన్వయోదారుఁ డుర్విన్. 110

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్త్ర బుధారాధనవిధేయ
తిక్కననామధేయప్రణీతం బైనయుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబు
నందు నవమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

దశమాశ్వాసము

సంపాదికటాక్షవి
లాసుఁడు బాహావధానలంపటుఁడు గళా
వాసమతి దీనజనర
క్షాసక్తుఁడు మనుమసిద్ధి జగతీశుఁ డొగిన్.* 1

క. రేపకడ నక్కుమారుఁడు, దాపసవరు వీడుకొని ముదంబున విప్ర
జ్ఞాపితపథమునఁ దత్సల్లాపరసాయత్తుఁడై బోలంబును దానున్. 2

మునులు శత్రుఘ్ననకు లవణుని వధించునుపాయం బెఱింగించుట

చ. చని చని విప్రులక్ లవణుజన్మము వానిభుజాబలంబు వాఁ
డనికిఁ గడంగుచందమును నద్దనుజాధముమర్మముం గ్రమం
బున నడుగంగ వారు మధుపుత్రుఁడు వాఁడు మహాబలాఢ్యుఁ డె
వ్వనికి రణంబునం జెనయ వచ్చునె యాతని నంచు వెండియున్. 3

ఆ. అసురాత్మజనకుఁ డగుమధు వెంతయు, నరిదితపము సేయ హరుఁడు మెచ్చి
యొక్కనిశితశూల మొసఁగి యద్దానవు, హృదయకమల మలర నిట్టు లనియె.

క. ఇది యొకవాటున నని నీ, కెదిరినవీరునిఁ గృతాంతునేనియు నాఁ డా
మదనునిఁ గోపించిననా, నుదుటియనలశిఖగతిం దొనువుపొడ వడఁచున్. 5

క. క్రమ్మఱ నప్పుడ నీహ, స్తమ్మున కేతెంచు నల్పశత్రునిపైఁ గో
పమ్మున వైవకు మీ లోకమ్ముల భస్మమ్ము సేయుఁ గావున దీనిన్. 6

చ. అనుడుఁ బ్రమోద మంది యతఁ డాగిరిజాహృదయేశుతోడ ని
ట్లనియె భవద్వరంబునఁ గృతార్థుఁడ నైతి మదీయవంశసం
జనితుల కెల్ల నీపరమసాధన మట్టుల చెల్ల నిమ్ము భ
క్తనికరకైరవాకరసుధాకర భూరిదయా ప్రియాకరా. 7

క. అనవుడు నటులే లగు నీ, మనోరథం బగ్గలంబు మానుము దానిం
దనయుఁడు గల్గినవానికిఁ, బని సేయుం గాక యనియె భవుఁ డాతనితోన్. 8

తే. అమ్మహాశూల మిప్పు డీ యసురయొద్ద, నునికి నెవ్వారు నెదురంగ నోప రతని
నయిన నీచేతఁ జచ్చు నన్యాయవర్తి, గాన దాని కుపాయంబు గలదు వినుము.

* ప్రథమావిభక్తి.

ఉ. ఎక్కడికేనియుం జని యనేకవిధంబుల జీవరాసులం
జెక్కిటఁ గానలోఁ గడుపు పిక్కటిలం దిని మాపు వీటికిం
జక్కఁగ నేఁగుచోఁ దెరువు సయ్యన నీ వరికట్టుకొన్న వాఁ
డుక్కఱు శూల మింటికడ నున్కి నిరాయుధవృత్తి నత్తఱిన్. 10

ఉ. నావుడు నక్కుమారుఁడు మనంబున నెంతయు రోసి యిట్లు సం
భావితుఁ డైనవానితలపా టరయన్ నగుఁబాటు గాదె రా
మావనినాథుతమ్ములకు నట్టియపౌరుషవృత్తి మేలె మీ
రీవెర వాదరింపఁ దగునే యనినన్ మును లెల్ల నవ్వుచున్. 11

చ. తగినతెఱంగు సేసినను దాని నెఱుంగుదు చెట్ట గాంచినం
దెగడుదు రెల్లభంగి జగతీజనముల్ విను మట్లు గాకయుం
బగతు ననాయతంపుటగపాటునఁ బైపడి గెల్వ నోపినన్
మగఁటిమి దూలుటే దొసఁగు మాలఁగ దానవుఁ జంపు మెమ్మెయిన్. 12

క. అనిన నతఁ డిదియె కర్జం, బని నిజసంరంభవృత్తి యల్పంబు నెఱుం
గనియట్లుగ వీథికి దవ్వునఁ బ్రజ విడియించె దానవుఁడు వచ్చుతఱిన్. 13

చ. తెరువున కడ్డ మేఁగి దృఢదీప్తశరాసనబాణపాణి యై
పురములు నీఱు సేయుటకుఁ బూనినరుద్రుఁడుఁ బోలె లక్ష్మణా
వరజుఁడు నిల్చినన్ దనుజవర్గశిఖామణి గాంచి వీఁ డొకం
డెర యగుఁ బొమ్ము నా కనుచు నేత్తెఱ నాతనితోడ నిట్లనున్. 14

లవణశత్రుఘ్నులసంవాదము

క. నీ వెవ్వఁడ వే కార్యము, గావింపఁగఁ జూచె దేమికారణ మిచ్చో
నావచ్చు టెఱిఁగి యెఱిఁగియుఁ, బోవక వేఱొండు తెరువుఁబో నిల్చుటకున్. 15

మ. అనినన్ భూపకుమారుఁ డల్లన సముద్యత్కీర్తి యారామచం
ద్రున కేఁ దమ్ముఁడ నాదునామమును శత్రుఘ్నుండు విప్రప్రియం
బొనరింపం జనుదెంచితిం దురభిమానోద్దాము నిన్నాజి మా
ర్కొని మర్దింపఁగ నున్నవాఁడ ననుచుం గోపోత్కటాకారుఁ డై. 16

శా. ఏమేమీ రఘురాముతమ్ముఁడవె మీ రేపారి పై నెత్తి మా
మామం బంక్తిముఖున్ వధించినను మీ మౌర్ఖ్యంబు సైరించి యే
నేమిం జేయక యున్నఁ గ్రొవ్వి యిట నీ వేతెంచితే మేలు మే
లీమై తోడన పోదు గాక యని దైత్యేశుండు దర్పంబునన్. 17

మ. నిలుమీ యాయుధపాణి నై రణములోని న్నిప్డు నిర్జింపఁగా
వలయున్ వచ్చెద నంచు వీటిదెసఁ బోవం జూచినన్ వీఁడు దో
ర్బల మొప్పం దనశూల మెత్తికొని నా పై రాక కార్యంబె యా
కులతం బొందినచోన యీయసుర నాకుం జంపఁగాఁ జొప్పడున్. 18

క. కావున నీదనుజాధముఁ, బోవఁగ నీ కాఁగవలయు ♦ బొమ్మని యడ్డం
బై వచ్చి మందహాసము,తో వానికి నిట్టు లనుఁ జతురవచనములన్. 19

క. అగు నగుఁ బో నిత్తునె నా, పగ చేకుఱ నిపుడ యెన్ని ♦ భంగుల నయినం
దెగఁ జూతుఁ గాక విడుతునె, మగుడఁగ దే పూఁట వెట్టి ♦ మా కిచ్చోటన్. 20

ఉ. ఎక్కడఁ బోవవచ్చు నిదె ♦ యేచి మదీయశరాంధకార మే
దిక్కును గానకుండ దివిదీటుకొనన్ నినుఁ జుట్టుముట్టుచున్
మిక్కుట మయ్యెడున్ రణము ♦ మేకొని చేయఁగఁ బూని యియ్యెడం
జక్కనిబంట వై నిలుము ♦ చచ్చుట తప్పునె యెందుఁ బాఱినన్. 21

తే. తొల్లి రాముబాణాహతిఁ ♦ ద్రెళ్లియున్న, దశముఖునిఁ జూచుసురలచందముననాఁడు
నిశితశరములఁ గూలిననిన్ను భూమి, సురలు గన్నార నిప్పుడు చూచువారు. 22

క. అప్పలుకును విని కన్నుల, నిప్పులు రాలంగ నసుర ♦ నృపనందనుతోఁ
జెప్పఁ బలు కొండు గానక, యప్పటియని కియ్యకొని తదనురూపముగన్. 23

శత్రుఘ్నుఁడు ద్వంద్వయుద్ధమున లవణాసురుం జంపుట

శా. ఆటోపంబున నెక్కు టెక్కటియ శౌర్యావేశి యై నిల్చి య
చ్చోటం గల్గు తరువ్రజంబును శిలాస్తోమంబునుం బూన్చి యా
స్ఫోటత్క్ష్వేళనవృత్తమూర్తి యగుచున్ ♦ భూపాత్మజుండుం బటు
జ్యాటంకార మొనర్చె భూమివలయం ♦ బాకంపముం బొందఁగన్. 24

క. ఒక మ్రాను పెఱికికొని సు,భ్రుకుటితముఖుఁ డగుచు దనుజపుంగవుఁడు గుమా
రకు వైవఁ బూఁచుటయు నది, శకలములుగ నేసె నిశితశరసంఘములన్. 25

చ. నృపతనయుండు దైత్యవిభునిన్ రభసంబునఁ దీవ్రబాణజా
లపరివృతాంగుఁ జేయఁగ శిలాతతి నమ్ముల నివ్వారించి గ
ర్వపుఁబలుకుల్ వెసం బలికి ♦ వారనికోపరసంబు పేర్మి వాఁ
డుపలమహోగ్రవర్షము సముద్ధతి మైఁ గురిసెం గుమారుపై. 26

చ. అతఁడు నిశాతసాయకము ♦ లద్దనుజుం గని తూఱ నేయఁ గో
పితుఁ డయి నింగితోఁ గదియఁ ♦ బేర్చినయొక్క మహామహీరుహం
బతులబలంబునం బెఱికి ♦ హస్తయుగంబున నొక్కలావ కా
నతిశయలీలఁ ద్రిప్పి కదియంబడి దైత్యుఁడు బిట్టు వ్రేసినన్. 27

ఆ. అమ్మహీరుహంబు ♦ నదరంటఁ దాఁకిన, నొచ్చి పంక్తిరథతనూభవుండు
మూర్ఛ వచ్చి యంగములు శిథిలంబులై, మిసుకలేక పుడమిమీఁదఁ బడియె. 28

క. పఱతెంచి కరి మదమునే,ర్తెఱఁ దొండం బెత్తివ్రేయ ♦ దెప్పఱికమునం
గొఱసంది దాఁకి నేలకు, నొఱఁగినసింగంపుఁగొదమయొప్పమరంగన్. 29

క. ఉన్న నది చావుగాఁ గొని, యన్నరభోజనుఁడు దుర్మదాంధుం డయి శా
ర్యోన్నతి నార్చి భ్రమరి గాఁ, జన్న యెడం దెలిసి రోషసంరంభమునన్. 30

మ. అవనీనాయకనందనోత్తముఁ డమోఘాస్త్రంబు సంధించి క
ర్ణావతంసప్రభ లంగుళీయకముపైఁ బ్రాఁకంగ నాకర్షణం
బవగాఢంబుగఁ జేసి తైజసముతో నాలక్షితోరస్కుఁ డై
లవణుం గూలఁగ నేసె రాత్రిచరసల్లీలాస్ఫూర్తి శోభిల్లఁగాన్. 31

ఆ. అసురపాటు చూచి వసుమతీసురులు దివిజులు మున్ను గాఁగ వచ్చి యక్కు-
మారుఁ బొగడి సంభ్రమంబును హర్షంబు, నెసక మెసఁగ నతని కిట్టు లనిరి. 32

శా. ఈతం డప్రతిమానబాహుబలుఁ డై యేపారి మీతాత మాం
ధాతం ద్రొల్లి వధించె నాపగ భవద్వంశంబునం దెవ్వరున్
వే తీర్పంగఁ దలంప రైరి త్రిజగద్విఖ్యాతిగా నిప్డు నీ
చేతం జచ్చెఁ గులంబుఁ దేజముఁ బ్రతిష్ఠింపంగఁ దా నల్పమే. 33

క. అను చుంట నాకసంబున, ననిమిషు లేతెంచి రఘువరానుజ నీ చే
సినలోకహితపరాక్రమ,మున కెద మెచ్చితిమి వేఁడుము వరం బనినన్. 34

తే. నన్ను మధురాపురం బేలనన్నవనిచె,రాష్ట్రమునకు వృద్ధియుఁ బ్రజారంజనంబు
వినుతసద్వర్తనము మఱియు విప్రభక్తి,నాకు దయసేయుఁ డనియె నన్నరవరుండు. 35

క. వా రమ్మాటకు మెచ్చుచు, గారవ మెసఁగంగ నట్ల కావుత మని మం
దారప్రసూనవర్షము, బోరనఁ గురియించి దివికిఁ బోయిరి ప్రీతిన్. 36

లవణు వధించి మధుర నేలుచున్న శత్రుఘ్నుఁడు పండ్రెండేండ్లకు నన్నుం జూడ వచ్చుట

తే. ఇవ్విధంబున నద్దానవేంద్రుఁ బంపి, మునులచిత్తంబు దేవసమూహకృపయుఁ
బడసి మధురాపురం బేలెఁ బరమధర్మ, నిరతుఁ డై ప్రజ రాగిల్ల నృపవరుండు.

క. ఆదిమహీపతులక్రియఁ, వేదోచితనిఖిలమార్గవేదితముగ ని
త్యోదయమహనీయుం డై, ద్వాదశవర్షముల కన్నవలనితలఁపునన్. 38

క. కతిపయపరివారముతో, నతఁ డేఁగెడునెడఁ బ్రమోద మడర నరిగె నం
చితధర్మకర్మనిత్యో,ద్యత మగువాల్మీకిమునివరాశ్రమమునకున్. 39

క. అం దభ్యాగతపూజా,నందితుఁ డై యానరేంద్రనందనుఁ డమృత
స్యందముచందం బగుముని,బృందారకుచూడ్కి యెడఁదఁ బ్రీతి యొనర్పన్. 40

క. అతఁడు దను లవణయుద్ధ, స్థితి యడుగఁగ నల్ల నల్లఁ జెప్పుచు సంభా
వితుఁ డగుచు గాఢలజ్జా,నతిఁ బొందుచు నుండె మునిజనంబులలోనన్. 41

క. ఆశ్రమము నెల్ల యెడలను, విశ్రుతమునిదారకులు ప్రవీణత మై మం
జుశ్రుతి మేళన మానం,దాశ్రులుఁ బులకలును దాల్చి నట్లుగఁ బాడన్. 42

తే. అభినవాకృతి యగుకృతియగుటఁ జేసి, యాత్మఁ గౌతుక మంతంత కగ్గలింప
నమ్మునీశ్వరుచెప్పిన యాదికావ్య,మయినరామాయణము చెవులార వినుచు.

క. సరసం బగురఘుకులపతి, చరితం బొక్కొక్కచో నిజస్వాంతంబుం
గరఁగింపఁ దన్మయత్వముఁ, బొరయుచు నద్దినము నృపతిపుత్త్రుఁడు గడపెన్. 44

మ. మఱినాఁ డమ్మునినాథు వీడ్కొని జగన్మాన్యత్వవిఖ్యాతికిన్
గుఱి యై యుండెడిగంగ దాఁటి మడిఁ గోర్కుల్ ప్రోవుగా వీడు ద
గ్గఱఁ బోఁబోవఁగఁ జూడ్కి యారఘువరాగారంబుపై వేడుకం
బఱచెం గ్రమ్మెడుసమ్మదాశ్రువులతోఁ బల్మాఱుఁ ద్రోపాడుచున్. 45

ఆ. ఇట్లు లరిగి మేదినీశ్వరుఁ గని తత్పదాంబుజంబు లుత్తమాంగమునకు
భూషణముగ మేనుపులకలప్రోవుగాఁ, బ్రణతుఁ డయ్యె నాన్నృపాలసుతుఁడు.

చ. తిగిచి కవుంగిలించి నరదేవకులోత్తముఁ డక్కుమారు నె
మ్మొగము మొగంబునం గదియ మోపుఁ గరాంగుళులం గపోల మిం
పుగఁ బుడుకుం బొరిం బొరి నపూర్వవిలోకన మాచరించుఁ గ
ప్పుగుమ్మృదుమౌళి నుజ్జ్వలనఖాంకురచేష్ట యొనర్చు నర్మిలిన్. 47

చ. తనుఁ గొనియాడునాతనికిఁ దమ్ముఁడు గేలు మొగిడ్చి యల్ల ని
ట్లను భవదాజ్ఞ మోచి చని యద్దనుజాధము సంగరాంగణం
బున వధియించి విప్రుల కపూర్వమహోత్సవ మాచరించి వా
రనికృప వారు పంప మధురాపురి రాజ్యము సేయుచుండితిన్. 48

క. మిముఁ గొలుచు సుఖమునకు రాజ్యము సౌఖ్యం బీడు గామి నం దునికికిఁ జి
త్తము గొలుపక నావచ్చుట, సముచిత మనుచితము నాకచన నిండుపయన్. 49

ఉ. నావుడు నల్ల నవ్వి నరనాథుల కిట్లనఁ జెట్టు నయ్య య
చ్చో వసియించినన్ సరిగఁ జుట్టముఁ బాసియు నిల్వఁ జాలి నా
నావిధదేహదుఃఖము మనంబున నోర్చినఁ గాక రాజ్యల
క్ష్మీవిభవంబు సొప్పడునె కేవలమే నృపతిత్వ మారయన్. 50

క. అని బోధించి మగుడ నే, డెనిమిదిదివసములలో నరేశ్వరుఁ డటఁ బోఁ
బనిచిన నాతఁడుఁ బ్రీతిం, జని మధురాపురమురాజ్యసంపదఁ బొందెన్. 51

క. భూనాథుఁ డిట్లు దమ్ములుఁ, దానును వివిధప్రకారధర్మనిరతు లై
నానావిధసజ్జనసమ్మానసదాదాననిపుణమతి నున్నయెడన్. 52

ఒకానొకబ్రాహ్మణుఁడు చచ్చినకొడుకుం దెచ్చి రామునినగరివాకిటఁ బెట్టి దుఃఖించుట

చ. చచ్చినపుత్త్రు నెత్తుకొని జానపదుం డొకవిప్రుఁ డార్తుఁ డై
వచ్చి నరేంద్రుమందిరము వాకిట నాలును దాను నిల్చి వా
పుచ్చి మహోష్ణబాష్పములు బోరనఁ గ్రమ్మఁగ నేడ్చి యేడ్చి క
న్విచ్చుచు మోడ్చుచుం గొడుకు వేఁడుచు నెవ్వరి నేనిఁ జూచుచున్. 53

మ. తనయుం డొక్కఁడ కాని నాకు మఱి సంతానంబు లే దేను భా
మినియుం బిమ్మటిసత్క్రియల్ పడయ లేమిం జూడఁ డయ్యెం గటా
చనునే వీనికి నిట్లు సేయ మరణోత్సాహంబు శోకాపనో
దన మంచుం బలుమాట లాడుచుఁ బరీతాపంబు దీపింపఁగన్. 54

క. కాలునకు నాతనూజు న,కాలంబునఁ దనవశంబు గావింపంగాఁ
బోలునె దుష్పథవర్తులఁ, జాలఁడె శిక్షింప రామజనపతి యనుచున్. 55

ఉ. ఇట్టివి గల్గునే జనుల కెవ్వరికిన్ నరనాథునెల్ల నే
పట్టున నైన నేల ననుఁ బాపము చుట్టెనొ కాక దీని నే
నెట్టని నిర్ణయింతు నిది యింతయు భూపతిచెట్ట గా మదిం
బుట్టెడు నొక్కశంక యిది పోలుట పోలమి దోఁప దయ్యెడున్. 56

ఉ. ఎయ్యది యెట్టు వోయినను నీతనికిం బ్రియ మెచ్చునట్లుగా
నియ్యెడ నగ్ని వెట్టుకొని యెల్లజనంబులు సూచుచుండఁ గాఁ
జయ్యన మ్రందిపోయెద విచారము లిన్నియు నేల యంతతో
దయ్యమునెత్తికోలు తుదిఁ దాఁకెడు నంచు బహుప్రలాపుఁడై. 57

క. పొరలుచు లేచుచు నలుదెసఁ, దిరుగుచు భూపాలవర్యుఁ దిట్టుచుఁ దనయుం
బొరిఁబొరిఁ జూచుచుఁ బిలుచుచుఁ,బరిరంభము సేయుచుండెఁ బలువేదనతోన్. 58

క. ఉన్నంత నంతయును విని, యన్నరనాయకుఁడు హృదయ మాకులముగ నా
పన్నశరణ్యుఁడు గావున, విన్న నగుచుఁ జక్కఁ బెట్టు వెర వారయుచున్. 59

వసిష్ఠాదిఋషులు విప్రకుమారునిమృతికారణము రామునికెఱింగించుట

ఉ. ఖేదముఁ బొంది మంత్రుల నఖిల్బిషవృత్తులఁ దమ్ములన్ వసి
ష్ఠాదిమునీంద్రముఖ్యుల రయంబునఁ బిల్వఁగఁ బుచ్చి వారితో
నాదురవస్థ యున్న తెఱఁ గంతయుఁ జెప్పిన నమ్మునుల్ సుక
ర్మాదరవృత్తి నిట్లనిరి యావట నర్కకులాగ్రగణ్యుతోన్. 60

చ. కృతయుగవర్తనంబున నఖిన్నమతిం బృథివీసురుల్ దపం
బతులముగా నొనర్తురు నియంత్రితవృత్తిఁ దగంగఁ ద్రేతఁ బూ
జితగుణులై నరాజులును జేయుదు రాపరిపాటితో నన
ర్హత గను నాయుగద్వయమునందును దక్కటిరెండుజాతులన్. 61

ఉ. ఇమ్మెయి దప్పి శూద్రుఁ డొకఁ డిప్పుడు నీ దగుభూమిలోనఁ దీ
వ్రమ్ముగ నిష్ఠమైఁ దపము వారక సేయుచు నున్నవాఁడుగాఁ
గొమ్మిది తప్పనేర దనఘుం డగు నీతఁడు బాలుఁ డేల తు
ర్యమ్మునఁ బొందు నీదురిత మయ్యపచారము లేక పుట్టునే. 62

ఉ. కావున నెందు నారసి యకార్యము తెల్లముగాఁగఁ జూచి సం
భావిత మైనచిత్తమునఁ బాయఁగఁ జేయఁగఁ గర్మసిద్ధి నా
శావలయంబునన్ యశము సాంద్రముగాఁ గృపఁ గొంకు లేక నీ
వే వధియింప కున్న శిశువేదన క్రమ్మఱు టేల చొప్పడున్. 63

క. అనవుడు మో మలరఁగ న, జ్జనపతి లక్ష్మణునిఁ జూచి చయ్య జని వి
ప్రుని నూఱడింపు తత్సుతు, తనువు తగన్ సంగ్రహింపు తైలద్రోణిన్. 64

క. అని చెప్పి భరతుఁ దగ న్నాతనిఁ బురమున నిలువఁ బంచి । తనదుమనోవ
ర్తన ఘనపుష్పకమును న,మ్మనుజేంద్రుఁడు దలఁచె నదియు । మసలక వచ్చెన్. 65

రాముఁడు పుష్పకారూఢుఁడై శూద్రతపస్విని వెదకి ఖండించుట

శా. చాపంబుం బటుబాణతూణయుగముం । శాతాసియుం వర్మముం
భూపాలుండు విమానరత్నముపయిం । బూజాసమేతంబు ని
క్షేపింపం దగువారిఁ బుచ్చి మును లాశీర్వాదముల్ సేయఁ ద
చ్ఛ్రీపాదంబులు శేఖరద్యుతుల నర్చించెం వినీతాత్ముఁడై. 66

తే. వారి వీడ్కొని యిక్ష్వాకువంశవరుఁడు, పుష్పకం బెక్కి ఖేచరపూజ్యుఁ డగుచు
మున్ను పశ్చిమదిగ్భాగమునకు నేఁగి, యందుఁ గలయఁ దపస్వుల నరసి యరసి.

క. చూచుచుఁ బలుకుచు వినుచు య,థోచితసంభాషణంబు । లొనరించుచు ని
ష్ఠాచారుల నెల్లను ధ,ర్మాచార్యుం డతివిదగ్ధుఁ । డయి శోధించెన్. 68

క. ఉత్తరమునందుఁ దూర్పున, నిత్తెఱఁగున మునులలోన । నెల్లను గలయం
జిత్తానురూప మగుస,ద్వృత్తంబునఁ జూచ్చి వారి । వెదకుచు వచ్చెన్. 69

క. అక్షయపుణ్యుం డిట్లు ప్ర,దక్షిణముగ భూమిలోనఁ । దడవుచు మునిసం
రక్షలు సేయుచు వచ్చెను, దక్షిణదిక్కునకు వగపు । దనమదిఁ గదురన్. 70

ఉ. అం దొకకొండచేరువ సితాబ్జవనంబులతీరభూమి మా
కందముకొమ్మునం బిగియఁ । గాళులు రెండుఁ దగిల్చి వ్రేలుచుం
గ్రింద హుతాశనార్చుల నఖేదమునం గబళించి మ్రింగుచు
న్డెందము కాంతి నొంద మహనీయతపం బొకఁ డాచరింపఁగన్. 71

క. కని యల్లల్లన యచటికిఁ, జనుచు నిరూపించి యతనిచందము దననె
మ్మనమున కెర వయి తోఁచిన, మనుజేంద్రుఁడు చేర నరిగి మధురోక్తిమెయిన్.

క. ఏమికులంబునఁ బుట్టితి, నామం బెయ్యది తపంబునకు ఫల మై నీ
కామించిన తెఱఁ గెట్టిది, నీమది నున్నట్లు నాకు । నిక్కము సెప్పుమా. 73

చ. అనినఁ దపస్వి యిట్లను మహాత్మ జనించితి శూద్రయోనిఁ జే
రును విను శంబుకుండ గతరోషమదభ్రమచిత్తవృత్తి ని
ట్లనితరసాధ్య మైనతప । మర్థి నొనర్చెద మేనితో దివం
బునకు జగత్ప్రశస్తముగఁ । బోవుట కోర్కి నిజంబు సెప్పితిన్. 74

ఉ. నా విని భూవిభుండు మునినాయక సత్యహితోపదేశవా
ణీవిభవంబు చిత్తమున । నెక్కొన నచ్చెరు వంది గాఢసం
భావన చేసి శూద్రముని । పై సదయం బగుచూడ్కి నిల్పి చిం
తావివశత్వ మొందె నృపధర్మము నీచము గాఁ దలంచుచున్. 75

చ. తనయశవంబు మోచికొని । తన్వియుఁ దానును వచ్చి యేడ్చువి
ప్రునియెడ లంతరంగమునఁ । బొక పెనంగిన ఖడ్గముం గనుం

గొనుచు మునీశ్వరానుమతిఁ గ్రూరత కైనను నోర్చువాఁడఁ బొ
మ్మని తలపోయుచుండెఁ గృప యం దెడ సేయుచుఁ జిన్నవోవుచున్. 76

క. కరుణాతిశయంబుఁ బ్రజా, పరిపాలనరతియుఁ బెనఁగు వడి యుల్లములోఁ
బిరిగొన నిశ్చయమునకుం, జొరఁ జాలక తలఁకు పాలసుండునుబోలెన్. 77

క. వెడఁగుపడి యచటఁ బెద్దయు, వడి నిలిచి తలంచుకొని యవశ్యంబును ని
ష్ఠు డితనిఁ దెగఁజూడక చొ,ప్పడునే యావిప్రశిశువు ప్రాణం బనుచున్. 78

క. తల కంటగించుచుండఁగ, బలిమిని నౌషధరసంబు పానము సేయం
దలకొనురోగార్తునిక్రియ, నలమటతో బెరయుతెగువ నలుగులపడుచున్. 79

మ. నరనాథుం డిటు లెట్టకేలకు విలీనం బైనచిత్తంబు సు
స్థిరభావంబునఁ బట్టుకొల్పికొని నిశ్చింతాత్ము నత్తాపసున్
శరణార్థిస్ఫుటరక్షఁ గోరి తునిమెన్ సంరంభశూన్యాంగుఁ డై
కరవాలంబు మృదుక్రియం బెఱికి రేఖాహీనదీనస్థితిన్. 80

ఆ. అపుడు కుసుమవర్ష మాకసం బెల్లను, బొదివె దేవదుందుభులు సెలంగె
హరిహరాదిదివిజు లంతరిక్షంబున, నిలిచి సంస్తుతించి రెలమి మిగుల. 81

శూద్రమునిని వధించినరాముని దేవతలు ప్రత్యక్షమై గారవించుట

ఉ. వారలు రాముతోడ రఘువంశనృపోత్తమ యిత్తపోధనుం
డేరికిఁ బొందరానిగతి కేఁగె సుకర్మము మెచ్చి యేము నీ
కోరినయట్ల యిచ్చెదము కొమ్ము వరం బనినం బ్రమోద మే
పారఁగ విప్రబాలుబ్రదు కాధరణీరమణుండు వేఁడినన్. 82

క. ఏప్రొద్దు శూద్రముని విగ,తప్రాణునిఁ జేసి తీవు ధర్మనిరతి నా
విప్రశిశువుచైతన్యము, నాప్రొద్ద యనూనముగ సమాహిత మయ్యెన్. 83

చ. అని విభునెమ్మనంబు ప్రమదాతిశయంబును బొందఁ జేసి య
య్యనిమిషసంఘ మిట్లనియె నాతనితో మఱియున్ మహీశ యే
మనఘుఁడు కుంభసంభవునియజ్ఞముతీఱుదలం దదీయద
ర్శనమున కర్థి నేఁగెదము రమ్మట నీవుఁ దగం దదర్థమై. 84

దేవతలు చెప్పినచొప్పున నగస్త్యునియజ్ఞము చూడ రాముఁ డరుగుట

చ. అనుచు విమానముల్ నడప నన్నరనాథుఁడు పుష్పకంబుపై
ననుగమనంబు సేసె నమృతాశనులుం జని యమ్మునీంద్రుపూ
జనములఁ దృప్తిఁ బొంది రఘుసత్తము ధర్మవిధిప్రయత్న మా
తని కెఱఁగించి యేఁగి రుచిరతంబుగ సంయమిఁ గాంచె రాముఁడున్. 85

క. ఆతఁ డభ్యాగతపూజా, ప్రతిపాదనకౌశలమున రాఘవు సంతో
షితహృదయుఁ జేసి యిట్లనుఁ, గతిపయసల్లాపజనితకౌతూహలుఁ డై. 86

మ. అవనీదేవకుమారుచావునకు నీ కత్యంతఖేదంబు బొం
 ది వివేకంబున ధర్మనిర్ణయము సంధిల్లం బ్రతీకారక
 ర్మవిధానంబున వానిమేన మగుడం బ్రాణంబు గల్పించుటల్
 దివిజవ్రాతము సెప్పఁగా విని కృతార్థీభూతచిత్తుండ నై. 87

క. నీ కెదురుసూచుచుండితిఁ, గాకుత్స్థాన్వయవరేణ్య కడు నద్భుత మీ
 లోకమున నీచరితం, బేకందువ నైనఁ గలదె యెవ్వరి కయినన్. 88

క. అని యమ్మునిపతి లజ్జావనతుం డగురామధరణీవల్లభునకు ని
 చ్చె నతిప్రియపూర్వకముగ, ననర్ఘ్యమణిరుచుల వెలుఁగు నాభరణంబుల్. 89

ఆ. ఒసఁగి యిట్టు లనియెనుర్వీశ యొకదివ్యపురుషుఁ డొక్కకొలనిసోపాంత నన్నుఁ
 గాంచి వినయ మొప్పఁ గాఁ దనదురితంబు, నాకు నెఱుఁగఁజెప్పెనాకతమున. 90

ఆ. ఆదురితము వాసిన సమ్మోదమునఁ బ్రహ్మలోకమునఁ గరుగునతం
 డావనవృత్తి నొసంగం, గా దన కీభూషణములు గైకొంటిఁ దగన్. 91

తే. దేవభరణీయ మిది నర దేవసేవ్య, నీక భరియింపఁ దగు నని నెయ్య మొంద
 దేవకార్యంబు మే మెనీదేవహితముఁ, గేలిమైఁ జేయు మని విభుఁ గేలఁ దొడిగె. 92

క. పలుకుల నాదశరథుఁగా, దిలిసుతుఁ దుష్టాత్ముఁ జేసి దీవనలఁ బొగ
 డ్తల సముచితోపదేశం, బులఁ దాపసవరుఁడు ప్రొద్దు పుచ్చుచు నుండెన్. 93

రాముఁ డగస్త్యునిచే సమ్మానితుఁడై యయోధ్య కేతెంచుట

తే. అధిపుఁ డాదివసంబునయామినియును, గడపి మఱునాఁడుమునిపదకమలములకు
 నెఱఁగివీడ్కొని పుష్పకం బెక్కి సిద్ధ, సాధ్యపూజితుఁ డగుచు నయోధ్య కరిగె. 94

చ. తనుఁ గని భక్తి మ్రొక్కుటయుఁ దమ్ములఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి యాత్మవ
 ర్తన మెఱిఁగించి తల్లులకు దండనమస్కృతు లాచరించి భృ
 త్యనికరపౌరభూజనములం దావహుఁ డై కొలు విచ్చి కొంత సే
 పున కనుజాదిసేవకులఁ బొమ్మని భూపతి సమ్మదమ్మునన్. 95

క. సమయకరణీయకవిజన, సముదయ గోష్ఠీవినోద సారస్యసం
 గమునఁ దగఁ బ్రొద్దు పుచ్చె, స్సముచితచతురాల్పపరిజనంబులతోడన్. 96

క. మనుజపతి తానుఁ దమ్ములు, జనమానసరంజనార్య సమ్మదచరితం
 బున నెల్లలోకములుఁ గీర్తన సేయఁగ నిట్లు పూజ్యరాజ్యము నడపెన్. 97

ఆ. అంత నొక్కనాఁట ననుజుల రావించి, ధర్మసంగ్రహైకతత్పరాత్ముఁ
 డగుటఁ బుణ్యకర్మ యత్నాదరమున వారలకు నిట్టు లనియెరామనృపతి. 98

చ. క్రతువులయందు మేటి యనఁ గానుతి కెక్కినరాజసూయ మ
 ప్రతిహతవృత్తిఁ జేయనృపభావము గౌరవ మొందఁ జేత యీ
 ప్సిత మిది మీకుఁ జూడ సవిశేషసముద్యమమేనిఁ దక్కిరియా
 రతమతి నుత్సహింపుఁ డభిరామముగా విభవాస్పదంబుగన్. 99

---

1. సేపటికిఁ గాదు.

చ. అనుడు వినీతిమై భరతుఁ డారఘునందనుతోడ నల్ల ని
ట్లనుఁ గరుణావిధేయమతి వై పొగడొందిననీకు విశ్వభూ
జనమును జేశ్వరప్రకరసంశయమూలము నాఁ బ్రసిద్ధి కె
క్కినక్రతు వేల యొండొకటికిం దొడఁగన్ మముఁ బంపు పెంపునన్. 100

ఆ. అనినపలుకు లియ్యకొని రాఘవునకు సౌమిత్రి యిట్టు లనియె సత్రసమితి
యందు ముఖ్య మగుట నశ్వమేధంబు పూజ్యంబు దానిఁ జేయు మధిపనీవు.

రాముఁ డశ్వమేధయాగము సేయుట

మ. అనినం దమ్మునిమాటఁ గైకొని మహీశాగ్రేసరుం డాతనిం
బనిచెన్ రాజుల విప్రకోటి మునులన్ బంధువ్రజంబుం గరం
బనురాగంబునఁ బిల్వఁ బంప నతఁడున్ యజ్ఞోచితామంత్రణం
బొనరించెన్ సకలావనీశజనచిత్తోల్లాససంపాది యై. 102

క. జనపతి వసిష్ఠముఖసన్మునులయనుజ్ఞ గొని లక్ష్మణుని ఋత్విజులం
గనకాదివస్తుయుతముగ, వెనుకం బోఁ బనిచి హయము విడిచె నియతుఁ డై.

తే. పుణ్యతర మగునైమిశారణ్యభూమి, భాగమున యజ్ఞవాట మపారవిభవ
భాసితంబును శుచియుఁ గాఁ జేసియున్న, నందులకుఁ జనిమంత్రతంత్రాన్వితముగ.

క. క్రతు వొనరింపఁ దొడఁగి భూపతి పత్నీకృత్యములకుఁ బసిఁడిని సీతా
ప్రతిమ నొడఁ గూర్చుకొని హృద్గతఖేదము లోన నడఁచి ధైర్యముపేర్మిన్.

క. నానాదేశసమాగతు, లైనవివిధజనములం బ్రయత్నంబున స
మ్మానించి తత్తదుచితా, న్నానిఖిలసంవిధాప్రయోజకుఁ డగుచున్. 106

క. అన్నంబు వస్త్రములు సంపన్నహిరణ్యంబు రుచిరబహుమణులును శ
శ్వన్నిరతి నొసఁగుఁ బ్రియమున, నన్నరపతి విప్రకోటి కచ్చెరు వారన్. 107

క. సరసఫలకందమూలోత్కరములు వేర్వేఱ బహుల కటములఁ దెప్పిం
చి రఘువరేణ్యుఁడు సంయమివరులకు నొప్పించె శిష్యవర్గము లలరన్. 108

కుశలవులు యాగశాలకు వచ్చి రామాయణగానము సేయుట

ఉ. ప్రీతి జగంబుచిత్తములఁ బెంపు వహింపఁగ నిట్లు చెల్లఁ బ్రా
చేతసుఁ డమ్మఖంబునకు శిష్యయుతంబుగ వచ్చి దారచిం
తాతురుఁ డైనరాముని యథార్హవిధానము శాతకుంభసీ
తాతనుసంవిధానచరితం బగు టెల్ల నెఱింగి హృష్టుఁ డై. 10

క. సీతాతనయులఁ బ్రీతిసమేతుం డై పిలిచి వారి కిట్లనియె జఘ
న్యేతరుఁ డగురఘునందను, చేతోగతిఁ దెలియఁ గోరు చిత్తముతోడన్. 110

ఉ. గేయరసంబు నింపున నకిల్బిషవర్ణములందు మాగధ
శ్రీ యలవడ్డకోవిదుల చిత్తము లార్ద్రతఁ బొందునట్లుగా

నీయెడ నధ్వరాగతమునీంద్రనరేంద్రులపాలి కేఁగి రా
మాయణ మర్థిఁ బాడుఁడు సమాహితమానసవృత్తి నిత్యమున్. 111

తే. యాగశాలోపకంఠంబునందుఁబోయి, వెరవుమైమీరలొక్కొక్కసమతిక్రమమున
రాముచెవి సోఁకునట్లుగానేమిభంగి,నైనఁ బాడుఁడు తగుసమయంబు లెఱిఁగి.

క. జను లెవ్వ రేని మిమ్మా, మనుజేంద్రుం డున్నయెడకు । మన్ననమైఁ దో
డ్కొని చనినను నాకన్న,మునఁ బతి పిల్పించె నేని । ముదమునఁ జనుఁడీ. 113

క. మనుజేశ్వరుసభ నేను,న్నను లేకున్నను మనంబునం గొంకక పా
వన మగునానృపుచరితము, వినిపింపుఁడు చొచ్చి యతని । వేడుకకుఁ దగన్. 114

చ. అని ముని చెప్పి వేడ్క హృదయంబులఁ బట్టుకొనంగ మైథిలీ
తనయులు దాని కియ్యకొని । దండనమస్కృతు లాచరించి వీ
డ్కొని పరిషత్ప్రదేశములకుం జని పాడుచు నల్లనల్ల నే
ర్పున మఘశాలచేరువకుఁ । బోయి నృపశ్రుతిగోచరంబుగాన్. 115

క. సరసధ్వనిఁ బాడఁగ న, న్నరపతి యాలించి నిజగుణస్తవనకథా
విరచన యగు టెఱిఁగి తదీ,యరసానుగుణప్రకర్ష । మభినందింపన్. 116

చ. తలఁచి మహీశులన్ మునులఁ । దమ్ముల బంధుల సత్కవీంద్రులం
గలల విదగ్ధులైననటగాయకవైణికవాంశికాదులం
బిలువఁగఁ బంచి వైభవముపెంపెసలారఁగ వార లెల్లఁ దన్
గొలువఁగ నాకుశీలవులకుం దగ దర్శన మిచ్చె నిచ్చినన్. 117

క. చొత్తెంచి రాముపదు వ,చ్చొత్తినచందమునఁ దనువు । లొప్పఁగ రూపా
యత్తంబులైనజనముల, చిత్తములు వికాస మొంద । సీతాతనయుల్. 118

తే. రాముచరితంబు గేయాభిరామమధుర,పదవిలాసమనోహర । భావభంగిఁ
జతురవాక్యార్థసువ్యక్త । సరసలీల, వివిధగతిఁ బాడుచున్నయయ్యవసరమున.

క. వీరలమునివేషంబుల, కారణమునఁ గాక యొడలి । కట్టడయు ముఖ
శ్రీరామణీయకంబు మ,హీరమణునియట్ల కాదె । యిరువుర కరయన్. 120

రాముఁడు కుశలవులగానము విని సమ్మానించుట

క. అని యెల్లజనంబులు నె,మ్మనములఁ దలపోయుచుండ । మనుజేశ్వరుఁ డ
మ్మునిబాలకులకు నొసఁగెను, గనకము నాభరణములును । గారవ మెసఁగన్. 121

చ. ఒసఁగిన నిక్కుమారు లవి । యొల్లక పల్కిరి మాకుఁ గాయలుం
గసురులు వేళ్లు వెల్లఁకులుఁ । గాక సముజ్జ్వలభూషణంబులుం
బసిఁడియు నేల యుక్తమె తపస్విజనంబులకుం బరిగ్రహం
బసమభవద్గుణస్తుతికథైకపరత్వవిభూతి సాలదే. 122

చ. అన విని గారవంబు హృదయంబునఁ బుట్టఁగ వారిఁ జూచి య
య్యినకులముఖ్యుఁ డుత్సుకత । నెవ్వరివారల రీప్రబంధ మే

మునికృత మన్న నాదికవి మోము గనుంగొని యక్కుమారు లం
దనుమతి గాంచి యి ట్లనిరి యానృపచంద్రునకుం బ్రియంబుగన్. 123

క. ఈసందర్భము వీరలు, సేసినయది మేము వీరి శిష్యులము రసో
ల్లాసమధుర మగుదీని ను,పాసింతుము ప్రీతి నేత దనుమతి నెందున్. 124

చ. అనుడు వికాస మంది విభుఁ డమ్మునినాథుముఖారవిందముం
గనుఁగొని మీకృపామహిమ గావ్యమయోజ్జ్వలమూర్తిఁ దాల్చి పా
వనముగఁ జేసె నాదులఘువర్తనముం భువనంబు లాదరం
బునఁ గొనియాడు నింక ననుఁ బుణ్యుఁడ నైతిఁ త్రిలోకపూజితా. 125

క. ఈవాత్సల్య మధికసం,భావనమై మీర లెఱుక పఱుప కునికి యే
మో వీర లెవ్వరో విన,గావలయుం గూఢపథము గాఁ దగునేనిన్. 126

వాల్మీకి రామునికి సీతావృత్తాంతము చెప్పి కుశలవుల నతని కొప్పించుట

క. అనురఘునాయకుపలుకులు, విని మునిపతి జనకతనయావృత్తాంతం బే
తని కెఱిఁగింపఁగ నిది తఱి, యని యతనికి నిట్టు లనియె నందఱు వినఁగన్. 127

చ. వినయముఁ బెంపు నేర్పును వివేకమునుం గలనీవు మేదినీ
తనయఁ దొఱంగు టెట్టు లుచితంబుగఁ జూచితి విట్లు వోలునే
యనలవిశుద్ధ యైనసతి నక్కట యెక్కడ నేనిఁ బొమ్ము నీ
వని వెడలంగఁ ద్రోచిన దయాగుణ కీర్తికి హాని వుట్టదే. 128

క. నాఁ డగ్నిలోనఁ ద్రోచిన,వాఁడ వకట యంతఁ బోక వల్లభ నిమ్మై
నేఁ డడవిఁ ద్రోచి తెవఁ గడు, వాఁడి గదే నీకు రాఘవకులప్రవరా. 129

తే. అంతనుండియు నీతోడ నలిగి యున్న,వార మే మది యట్లుండె వారిజాక్షి
తెఱఁగు విను మని యిట్లనుసమఱెయుముని వి,నీతజాతోత్సుకుండగు నృపవరునకు.

ఉ. క్షత్త్రియపుత్త్రికాభరణగౌరవలీల వెలుంగు మేదినీ
పుత్త్రి మదాశ్రమస్థలము పొంత వనంబునఁ ద్రోచి వచ్చె సౌ
మిత్త్రి తపస్విబాలకులు మెల్తుకఁ గన్గొని వచ్చి నాకుఁ ద
న్మాత్ర నెఱుంగఁ జెప్పుటయు మానిని యున్నెడ కేను గ్రక్కునన్. 131

క. చని యనునయించి యాశ్రమమునకుం గొని పోయి యచటి మునివరపత్నీ
జనములభంగి నుటజవ,ర్తినిఁ జేసినయంతఁ గొన్ని దినములు సనినన్. 132

క. చకితాత్మ లగుమహీసుర,లకుఁ బ్రీతి యొనర్ప నాఁడు లవణునివధనేఁ
తకు నీ వనుపఁగ శత్రు,ఘ్నకుమారుం డందుఁ బోవు కందువఁ బ్రీతిన్. 133

క. జనకసుత కవలవారిం, గనుడు ననుష్ఠితసమస్తకరణీయుఁడ నై
మనువంశముఖ్య కుశలవు, లనియెడునామంబు లిడితి నయ్యిరువురకున్. 134

శా. కాలౌచిత్యము మీఱఁ బెక్కువలమైఁ గల్యాణసౌమ్యాంగులై
కేలీలోలతపస్విదారకసహక్రీడం బ్రవర్తిల్లుచుం

బాలేందుద్వయిలీల నుజ్జ్వలకళాప్రౌఢత్వముం బొందుచున్
శీలం బాకృతు లొందిన ట్లగుచు సత్సేవం బ్రియం బందుచున్. 135

తే. సకలవిద్యలయందుఁ బ్రశస్తి కెక్కి, యక్కుమారులు రామాయణాఖ్యమైన
మత్ప్రణీతప్రబంధంబు మధురగేయ, సహితముగ నభ్యసించిరి సచ్చరిత్ర. 136

క. అని తెలియఁ బలుకుతనదువ,చసపద్ధతిమై నెఱిఁగియు సంశయమతిఁ ద
న్నను సుతులఁ జూడ నమ్ముని, మనుజేంద్రున కిట్టు లనియె మఱియుం బ్రీతిన్.

క. వారల నివ్విధమున సం,స్కారవిశేషాభిమతులఁ గావించితి నా
చారవిజితసంయము లగు, వీరలు వా రప్రతర్క్యవిభవైకనిధీ. 138

తే. ఎంతకాలంబు వోయిన నెరవ కాదె,యొరులసొమ్మనితలఁచియాగోత్సవమున
కిదియ కానుక గా వీరి నిట్లు తెచ్చి, నిన్నుఁ జేర్చితి రఘుకులనృపవరేణ్య. 139

క. అనవుఁడు జనపతి నెమ్మన,మున నచ్చెరువాటు ముదము ముప్పిరిగొనఁగాఁ
గనుదోయి నస్త్రధారలు, మునుఁగఁగఁ బులకములు మేనముసుఁగువడంగన్.

క. ఆనందము గదిరిన నభి,మాని యగుట నయ్యవస్థ మది నడికొని య
ట్లేనిం గర్తవ్యము దగ, నానతి యిం డనిన మునిజనాగ్రణి ప్రీతిన్. 141

సీత నిజపాతివ్రత్యప్రభావంబున భూమిం గ్రుంగుట

సీ. జనకతనూజఁ గైకొను మిది మామతం బనిన వినీతుఁడై యవ్విభుండు
మునినాథ యవిచారముఖ్యంబు గాన లోకంబు మెచ్చించుట కడిఁది గాదె
ముద్దియ మీచిత్తమునకుఁ బోలినభంగి నీయెడ శపథంబు సేయుఁ గాక
యనవుడు నిది వోలు నని ముని శాసింపఁ దాపసీజనసహితంబు గాఁగ

తే. సీత యచ్చటి కేతెంచిమాత యయిన, భూమి దెసఁ జూచి యెమ్మెయిరామనృపతి
కేను దప్పనిదాననయేని నన్నుఁ, జేర్చికొను మని తడవ నచ్చెరువు గాఁగ. 142

మ. అవనీదేవత సింహపీఠగత యై యచ్చోటఁ దోతెంచె రా
మవుదేవిం దొడదోయిపై నునిచి లోకం బద్భుతం బంద నే
ల వెసం జొచ్చిన ధాత్రి కల్లునృపులాలస్యంబు న్మునీంద్రుండు యో
గ్యవచోయుక్తులఁ బాపి పుత్త్రయుగయోగానంద మగ్గించుచున్. 143

క. ఇహపరసౌఖ్యనిదానము, మహితాపత్యంబ యనుచు మనుజేంద్రమనో
విహారణముఁ బుత్త్రలాభ, ప్రహర్షవిషయంబుఁ జేసె బరమప్రీతిన్. 144

తే. అక్కుమారులు రాముపాదాంబుజముల, కెరఁగిభూదేవితప్పు సహింపవలయు
దేవ యని ముద్దుపుట్టఁ బ్రార్థించునట్లు, గాఁగ నత్తఱి వాల్మీకిరగఁ బుట్టయును.

రామచంద్రుండు పుత్త్రసహితుం డై నిజనగరంబుఁ జొచ్చుట

క. వారలు నవ్విధమున నా, భూరమణునిమదికి నింపు పుట్టింపఁగ మం
దారకుసుమములు దొరఁగెను, బోరన దివి దేవదుందుభులు గర్జిల్లెన్. 146

చ. జయజయశబ్దముల్ సెలఁగ ॥ సర్వజనంబు నెలర్ప నర్మిలిం
బ్రియసుతయుగ్మముం దిగిచి ॥ పెద్దయుఁ బ్రొద్దొగిఁ గౌఁగిలించి మో
దయుతమనస్కుఁడై నృపతి ॥ దమ్ముల సమ్మద మొందఁ జేసి య
న్వయపరివృద్ధి తల్లులమనం బలరం బ్రకటించి వేడుకన్. 147

క. నగరం బుత్సవరమ్యం,బుగ నప్పు డలంకరింపఁ ॥ బుచ్చి సముచితం
బుగ సకలజనముఁ బొమ్మని, తగుచారును మునివరుండు ॥ దమ్ములుఁ దానున్. 148

క. కొడుకులతపస్వివేషము, లుడిపి నరేశ్వరకుమార॥యోగ్యపరికరం
బొడఁగూర్చి వార లుచితపు, నడవడి వర్తిల్లఁ గ్రతుదినంబులు సనినన్. 149

క. ధరణీసురగణము మునీశ్వరులను భూపతుల నర్థి ॥ వర్గము నయ్యై
వెరవున సంభావించుచుఁ, బరువడి వీడ్కొలిపె రఘున్నృపాలుం డెలమిన్. 150

తే. వినయ మొప్పంగ వాల్మీకిమునికి నర్చ, లిచ్చి మిాక్షపపెంపున ॥ నెల్లవగలుఁ
బాపె నాహ్లాద మొనఁగూడెఁభవదనుగ్రహంబ మాకేడుగడయనుచునతని.

క. అనుచుటకును బెద్దయుద,వ్వనుగమనము నేసి భక్తి ॥ నపుగులఁ బడి వీ
డ్కొని యమ్మునిసత్తముడీ,వనలం బ్రీతాత్ముఁ డగుచు ॥ వచ్చెం బురికిన్. 152

తే. ఇట్లు కృతకృత్యుఁ డగురాఘవేంద్రు నెల్ల,వారు నయ్యైవిధంబుల॥వచ్చి కాంచి
మన్ననలుమున్ను గాఁదమ॥విన్నపములు, సఫలములు సేయఁ దోషిత॥స్వాంతులైరి.

క. తనకన్న ప్రజయకాఁ గై,కొని భూప్రజ నెల్ల నొక్క ॥ కొఱఁతయు లేకుం
డ నడపె పాలించుచున,మ్మనుజేంద్రుఁడు పూజ్యరాజ్య ॥ మహిమాన్వితుఁడై.

కుశలవులకు రాముఁడు రాజవిద్యల నేర్పించుట

క. మునులకడఁ దత్ప్రకారం,బున నునికిం జేసి ము న్న॥పూర్వం బని నం
దనులకు నుచితపరిశ్రమ, మొసరించువిధంబునకు సముత్సుకుఁ డగుచున్. 155

సీ. భరతవాత్స్యాయన ॥ ప్రభృతినాగరికశాస్త్రంబులదెస నైపుణంబు వడయ
హయగజస్యందనా॥ద్యారోహణక్రియాదక్షతవలన వైదగ్ధ్య మొందఁ
గోదండకరవాల॥కుంతముఖ్యాయుధశ్రమములయందుఁ బ్రశస్తి నొంద
వేణువీణాప్రౌఢ ॥ వివిధకళాభ్యాసములయెడఁ బ్రాశస్త్య॥ములు వహింపఁ

తే. జేసి తజ్జులమనము లచ్చెరువడంగ, నక్కుమారుల నొక్కొక్క ॥ యవసరమున
నేర్పు మెఱయించిముదముదొలిర్ప శిక్ష,కులకుఁబసదన మొసఁగునిట్టులముగాఁగ.

క. ఇత్తెఱఁగునఁ గుశలవుల ను,దాత్తపరిశ్రమలఁ జేసి ॥ తద్విమలగుణా
యత్తమతిఁ జేసి శస్త్రా,ద్యుత్తమబాణములవిధము ॥ లుపదేశించెన్. 157

ఆ. సర్వకార్యములను ॥ శత్రుఘ్నలక్ష్మణ, భరతు లరసి తీర్ప ॥ ధరణియెల్లఁ
బొగడుతోడియాజ్ఞఁ ॥ నెగడి ప్రవర్తిల్ల, నతఁడు సర్వసోదరతఁ జరించు. 158

క. సుతులఁ గొనియాడు విద్వత్ప్రతతి నుపాసించు భూమి ప్రజ నరయు మహా
క్రతువు లొనరించు గురుదైవతపూజలు సేయు సాధువర్గముఁ బ్రోచున్. 159

తరలము. ధరణి నెందును గాలవర్షము దైవయోగసమగ్రమై
కురియ మోదముఁ బొంద సస్యము [1]కోటికొండ్రలు పండ ధ
ర్మరతి సర్వజనంబు నుత్తమ మార్గవర్తనశీలతం
బొరయ ధారుణి యేలె రాఘవపుంగవుండు మహోన్నతిన్. 160

ఆశ్వాసాంతము (ప్రథమావిభక్తి)

మ. మురజిత్కల్పుఁడు కల్పవృక్షకుసుమామోదప్రతీకాశకీ
ర్తిరమాధాముఁడు ధామమాలితులనాశ్రీపాత్రతేజోనిరం
తరదిక్చక్రుఁడు చక్రభృత్పదయుగధ్యానక్రియాభ్యాసత
త్పరతానిత్యుఁడు భవ్యకృత్యుఁ డసమౌదార్యుండు సౌమ్యుం డిలన్. 161

క. మనుజాజ్ఞాకరసవిత్రుఁడు, వినయస్తవనీయవిభవ విశ్రుతనిజవ
ర్తనుఁడు పరివాహసన్నాహనబిరుదాంకుండు శస్త్రదభివిజయుఁ డిలన్. 162

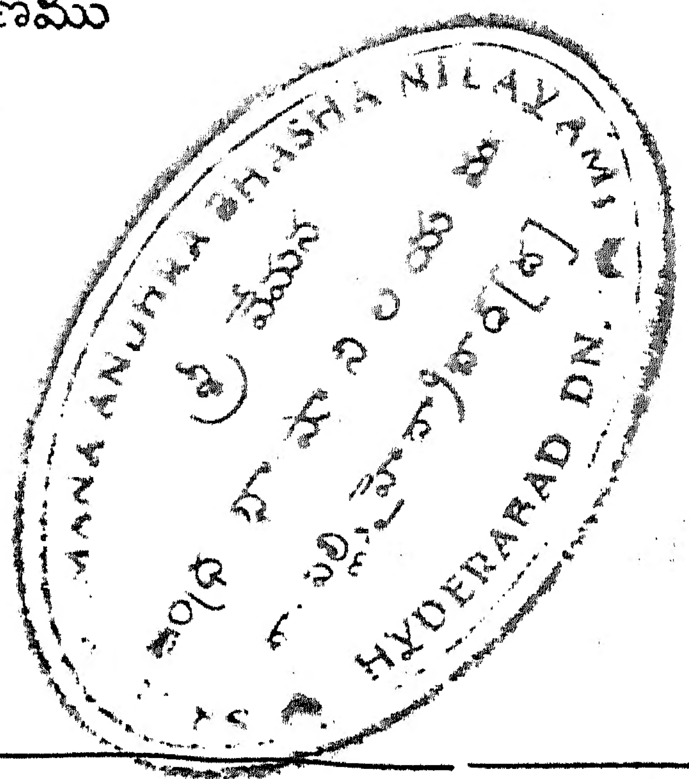
మాలిని. ధరణిభరణదృప్యద్బాహుదర్పప్రకాండా
హరణపరిణతుం డుద్యద్గుణాఢ్యక్షితీంద్రా
భరణకరణగాథాపండితోద్యత్ప్రదావి
స్ఫురణవరవరణనిత్యస్తుత్యలక్ష్మీశుఁ డుర్విన్. 163

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్త్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయప్రణీతం బయినయుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబునందు దశమాశ్వాసము.

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

సంపూర్ణము.

1. కొండ్ర నేల బండు - కాశీఖండము.

చెన్నపురి: వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారి
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము—1960.